

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI**

**DIŞ POLİTİKA VE KİMLİK: İNŞACI PERSPEKTİFİNDEN KAZAK DIŞ
POLİTİKASININ ANALİZİ**

DOKTORA TEZİ

KALDYGUL ADILBEKOVA

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ KAAN DİYARBAKIRLIOĞLU

**YALOVA
NİSAN 2022**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

DIŞ POLİTİKA VE KİMLİK: İNŞACI PERSPEKTİFİNDEN KAZAK DIŞ
POLİTİKASININ ANALİZİ

DOKTORA TEZİ

KALDYGUL ADILBEKOVA
147307011

DANIŞMAN: DR. ÖĞR. ÜYESİ KAAN DİYARBAKIRLIOĞLU

YALOVA
NİSAN 2022

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım “Dış Politika Ve Kimlik: İnşacı Perspektifinden Kazak Dış Politikasının Analizi (Foreign Policy and Identity: Analysis of Kazakh Foreign Policy From Constructivist Perspective)” başlıklı bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

KALDYGUL ADILBEKOVA

ÖNSÖZ

Doktora eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, akademik anlamda bana her zaman destek olan ve doğru yolu gösteren sayın danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Kaan DİYARBAKIRLIOĞLU'na teşekkür ederim. Her zaman yanımda oldukları ve benden desteklerini hiçbir zaman esirgemedikleri için aileme ve iş arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Nisan – 2022

KALDYGUL ADILBEKOVA

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
TABLolar	ix
ŞEKİLLER.....	xi
ÖZET.....	xiii
ABSTRACT.....	xv
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	7
1.2. Çalışmanın Konusu ve Hipotezi.....	7
1.3. Yöntemi ve teknikleri	8
1.4. Literatür incelemesi	9
2. DIŞ POLİTİKA ANALİZİNDE KONSTRÜKTİVİZM VE KİMLİK	11
2.1. Kavramsal Epistemoloji: Kimlik, Dış Politika ve Kuram	11
2.1.1. Dış politika analizi ve inşacı kuramın konumlandırılması.....	17
2.1.2. Devlet kimliği dış politikayı nasıl etkiler?.....	29
2.1. 3. Metodolojik çerçeve: Kazakistan, kimlik ve dış politika	33
2.2. Kimlik ve Kazakistan Dış Politikası	37
3. TARİHSEL PERSPEKTİFTEN KAZAK KİMLİĞİNİN İNŞASI	43
3.1. İlk Çağlardan Kazak Hanlığına Tarihin Mitleşmesi	46
3.2. Çarlık Dönemi: Kazak Topraklarında İlk Uyanış	54
3.2.1. Sovyet dönemi ve milletler politikası sürecinde kimlik inşası.....	58
3.2.2. Bağımsızlığa doğru: Kazakistan’da Jeltoksan olayları	63
3.3. Bağımsızlık Sonrası Süreçte Kazakistan’da Ulus İnşa Süreci	67
3.3.1. Kazakistan Cumhuriyeti’nde milliyetçilik ve milletler politikası	68
3.3.2. Sovyet insanından Kazak halklarına: kimlik inşası ve araçları	70
3.3.3. Tarihsel bağlamda Kazak etnik kimlik siyaseti ve uygulanan stratejiler	71
3.3.4. Kazakistan’da etnik nüfus ve demografik yapı politikaları.....	75
3.3.5. 1991-2018 Kazakistan’daki etnik gruplar arası ilişkilerin gruplandırılması.....	80
3.3.6. Kazak etnik siyaseti bağlamında ulusal kimliğin inşası	83
3.3.7. Bağımsızlık sonrası süreçte dil ve din politikaları.....	85

3.3.8. Mitolojik unsurların inşası	94
3.3.9. Ortak ev: kimlik inşasında Kazakistan Halklar Asamblesi	96
4. KAZAKİSTAN'IN ÇOK VEKTÖRLÜ DİŞ POLİTİKASI	101
4.1. Bağımsızlık Sonrası Süreçte Kazakistan Dış Politikasındaki Aktörler	103
4.1.1. Kazakistan'da siyasal yapı ve karar alma mekanizması	106
4.1.2. Ulusal faktörlerin Kazak dış politikasına etkisi	112
4.2. Kazakistan Dış Politikasında Atlantik-Avrasya İkilemi.....	117
4.2.1. Geçmişten gelen bağlar: Kazakistan-Rusya ilişkileri	120
4.2.2. Asya Kaplanı: Çin ile ilişkiler	126
4.2.3. Dengeleyici unsur olarak Kazakistan-ABD ilişkileri	131
4.2.4. Kazakistan-AB ilişkileri	139
4.2.5. Kazakistan-Türkiye ilişkileri	146
4.2.6. Asya'nın diplomasi merkezi: Kazakistan-Güney Kore ilişkileri	155
4.2.7. Körfez ülkeleri özelinde Ortadoğu ile ilişkiler	161
4.3. Uluslararası ve Bölgesel Örgütler Çerçevesinde Kazakistan'ın Çok Yönlü Dış Politikası	164
5. BAĞIMSIZLIK SONRASI SÜREÇTE KİMLİĞİN KAZAK DİŞ POLİTİKASINDAKİ ROLÜ	175
5.1. Bölgesel Dinamikler Özelinde Kimlik ve Dış Politika: Nursultan Nazarbayev Söylem Analizi	177
5.2. 2014, 2030, 2050 Stratejileri Bağlamında Kazakistan Dış Siyasetinin Geleceği	192
5.2.1. 2014-2020 Kazakistan dış politikası ve 2030 Stratejisi	193
5.2.2. 2050 Stratejileri bağlamında Kazakistan dış politikasının geleceği.....	199
5.3. Bir Toprak, Bir Kader: Toplumsal Kimlik ve Devlet Kimliği	204
5.3.1. Kazaklılık ve Kazakistanlılık ekseninde toplumsal kimlik.....	206
5.3.2. Kimlik oluşum süreçlerinin bir yansıması olarak çok yönlü dış politika	
218	
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	229
KAYNAKLAR.....	241
ÖZGEÇMİŞ	271

KISALTMALAR

AEİT	: Avrasya Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGIT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BTC	: Bakü-Tiflis-Ceyhan
CAC	: Orta Asya Topluluğu
CAREC	: Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği Programı
CICA	: Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Teşkilatı
DCI	: Kalkınma İşbirliği Aracı
EAEU	: Avrasya Ekonomik Birliği
ECHO	: Avrupa Topluluğu İnsani Yardım Bürosu
EİT	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı
FAO	: Dünya Gıda Teşkilatı
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
KOICA	: Kore Uluslararası İşbirliği Ajansı
KzKP	: Kazak Komünist Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OİA	: Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SP	: Sosyalist Parti
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü
TACIS	: Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım
TİKA	: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TRACECA	: Avrupa-Kafkasya-Asya Taşımacılık Koridoru
TÜRKPA	: Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi
TÜRKSOY	: Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı

TABLÖLAR

Tablo 2.1. En Benzer Sistem Tasarımında Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler.....	34
Tablo 2.2. Kazakistan'ın Çok Vektörlü Dış Politikasının En Benzer Sistem Tasarımı Modellemesi.....	36
Tablo 3.1. XV-XVII yy. Kazak Hanlarının Hüküm Sürdüğü Yıllar.....	53
Tablo 3.2. 100 yılda Kazakistan Nüfusu (1897-1997).....	75
Tablo 3.3. Kazakistan Nüfusunun Etnik ve Demografik Gelişimi (1999-2018)	76
Tablo 3.4. Kazakistan'daki Dinler Tablosu	93
Tablo 4.1. Kazakistan ve Çin arasındaki ticaret cirosunun dinamikleri, 2007-2016.....	130
Tablo 4.2. 2007-2010 yılları AB'nin Bölgesel Yatırım Dağılımı.....	144
Tablo 4.3. 2007-2013 AB'nin Kazakistan'a Yaptığı Yardım Payı.....	145
Tablo 4.4. Türkiye'nin Orta Asya'yı Kalkındırma Yardımları.....	152
Tablo 4.5. Türkiye'den Kazakistan'a doğrudan yatırım, milyon dolar	153
Tablo 4.6. Kazakistan'dan Türkiye'ye doğrudan yatırım, milyon dolar	154
Tablo 5.1. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tarafından Yılın En Çok Kullanılan Kelimelerinin Tablosu	178
Tablo 5.2. Nazarbayev Tarafından 1998-2011 Yılları Arasında En Sık Kullanılan Kelimeler	184
Tablo 5.3. Cumhurbaşkanı Mesajlarında Dış Politikaya Yönelik En Sık Kullanılan Kelimeler (1997-2006)	185
Tablo 5.4. Cumhurbaşkanı Mesajlarında Dış Politikaya Yönelik En Sık Kullanılan Kelimeler (2007-2017)	186
Tablo 5.5. Bulaşak Bursları İle Anlaşmalı İlk 100 Uluslararası Sıralamada Yer Alan Üniversite Sayısı.....	214

ŞEKİLLER

Şekil 2.1. Devlet Kimliği	42
Şekil 3.1. 15-17 Aralık 1986, Alma-Ata meydanına çıkmış Kazak gençleri.....	65
Şekil 3.2. Kazak Ulusal Politika İlkeleri	100
Şekil 4.1. Kazak Ulusal Yapısının Bir Gereği Olarak Dış Politika Öncelikleri	114
Şekil 4.2. Nisan 2016'da Kazakistan'daki İthalatçı Ülkelerin Payı	130
Şekil 4.3. Kazakistan-AB İlişkilerinin Sektörel Açıdan Gelişimi.....	140
Şekil 4.4.2014-2019 Yılları Arasında Kazakistan-Güney Kore İhracat Değerleri ..	158
Şekil 4.5. 2014-2019 Yılları Arasında Kazakistan-Güney Kore İthalat Değerleri ..	158
Şekil 4.6. Kazakistan-Güney Kore Görüşmeleri.....	159
Şekil 4.7. Dış Politika ve düzeyleri	188
Şekil 4.8. Kazakistan Kimlik Piramidi.....	191
Şekil 4.9. Bağımsızlık Sonrası Süreçte Toplumsal Tabandaki Kimlik Tanımlamaları	210
Şekil 4.10. Kazakistan Kimlik Tanımlamaları ve Dış Politika Vektörüne Yansıması *Yazarın Kendi Çıkarımı	218

DIŞ POLİTİKA VE KİMLİK: İNŞACI PERPEKTİFİNDEN KAZAK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ

ÖZET

Bu tez çalışmasının amacı, kimliğin dış politika karar verme sürecindeki rolünü inşacı perspektifle, özellikle 1991-2019 Nazarbayev dönemine odaklanarak incelemektir. Kimlik faktörlerinin siyaset yapımı üzerindeki etkilerine ilişkin araştırmalarda son zamanlarda bir artış olmasına rağmen, devlet kimliği, ana akım Uluslararası İlişkiler, Dış Politika Analizi ve hatta Orta Asya, Türk Dünyası çalışmaları literatüründe yetersiz kalmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda Orta Asya ülkelerinin, özellikle Kazakistan'ın dış politikasının ve bağımsızlık sonrasında dünya siyaset sahnesindeki etkileşimlerinin incelenmesine ilişkin hâkim olan gerçekçi ve güç temelli açıklamalara ek olarak inşacı perspektifinden katkı sunulacaktır.

SSCB'nin dağılımı sonucunda ortaya çıkan birçok devletler gibi Kazakistan da dünya siyaset sisteminde kendi konumunun arayışına girmiştir. Nazarbayev, Kazakistan'ın kurucu başkanı ve tek lideri konumunda geçen otuz yıllık süre zarfında ülkede birçok dönüşümün gerçekleşmesine sebep olmuştur. Nazarbayev'in yönetim tarzıyla anılan “çok vektörlü”, “çok yönlü” dış politika yöntemi bugüne dek birçok yönden ele alınmıştır. Kimileri çok yönlülüğü “ayı ile ejderha” arasında sıkışıp kalmama politikası olarak nitelerken, kimi gruplar ülkeyi kalkındırma amaçlı fırsat ve kazanım elde etme yöntemi olarak açıklamaktadır. Bu tez çalışmasında Kazakistan'ın dış politika yapım sürecinin tek yönlü açıklamalarla kısıtlı kalmamasına özen gösterilerek konuya inşacı (konstrüktivist) yaklaşımla açıklık getirilmeye çalışılmıştır. İnşacı anlayışın alana sunmuş olduğu kimlik ve aidiyet üzerinden Kazakistan'ın dış politika yapım süreçleri, bunun içinde ülkenin diğer aktörlerle etkileşimi, uluslararası örgütlerdeki konumu açıklanmaya çalışılmıştır.

Rusya ile Çin arasında sıkışmış olan Kazakistan, son 30 yılda bu zorlu bölgede ekonomik ve diplomatik yönden başarılı olmuştur. Bu süreçte Kazakistan bağımsızlığını sürdürmüş, doğal kaynaklarının ihracıyla ekonomik olarak büyümüş ve diplomasi alanında saygın bir uluslararası itibar kazanmıştır. Yine de Kazakistan deneyimi teorik bir bulmaca sunmaktadır. Kazakistan ikincil bir güçtür, orta düzeyde bölgesel etkiye ve orta düzeyde uluslararası tanınırlığa sahip bir devlettir. Bir bağımlı devlet olmadan Büyük Güç olan komşularıyla ilişkileri başarıyla müzakere etmiştir. Tüm bunlar “çok yönlü” dış politika yönteminin başarıları olarak nitelendirilebilmektedir. Çok yönlü dış politika tercihinin sebep ve etkenleri olarak kimliğin ele alındığı bu çalışmada özellikle, kimliğin Nazarbayev'in dış politika tercihlerine nasıl yön verdiği konusu incelenmektedir. Ulusal kimliğin temel yapıtaşlarını oluşturan ülkenin tarihsel geçmişi gözden geçirilmiştir. Daha sonra, Kazakistan'ın bağımsızlığından bugüne kimlik inşası süreçleri incelenerek kabul gören benlik ve arzu ettiği benlik üzerine yorumlar yapılmıştır. Bir devletin dış politika yapımında birden fazla faktörün birincil rolü olduğunu kabul ederek, tek belirleyici etken olmasa da, bir ülkenin ulusal kimliğinin dış politika hedeflerini belirlemesine katkıda bulunduğu ve dış politika için önerilen yol veya eylem planını şekillendirdiği iddia edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Dış Politika, Kimlik İnşası

FOREIGN POLICY AND IDENTITY: ANALYSIS OF KAZAKH FOREIGN POLICY FROM CONSTRUCTIVIST PERSPECTIVE

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to investigate the idea of state identity and its function in foreign policy decision-making from a constructivist viewpoint, with a particular focus on the Nazarbayev era (1991-2019). Despite a recent growth in research on Eurasian region, there is still a scarcity of research on state identity in mainstream international relations, foreign policy analysis, and even Central Asia and the Turkic World Studies in the literature. Another aim of this study is to challenge the completely realistic and power-based explanations that dominate the study of the foreign policy of Central Asian countries, especially Kazakhstan, and their interactions on the world political scene after independence.

Like many states that emerged as a result of the dissolution of the USSR, Kazakhstan also sought its own position in the world political system. Nazarbayev, the founding and sole leader of Kazakhstan, has led the country to many transformations during the thirty-year ruling period. Nazarbayev's "multi-vector", "multi-dimensional" foreign policy method, which is mentioned with his management style, has been discussed in many ways until today. While some researchers describe the versatility as a policy of not getting stuck between the "bear and the dragon", some groups explain it as a method of gaining opportunities and gains for the development of the country. In addition to these explanations, our study aims not to limit Kazakhstan's foreign policy making process with one-sided explanations and intends to contribute to the subject with a constructivist approach. It has been tried to explain Kazakhstan's foreign policy making processes, the interaction of the country with other actors, and its position in international organizations through the identity and belonging concepts that the constructivist understanding has embedded to the field.

Stuck between Russia and China, Kazakhstan has been successful economically and diplomatically in this challenging region for the last 30 years. Kazakhstan preserved its independence throughout this time, flourished economically through the export of natural resources, and established a reputable worldwide name in the field of diplomacy. Nonetheless, Kazakhstan's experience raises a theoretical conundrum. Kazakhstan is a minor power, a country with limited regional clout and worldwide recognition. It has effectively handled relations with Great Power neighbors without becoming a dependent state. This can be described as the positive achievements of the "multi-vector" foreign policy method. In this study, in which identity is discussed as the reasons and factors of this multifaceted foreign policy choice, it is especially examined how identity shapes Nazarbayev's foreign policy choices. The historical background of the country, which constitutes the Fundamentals of national identity, has been briefly reviewed. Then, it examined the identity construction process from the independence of Kazakhstan to the present, and comments on the accepted self and the desired self. Recognizing that more than one factor plays a primary role in a state's foreign policy making, it is argued that a country's national identity, though not entirely decisive, contributes to the setting of its foreign policy objectives and shapes the proposed course or plan of action for foreign policy.

Keywords: Kazakhstan, Foreign Policy, Identity Construction

1. GİRİŞ

“Kazakistan’da etnik gruplar arası ilişkiler o kadar kırılgan ve hassastır ki, durumu gerek iç gerek dış politikada dikkatlice izlemeden hareket edilmesi çözüm bulmayı imkânsızlaştıracaktır.”

Bağımsız Kazakistan Cumhuriyetinin Kurucu Devlet
Başkanı Nursultan NAZARBAYEV

Kimliğin uluslararası ilişkiler alanına taşınmasında büyük rol oynayan yapıtlar geleneksel uluslararası ilişkiler disiplininin fikir babaları tarafından ele alınmış ve irdelenmiş bulunmaktadır. Bunun başlıca sebebi, modern savaşlarda kültür, propaganda ve ideolojinin geniş kullanıma girmiş olmasıdır. Hans Morgenthau'nun "Uluslar Arası Siyaset: Güç ve Barış İçin Mücadele" adlı eseri siyasi realizm kültürünü haklı çıkarmaya yönelik bir çalışmalardan biridir. Aynı şekilde, Karl Popper, hem faşizme hem de komünizme saldırı amaçlı yapılan ünlü bir politik felsefe şeklini alan "Açık Toplum ve Düşmanları" adlı eserini yazmış ve demokrasi kültürünü yaymaya yönelik düşünce devrimi yaratmaya çalışmıştır. Bu eserler, toplumların ve uluslararası sistemin nasıl çalışması gerektiği konusunda belirli siyasi ve kültürel görüşleri desteklemektedirler.

Uluslararası ilişkiler yazını içerisinde yer alan uluslararası ilişkiler teorileri oldukça önemli bir yer kaplamaktadır. Literatürde kullanılan kavramların anlam evleri olarak adlandırılan kuramlar açısından bakıldığında, ana akım kuramların aksine norm ve değerler eksenli bir bakış açısıyla devletlerarası sistemde yer alan diğer aktörler ile ilişkileri tanımlamada kendine has bir terminolojisi olan inşacı (konstrüktivist) kuram ve onun temel kavramlarından olan kimlik mefhumu her dönem kendini yeni adlandırmalara tabii tutmuştur. Kuramın kurucusu olarak bilinen Alexander Wendt (1994, s. 51), uluslararası sistemdeki temel aktörlerin ilk olarak kimliklerini tanımladıklarını sonrasında ise bu kimlik tanımlaması ekseninde hedef, amaç ve ulusal çıkarlarını belirlediklerini ifade etmektedir. Bu minvalde bakıldığında kimlik ile dış politika arasında organik bir bağ olduğunu vurgulayan Wendt (1994, s. 71), aktörlerin kim olduklarının ve yaptıkları eylemlerin birbirleriyle doğrudan ilintili olduğunu öne sürmektedir.

Kimlik ve dış politika arasındaki bu organik bağın neticesinde uluslararası sistemde yer alan yapıların nesnel olarak değil de öznel olarak cereyan eden etkileşimler sonucu oluşan uluslaşma ve kimlik inşa süreçlerinin bir sonucu olduğunu vurgulayan Milliken (2009, s. 241), tıpkı insan yaşamı gibi sistemin yapısının da sabit kalmadığını, birçok temel okumada bahse konu olan uluslararası sistemin anarşik yapısının aslında aktörler arasındaki sürekli etkileşimden etkilendiğini belirtmektedir. Bu görüş şüphesiz devletler başta olmak üzere uluslararası sistemde yer alan diğer aktörlerin inşa ettiği kimlik kalıplarının konjonktürde yaşanan dış şoklara bağlı olacağını savunan Wendt'in (1999, s. 98) düşüncelerini destekler niteliktedir.

Kimlik kalıplarının oluşumuna etkisi olan bu dış şoklar ülkelerin sahip oldukları materyal güç kapasitelerine göre değişiklik göstermektedir. Örneğin Orta Asya ülkeleri gerek materyal güç kapasiteleri gerekse bu minvalde inşa ettikleri kültürel kimliklikleriyle ilgili Wendt'in (1999, s. 127) ima ettiği Kantiyen kültür tanımına oldukça uyumludur. Hem çatışmaları çözümüleme hem de bir tartışma konusunu anlamaya yönelik davranışları incelendiğinde bu ülkeler bölgesel veya bölge dışı aktörlerle belli bir konu üzerinde ortak politikalar üretme yolunu tercih etmektedirler. Ülkelerin genel olarak bu yolu tercih etmeleri yeni bağımsızlığını kazanan cumhuriyetler olarak barışçıl (pasifist) davranmanın getirdiği faydalardan yararlanmaya odaklanmış olmaları ile doğru orantılıdır. Bu noktada Orta Asya ülkelerinin uluslararası arenadaki davranışları ile iç politikadaki kimlik ve toplum boyutundaki değişimlerin etkileşimi konusunu ele alan çalışmaların sayısı oldukça az alan kapsamaktadır. Dolayısıyla mevcut alanı inceleyen ilk araştırmalardan biri olan bu tez çalışması kimlik ve dış politika arasındaki ilişkiden hareketle inşacı kuram perspektifinden 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan Cumhuriyeti örneği üzerinden bir inceleme sunmayı amaçlamaktadır. Şüphesiz çalışmada ifade edilen “kimlik” kavramı ile belirtilmek istenen ulus ve devlet kimliği etkileşimleridir. Nitekim çalışmamızın temel eksenini oluşturan Kazakistan Cumhuriyeti kolektif fayda sağlamaya yönelik politikalarıyla, Kantiyen kültürel kimliğine ulaşmaya en yatkın Orta Asya cumhuriyeti olarak ön plana çıkmaktadır. Özellikle Kazakistan örneklemini üzerinden böyle bir analizin birçok konunun ıskalanmasına yol açacağı aşıkardır.

Tüm bu kavram-bağlam ilişkisinden yola çıkılarak çalışmanın ikinci bölümünde ilk olarak kavramsal epistemoloji çerçevesinde “kimlik, dış politika ve inşacı kurama” yönelik kavramsal ve teorik bir altyapı çizilmeye çalışılmıştır. Beraberinde ise çalışmanın yöntemi başta olmak üzere hipotezlerine, bağımlı-bağımsız değişkenlerine detaylı bir şekilde yer verilen metodolojik çerçeve “Kazakistan, kimlik ve dış politika” kuramları açısından ele alınmıştır.

Nitel araştırma yöntemleri içerisinde en sık kullanılan “vaka (olgu) analizi” yaklaşımı çerçevesinde inşacı kuramı merkeze alarak bağımsızlık sonrası Kazakistan Cumhuriyetinin kimlik inşa süreçlerini ve bunun dış politika yapım sürecine yansımalarına odaklanan çalışma John Stuart Mill ile özdeşleşen en benzer sistem tasarımı modellemesi üzerinden kurgulanmıştır. “Mill’in farklılık yöntemi” olarak da adlandırılan en benzer sistem tasarımında incelenen vakalarda pek çok bağımsız değişken birbiriyle benzer veya aynı olmasına rağmen, bağımlı değişken farklıdır. Bu noktadan hareketle detaylarına birinci bölümde değinileceği gibi bu araştırma yönteminde ‘farklı’ olan, dolayısıyla bağımlı değişkenin de farklılığına sebep olan bağımsız değişkenler aranmaktadır.

Çalışmanın “Tarihsel Perspektiften Kazak Kimliği” başlıklı üçüncü bölümünde ise Kazak Hanlığı, Çarlık Dönemi, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Dönemi (SSCB) ve Bağımsızlık Sonrası Dönem olmak üzere 4 dönemde Kazak kimliğinin inşa süreci okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Anderson’ın (2009, s. 37) ifade ettiği şekliyle kimlik oluşum süreçlerinde tarih yazımı, mitler; buna bağlı gelişen dil ve din gibi metaforların ancak o ülkenin tarihinin iyi okunabilmesiyle mümkün olabileceği savından hareketle 15. Yüzyıldan başlayarak kimlik-tarih sentezine dayalı bir analiz yapılmıştır.

Birçok çalışmada (Hamann 2000, Kesici 2010, Yılmaz 2012, Dobrota 2014) göçebe kökenli halklar olarak Çarlık Rusya’nın hâkimiyetinden itibaren kimlik oluşumu büyük oranda Rus ekseninde şekillenen Kazakistan’ın kendi kimliğinden tam anlamıyla kopuk olduğunu ifade etmek eksik bir analiz olacaktır. Özellikle 15. Yüzyılın ortalarından itibaren Canibek ve Kerey ile başlayan Kazak kimliği inşası gerek Çarlık döneminde gerekse Bolşevik Devrimi ve sonrasında devam etmiş, Kazak kimliği üzerine eserler üreten başta şairler olmak üzere birçok kişi sürgün gibi politikalara maruz bırakılmıştır. Dolayısıyla her ne kadar çalışma temelde

bağımsızlık sonrası sürece odaklanıyorsa da bugünün geçmişten bağımsız olarak düşünülmemeyeceği göz önünde bulundurulduğunda bu dönemlere yönelik bir kimlik oluşumu bakımından analiz gerçekleştirmek çalışmanın bütünselliği açısından oldukça önemlidir.

Bağımsızlığın ilk etaplarında ön plana çıkarılan Kazak kimliğinin yerini Kazakistanlılık kimliğinin almasıyla beraber kimlik oluşum süreçlerinde meydana gelen değişim, “Kazak Halklar Asamblesi” gibi kurumların kurulması ve azınlık haklarına verilen önem bu bölümde gözler önüne serilmiştir. Yine de mitolojik öğeler anlamında Kazak tarihi ile bağların koparılmaması ve durumun zamansal bir hoşgörü geleneği içerisinde ele alınması Kazakistan uluslaşma süreçlerinin öne çıkan yönlerini oluşturmaktadır. Kazak ulusal kimliğinin inşası sürecinde tarihsel perspektif göz önüne alındığında ne tür dinamiklerin ön plana çıktığı ve siyasi karar biriminin uluslaşma ve kimlik inşası süreçlerinden bunları ne şekilde kullandığı sorunsallarına odaklanan çalışmanın üçüncü bölümü bir sonraki bölüm olan Kazakistan Dış Politikasının anlaşılmasına ilişkin sağlam bir zemin oluşturmayı amaçlamaktadır.

Eski Sovyet ülkelerinin genellikle çok yönlü dış politika tercih etmelerinin sebebini Batı bilim camiasında yapılan çoğu çalışma (Schatz 2000, Allworth 2004, Diener 2005, Zubok 2009, Laruelle 2014, Thomas 2018) birtakım nedenlere bağlamaktadır. Bunlar, dış politikada çok yönlülüğün (multi-vector) tercih edilmesinin en sık gösterilen gerekçeleri olarak her liderin öncelikli olarak kendi pozisyonunu güçlendirmek istemesi ve giderek otoriterleşmesi, ardından da Rusya'dan tam bağımsız hareket edebilme olanağına kavuşarak ne pahasına olursa olsun bağımsızlıklarını güçlendirmesi gibi söylemlere dayanmaktadır. Bunların dışında ise bölgenin uluslararası siyaset alanına dâhil olmak, ülkeye yatırımlar çekmek, ekonomiyi çeşitlendirmek, geleneksel ve hibrit tehditlerden korunmak ve uluslararası sistemin saygın üyeleri olabilmek gibi hedefleri de mevcuttur. Tüm bu varsayımlardan her biri güçlü bir argüman teşkil etmesine rağmen, kimliğin, ve tarihsel geçmişin ve bunlardan kaynaklanan kimliğe işlemiş korku, endişe ve arzuların göz ardı edildiğini bize göstermektedir. Ayrıca mevcut argümanlara daha kapsayıcı çerçeveye bakıldığı takdirde kimlik ve aidiyetin bölge ülkelerinin sergilemiş olduğu davranışlarını teorik zeminde açıklama konusunda istenilen

düzeyde bir katkı sağlamadığı da görülmektedir. Nitekim Khazanov (2005), çalışmasında “Avrupalı araştırmacılar Kazakistan’ın kimlik siyasetini anlamlandırmak için dışarıya değil içeriye bakmalıdır” sözleriyle bunu açıkça dile getirmiştir.

Bu noktadan hareketle Kazakistan’ın dengeye dayalı çok vektörlü dış politikasının ele alındığı dördüncü bölümde literatürde birçok kez ıskalanan veya üzerine yeterince düşülmeyen Kazak etnik siyasetinden ne derece etkilendiği, siyasi karar biriminin mevcut durumu karar alma mekanizması kapsamında hangi parametreler ile birlikte ele aldığı sorunsalına dayanmaktadır. Temelde Kazakistan’ın bağımsızlığını kazandığı 1991 yılı SSCB yönetiminden en son ayrılan cumhuriyet olması nedeniyle “Bağımsız kaldılar mı yoksa bırakıldılar mı?” tartışmasını da beraberinde getirmiştir. Bağımsızlığın hemen ardından Bağımsız Devletler Topluluğu’nun (BDT) bir parçası olma ve Sovyet ekonomik sisteminin bir süre getirdiği bağımlılık zincirinin bir sonucu olarak Rusya ile öncelikli ilişkiler geliştirme stratejileri birçok konuda tartışmalara yol açmıştır.

Her ne kadar öncelikli olarak Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesi yolu seçildiyse de zamanla başta Çin olmak üzere Transatlantik; ABD ve AB ülkeleriyle de ilişkilerin yükseliş trendine girmesi, Türkiye ve diğer İslam coğrafyası ile bağların güçlendirilmeye çalışılması ortaya görünenden farklı bir manzara çıkmasına yol açmıştır. Rusya’ya yönelik enerji bağımlılığı başta olmak üzere birçok alandaki etkisini Çin ile ilişkilerini geliştirme yoluna giderek kırmaya çalışan Kazakistan’ın bu ülkelere karşı ABD ve AB ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmesi izlediği çok yönlü denge siyasetinin bir sonucu olduğunu belirtmektedir. Nitekim Avrasya ve Transatlantik ilişkiler arasında kurduğu bu denge Kazakistan’ın 2000’li yıllar ile birlikte Orta Asya’nın parlayan yıldızı olma söylemini beraberinde getirmiştir.

Yalnızca Avrasya ve Transatlantik ilişkiler bağlamında değil Türkiye, Güney Kore gibi ülkeler ile kurulan dostane ilişkiler de ekonomik ve ticari zeminde olduğu kadar kültürel zeminde de karşılık bulmuştur. Bu ülkelerin Rusya, Çin veya ABD gibi revizyonist, emperyal bir geçmişlerinin olmaması ilişkilerin gelişmesini sağlayan bir diğer unsurlardır. Ulusal karar alıcılar Kazakistan Dış Politikasını şekillendirirken tüm denge siyasetinin yanında ülkesel sınırlara ve egemenliğe yönelik hassasiyetlerini de ön planda tutmuş, uluslararası arenada saygınlığını arttırmak

amacıyla etkin bir çaba sarf etmiştir. AB ile gerçekleşen TACIS yardımları sürecinde BDT ülkeleri ile AB arasında bir köprü rolü üstlenen Kazakistan, 2010 yılında üstlendiği AGIT (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı) dönem başkanlığıyla da bu tutumunu en üst düzeye çıkarmıştır (Melvin, 2009). Ülkesel istikrarın yanında bölgesel istikrara da önem veren Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev’in “Asya Kaplanı ve Yeni Avrasya” söylemi ile olası bölgesel ihtilafların önüne geçmeye çalışmış, detaylarına dördüncü bölümde değinildiği şekilde çatışmaların sonlandırılması için ciddi çabalar sarf etmiştir. Sonuç olarak dış politika önceliklerini belirlerken içeride yaşanan uluslaşma ve kimlik oluşum süreçlerini ön planda tutan Kazakistan’ın dış politikadaki önceliklerinin neler olduğunu ve bu önceliklere göre ne tür politikaların izlendiğine detaylı bir şekilde çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilecektir.

Son olarak Kazakistan dış politikasının temel hedefleri olarak belirlenen 2030 ve 2050 stratejilerine yer verilen beşinci bölümde belirlenen stratejiler karşılaştırmalı bir perspektif ile incelenerek ne tür hedeflere ulaşılacak istendiği analiz edilmiştir. Çalışmada yukarıda bahsi geçen kimlik inşası ve kalitatif bir şekilde ele alınan Kazakistan’ın çok yönlü dış politika davranışlarını teorik çerçeve ile birlikte bütüncül bir şekilde ele alınabilmesi kimlik meselesinin dış politikadaki analizinin söylem analizi ve tablolar ile analiz edilmesini gerekli kılmıştır. Bu nedenle “Bağımsızlık Sonrası Süreçte Kimliğin Kazak Dış Politikasındaki Rolü” başlıklı son bölümde toplumsal kimlik ve devlet kimliğinin karşılaştırmasına dayalı bir analiz zemininde Türk-Kazak, Rus-Kazak, Batı ve Asyalılık kimliklerinin temel dayanak noktaları ve bunun dış politikadaki yerine odaklanılmıştır. Bunların ötesinde Nursultan Nazarbayev tarafından ilan edilen “Milli Birlik Doktrini” ile tüm kimliklerin üzerinde şemsiye bir kavram olan Kazakistanlılık kimliğinin hangi dinamiklere göre belirlendiğine de değinilmiştir.

Tüm bu iç politika dinamiklerinin dış politika tercihlerine ne şekilde yansıdığını anlamamanın en önemli yollarından biri de Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev’in belli dönemlerde düzenli olarak yaptığı ulusa sesleniş konuşmalarındaki kavramları üzerinden gerçekleştirilecek olan söylem analizidir. Bu nedenle bu bölümde son olarak 1998-2011 yılları arasında Nazarbayev’in konuşmaları üzerinden kullandığı kavramlar ve ülkelere odaklanılarak hazırlanan tablolar yoluyla dış siyasette

uygulanan politikalar minvalinde ne tür etkileri olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle kimlik ve dış politika ilişkisinin temel dinamiklerinin neler olduğu, kimlik arayışlarının devlet ve toplum düzeyinde ne şekilde gerçekleştiği sorunlarına odaklanılarak Kazakistan dış politikasında kimliğin rolü analiz edilmeye çalışılarak literatürdeki önemli bir boşluk kapatılmaya çalışılmıştır.

1.1. Çalışmanın Amacı

Uluslararası ilişkiler disiplininde kimlik konusunun güncelliği toplumdaki özerk kültürel süreçlerin ve iç siyasi dinamiklerin mevcut kimlik oluşumu ve kültürel süreçleri nasıl şekillendirdiğine bakarak bölgenin veya herhangi bir devletin dünya siyaset sahnesindeki davranışlarını açıklayan ipuçları bulmak mümkündür. Orta Asya ülkelerinin özelde de Kazakistan'ın dış dünya ile iletişimini çeşitli açılardan inceleyen çalışmaların sayısı gün geçtikçe artış göstermiştir. Yine de yukarıda bahsedildiği gibi meseleyi kimlik, tarihsel geçmiş, kültürel ve toplumsal aidiyet açısından inceleyen çalışmalar henüz yeterli seviyeye ulaşmamış olup sayıca az alan kapsamaktadır. Kazakistan üzerine yapılan çalışmalar kimlik boyutunu ayrı, siyaset ve dış politika boyutlarını ayrı ayrı ele almıştır. Ancak ikisini bir arada irdeleyen ve önemli yorumlara yol açan çalışmalar nadiren karşımıza çıkmaktadır. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın literatürde yer alan diğer çalışmalardan farkı tüm bu dinamikleri bir araya getirerek ortaya daha kapsamlı ve kümülatif bir araştırma sunmayı amaçlamasıdır. Kullanılan çeşitli teori ve tanımlar itibariyle çalışma yeni devlet kimliği, toplumsal kimlik, etnik ve ulusal, kültürel aidiyet alanındaki incelemelerin uluslararası ilişkiler disiplindeki etkinliğini ortaya koyan çalışmalara katkı sunacaktır.

1.2. Çalışmanın Konusu ve Hipotezi

Kazakistan'ın uluslararası arenada “barışçıl ülke” imajı inşa etmeye yönelik sergilediği davranışları, ülkenin sosyo-kültürel ve tarihsel geçmişini ve bu düşüncüyü ortaya koyan liderin kimliğini ve eylemlerini inceleyerek tamamlayabileceğimiz bir konudur. Ringmar'a göre, yalnızca bir şeylere sahip olmak için değil, istediğimiz biri olmak için de eylemlerde bulunuruz ve istediğimiz biri olma hedefine ulaşmaksızın çıkarlardan ya da fayda-maliyet hesaplarından söz etmenin manası yoktur (Ringmar, 1996, ss. 1-2). Uluslararası arenada üstlendiği roller ve uluslararası camia tarafından

atfedilen statülerle toplumsal kimliklerin ve sosyo-kültürel etkenlerin arasındaki bağlarının ne derece etkilendiğini sorma ihtiyacı hissederiz. Tüm bunların ışığında, analiz düzeylerini oluşturan devlet, kimlik, dış politika gibi birimlere (units) eşit düzeyde önem verilmektedir. Bu çalışmada bahsi geçen birimlerin kaynağına değinilmiş olup ortaya çıkan sonucu yorumlayarak tez konusunu derinden anlamaya yönelik sonuçlar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Kazakistan Cumhuriyetinin çok yönlü (vektörlü) dış politika izleme eğilimi iç siyasi, kültürel, toplumsal kimlik arayışları ve içinde bulundukları tarihsel ve sosyo-kültürel süreçlerinin de yansımasıdır. Ülkenin tarihsel geçmişi ve bunun sonucunda oluşan dinamikler devlet yönetimini çok yönlü dış politika sergilemeye yöneltmiştir. Çalışmamızın ana tartışmasını oluşturan bir diğer husus ise, Kazakistan gibi daha kimlik inşası bitmemiş veya tam olarak başlamamış, hatta kim olduklarını kendilerine net bir şekilde açıklamakta zorluk çektikleri süreç zarfında ülkeler çok yönlü dış politika izleme tercihinde bulunurlar.

1.3. Yöntemi ve teknikleri

Bu çalışmada çok yönlü dış politika kavramı kimlik arayışının yansıması olarak ele alınmıştır. Bu sebeple mevcut tez, çalışmanın ana çatısını oluşturan devletlerin çıkarları onun kimlikleriyle şekilleneceğini savunan eleştirel paradigmanın bir alt teorisi olan konstrüktivist bakış açısıyla incelenmiştir. Yine de ulus kimliğini konstrüktivist analize entegre etme konusunda ortak bir kanıya varılmış değilse bile, konstrüktivizm teorisyenleri tarafından geliştirilmiş birtakım konseptlerle yola çıkılmaya çalışılmıştır. Pozitivist sosyal bilimlerin dışında gelişen eleştirel paradigmanın büyük bir bölümünü oluşturan konstrüktivizm teorisi çerçevesinde kültür, toplumsal seviyede paylaşılan inançlar ve değerler dizisidir. Öyleyse, Orta Asya toplumlarındaki en çok üzerinde durulması gereken tarihsel geçmişin ve kültürel kodların işlenilmesi ve irdelenmesi bu soruların bazı cevaplarını barındırır. Bunun için çalışmamızda Kazakistan'ın tarihsel geçmişine, etnik yapısına, benimsenen veya benimsenmeye çalışılan kimlik unsurları incelenmektedir. Ayrıca, devletin dış siyaset kültürü, yönelimleri ve tercihleri bölgesel ve küresel düzlemde ele alınmaya çalışılmıştır. Veriler, söylem analizi, içerik analizi, arşiv ve istatistik verileri, haberler, cumhurbaşkanlığı arşivi ve webportalı, tezler, kitaplar ve makaleler 4 dilde taranmıştır ve birçoğu kaynakça niteliğinde kullanılmıştır. Bu tez çalışması

uzmanlarla birebir görüşmeler sonucunda elde edilmiş ve şekle dökülmüş verileri de içermektedir. Olgu çalışması olarak ele alınan Kazakistan Cumhuriyeti dış politikası, konstrüktivist yaklaşımın her ne kadar dış politikaya yönelik yeterli tasarı ve çerçeveye sahip olmasa da, dış politika analizini ilgilendiren belirli konularda öncülük edebileceği düşüncesiyle kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır.

Tez, özelde Kazakistan'ı ele alarak olgu çalışması niteliği taşıırken, Nazabayev'in başkanlığı döneminin ele alınmasıyla dönem araştırması olarak geçerlidir. Çalışmanın bağımlı değişkenleri Kazakistanın Çok Yönlü Dış Politika Stratejileri, ülkeler bazında dünyaya açılımı, uluslararası örgütlere üyeliği gibi konuları kapsamaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri de ulusal ve devlet kimliğini oluşturmaya etki eden unsurlardır. Örneğin, Kazakistan'ın orta çağlardan bu yana içinde bulunduğu tarihi geçmişi, bağımsızlık süreçleri, toplumsal yapısı, etnik ve dini yapısı, ülkenin içindeki denge politikaları, siyasi liderin söylemleri, program ve projeleri gibi unsurlardan oluşmaktadır.

1.4. Literatür incelemesi

Hâkim literatürde çoğunlukla Orta Asya Cumhuriyetleri Çarlık Rusya hakimiyesine girdiği günden bugüne bir cam fanusta değişmeden gelen devletler olarak görülmekte ve bu devletlerin dış politika davranışları genel olarak uluslararası arenada sergilediği reaksiyonlar yoluyla analiz edilmeye çalışılmaktadır. Özellikle Türkiye, Orta Asya, Rusya ve Avrupa ülkelerinde yayımlanan yüksek lisans ve doktora tezleri Kazakistan'ın dış politikası eksenli konuları işlerken birçok iç ve dış etkenleri esas alarak yola çıkmaktadır. Teorik zeminde liberal, realist ve neorealist paradigmalarda ele alınan mevcut çalışmalarda Kazakistan dış politikasının belirleyici unsurları olarak jeopolitik konumu, enerji rezervleri, bölgeselleşme ve ekonomi politikaları, büyük güçler gibi etkenler ön plana çıkmaktadır. Orta Asya Cumhuriyetlerine yönelik bu sorunsala bir yanıt arama ve çalışmanın örneklemini oluşturan Kazakistan'ın dış politika davranışlarını analiz etmede en önemli etken olan ülkenin çok etnikli iç yapısının ıskalandığına yönelik bir anlatı sunmayı amaçlayan bu çalışma bağımsızlık sonrası süreçte Kazakistan dış politikasına etki eden uluslaşma ve kimlik politikalarının hangi araçlar üzerine inşa edildiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yapılan açıklamalar ışığında tez konusunu ve argümanını tek bir çalışma kapsamında sunan tez veya herhangi bir akademik çalışmalar daha önceden yapılmadığını burada rahatça paylaşabiliriz. Fakat aynı zamanda bağımsız Kazakistan'da genellikle uluslaşma veya kimlik inşa süreçlerinin ele alındığı birçok çalışmaya raslanmıştır. Kazakistan kimlik yapısını makro düzeyde inceleyen, uluslararası ilişkiler disiplinine en yakın çalışmalardan biri Cummings'in (2003) "Eurasian Bridge or Murky Waters between East and West? Ideas, Identity and Output in Kazakhstan's Foreign Policy", Hakim'in (2009) "Kazakistan'daki Tarih Anlayışı ve Uluslararası Boyutları", Kara'nin (2006), "Kazakistan'ın Yeniden Doğuşu", Kalateyev'in (2009) "Ulusal Lider Etkeni: Kazakistan Geleceğe Yol Alan Ülke" gibi çalışmalarını sayabiliriz. Görüldüğü gibi kimliği ilgilendiren içyapı ve dışa dönük etkilerini araştıran ve yorumlayan çok az çalışma mevcuttur. Ancak Kazakistan'ın genel olarak dış siyasetini, uluslararası ilişkiler sitemindeki rolünü ortaya koyan birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmaların neredeyse tümünde analiz birimleri olarak ülke dinamiklerinin iç boyutuna, etnik yapılar, iç siyasi düzene, liderin rolüne kısmen de olsa değinilmiştir. Onlardan birkaçına aşağıda yer verilmiştir¹.

¹ Martha Brill Olcott, Kazakhstan: Unfulfilled Promise? 51 (2010); Чжен Кун Фу, Геополитика Казахстана: между прошлым и будущим, [Kazakistan Jeopolitikası: Geçmişten Bugün Arasında], Изд. «Жеті жарғы», Алматы, 2000; Kismangaliyeva, D.J. (2016). Kazahstanskiy put – 2050 (2-oe izdanie). Astana: Institut Evraziyskoy integratsii. [Kusmangalieva. D.J., (2016). Казахстанский путь- 2050 (2- ое издание). Астана: Институт Евразийской интеграции.]; Nurtazina, K. A. (2015). Vnutrennyaya i vneshnyaya politika Kazahstana (5-oe izdanie). Almaty: Bastau. [Нуртазина, К.А. (2015). Внутренняя и внешняя политика Казахстана (5-ое издание). Алматы: Бастау.]; Sultanov, B. (2010). Predsedatelstvo RK v OBSE: predvaritelnye itogi i perspektivy. Almaty: KISI. [Султанов, Б. (2010). Председательство РК в ОБСЕ: предварительные итоги и перспективы. Алматы: КИСИ; Kazıhanova, Y.N. (2012). Kazakhstan v mejdunarodnom soobşestve. Mid RK: Dayk Press.; Токаев, Касымжомарт, Дипломатия Республики Казахстан, [Kazakistan Cumhuriyeti Diplomasisi], Астана: «Елорда», 2001.; ZHYLYSHYBAYEVA, Meruyert, Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.; SOMUNCUOĞLU, Anar, ABD'nin demokrasi özendirme politikası: Kazakistan örneği, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.; ONGAROVA, Yerkinay, Kazakistan Dış Politikasında Avrasya Birliği'ne Yönelik Yaklaşımlar, 2010, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Laruelle M, Peyrouse S (2013) Globalizing Central Asia: geopolitics and the challenges of economic development. M.E. Sharpe, Armonk; Bohnenberger-Rich S (2015) China and Kazakhstan: economic hierarchy, dependency and political power? Unpublished PhD thesis, London School of Economics and Political Science.; Шаймаков Г. Внешнеполитическая деятельность Республики Казахстан в международных организациях. Алматы, 2002.; Лаумулин М. Судьба казахстанского проекта. СВМДА в новых геополитических реалиях/ ИМЭП. Алматы, 2008.; Козыбаев И.М. Дипломатия Казахстана: страницы истории. Алматы: Оркениет, 2001. ve diğerleri

2. DIŞ POLİTİKA ANALİZİNDE KONSTRÜKTİVİZM VE KİMLİK

Kimliğin dış politika, savaş ve devletlerarası ilişkilere konu olan çalışmalarda merkezi bir konuma sahip olması, uluslararası ilişkilerin bir disiplin olarak tanımlanmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır (Zürn & Checkel, 2005). Uluslararası sistemde meydana gelen kırılmalara paralel olarak Alexander Wendt'in İnşacılık kuramına getirdiği yorum çerçevesinde kapsamının genişlemesiyle ise, kimlik mefhumu devletlerin gerek iç gerekse dış politikalarında karar alma mekanizmasının göz ardı edilmeyen bir kavramı niteliğini kazanmıştır.

Konstrüktivist (İnşacı)² yaklaşımı temel fenomen olarak kabul eden yazarlar uluslararası ilişkilerin yeniden yapılandırılmasında önemli rol oynayan normatif ve paradigmatik değişimleri kavramamıza yardımcı olurlar. Bilhassa Soğuk Savaşın sona ermesini, Berlin Duvarının yıkılmasını veya İkiz Kulelere yapılan saldırıları öngörememesi; mevcut uluslararası ilişkiler teorilerinin var olan varsayımlarının gözden geçirilmesini ve çok daha karmaşık hale gelmiş olan dünya siyaset sahnesini açıklamak için yeni perspektiflere ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmıştır. Uluslararası ilişkilerde politika yapımı süreçlerinde etkin olan, maddi olmayan düşünsel faktörlere ve bunların değişimdeki rolünün öne çıkartılmasıyla inşacı analitik yaklaşım alanı zenginleştirmiştir (Phillips, 2007, s. 72). Böylece inşacı kuram ve türevleri getirdiği yeni bakış açısıyla mevcut uluslararası ilişkilerin kurucu teorilerine bir rakip olarak kendini belli etmiştir

2.1. Kavramsal Epistemoloji: Kimlik, Dış Politika ve Kuram

İnşacılık kavramını Uluslararası İlişkilere literatürüne taşıyan ilk isim Nicholas Onuf'tur. Uluslararası ilişkiler tarihinde kuram ilk defa 1989'da Nicholas Onuf'un "The World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations" adlı kitabında ortaya atılmıştır. Nicholas Onuf'a göre; toplumsal ilişkiler ile kendi kimliğimizi yapılandırdığımız gibi, dünyayı da birbirimize yaptıklarımız ve söylediklerimizle yapılandırmaktayız. Bu iki taraflı bir süreçtir (Onuf, 2012, ss. 32-33). Yani bireyler toplumu yapılandırır, toplum da bireyleri yapılandırır. Bu karşılıklı ilişki içerisinde ise, kurumlar aracılığıyla davranış kuralları gelişir.

² Aynı anlama gelen Konstrüktivizm (Konstrüktivist Kuram) ve İnşacılık (İnşacı Kuram) çalışma boyunca birbirlerinin yerlerine kullanılacaktır.

Bu bağlamdan yola çıkan inşacı kuram teorisyenleri, dilin toplumsal boyutlarına vurgu yaparlar. Çünkü onlara göre sosyal dünya, dilin kullanılmasıyla kurulmaktadır. Tam bu noktada kendilerine temel aldıkları “söz eylemi (speech act)” teorisi önemlidir. Bu teoriye göre, konuşmak aynı zamanda yapmanın bir çeşididir. Yani uluslararası ilişkilerde söz vermek, özür dilemek, taahhüt etmek, kınamak gibi eylemlerin siyasal sonuçları vardır (Milliken, 2009, s. 226). Myanmar’daki Arakanlı Müslümanları bu duruma örnek olarak vermek mümkündür. Birleşmiş Milletler, Arakanlı Müslümanlara yapılanları “etnik temizlik” diye adlandırmış ve bu eylemin durdurulmasını istemiştir.

Nicholas Onuf, diğer sosyal bilim alanlarında yapılan çalışmalardan yararlanmış ve nihayetinde tüm sosyal gerçeklikler gibi uluslararası ilişkilerin de insanlar tarafından inşa edilebileceği varsayımını vurgulayarak disiplinde çığır açmıştır. Fakat disiplin içerisinde adının yayılmasını sağlayan isim Alexander Wendt olmuştur. Alexander Wendt’e göre, Konstrüktivist kuramda birey ve toplum birbirinden ayrı düşünülemez ve bu iki unsur birbirini etkileyerek, zaman içerisinde birbirini karşılıklı olarak oluştururlar. Bu karşılıklı ilişki sonucu da yapı oluşur. Birey ve toplum ilişkisi de sürekli değişiklik göstereceği için, uluslararası ilişkilerde sabit ve değişmez bir yapıdan söz etmek mümkün değildir. Bu açıdan aktör-yapı ilişkisine yeni bir boyut getirmiştir. Bu bağlamda, aktörler birbirleriyle ilişki içerisinde olup yapıyı meydana getirirler; yapının kendisi de aktörleri etkiler. Hem yapının hem de aktörün sosyal boyutunun altının çizilmesi, inşacılığın disipline önemli bir katkısıdır (Wendt, 1999: ss. 87-91).

İnşacı kuramın bir diğer katkısı ise, birbirlerine karşıt kuramlar olan pozitivizm ve post-pozitivizm arasında bir sentez oluşturulabileceği savıdır. Kuram; pozitivizmin epistemolojisinden (çalışma yönteminden), post-pozitivist teorilerin ise ontolojisinden (konusundan) yararlanmayı savunur. Diğer bir deyişle, pozitivist yöntemler gözleme dayanmaktadır ve bu bağlamda post-modern yaklaşımların ele aldığı konular çalışılırken bu yöntemler kullanılacaktır (Wendt, 1999, s. 104). Ancak inşacılık, iki zıt yaklaşım arasında ‘ortada’ bir yaklaşım olduğu için, iki kutuptan da tepkiler almıştır. Nihayetinde ise Soğuk Savaş’ın bitişiyle iki kutuplu sistem sona ermiş, bu da ideolojik kimliklerin ortadan kalkmasına yol açmıştır. Dolayısıyla da yeni kimliklerin ortaya çıkması için yeni bir ortam oluşmuştur. Bu nedenle de

1990'lardan bu yana "kimlik" kavramının önemi daha da artmıştır (Risse-Kappen, 2016).

Kimlik, inşacılık perspektiften ele alındığında, devletlerin dış politika yapımını anlamak için en temel kavramlardan biridir. Çünkü devletlerin kimlikleri, nasıl bir dış politika geliştirecekleri konusunda doğrudan etkiye sahiptir. İnşacı kurama göre dış politika yapım süreci şu şekilde gerçekleşmektedir: Devletler önce kimliklerini belirler, sonra da ona uygun olarak çıkarlarını oluştururlar. Sonraki aşamada ise, belirlenen bu kimlik ve çıkara uygun bir dış politika belirlenir. Dolayısıyla da kimlikten bağımsız bir çıkar analizi yapılması eksik bir analiz olacağı gibi mümkün de değildir. Nasıl ki bireyler önce kimliklerini tanımlayıp, daha sonra o kimliğe uygun davranış şekillerini belirliyorlarsa, devletler de önce kimliklerini belirleyip sonra o kimliğe uygun çıkarlarını belirlerler (Hopf, 2002, ss. 27-29). Örneğin, bir devlet kendi kimliğini barışçı olarak belirlerse, çıkarları da bu yönde şekillenecek ve bu bağlamda bir dış politika davranışı ortaya çıkacaktır. Ya da eğer sertlik yanlısı, revizyonist veya irradantist bir kimlik tanımlamasına gidilirse, o zaman da askeri gücünü artırma yoluna gidecek ve çıkarlarını da rekabetçi bir anlayışla belirleyip o yönde bir dış politika oluşturacaktır.

Dolayısıyla inşacı kuramı savunanlar, realistlerin ortaya attığı 'devletler ulusal çıkarlarına göre hareket ederler' tarzı klişe bir cümleye karşı çıkarlar. Çünkü inşacılara göre, ulusal çıkarın belirlenmesi ancak ve ancak devletin kendini tanımlamasıyla gerçekleşebilir (Wendt, 1999, s. 116). Yani devletler önce "kim" olduklarını belirlemeli, sonra "nasıl" davranacaklarına karar vermelidirler.

Bu yeni yaklaşımdan hareketle sorulması gereken en önemli sorulardan biri, inşacılara göre bir devletin kimliğini nasıl tanımladığıdır. Bir devletin kimliği, o devletin uluslararası politikadaki haklarını, sorumluluklarını ve yükümlülüklerini tanımlar. Aslında karar alıcılar bunu yaparken, aynı zamanda diğer devletleri de tanımlamış olurlar. Çünkü kendilerini tanımladıklarında, kendi devletleriyle diğerleri aralarındaki sınırları da ortaya koymuş olurlar (Milliken, 2009, s. 241).

Belirtildiği üzere kimlik, dış politikanın oluşturulmasındaki en önemli faktörlerden biridir. Ve dış politikanın kendisi de kimliği etkileyen ve kimlik inşasında önemli rol oynayan etkenlerden biri olduğunu da unutmamak gerekir. Bu ikili korelasyondan hareketle devletler diğer aktörlerle iletişim kurarak, uluslararası toplumun kabul

edilen ve saygı gören bir üyesi olarak tanınmaya çalışırlar. Özellikle kimliklerin yeni oluştuğu ya da bir değişimden geçtiği dönemde, dış politikanın rolü daha da önemli hal alır. Örneğin; Soğuk Savaş sonrası sistemin kutupluluğu değişince, devletlerin kimlikleri de yeniden tanımlanmak zorunda kalmıştır. Nitekim Wendt (1994, ss. 386-389) “Kollektif Kimlik ve Küresel Devlet” isimli eserinde inşacı kuram teorisyenlerinin tam da böyle dönemlerde kuramın yaşanan değişimin adlandırılmasında fazlasıyla iş gördüğünü belirttiklerinin altını çizmektedir. Aktörlerin, uluslararası sistemdeki diğer aktörlerle olan ilişkilerinde kullanacakları araçlar da kimlik ve çıkar algılamalarına göre belirlenir. Eğer kendilerini egoist perspektiften tanımlarlarsa, diğer aktörleri düşman olarak algılayacaklar ve böylelikle de sert güç araçları kullanacaklardır. Ancak eğer diğer ülkelerle iş birliği bağlamında ilişkiler geliştirirlerse, kullanacakları araçlar da barışçıl olacaktır. Tüm bu politikalar geliştirilirken inşacı kuram teorisyenlerine göre algı kavramı da oldukça önemlidir (Haas, 2004, s. 570). Örneğin, en klişe ifadeyle bir örgüt bir aktör için terör örgütü olarak görülürken, bir başka aktör için terör örgütü “özgürlük savaşçısı” olarak tanımlanabilir.³

Kimlik anlayışı, güvenlik algısını şekillendirmede de en az kimlik tanımlamalarında olduğu kadar önemlidir. Çünkü her ulusun tarih boyunca değerler üzerinden inşa edilmiş bir kimliği vardır. Devletler işte bu kimlik üzerinden dost-düşman tanımı ve bu tanıma bağlı olarak dost-düşman ayrımı yaparlar. Güvenliğin inşası ve bunun dış politikaya yansımaları da bu şekilde gerçekleşir (Fresque-Baxter ve Armitage, 2012, s. 253). Bu bağlamda verilecek diğer bir örnek ise, İsrail’in bazı ülkeler tarafından bir Batı devleti olarak nitelendirilmesidir. Ancak İsrail gerçekten de Batının bir parçası mıdır? Yoksa bu, esasında ona verilen bir imaj mıdır? Nihayetinde İsrail Batı devleti olarak inşa edildiği için bu tanımlamayı yapan devletler de o yönde hareket etmektedir. Kısacası, kimlik inşacıların tanımlamaları için kullandıkları birincil faktörlerden biri olarak görülmektedir. Aynı şekilde “Orta Asya” kavramı bu ülkelerin kendi tercihleri midir yoksa dışarıdan dayatılan oryantal betimlemenin yansıması mıdır? Hâlbuki “Orta Asya” olarak adlandırılan bu coğrafyalar tarihsel perspektifle bakıldığında Büyük Türkistan coğrafyasının yapı taşlarıdır.

³ Sovyetler Birliğinin Afganistan’ı 1979 yılında işgal etmesiyle birlikte Amerika tarafından “Özgürlük Savaşçıları” olarak tanımlanan Taliban’ın, 2001 yılında ABD’nin Afganistan’ı işgal etmesiyle birlikte “Terörist” olarak tanımlanması kimlik tanımlamalarının farklılığına örnek olarak verilebilir.

Alexandre Wendt'e göre aslında devletlerin kendi kimliklerini inşa edebilmeleri için, bir diğerrinin sınırını belirlemeye, imajını çizmeye ihtiyaçları vardır. Örneğin, Avrupa'yı ve Avrupalı olmayı anlatabilmek için Osmanlı'ya ihtiyaç vardır. Bunun nedeni ise devletlerin kendi kimlik veya imajlarını anlamak için oluşturdukları “düşman” imajının da bilinmesi zorunluluğudur (Wendt, 1999, ss. 119-120).

Diğerr önemli nokta ise, inşacı kuram teorisyenlerinin inşa ettikleri imajı hangi parametreleri kullanarak oluşturduklarıdır. İnşacılar göre, imaj ilk olarak temsiller yoluyla inşa edilmektedir. Bu noktada güvenliğin temsiliinin oldukça önemli olduğunu belirten yaklaşım, devletlerin “biz kimiz, diğerrleri kim ve korunmak için kime ihtiyacımız var?” gibi soruları tanımlamak için güvenliğin temsiline oldukça önem verdiğini vurgulamaktadır. Güvenlik algısı zamana ve meydana gelen gelişmelere paralel olarak değişebilir. Ancak burada önemli olan en başta güvenlik algısının nasıl ve hangi süreçte oluştuğudur. Bunun için ise süreci anlamlandırmak önemlidir. Örneğin, bir zamanlar x devleti y devletinin düşmanı iken daha sonra dostu olabilir. Dolayısıyla devletlerin kimlik anlatısı, söylemleri de zamanla değişmektedir. Böylece kimlik tanımlamaları da bu bağlamda sabit ve değişmez değildir. İnşacı kuram da tam olarak bunu sorgulamaktadır; devletlerin kimlik tanımlamaları bazen daha az milliyetçi olurken, siyasi olaylara göre farklılaşıp yoğun bir milliyetçi söyleme dönüşebilir. Deneyim ve algılar da bu değişimin en önemli sebeplerinden biridir.

İnşacı kuram teorisyenlerine göre uluslararası sistemin unsurları, maddi unsurlarla beraber maddi olmayan düşünsel unsurların da etkisiyle meydana gelmektedir. Bu nedenle, uluslararası yapı analizi yapılırken yalnızca ekonomik güç, çıkar ve askeri güç gibi maddi unsurlara odaklanarak açıklamalarda bulunmak yetersiz bir analiz olacaktır. Maddi unsurların yanında yaygın değerlerin, yargıların, normların, aktörlerin ikili ilişkilerinde oluşan anlam dünyalarının, uluslararası hukuk kuralların, söylemlerin de oldukça önemli olduğunu vurgulayan Wendt, maddi unsurlar ne kadar önemli olsa da bu unsurların sosyal unsurlar sayesinde anlam kazandıklarının unutulmaması gerektiğini belirtmektedir.

Devletlerin kimleri dost kimleri düşman olarak algıladığı, aralarındaki ilişkinin sosyal yapısı tarafından belirlenmektedir. Çünkü bu ilişkiyi tamamen maddi unsurlara bağlamak, daha önce de belirtildiği üzere analizin eksik okunmasına yol

açmaktadır. Örneğin, bir ülke askerî açıdan çok güçlü olsa dahi komşuları tarafından mutlak tehdit olarak algılanmaz. ABD'nin askeri gücü Kanada için bir tehdit oluşturmazken, Küba için tehdit unsuru olarak algılanması bunun en açık göstergesidir. Nitekim bu noktada devreye giren unsur Wendt'e göre algılardır. Küba yönetiminin ABD algısı Kanada'ninkinden farklıdır (Risse-Kappen, 2016, s. 78). Bir başka deyişle, düşmanın taşıdığı silah ve dostun taşıdığı silah farklı anlamlara sahiptir. Bu da demektir ki, devletlerin sadece maddi güç unsurlarına bakmak, ilişkinin niteliğini açıklamayacaktır; sosyal boyuta da bakmak gerekir.

Ancak kimliklerin, değerlerin ve normların etkili olması, ille de kalıcı barış sağlanabileceği anlamına da gelmez. Devletlerarasındaki ilişkilerin gidişatı öznelerarasıcılığa, yani devletlerin ikili ilişkilerinde paylaştıkları anlam ve değerlere bağlıdır. Tam da bu noktada ilişkiler içinde bulunan devletlerin ne türlü kimlik ve presiplere sahip oldukları ve benimseyecekleri önemli bir konu arz etmektedir. Bu bağlamda İnşacılık, normları ikiye ayırır: düzenleyici normlar ve oluşturucu normlar. Düzenleyici normlar, sadece kuralları koyup sınırlamaları belirler. Örnek olarak, Dünya Ticaret Örgütü'nün getirdiği ticaret kuralları öne sürülebilir. Oluşturucu normlar ise, aktörlerin oluşum sürecine doğrudan katkı sağlar. Bu norm türüne örnek olarak egemenlikle ilgili normlar verilebilir. Egemenlikle ilgili normlar, devletlerin devlet olma statülerini doğrudan etkileyerek onların kimliklerini oluşturur (Saurette, 2018, ss. 29-31).

İnşacıların vurguladığı diğer bir unsur da kurallardır. Onuf'a (2012, s. 37) göre tüm sosyal ilişkiler, kurallar tarafından şekillenmektedir. Bu kuralların bazıları uluslararası hukuk gibi resmi ve yazılı kurallardan oluşurken, bir kısmı ise resmi ve yazılı olmayan kurallardır. İnşacıların burada vurgulamak istedikleri nokta; uluslararası sistemde bir üst otorite olmasa da devletler kendi tercihleriyle dönemin geçerli kurallarına uymayı kabul ederler. Çünkü kurallar aktörlere rehberlik sağlar ve amaçlara ulaşımı kolaylaştırır.

Bu bağlamda kuralları koyan üst otorite aynı zamanda ulusal kimliğin şekillenmesinde oldukça önemli bir role sahiptir. Günümüze kadar toplanan literatüre bakıldığında bilim insanlarının kimlik ve onun alt mefhumu olarak ulusal kimlik tanımlanmalarında farklı düşüncelerden beslendikleri su götürmez bir gerçektir (Saurette, 2018, ss. 35-37). Örneğin, Guibernau, halkını birleştirebilecek tek bir

ulusal kimlik arayışındaki bir devlet tarafından yaygın olarak ortaya konulan temel araçlardan birinin ortak bir düşman yaratma olduğunu savunurken; Mary Kaldor (2013, ss. 59-60) seçkin sınıfın savaşı meşrulaştırmak için kimlik politikalarını manipüle edebildiğini bizlere hatırlatmaktadır.⁴ Bu noktadan hareketle söylemler çoğaltılabileceği gibi hem dış politikayı anlama da hem de oluşturulan siyasaların analizinde kimliğin merkezi bir rol oynadığı saptaması kolaylıkla yapılabilir.

2.1.1. Dış politika analizi ve inşacı kuramın konumlandırılması

Uluslararası ilişkiler disiplini bir devlet söylemi olarak düşünmek oldukça yaygın bir fenomendir çünkü siyaset ve devlet sıklıkla birbirleri açısından tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir (Bartelson, 2001, s. 30). Weber'in bilinen devlet tanımından hareketle "...belirli bir bölgede fiziksel gücün meşru kullanımının tekeli talep eden insan topluluğu" ve eş zamanlı olarak "siyaseti" "güç paylaşma mücadelesi veren ya da devletler arasında ya da bir devlet içerisinde grupların arasındaki güç dağılımını etkileme mücadelesi veren" şeklinde tanımlamıştır (Weber, 2003, s. 29). Devlet kimliği konusu da aslında kabul edilebilir bir analiz birimi olarak devletin kendisi olduğu konusudur. Eğer devlet kavramı olarak açık bir şekilde tanınırsa o zaman kimliğini tanımlama görevi de daha kolay bir şekilde yapılabilir. Ancak, "devlet" kavramının kendisinin tartışmaya açık olduğu bir yerde, bunun aksi doğru görülür (Bartelson, 2001, s. 37).

Geleneksel olarak, dış politika realist ve güç politikaları geleneğine özgü bir rasyonel aktör bakış açısından açıklanmaktadır. Varsayım şudur: Hükümetler ve onların siyasi liderleri, güç ve düzen arayışında akılcı bir tavır içinde düşünür ve hareket ederler (Akıllı, 2013). Böylesi bir akılcılık – neorealistler tarafından ifade edilen – bireylerin dünyayı doğru bir şekilde algıladığını ve akılcı seçimlerle karar aldıklarını varsayar. Bu akılcılık, hedeflerin düzenlendiğini, ilgili bilgi için araştırma yapıldığını, bir dizi alternatifin gözden geçirildiğini ve faydaları en üst düzeye çıkarırken masrafları en aza indiren seçeneğin tercih edildiğini varsayar. Bu nedenle, uluslararası sistemin dış politika eylemini (DPE) nasıl kısıtladığına, hükümetin akılcı bir aktör olarak nasıl davrandığına ve dış politika yaratırken ağır basan ortak bir ulusal çıkar açısından nasıl konuşulması gerektiğine odaklanılmalıdır (Rosati, 1995, s. 50).

⁴ "Kimlik politikaları" terimi, devlet gücü talebinde bulunma amacıyla etnik, ırksal ya da dinsel kimlikler çevresinde gelişen hareketler anlamına gelmektedir (Kaldor, 2007).

Yaşam döngüsü, büyüme, gelişme, hedef, ilerleme, kimlik vb. gibi antro-po-morfik kavramların devletle ilgili olup olmadığı konusu şöyle dursun devletin bir davranış birimi olarak ne olduğuna ilişkin dahi ortak bir kanıya varılamamaktadır. Yine de anlaşılması zor özelliğine rağmen uluslararası ilişkiler çalışmaları pek çok nedenden ötürü kimliği merkeze koymaktadır. İlk olarak, devlet uluslararası sistemde tek olmasa da açık ara en güçlü aktördür. İkinci olarak, bir siyasi örgütlenme biçimi olarak devlet, siyasi meşruluğun evrensel standardı olduğundan, tüm diğer siyasi birimleri aşar. Barry Buzan'ın (2007, s. 429) da belirttiği gibi "Teoride devlet; hem siyasi biat ve otorite açısından, hem de gücün unsurlarına hükmetmesi açısından baskındır". Diğer bir deyişle devlet hükmettiği halkları ve toprakları yöneten ve baskı altında tutan ve devlet kimliği de dâhil en yüksek otorite iddiasında olan kurumdur (Halliday, 2005, s. 41).

Devletlerin diğer ülkeler ile ilişkilerini şekillendirme aracı olan dış politika ise uluslararası ilişkiler alanındaki incelemelerin en yaygın konusudur ancak bir devletin dış politikasını anlamak sorunlu bir iştir. Hükümetler, politikacılar ve devlet dışı unsurlar dış politikanın biçimlenmesini etkilemek için yarışır. Devletler savaşa gitmeye karar verir, ticari sınırlamalar koyar, çevresel standartları koyup koymamaya ve bunları ne düzeyde koyacağına karar verir; uluslararası anlaşmalar yapar ya da yapmaz ve bunların hükümlerine uyup uymayacaklarına karar verir. Buna ek olarak, bir devletin niyetini gözlemlemek zordur çünkü dış politika söylem ve eylemleri ile ifade edilen politikaların illa ki devletin tercihini yansıtmadığını söylemek mümkündür. Bu yüzden, tercihlerin nasıl yapıldığını, ulusal tercihlerle nasıl birleştirildiği ve uluslararası çevrede nasıl ifade edildiğini incelemek dünya siyasetini anlamak açısından da hayati bir öneme sahiptir (Harnisch, 2012, s. 48).

Dış politikayı açıklayan pek çok yaklaşım varken, bu çalışmanın tartışma alanı inşacılıkla sınırlı kalacaktır⁵. Bu bağlamda farkın en belirgin şekilde ifade

⁵ Devlet kimliğini içeren, kimlik çalışmasının yalnızca realist ve yapısalcı okullarla sınırlı olmadığını belirtmek önemlidir. Uluslararası ilişkiler alanında pek çok yaklaşım farklı açılardan dış politikada kimliklerin rolünü irdelemiştir. Örneğin, eleştirel kuramcılar (Keyman, 1997) ve liberal barış kuramcıları (Kahl, 1999; Moravcsik, 2008) konuyu inceleyen pek çok kuramcıdan birkaç yalnızca tanesidir. 1980'lerden bu yana, modern devlet-sistemlerinin ortaya çıkışından kimliğin rolünün dünya siyasetinde çözülmesine kadar çeşitli tartışmalara katkı sağlamış tarihsel sosyolojinin savunucuları uluslararası ilişkilerde hatırı sayılır ölçüde ayak izi bırakmıştır. (Stets ve Burke, 1998) Kimlik teorisi yapısal sembolik etkileşimcilikte ortaya çıkmış (Stryker ve Serpe, 1982); sosyal kimlik sosyal sınıflandırmaya ilişkin çalışmalarla ortaya çıkmıştır (Tajfel, 1978). Buna ek olarak, Hogg ve ark. (1995) sosyo-bilişsel süreçlere, bağlamsal cevap verebilirliğe, grup davranışına ve gruplararası

edilebilmesi için uluslararası ilişkilerin temel kuramlarından biri olan realizm ile inşacılığın ara ara karşılaştırmalı olarak ele alınması doğru bir analiz biçimi olacaktır. Realizm, dış politika kararlarının arkasındaki en önemli itici güçlerin askeri güç, ekonomik güç ve anarşik bir çevrede mücadele edebilmek için mümkün olan çok kaynağı elde etme çabası gibi materyalist unsurlar olduğunu öne sürmektedir. İnşacılık ise düşünsel unsurların (sosyal seferberliğin bir unsuru olarak kültürün rolü ya da tehdit algısını oluşturan unsurlar gibi) devletler arasındaki dostluk/düşmanlık modellerini en iyi açıklayan unsurlar olduğunu savunmaktadır (Smith, 2001, s. 39).

Bir diğer en önemli fark ise realistlerin farklı değişkenler arasında nedensel bağıntıları tanımlamayı hedeflemesidir. Bu bağlamda realist teori, dış politikanın akılcı bir tercihin ürünü olarak anlaşılmasını varsaymaktadır. Aktörlerin (devletler) başkasına muhtaç olmama ve fayda maksimizasyonu süreci ile akılcı bir şekilde davrandıkları kabul edilmektedir. Realistler için, ya en iyi avantajlarına göre nasıl hareket edeceklerini düşündükleri için ya da bu tür davranışlar sergilemeyenler sistemin dışında seçildikleri için dış politika, materyalist kazanımlar uğruna devletler arasındaki yarışın bir ürünü olarak tanımlanmaktadır (Elman 2007, ss. 13-14). Nitekim Hans Morgenthau'nun (2006, s. 5) da belirttiği gibi "Farklı olası davranış biçimlerinin fayda ve maliyetlerini dikkate aldıktan sonra devlet stratejilerinin akılcılıkla belirlendiği anlaşılmaktadır". Bu paradigmaya göre silahlanma politikaları ve müdahale dış politikanın en belirgin çıktılarıdır. Dahası, Kenneth Waltz'a (2008) göre realistler, dış politikanın büyük oranda uluslararası sistemin materyal yapısıyla şekillendiğine inanırlar. Devletlerarasında materyal kabiliyetlerin dağılımı dünya siyasetinin anlaşılmasında anahtar unsurdur. Ayrıca, Mearsheimer'a (1995, s. 91) göre ise realizmin sistemsal boyutuna açıklama getiren neorealizm uluslararası siyasetin özünde tekrarlanan bir yaklaşımdır. Ayrıca bu varsayıma ilişkin en net ifadeyi sunmuştur: "Uluslararası siyasetin dokusu büyük ölçüde sabit kalmaya devam eder, modeller tekrarlanır ve olaylar kendilerini sonsuz bir şekilde tekrar ederler". Sonuç olarak, devletlerin dış politikası da o kadar değişmeyecektir (ve

ilişkilere vurgu yapan sosyal kimliği incelemiş ve role ve grup arasında daha net bir farkı savunmuştur. (Stets ve Burke, 1998, s. 2) Kimlik teorisi bir ırk ya da yaş grubu üyeleri tarafından kabul edilen tutum ve değerler açısından grup olgusunu incelemek için de kullanılmıştır. (Mutran ve Burke, 1979a, 1979b; White ve Burke 1987) Cinsiyet açısından gruplararası olguyu incelemek için de kullanılmıştır. (Stets, 1997; Stets ve Burke, 1996)

değişemezdir): dengelenecek, hâkimiyet arayacak ve büyük ölçüde iş birliğinden kaçınacaktır.

Buna karşın inşacılar, anarşinin devletlerin dünya siyasetindeki davranışları üzerindeki belirleyici etkisine ilişkin neorealist sonuçları reddederler. Alternatif olarak, dış politika toplumsallaşmanın bir ürünü olabilir: devletler belli normları takip etmeye karar verebilir çünkü bunun avantajları olduğunu düşünürler ya da normları içselleştirilebilir hale getirilir. İnşacılar için kimlikler ve çıkarlar dış politikanın merkezi belirleyicileridir: neorealistler materyal unsurlara dayanırken inşacılar uluslararası yapıyı ve dış politikayı açıklayan hem materyal hem de düşünsel unsurlara dayanırlar. Dahası, inşacılar incelemelerinde sadece devleti hedef almazlar; daha ziyade kuramın öncülerinden Finnemore ve Wendt gibi yazarlar birden çok alanda çıkarların ve kimliklerin sosyal yapısını açıklamak için düşünsel unsurları ve sistemsal süreçleri kullanırlar (Santa-Cruz, 2013, ss. 35-39).

Dış politikanın açıklanmasına ilişkin uluslararası ilişkilerin okulları arasındaki bu farklılıklara rağmen davranışı açıklamaya neden ihtiyaç duyduğumuz konusunda bir şekilde bir fikir birliği vardır. Aslında, dış politikayı araştırmak neorealizm ve neoliberal yapısalcılıkta esastır. Bu aynı zamanda pek çok inşacı ve İngiliz okul teorilerinde de anahtar unsurdur. Sosyal gücün mevcut biçimlerine karşı ortaya çıkan eleştirel, post-modern ya da feminist teoriler bu yol sayesinde sıklıkla dış politikanın sorunsallaştırılmasına odaklanmaktadır. (Harnisch, 2012, s. 51)

Dış politikanın uluslararası ilişkilerde merkeze alınmasını meşrulaştırmak için ortaya konan iki yaygın neden vardır. İlk neden şudur: Davranış üzerine çalışmanın aktörlere (devletlere) ve dolayısıyla eylemlerine ilişkin ön görüşümüzü arttırabilir. İkinci neden ise, devletlerarası etkileşimin nedensel ilişkiye indirgenebilecek bir olgu olmasıdır. İkinci noktadan doğan tahminleri yapabilme yeteneği uluslararası ilişkiler kuramının önemli bir ürünü olarak görülebilirken, diğer yandan bir indirgemecilik sorununa yol açar. Devletler dış ya da ulusal politika arayışında tamamen özgür değildir; bu nedenle eylemlerini belli nedenlere indirgemek imkânsızdır. Kimi ülkelerde, tek bireylerin ya da iktidar partilerin devletin dış politikasında daha çok etkisi varken diğer durumlarda (örneğin, Batıda, demokratik ülkelerde) dış ilişkiler büyük oranda iç çekişmeler ile kurumsal (bürokratik) ve anayasa hukukundan etkilenir. Dahası, devletler çeşitli büyüklükte ve türdedir ama daha da önemlisi dış

politika arayışında farklı normları takip ederler (Sönmezoğlu ve Bayır, 2014, ss.177-183). Sonuç olarak, bağımsızlığın yorumlanması, dünyanın ve daha da önemlisi ulusal ve devlet çıkarı tanımının algılanışı devletten devlete ve dönemden döneme çeşitlilik göstermektedir.

Dış politika gizemli görünse de kimi bilim insanları devletlerin tipik olarak eylemlerinde büyük oranda bağımsızlık ya da özerklik kullandıklarını ve bunun onlara hem hükmettikleri toplumlarda hem de diğer devletlerde manevra alanı sağladığını ileri sürmektedir. Dış politikayı diktatörlük, sınıf, din ya da etnik ilişkiler gibi kimi belirleyici iç unsurların bir ifadesi olarak indirgeyecek tartışmaları reddeden tutumun kalbinde bu devlet “özerkliği” yatmaktadır (Halliday, 2005, s. 42). Bunun yol açtığı toplumsallaşma ise yine iç ve dış politikanın birlikte yarattığı etki ile devlet kimliğini güçlendirmektedir.

Nitekim devlet kimlikleri de devletlerin birbirleriyle etkileşen ve sosyal bir gerçeklik üreten sosyal aktörler olması bakımından sosyal yapılardır. Devletler ontolojik mevcudiyetleriyle ilgili kaygı duyarlar ki bu da diğer aktörler için bir anlam ifade edecek şekilde kendilerini bilinçli olarak açıklamaları gerektiği anlamına gelmektedir. Bu nedenle uluslararası ilişkilerde devletlerin salt varlıklarını meşrulaştıran ontolojik hususlar vardır: Devletler kendileriyle ilgili ne düşünür ne ile ilgilidir, kendini ve başkalarını nasıl algılar (Wendt, 1999, ss. 106-107). Burada, devlet kimliği devletin ne ile ilgili olduğu ve dış dünyada ne anlama geldiğinin önemli bir sembolü haline gelir ve bu, devletin dış politikasının tam bir dışavurumudur. Kimliğin kendisi iç ve dış unsurlardan oluşan bir yapıdır ama devlet kimliği kurumların ve yerel aktörlerin esası olarak devletin yaratılmasıdır. Bu nedenle, Wendt’e göre, devlet kimliği uluslararası ilişkilerde hangi rolün oynanması gerektiği ve hangi konuma sahip olunması gerektiğine ilişkin devlet algısını ifade etmektedir. Her bir devletin siyasi lideri böylesi bir kimliği temel yerel kısıtlamalara göre –ekonomik büyüme ve gelişme, teknolojik yeterlilikler, askeri güç ve kamuoyu – uygulayarak ve dinamik uluslararası ilişkilerin değişen güç yapısı bağlamında oluşturmaktadır. Dahası, devlet kimliği, seçilmiş kimliklere dayanan ilişkileri ifade eder ve devletler diğerlerini arkadaş, düşman ya da rakip olarak tanımlar. Bağlantı, başka devletlerle etkileşime girildiğinde birinin devlet kimliğinin ya tehdit altında olduğu ya da korunduğunun varsayımıdır. Diğer bir deyişle, devlet kimliği

devletlerarasındaki ilişkilerin tanımlanmasında rol oynar. Bir rol teorisi yaklaşımı açısından, toplumsallaşma, rol ilişkisindeki aktörler arasında meydana gelen rol süreci olarak algılanabilir. Yani bir aktörün benimsemeye çalıştığı her rol, bir ilişki oluşturmak için karşı bir rol oluşturur.

Eilenberg, (2012, ss. 356) devletlerin örtüşen sosyal ve tarihi bağlamlarda işlediğini öne sürmektedir. Sonuç olarak, rolleri çok yönlüdür – ve potansiyel olarak çelişkilidir. Egemen bir devlette olduğu gibi kimi roller resmi ve kısıtlayıcıdır; Arap ülkelerinde olduğu gibi bazı roller gayri resmi ve nispeten esnek kalmaya devam eder. Ulusal ve uluslararası baskıların kesişiminde liderlerin, devletin uluslararası bir aktör olarak işleyebilmesi için yarış halinde olan talep ya da çelişkileri uzlaştırmaları gerekir.

Bununla birlikte normlar, devlet kimliğinin işlediği durumlarda araç olarak düşünülebilir. Bir devlet belli normları benimseyebilir ve diğerlerini reddedebilir. Farklı kimlikler birbirleriyle yarışabilir; bazıları, mezhepler gibi devlet altı kimliklerdi, bazıları Pan-Arabizm ve Pan-İslamizm hareketleri gibi uluslar ötesi kimliklerdi. Dahası, devlet kimliği, devletin ontolojik tercihlerinin bir temsili olarak, devletin normatif tartışmadaki duruşunu özetlemektedir (Thies, 2003, s. 545).

Ayrıca, ilgili başka kimselerin rol beklentileri ve talepleriyle işleyen normlar ve inançlar, uluslararası siyasetin düzenleyici içeriğini ifade ederken aktörlerin kendi rol kavramları ya da rol kimlikleriyle işleyen normlar ve inançlar, aktörlerin kendilerinin yapısal önemlerini ifade etmektedir (Eilenberg, 2012, s. 359). Bu bağlamda normatif değişikliklerle ortaya çıkan iki süreç vardır: içselleştirme ve özdeşleşme.

İçselleştirme, devletlerin dış politika gündemlerine hizmet eden belirli bir normu yaymaya ve daha önemlisi aktörlerin çıkarlarını kendi kimliklerine uydurmaya çalıştıkları bir süreçtir. Normlar genel olarak o kadar kabul edilir bir hale gelebilir ki aktörlerce içselleştirilir ve bu norma uyumu neredeyse otomatik hale getiren “içselleştirilmiş” bir değere ulaşabilir. Bu nedenle, içselleştirilmiş normlar oldukça etkileyici olabilir – çünkü norma göre davranış sorgulanmaz- ve sezilmesi zordur çünkü aktörler uyup uymamayı dikkatlice düşünmezler yalnızca uyum sağlarlar (Finnemore ve Sikkink, 1998, s. 904). Ancak tartışmaya açık olmadıkları için normlar sıklıkla siyasi tartışmanın merkezi konumunda değildir ve bu sebeple çoğu devletler tarafından kanıksanma eğilimindedir. Bu tür normlar egemenlik, kendi

kaderini tayin etme, karşılıklı bağımlılık vb. kararlar içerir. Dış politikadaki değişimi açıklamaya çalışarak bilim insanları devletlerarasındaki benzerlik veya benzer davranışlarda bulunma konusunda kendilerini kafaları karışmış bulurlar ve böylesi benzerliklerin zaman içerisinde nasıl arttığını açıklama mücadelesi verirler (Halliday 2005, s. 47-48). Bu benzerliklerin gerekçeleri devletleri yeni sorumluluklar ve yükümlülükler ya da yeni hakları miras bırakmaya iterek geçmiş normların zaman içinde biriktiğini göstermektedir. Geçtiğimiz birkaç on yılda devlet bürokrasileri ve uluslararası kuruluşlar bir şekilde bağlantılı ve entegre hale gelmiştir; politikanın karar verici kurumlardaki liderlerin ve siyasi odakların normatif önyargılarını gittikçe etkilediği bu bağlamda açıkça görülmektedir. Finnemore ve Sikkink'in (1998, s. 905) de belirttiği gibi, "Güven artırıcı önlemler ve zorlayıcı diplomasi gibi diplomatik araçlar benzer bir mantığı takip edebilir. Genelleştirirsek, bu tartışma normatif değişikliğe giden yolların benzer şekilde dolaylı ve evrimsel olabileceğini; yeni politika süreçleri yaratan yöntemsel değişikliklerin kademeli ve kasıtsız normatif, düşünsel ve siyasi yakınlaşmaya yol açtığını öne sürmektedir."

Geçtiğimiz yıllarda, deneysel çalışmalar politika belirlemede liderlerce kabul edilen oldukça içselleştirilmiş normlar yönünden bir rolü kabul etmişlerdir (Thies, 2003, s. 547). Normların bütünleşmesi ve evrenselleşmesine katkı sağlayan bir diğer güçlü ve ilgili mekanizma bir norm edindikten sonra ortaya çıkar: Yinelenen bir davranış ve alışkanlıktır. Ancak, devletler bölgesel ve uluslararası alanda kendi normlarını içselleştirmek için birbirleriyle yarış verdiğinden normların içselleştirilmesi garantili bir süreç değildir (Finnemore ve Sikkink 1998, s. 907). Üstelik Wendt'in de (1999, s. 150) belirttiği gibi "Aktörlerin neden kültürel normları gözlemleyebileceğine ilişkin üç nedeni – içselleştirmenin dereceleri – göz önünde bulundurmak faydalı olacaktır: buna zorlandıkları için, kendi çıkarlarına olduğu için ve normları meşru olarak algıladıkları için."

Kabullenme derecesi aynı zamanda farklı devletlerarasında da çeşitlenebilir ve normun gücü de aynı şekilde zamanla çeşitlenebilir. Dolayısıyla, dış politika üzerinde normun etkisini değerlendirirken hem uluslararası hem de ulusal düzeyde gücün ölçüleri de sürece dâhil edilmelidir. Bilim insanları bu mekanizmaların etkisini bir süre gözlemlemiştir ama bunları normlarla ve sosyal yapı tartışmalarıyla ilişkilendirmemişlerdir. Örneğin, teknik görevler üzerine ortak çalışmayı içeren

devletlerarasındaki sık etkileşimler belli bir düzeyde öngörülebilirlik, istikrar ve güven alışkanlıkları yaratmaktadır. Güven adet haline geldikçe içselleştirilmiş olur ve dolayısıyla uluslararası sistemde davranışı düzenleyen normların dengesinde değişime neden olur (Krasner, 2002, s. 499).

İçselleştirme davranışı ile belirli bir normla özdeşleşmek ise bir ulusun diğer aktörlerle ilişkili bir davranışı ya da durumu “kabul etmesi” ve bunları “teşvik etmesi” anlamına gelmektedir. Dahası, özdeşleşme negatif olandan pozitif olana, diğerini farklı olarak düşünmeden kendiliğin bir uzantısı olarak düşünmeye kadar bir süreklilik üzerinde ilerler. Ayrıca konu ve zamana göre de değişir. Bir uzantısı olarak düşünmeye kadar bir süreklilik üzerinde ilerler. Ek olarak konuya ve zamana göre de çeşitlenmektedir. Yine de herhangi bir durumda benliğin sınırlarının nasıl çizileceğini belirleyen şey özdeşleşmenin niteliğidir. Örneğin, olumlu özdeşleşme olmadığında çıkarlar diğerlerini ki bunlar daha ziyade benliğin doyumu için manipüle edilecek bir nesne olarak görülürler- göz ardı ederek tanımlanır (Wendt, 1994, ss. 386-387). Özdeşleşme süreci ile kimlik ve normlar duygudaşlık olarak değişir ve başkalarıyla özdeşleşme yön değiştirir. Güven artırıcı önlemler ve diplomatik jestler gibi diplomatik araçlar olumlu özdeşleşme süreci olarak görülebilirken tehditler ve düşmanca davranışlar olumsuz özdeşleşmenin kanıtlarıdır (Finnemore & Sikkink, 1998, s. 919).

Kimliğin kavramsal olarak en az üç farklı türü olduğundan bahseden Steiny (2008, s. 14) bunları kişisel, sosyal ve ortak kimlik olarak açıklamaktadır. Sıklıkla birbirleriyle örtüşseler de esasen her biri diğerinden ayrılabilir. Çalışmamızın ana ekseninden hareketle bizim odağımız burada devlet tarafından temsil edilen ortak kimliktir.

Devletler, özneler arası inançlarla dünya siyasetinin sosyal gerçeklik yapılarını oluştururlar. Dahası, onların içindeki aktörler arasındaki düşünsel süreçler ya da alternatif olarak toplumsallaşma, kendi kimliklerini kapsamaktadır. Böylece, bu yapılar uluslararası sistemde hedeflerini ve rollerini tanımlayarak aktörleri ve bu aktörlerin kimliklerini tayin ederler. Kimlikler aktörlere kim olduklarıyla birlikte hangi çıkarlara sahip olduklarını söyler, diğerlerinin davranışını tahmin etme yöntemi ve çıkarlar kimlik tarafından oluşturulduğu için eyleme kılavuzluk eden bir çerçeve sunar. Bu nedenle, kimlikler başkalarıyla ilişkili olarak şekillenir ve diğer aktörlerle etkileşimden ortaya çıkar. Dolayısıyla ortak kimlik devlet konusunda hem

uluslararası hem ulusal düzeydeki kurumsal bağlamlarda aktörlerin etkileşimi ve katılımından ortaya çıkmaktadır (Steiny, 2008, s. 16).

Bu noktadan hareketle Bartelson’a göre (2001, ss. 12-13) devlet kimliği, uluslararası düzlemde otorite ve topluluğun olmamasına bağlı gibi görünüyorsa da tüm devletlerce tanınan bir dizi evrensel normlar ve kurallar olsaydı, devlet kimliği bir sorun olmaktan çıkardı çünkü o zaman devletlerarası farklılıklar, özellikle düşünsel farklılıklar, olmazdı.

Devletin kimliğinin uygulamada tartışmaya açık olduğu kabul edildiğinde, kimi devletin kimliğine ilişkin görüşün devletin çıkarlarını etkilediği belirsiz bir nitelik olur. Baskın bir kimliğe ait görüşlerin devlet içerisinde diğer kimlikleri gölgede bırakabileceği akla yatkın gelirken, bu tür kimliklerin nasıl ve ne şekilde devlet kimliğini etkileyeceğini tam olarak belirlemek mümkün değildir. Dahası, devlet kimliği, devletin çözüm ona üzerinde hâkimiyet kurduğu yerel toplumdan ayrı olduğu örtülü varsayıma bağlıdır. Bu farklılaşma, bireysel ya da toplumsal çok sayıda diğer unsurdan oluşan bir yönetim içerisinde tek otorite odağı olarak tanımlamakta ve çatışma ile uyum bağlamlarında devlet ile toplum arasında ilişkileri tanımlamayı mümkün kılmaktadır. Dışarıdan, uluslararası bir bakış açısıyla bakıldığında, devlet bağımsızlıkla damgalanmış ve diğer benzer unsurlar tarafından karşılıklı olarak tanınma ile bireyleştirilmiş birleşik bir bütün olarak görülmektedir (Krasner, 2002, s. 499).

Wendt (1994; 1999) gibi inşacılar kimliğin bir devletin davranışını anlamada merkez olduğunu kabul ederken, bu gelenekte kimlik modeline ilişkin bir fikir birliği yoktur. İnşacılar göre kimliklerin nasıl yapıldığı, ulusal ve uluslararası alanların kimliği etkilemek için nasıl etkileşime girdiği hatta kimliğin nasıl tanımlanacağı ve ölçüleceği konusunda belirsizlik devam etmektedir. Bununla birlikte Abdelal ve ark. (2009, s. 11) “Kimlik, siyasi, ekonomik ve sosyal davranışı açıklamada anahtar değişken ise nasıl ve neden çeşitlenir ve bir kişi baktığında bu değişkeni nasıl anlayacaktır?” sorularını sormuştur. Kimlik temelli fikirleri kullanan yaklaşık 600 sosyal bilim makalesi incelemişler ve sosyal kimliğin iki yönünü ayırt etmişlerdir: memnuniyet ve tartışma. “Memnuniyet” yapısal normları, diğer sosyal kategorilerle ilişkisel karşılaştırmaları, bilişsel modelleri ve sosyal amaçları içermektedir;

“tartışma”, kimlik varsa grup üyelerinin “memnuniyet” üzerinde anlaşma sağlayıp sağlayamayacağını incelememizi gerektirmektedir.

Diğer bir anahtar soru, devlet kimliğinin şekillendiği ve ifade edildiği zaman dilimiyle ilgilidir. Uluslararası ilişkiler alanında çalışan pek çok bilim insanı için devlet kimliği, nispeten yavaş şekillenen ve değişmeyen bir kavramken; böyle bir görüşe sahip olmak bir devletin dış politikasını anlamak için devlet kimliğinin bir araç olarak kullanılabilirliğini sınırlamayabilir. Çoğu devlet kimliğinin sıklıkla uzun zaman dilimlerinde şekillenmesi ve benzer şekilde uzun zaman dilimlerinde değişmez kalması sorgulanamaz. Ancak, hızlı ve köklü değişiklik yaşayan devletlerde, devlet kimliği kavramımız, aynı koşullarda kimliğin benzer şekilde şekillendirilebileceği ve hızla değişebileceği fikriyle bağdaştırılabilir olmalıdır (Thies, 2003, ss. 549-550).

Dahası, kimlik kavramları bazen yaygın şekilde paylaşılır; bazı zamanlarda paylaşılmaz. Devlet kimliğine; devleti anlamlı, kolayca gözlemlenebilir ve (hem şekillendikçe hem de değiştikçe) zamanla ölçülebilir kılacak kavramsal bir temel sunma vaadi sunan kurum kimliği çalışmalarındaki gelişmeler sayesinde, devlet kimliği bir istisna olarak kabul edilebilir (Öztaş, 2015).

Kurumsal kimlik çalışmaları, 1990’ların başında devlet kimliğinin ayrı bir kavram olarak gelişmesine yol açmıştır (Lynch, 1999). Bununla birlikte Thies (2003, ss. 549-550) gibi devlet kimliğinin kavramsallaştırılması teşebbüsünde bulunan yazarların da bir dizi çalışması vardır. Bu çalışmalardan yararlanarak devlet kimliği pek çok şekilde tanımlanabilir: Bir tanımlamaya göre devlet kimliği “devlet eylem ve ülkülerinin kamu telaffuzlarında ifade edilen devletin niteliği ve gayesine ilişkin inançlar grubundan” oluşmaktadır (Lynch 1999, ss. 18-22). Temel olarak bir devletin uluslararası düzeyde hakları, yükümlülükleri ve sorumluluklarının ve aynı zamanda diğer aktörlere atfedilen anlamın tanımıyla ilgilidir. Bir bakıma birinin kendisi ve başkaları arasındaki sınırların konulmasıyla ilgilidir: Başkalarına göre kimsin? Kendinle ve diğer aktörlerle ilişkili olan kimler? (Abdelal ve ark. 2009, s. 11). Dahası, Smith (2001, s. 39) devlet kimliğini “devlet aygıtına bağlı kurumsal ve resmen sınırı çizilmiş kimlik” olarak tanımlamaktadır. Ayrıca, devlet burada özellikle diğer sosyal kurumlardan – ve bu kurumların özerkliğinden – ayrılmış kamu

kurumlarını ve belirli bir bölgede baskı ve çıkarmanın tekeli kullandığını ifade etmektedir (Smith, 2001, s. 43).

İncelenen tüm bu literatürden hareketle çalışmamızda, “devlet kimliği” terimi hangi rolün oynanması gerektiği ve diğer devletlerarasında hangi statüye sahip olması gerektiğine ilişkin devletin algısını ifade edecektir. Çünkü devletin her bir yerel siyasi aygıtı – çoğunlukla liderleri- ekonomi, askeri imkân ile kabiliyetler ve kamuoyu vb. içeren yerel unsurlarca dayatılan kısıtlamalar dâhilinde devlet için bir rol tayin etmektedir. Diğer devletlerin göreceli büyüklükleri ve kendi devlet kimliklerindeki eş değişiklikler ile uluslararası sistemce dayatılan sınırlamalar da göz ardı edilmemelidir (Wendt, 1994, ss. 84-96). Neticede, devlet kimliği devletlerin seçilmiş kimliklerini diğer devletleri hasım, hısım ya da rakip olarak tanınmasına dayandırdığı bir dizi ilişkileri ifade ettiği çıkarımını yapmak mümkündür.

Devlet kimliği ve dış politika arasındaki ilişki, daha önce de tartışıldığı gibi, rol teorisi ile açıklanabilir. Aslında, devlet kimliğinin şekillenmesi üzerine çalışmış uluslararası ilişkiler alanındaki bazı bilim insanları, rolleri ve rol kimliklerini tartışmayı tercih etmiştir (Wendt, 1999; Katzenstein, 1996; Hopf, 1998; Kratochwill, 1989; Thies, 2003). Wendt (1994, s. 151) “rol kavramının uluslararası sistemin yapısal olarak kuramlaştırılmasında anahtar bir kavram olması gerektiğini” öne sürmektedir. Dahası, rol kimlikleri, bireylerin mevcut yapısal rol ilişkilerinden türeyen durumlara ait içselleştirilmiş tanımlar olan “idealize edilmiş benlik kavramlarıdır” (Thies, 2003, s. 545). Smith’in (2001, ss. 56-57) de dikkat çektiği gibi bir rolü tanımlama ve başkaları tarafından kabul edilmesi devletin temel hedeflerinden biridir: Roller “uluslararası sistemdeki bir hak talebini, uluslararası aktörlerce tanınmayı ve bir ulusal kimlik mefhumunu” yansıtmaktadır. Rol teorisinin kurucularından Holsti (1970, s. 246), devletin uluslararası ilişkiler sistemindeki siyasi davranışlarının rol algılamalarından etkilendiği ve bu algılamaların dış politika yönelimlerine yansıdığını belirtmektedir.

Bu noktada, rol kavramı bize devlet kimliğinin dış politikayı nasıl etkilediğini daha net bir şekilde işlevsel kılacak kavramlar için bir araç sunarken aynı zamanda belirli bir dış politika eylemine özgün materyalistik unsurlarla ilgisini açıklamaktadır. Ulusal kimlik ile devlet kimliğini ayırt etmek bu noktada oldukça önemlidir.

Ulus tarihi bir vatana sahip (ya da böyle bir vatan isteyen), ortak destan ve tarihi hatıralara sahip, tüm üyeler için geçerli yasal hak ya da sorumluluklara sahip ve onları diğer uluslardan ayıran özellikleri olan bir grup insan olarak tanımlanabilir. Bu nedenle, ulusal kimlikler müşterek bir nitelik ve yönetimin ortak iradesini tanımlamak için bir ulus içerisindeki bireylerin çoğu tarafından yurt içinde ve zamanla geliştirilmiş kavramlar bütünüdür (Szondi, 2008, s. 61)

Devlet ve ulusal kimlik arasında ayrım yalnızca analitik bir fark sunmak için değil aynı zamanda daha büyük bir tarihi ve kavramsal netlik sağlamak için tasarlanmıştır. Toffolo'ya (2003, s. 24) göre ulusal kimlikler tipik olarak, biçimlendirici tarih, giyim ve dil gibi etnik bileşenler ve müşterek siyasi değerlere ilişkin fikirleri içermektedir. Ancak, devlet kimliği güç odakları tarafından devlete sembolik olarak atfedilen, uluslararası topluma anlamlı gelen ve devletin dış politika yönelimini belirlediği anlaşılan bir dizi özelliklerdir. Bu nedenle, devlet kimlikleri herhangi bir ilkeler bütünü üzerine inşa edilebilir. Örneğin, Soğuk Savaş yıllarında, “devrimci” ya da “tarafsız” gibi bir kimlik bir devletin Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği karşısında duruşlarına işaret etmektedir. Ancak, Soğuk Savaş dönemi sonrasında, “liberal” ve “demokratik” olarak kimikleşme devletlerin dünyanın geri kalanına yönelik tercih ve konumlarının ayırt edilmesine yardımcı olmaktadır (Toffolo 2003, ss. 36-37).

Ulusal ve devlet kimliklerinin ayırt edilmesindeki bir diğer bakış açısı şudur: Ulusal kimlik her zaman içsel olarak belirlenirken devlet kimliği devletleri “zararlı devletler”, “kanun dışı devletler” ya da “terörist devletler” şeklinde etiketleyerek yaptırımları ya da misillemeleri haklı çıkarmak adına dış aktörlerce – devletler ya da uluslararası kurumlar – tanımlanmaktadır. Dahası, devlet kimliği, kimi zaman birbirleriyle yarışan birkaç kimlikten oluşmuş bir yapı olarak görülebilir. Milliyetçi ve devrimci bir kimliği bünyesinde barındırma arzusunda olan bir devlet buna açık bir örnektir (Steiny, 2008, s. 21). Ulusal kimliğin devlet kimliği üzerindeki yansımalarından dolayı ulusal kimlik devlet kimliğiyle yakından ilişkili olabilir. Yine de iki kavram birbirinden farklıdır. Devlet kimliği aynı zamanda siyasi rejimlerden de farklıdır çünkü siyasi rejimler uluslararası ilişkilerde devletlerin dış politikasından ziyade yerel siyasi yönetim mekanizmasının düzenlenmesine ve bir lider ya da parti hâkimiyetine odaklanmaktadır (Berger, 1996).

Özetlemek gerekirse, ulusal kimlik insanların birlik ve uyuma ilişkin müşterek bir algıya sahip olması anlamına gelmektedir; öncelikle tarihe dayanabilir ama aynı zamanda ait oldukları topluma bağlılıkların üzerine de kurulabilir. Diğer bir deyişle, devletteki insanların uluslararası bir topluluğa nasıl uyum sağladıkları, bir devletin uluslararası toplumda hangi rolü oynayacağı ve diğer devletlerarasında ne tür bir konuma sahip olduğudur.

2.1.2. Devlet kimliği dış politikayı nasıl etkiler?

Devlet kimliği bir devletin takip edeceği dış politikanın türünü etkiler. Devletlerin yeni bir kimlik edinme ya da var olan kimliği koruması için en önemli yollardan biri dış politika uygulamalarıdır (Campbell 1992, s. 76). Diğer devletlerle etkileşimler devletlerin kendilerini belirli bir uluslararası topluluğun bir parçası olarak kabul etmeleri ve itibar kazanmaları için bir yol sunar. Aslında politika üretme sürecinde, devlet kimliği, dış politika hedeflerini gerçekleştirmek için karar vericilerin kullandığı anahtar bir araç haline gelmiştir (Demirtaş & Coşkun 2008, s. 33). Writing Security (Güvenliği Yazmak) kitabında Campbell (1992), bilim insanlarının dış politikayla ulusal çıkarların karşılanması arasında bağ kurmaya çalıştıkları, o dönem baskın olan dış politika inceleme yöntemini sorgulamıştır. Onun yaklaşımı, kimliğin değişmez kabul edildiği eski yönteme doğrudan bir meydan okumaydı: Dış tehditlere cevap vermekle uğraşan devletler için dış politika uygulamasının kendisinin dinamik ve değişken bir kimlik yarattığını savunmaktadır (Hosu 2003, s. 5).

Devlet kimliği mevcudiyetin kaçınılmaz bir boyutudur. Aynı zamanda “siyasi mücadelelerin harekete geçirildiği bir alandır” (Campbell 1998, s. 226). Campbell, “dış politika”, benlik ve başkası arasındaki ilişkileri ikiye ayırmamıza yol açan genel türden temsili uygulamalar ile devletle ilişkili geleneksel olgu olan “dış politika” arasında ayrım yapar. Bu bakış açısında ikinci gruptaki dış politika tehlikeli ve yabancılarla düşmanlık kurulan herhangi bir toplumdaki süregelen korkuların meydana getirdiği kimlik sınırlarını üreten ayrıcalıklı bir söylemdir. İki şekilde de “dış politika”, “biz ve onlar” mantığının kimliğin kapsayan biçiminden ziyade dışlayan biçimi, doğduğu bağımsız devletler içerisinde sürdürülmesini sağlayan anahtar bir araçtır (Campbell 1992, ss. 68-72).

Dış politikada kimlik rolüne ilişkin merkezi bir tartışma tavuk-yumurta sorunudur: politika mı devletten çıkar devlet mi politikadan çıkar? Geleneksel tartışma politikanın devletten çıktığını öne sürer ama Campbell bu duruşa karşı çıkmaktadır. Bunun yerine, devletlerin sürekli bir değişim ve dönüşüm sürecinde olduklarını ve bu nedenle “bir devletin temsil uygulamalarını sona erdirmesi, söylem öncesi temellerden yoksun olduğunu açığa çıkaracağını” ya da uluslararası sisteme katılımdan önce de devlet kimliğinin var olduğunu ileri sürmektedir (Campbell 1992, s. 11). Basitçe söylemek gerekirse, devlet kimliği devlet oluştuğunda yaratılır ve asla durağan değildir: Devlet her politika değişikliğine (ister ulusal ister uluslararası) gittiğinde o da değişir. Dahası, Campbell devlet kimliğini etkileyen ana politikaların tehlikeye bir cevap olarak geliştirildiğini öne sürmektedir: “Bu nedenle dış politika aracılığıyla sürekli tehlikenin dile getirilmesi devlet kimliğine ya da varlığına bir tehdit oluşturmaz” (Campbell, 1992, s. 12). Kimlik aynı zamanda başkalarını tehdit ederek de yapılandırılır ve bu nedenle hem dışarıdan empoze edilen sınırlara (diğer devletlerden gelen tehditler) hem de ulusal kararlarla beslenen diğer devletlerle iyi ilişkilere bir cevap olduğu iddiasıyla birleştirmektedir (Hosu, 2003, s. 6).

Dış politikaya yönelik açıklayıcı bir araç olarak devlet kimliğinin ortaya çıkmasından bu yana pek çok çalışma yürütülmüştür. Lene Hansen (1996) Eksi Yugoslavya’nın bağımsızlığının ardından Sloven kimlik üzerine çalışmıştır; Jutta Weldes (1999) Küba füze krizi gibi örnekleri kullanarak güvensizliğin nasıl ortaya çıktığını ve nasıl üstesinden gelindiğini incelemiştir; Alina Hosu (2003) Romen dış politikasında devlet kimliği ve Avrupa entegrasyonu arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Ama belki de en önemli çalışma Telhami ve Barnett (2002) tarafından yapılan Orta Doğu’da devlet kimliği ve dış politika arasındaki ilişkiye kuramsal ve metodolojik bir katkı sağlayan çalışmadır. Bu çalışmalar kimliği devletin çıkarlarının merkezine koymuş ve hepsi bir devletin tehdit karşısında verdiği tepkiyi ya da devlet kimliğindeki bir değişikliğin düşmanlarını nitelendirme şeklini değiştirdiği varsayımı üzerinde ilerlemiştir (Hosu, 2003, s. 6).

Korku, güven ve tehlike bağlamlarında arkadaşlık söylemine ek olarak, bağımsızlık da bir devletin kimliğini korumasının anahtar bileşenidir. Brown (1988, s. 5) “Bu tür bir bağımsız devlet olma durumunu sürdürebilme yeteneğinin ülke sınırları içinde yaşayan insanlar arasında önemli bir iş birliği gerektirdiğini” belirtmektedir.

Brown’a göre ulus fikri belirsiz bir terim olmaya devam etmektedir ama kültürel, dini ve başkaları arasındaki etnik bağları içeren güçlü bağlara sahip gruplarca paylaşılan ortak bir kimliği ifade etmektedir. Devletler kendilerine has bayrak, milli marş, yemin ve vatandaşlık ritüelleri yaratımıyla bu tip bir sadakat ortaya çıkarır (Brown, 1988, s. 5).

Fearon ve Laitin (1996, ss. 715-35) benzer şekilde birinin kimliğinin belirli bir sosyal kategorinin üyesi olduğunu savunur ve bu kategori tanımının bir bölümü şudur: Tüm üyeler belli normları takip eder. Kabul edilen normdaki değişiklik, yeni standart haline gelen devlet davranışına yönelik yeni norm çoğu devlet tarafından kabul edildiğinde gerçekleşir. Aynı zamanda devletlerin bir alt kümesi dâhilinde normatif değişiklik de olabilir, belki de coğrafya ya da siyasi ideolojiyle bağlantılı bir şekilde. Finnemore ve Sikkink’e (1998, ss. 902-910) göre böylesi bir çevre baskısına cevap vermeye yönelik üç muhtemel güdü vardır: Meşruiyet, uygunluk ve itibar (Fearon ve Laitin, 1996).

Devletler, uluslararası toplum bağlamında meşrulaştırma kaynakları olarak uluslararası kurumların rolünü tanımaktadır (Finnemore ve Sikkink 1998:903). Uluslararası kurumlar kapsamında meşruiyet hem devletin diğer devletlerarasında imajını grup normlarına sadık kalmamanın sonuçları vardır, örneğin bir devletin “haydut” olarak etiketlenmesi gibi– hem de hükümetin iç meşruiyetini güçlendirmesini teşvik ettiği görülmektedir. Uluslararası kurumlar yalnızca istenmeyen davranışları düzenlemez aynı zamanda devletlerin iyi davranışlarını da teşvik eder (Finnemore ve Sikkink 1998, s. 903).

Devlet kimliğinin nerede ve nasıl konumlanacağını sormak önemlidir. Devlet kimliğinin “nasıllığını” bir devletin resmi söylemiyle konumlandırmak daha kolay olacaktır ama devlet kimliğinin “nerede oluşunu” ortaya koymak kolay değildir. Bunun nedeni resmi söylemin kimi zaman kendisiyle çelişiyor olduğu gerçeği şöyle dursun, devletin söyleminin her zaman gerçek niyetleri yansıtmadığının varsayılmasıdır. Finnemore ve Sikkink (1998) tarafından önerilen model devlet kimliğinin dış politikayı şekillendirmede önemli bir role sahip olduğuna işaret eder ve şu belirtilmelidir ki ilişki iki yönlüdür: zaman içerisinde devlet kimliği dış politikayı, dış politika devlet kimliğini etkiler. Aslında dış politika en az iki açıdan devlet kimliğini etkileyebilir.

İlk olarak, devlet kimliğini oluşturan belli kimliklerin göze çarpan anlamları değiştirilebilir. Sonuç olarak, ulusal ya da bölgesel çevreler kimlikleri birbirleriyle rekabet etme, iş birliği yapma ya da birbirine karşı çıkmaya zorladıkça kimlikler zamanla değişir. Bu bağlamda, dış politika kimlik çatışmaları yönünden sembolik bir savaş alanı olarak görülebilir.

İkinci olarak, dış politika, özellikle diğer devletlerin ya da uluslararası kurumların baskıları altında siyasetleri kendi devlet kimliği algılarındaki değişikliklere uyum sağlamaya zorlar. Dış olaylar ve dış aktörlerin müdahaleleri, kimi konu ve kimliklerin su yüzüne çıkmasına neden olan yerel gündemleri değiştirebilir. Örneğin, uluslararası çatışmalarda dış müdahale anlaşmazlıkları devam ettirebilir ve maliyetleri arttırır ama daha önemlisi kimlik dengelerinin ve özellikle devlet kimliğinin değişmesine neden olan kimi etnik kurumları, tarafları ya da sosyal odakları güçlendirebilir ya da zayıflatabilir.

Dış politika karar verme sürecinde devlet kimliğinin hangi rolü oynayacağına ilişkin üç esas açıklama vardır: Nedensel bir ilişki vardır, kimlik dış ve iç alanlar arasında müdahalecidir ya da ilişki hem nedensel hem yapısalıdır. İlk olarak, devletin dünya siyasetinde ontolojik konumunu tanımlayan nedensel bir rol oynadığı teorisi vardır. İkinci açıklama, dış tehdit ve iç hareketlilik arasında dış politikada devlet kimliğinin yalnızca ara bir değişken olabileceğini öne sürer.

Üçüncü bir açıklamanın destekçileri devlet kimliğinin dış politika üzerinde hem nedensel hem de yapısal bir etkisi olduğunu savunmaktadır (Telhami ve Barnett; Klotz ve Smith 2007b). Bu açıklamayı takiben, Mattern (2001) ve Risse-Kappen (1995) devlet kimliğinin 1956 yılındaki Süveyş Krizi boyunca Britanya'nın dış politikası üzerinde hem nedensel hem de yapısal olarak nasıl bir etkisi olduğu üzerine çalışmış ve Britanya'nın emperyalist bir güçten merkezi bir devlete kayan devlet kimliğinin yeniden tanımlandığı bir dönemde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buna ek olarak, Hopf'un (2002) çalışması, devlet kimliğinin yerel yapılanması üzerinde duran ana Rus sosyal söylemleri ve Sovyet dış politika yapıcıları arasında bir bağ kurmuştur. Cederman'ın (2001) Avrupa'da devlet kimliğinin oluşması teorisi İsviçre'nin devlet kimliğini her birinin kendine has siyasi kurumları ve sosyal kuramlarıyla dört farklı siyasi eyaletin ortak bir ulusal kimlik inşa etmek için zaman içinde nasıl birbirleriyle etkileşim içinde olabildiklerini örnek olarak incelemiştir.

Birleşik Devletlerde, Nau (2002) Birleşik Devletlerin dış politikasına uygun devlet kimliğine ilişkin soyutlama taraftarları ve uluslararası taraftarları arasındaki rekabetin askeri gücün kullanımını ve uzun dönemde Birleşik Devletler ittifakının başarısını ya da başarısızlığını nasıl etkilediğini göstermiştir. Johnston (1995) çağdaş ve tarihi Çin liderlerinin kabul ettiği muhtemelen birbirleriyle yarışan Çin'in stratejik kültür çeşitlerini ortaya koymak için bilişsel haritalandırma kullanmıştır.

Devlet kimliği ile dış politika arasındaki ilişkiyle ilgili belki de en ilgi çekici çalışma Ashizawa'nın (2008) Japon dış politikasında devlet kimliğinin rolüne ilişkin çalışmasıdır. Ashizawa devlet kimliğinin belirli bir "değer" (belki tür bir eyleme yönelik tavır) yarattığını bunun karşılığında belirli bir dış politika seçeneğine yönelik bir devletin tercihini belirlediğini ileri sürmektedir. Öyleyse, bu nedensel mekanizma Soğuk Savaş sonrası bölgesel kurum inşasına yönelik Japon dış politikasının deneysel analizinde gösterilmektedir. Kimliğin dış politika oluşturmada ikiliğin bir parçası olduğunu, değer ve eylemi bulmuştur ve tamamen eylemi açıklayamadığı için kimliğin ne zaman devlet davranışında rol oynadığını dikkatlice düşünmemiz gerekir. Bu nedenle, Ashizawa'nın çalışması kimliğe yönelik aşırı belirleyici yaklaşımlardaki kritik bir kusuru ortaya koymuştur.

2.1. 3. Metodolojik çerçeve: Kazakistan, kimlik ve dış politika

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler literatüründe yapılan herhangi bir çalışmanın, okuyucu tarafından daha iyi anlaşılabilmesi ve literatüre katkısının sağlam bir şekilde sunulabilmesi o çalışmada kullanılan yöntem ile doğru orantılıdır. Birçok araştırma yöntemi olmasına rağmen, çoğu zaman bu yöntemler yek olarak kullanmaktan çok birbirlerinin içerisinde bir korelasyon çerçevesinde kullanılırlar. Bu bağlamda her ne kadar belli başlı genel ifadeler değişmez olarak görülse de her vakaya farklı olarak uygulanan yöntemde de farklı değişikliklere gidilir. Bu noktada önemli olan çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerinin doğru bir şekilde belirlenmesi ve bu çerçevede oluşturulacak neden-sonuç ilişkisi kurgusunun paralel bir biçimde oluşturulmasıdır.

Çalışmamızda siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler literatüründe oldukça yaygın bir şekilde kendine yer bulan ve Emile Durkheim, Karl Marx ve Max Weber gibi öncü bilim insanlarının sıklıkla başvurduğu nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır (Weber,

2017). Nitel araştırma yöntemleri içerisinde en yaygın olarak kullanılan “vaka analizi” yaklaşımı altında Kazakistan’ın dış politikasını inşacı perspektif ile analiz etmeyi amaçlayan çalışma, vaka analiz çeşitlerinden ise en benzer sistem tasarımı modellemesi üzerinden çözümlemelerini yapmayı ummaktadır. Örneklem alanını geniş tutarak pek çok ülkeyi veya olayı araştırma kapsamının içine alan nicel araştırma yönteminin aksine nitel araştırma yöntemine dayalı vaka analizi bir veya birkaç ülke, bölge veya olaya odaklanmaktadır.

İngiliz filozof John Stuart Mill’in adıyla özdeşleşen ve spesifikleştirdiğimiz en benzer sistem tasarımında önemli olduğuna inanılan, tüm bağımsız değişkenlerde birbirine benzeyen ama ilgilenilen bağımsız değişkende meydana gelen farklılıkları gösteren vakalar veya vakanın içindeki değişkenler bir arada ele alınır. Nihayetinde ise farklılığa sebep olan etkenin ne olduğu üzerinden yeni bir çıkarım yapılır. Kısacası, önemli olduğu varsayılan pek çok bağımsız değişken birbiriyle benzer olmasına rağmen bağımlı değişkende farklılık gösteren vakalar karşılaştırmalı olarak incelenir (Whitaker, 1995, s. 1034).

“Mill’in farklılık yöntemi (Mill’s method of difference)” olarak da adlandırılan en benzer sistem tasarımında incelenen vakalarda pek çok bağımsız değişken birbiriyle benzer veya aynı olmasına rağmen, bağımlı değişken farklıdır. Bu noktadan hareketle bu araştırma yönteminde ‘farklı’ olan, dolayısıyla bağımlı değişkenin de farklılığına sebep olan bağımsız değişken aranmaktadır.

Tablo 2.1. En Benzer Sistem Tasarımında Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler

En Benzer Sistem Tasarımında Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler							
	C-1	C-2	C-3	C-4	C-5	C-6	R
Vaka-1	5	6	9	1	2	3	2
Vaka-2	5	6	9	1	2	3	2
Vaka-3	5	6	9	1	2	7	9

Kaynak: Whitaker (1995, s. 1036).

*Bağımsız değişkenler C (Neden), bağımlı değişken ise R (sonuç) olarak belirlenmiştir.

Tabloda görüldüğü gibi vaka analizinde yapılacak bir karşılaştırmada cevap aranan veya verilen cevabı destekleyen konunun yazınında önemli etkisi olduğu varsayılan 5

bağımsız değişkende (C-1, C-2, C-3, C-4, C-5) aynı değere sahip üç vaka/konu ele alınmıştır. Bu araştırma tasarımı en benzer sistem tasarımı ile yapıldığında ortaya çıkan bağımlı değişken (sonuç) değerinin ilk iki vakada aynı fakat üçüncüde farklı olduğu gözlemlenmektedir (Whitaker, 1995, s. 1037).

Yine tabloda C-6'nın değerleri diğer ilk iki vakada veya olayda aynı olmasına rağmen üçüncüsünde fazlasıyla farklıdır. Bu nedenle C-6 olarak adlandırılan bağımsız değişken (neden), R olarak adlandırılan bağımlı değişkendeki (sonuç) farklılığı paraleldir (Whitaker, 1995, s. 1038).

Bahsettiğimiz modellemeyen hareketle kendi örneklememizi oluşturan Kazakistan, çeşitli konseptler ve Orta Asya'yı anlamaya yönelik yapılan karşılaştırmalı vaka veya olay analizlerinden yola çıkılarak "Orta Asyalılık (Centralasianness)" tanımı üzerine oturtulmaktadır. Ancak bu tanımlama bölgenin devlet ve toplumsal bakımdan oluşum sürecini tam olarak tamamlamamış olması bakımından sık sık tartışmalara konu olmaktadır. Temel tartışma bu kavramın yerinde bir tanımlama mı yoksa oryantalist söylem siyasetinin getirmiş olduğu bir tabir olduğu noktasında birleşmektedir. Aslında toplumdaki özerk kültürel süreçlerin ve siyasetin mevcut kültürel süreçleri nasıl şekillendirdiğine bakarak bölgenin veya Kazakistan'ın bu tanımlama çerçevesinde davranışlarını ne derece sergilediğini açıklayan ipuçları bulmak mümkündür.

Bu noktadan hareketle her ne kadar bölge ülkelerinin, özelde de Kazakistan'ın dış dünya ile iletişimini çeşitli açılardan inceleyen çalışmaların sayısı her geçen gün artsa da meseleyi kültürel ve toplumsal aidiyet açısından inceleyen çalışmalar konusunda literatürde büyük bir boşluk bulunmaktadır.

Neredeyse tüm kaynaklar diğer Orta Asya ülkelerinde olduğu gibi Kazakistan'ın da genellikle çok yönlü bir dış politika tercih ettiği savını savunmaktadırlar. Batı merkezli (Avrupa-Atlantik) çalışan birçok akademisyen dış politikada çok yönlülüğün (multi-vector) tercih edilmesini; sıklıkla liderin öncelikle kendi pozisyonunu güçlendirmesi ve otoriterleşmesi, ardından da Rusya'dan tam bağımsız hareket edebilme olanağına kavuşabilmesi, bunun yanında da uluslararası arenada söz sahibi olma, para akışını sağlama, bölge ekonomisini genişletme, geleneksel ve hibrit tehditlerden kendini koruma gibi nedenlere bağlamaktadır (Chen, 2015, s. 63).

Tüm bu çıkarımların her biri güçlü bir argüman teşkil etmesine rağmen göz ardı edilen şey kimlik ve ona işlemiş korku, endişe ve arzulardır. Mevcut argümanlarda göz ardı edilen bu değerler ile daha kapsayıcı bir mantıktan baktığımız zaman inşacı kuramın yapı taşlarından biri olan kimlik ve aidiyetin bölge ülkelerinin sergilemiş olduğu davranışlarını teorik ve metodolojik zeminde açıklamaya ne derece katkı sağlayacağını görmek mümkündür.

Tablo 2.2. Kazakistan'ın Çok Vektörlü Dış Politikasının En Benzer Sistem Tasarımı Modellemesi

Değişken Vaka	Bağımsız Değişken (1)	Bağımsız Değişken (2)	Değişken	Bağımsız Değişken (3)	Bağımsız Değişken (4)	Bağımlı Değişken
Kazakistan Dış Politikası	Tarih ve geçmiş / kimlik	Toplumsal / dini yapı	etnik/	İç denge politikaları	Liderin ulus düşüncesi ve söylemleri	Çok Vektörlü Dış Politika

Tablo 2.2'de, John Stuart Miil'in (1994, ss. 54-55) farklılık yöntemi olarak da adlandırılan en benzer sistem tasarımı tek vaka analizi üzerinden Kazakistan'ın dış politikasında bağımlı bir değişken olarak çok vektörlülük yaklaşımının diğer tüm çalışmalarda yer alan bağımsız değişkenler ile esasında tarih ve kimlikten kaynaklandığı savını savunmaktadır.

İnşacı perspektife göre devletlerin çıkarları onların kimlik oluşumları ile doğru orantılıdır (Toffolo 2003, s. 39). Ancak yine de daha önce de bahsedildiği gibi ulus kimliğini konstrüktivist analize entegre etme konusunda ortak bir kanıya varılmamış olsa da konstrüktivizm teorisyenleri tarafından geliştirilmiş konseptlerle analizimizi gerçekleştirmek, bağımlı değişkenin oluşumunda en etkin bağımsız değişkenlerden biri olduğunu savunduğumuz kimlik kavramının analizini yapmamız konusunda yeterli olacaktır.

Yine inşacı kuram çerçevesinde kültürün uluslararası ilişkiler ekolü ile doğrudan ilintili parçalarını seçebilmek ve çalışmamızı bu düzlemde ilerletmek en az metodolojik çerçeve kadar önemlidir. Kazakistan, kültürel kimliği ve buna bağlı karar alma mekanizması tarafından alınan dış politika kararları ile ilgili Alexandre Wendt'in daha önce de değindiğimiz Kantiyen kültür tanımına uygun bir ülkedir. Çatışmaların çözülmesi, uluslararası veya bölgesel bir krizi anlamaya yönelik davranışlar ve sistemde yer alan diğer aktörler ile bu çatışma ve krizlere yönelik

barışçıl bir şekilde ortak hareket etme davranışının faydalarından yararlanmaya çalışması bunun en net göstergesidir. Kollektif Kantiyen kültür olarak da adlandırılan bu davranış biçimi Kazakistan başta olmak üzere tüm Orta Asya ülkeleri için geçerlidir (Anceschi, 2014, ss.734-736).

2.2. Kimlik ve Kazakistan Dış Politikası

Aspinall ve Berger,'in (2001, s. 1007) belirttiği gibi, ülkeler kimliğin hangi unsurunu tehdit altında hissederse onun ön plana çıkarılmasına yönelik davranışlar sergileyeceği görüşünden hareketle Orta Asya özelde de Kazakistan'da entelektüel kesimin ulusal aidiyet duygusu üzerinde bağımsızlığın kazanıldığı ilk günden itibaren ısrarla durduğunun altını çizmek gerekir. Orta Asya halklarının eski tarihe yolculuklarının öze ve eski kimliğe dönüşü ile başladığını belirten çalışmalar ekseninde eleştirel bir yaklaşımlar bu tarih ve özün bile zaman zaman yeniden inşa edilme sürecinin kurbanları olarak karşımıza çıktığını söyler. Bunun nedeni ise tarih yazımının ancak ve ancak iktidarda bulunan elitlerin tasavvurunda olmasıdır. Bu tarih yazımı ulusal kimliğe aynı zamanda devlet kimliği olarak bakma zorunluluğunu da beraberinde getirmektedir.

Çalışmamızın ana eksenini oluşturan Kazakistan'ın uluslararası arenadaki davranışları ile toplumsal değişimlerin ilişkisi konusunda teorik zemine oturtulmuş çalışmalar çok az sayıdadır. Dolayısıyla bu araştırma mevcut alanı inceleyen ilk çalışmalardan biri olacaktır. Çalışmamızın özgün niteliğini ortaya çıkaran bir diğer husus ise, kullanılacak çeşitli teori ve tanımlar itibariyle çalışma yeni devlet kimliği, toplumsal kimlik, etnik ve ulusal, kültürel aidiyet alanındaki çalışmalara katkı sunacak olmasıdır. Kazakistan toplumunun kültürel kimliğini ortaya koyan çalışma mevcut teorilerin yeniden gözden geçirilmesi ve yeniden test edilmesi veya yeni bir teori üretiminde dikkat edilmesi gereken kritik noktaları yüzeye çıkarmaya da yardımcı olacaktır.

Araştırmanın merkez argümanı, konstrüktivistlerin de deyimiyle, dış politika ve güvenlik çalışmalarına tarihsel geçmiş, kültür ve kimlik gibi soyut unsurların değiştirici ve dönüştürücü etkisi olduğunu kabul etmektedir. Konstrüktivizmi uluslararası ilişkiler disiplinine ilk taşıyanlardan Alexander Wendt'e (1999, ss. 212-214) göre hep 90'larda meydana gelen etnik, din ve kültür çatışmalarıyla yoğurulan karmaşık bir dünya sisteminde, geleneksel materyalist uluslararası ilişkiler teorileri,

uluslararası sistemde oluşan büyük kargaşa ve değişikliği açıklamakta yetersizliğini ortaya koymuştur. Konstrüktivistler “Dünya siyaseti, sosyal etkileşim sayesinde nasıl inşa ediliyor?” sorusu etrafında kümelenmiştir. Bu noktada konstrüktivizm gibi eleştirel teorilerin iki önemli savı mevcuttur. Bunlardan birincisi, uluslararası ilişkiler sisteminin esas yapısı maddi olmadığı ve sosyal temellere dayalı olduğudur. İkincisi ise bu temellerin sadece aktörleri ve eylemlerini şekillendirmekle kalmayıp, aynı zamanda kimlik ve çıkarlarını oluşturduğu olgusudur.

Konstrüktivizmi de çatısı altına alan eleştirel paradigma, Edward Lock’un belirttiği gibi, insanları hep kendileri ve eylemlerini düşünmeye, hayatlarına şekil veren yapı ve unsurların farkında olmaya teşvik etmektedir. Bu noktada aktörün eylemleri ve sahip olduğu kimliklerinden, veya sahip olmak isteyeceği kimliği arasındaki mutlak bir bağdan bahsetmek mümkündür. Buradan Berger ve Aspinall’in (2001) ortaya koyduğu “toplumsal olarak inşa edilen gerçeklik” (socially constructed reality), insanların bildiğini sandığı ve etrafındaki gerçeklik olarak algıladığı her şeyin aslında sorguya açık bir yapıda olduğuna işaret eder. Konstrüktivizmin ise en önemli agümanı devletlerin “sosyal bir varlık” olduğu ve uluslararası ilişkilerin de “sosyal bir alan” olduğu fikridir. Dolayısıyla uluslararası normların, kurumların, düşünsel faktörlerin ve bilişsel unsurların siyasi rolüne dikkat çekilmektedir. Konstrüktivistlerin uluslararası ilişkiler disiplinine en büyük katkısı, alana toplumsal ve tarihsel bir perspektif getirmeleridir (Berger ve Aspinall, 2001, ss. 1111-1112). 90'lara dek uluslararası ilişkiler çalışmaları, neo-realist ve neo-liberalistlerin “güç”, “çıkar” ve “kurumlar” gibi maddi etkenleri ön plana koyan bakış açısına “düşünce” gibi soyut unsurların eklenilmesi gerektiği vurgulanmıştır, zira düşünceyi oluşturan inanç ve algı sistemleri dış politika yapım sürecini mutlaka etkilemektedir.

Mevcut tez çalışması tarihi bilgiye sık sık atıfta bulunmasına rağmen, bağımsızlıklarını kazandığı süre itibarıyla geçen yaklaşık 30 sene içerisinde oluşan bireysel, kültürel, ulusal kimlik bazında ilerleyecektir. Wendt'e (1999, s. 229) göre konstrüktivizm, esasında yalnızca yapı veya kurum olarak geçen devletlerden gerçek aktörler olarak bahsetmek, analizi kolaylaştırıcı bir metafor yaratmanın ötesinde bir anlama sahiptir. Bu saptamalardan hareketle çalışmada Wendt'in ayırt ettiği iki çeşit kimlik grubuna bakılacaktır. Birincisi, aktörlerin sosyal kimlik olarak tanımlandığı

uluslararası toplumun ve kendisinin atfettiği statü ve roldür. İkincisi ise, aktörün veya ülkenin içindeki insani, ideolojik ve kültürel faktörlerin etki ettiği "tüzel" kimliktir.

Devletlerin dış politika tercihleri çoğu zaman mevcut ülkenin iç dinamiklerini incelemekten geçer (Buzan, 2007, s. 431). Bu iddia en çok da benliklerini yeni kazanmış Orta Asya devletleri için de pekâlâ geçerlidir. Orta Asya ülkelerinin dış politika tercihleri arasında birtakım benzerlikler ve ortak düşünce kalıpları bulmak mümkündür. Ancak, onların çizdikleri yön ve dış politika stratejileri her bir devlete göre farklılık gösterebilmektedir ve bölgeyi ortak bir alan olarak ele alma imkânımızı sınırlı bırakmaktadırlar. Aşgabat ve Bişkek, Astana ve Taşkent gibi başkentler dünyaya farklı pencerelerden bakmaktadırlar. Bununla birlikte, Orta Asya ülkelerinin uluslararası siyasetteki rolleri ve konumları konusundaki açıklayıcı söylemler iki başlı nedenden dolayı eksik bırakılmıştır. Birincisi, bölgedeki dış aktörlerin, yakın veya uzak komşu ve kuruluşların davranışları üzerine odaklanan çalışmalar, Orta Asya ülkelerini pasif bir görev içerisindeymiş gibi ele alınmasına neden olmakta ve bölgede oynanan irili ufaklı oyunların gidişatına hiçbir şekilde etki yapamaz aktörler statüsünü yüklemektedirler. İkinci sorun da araştırmacılar Orta Asya ülkelerinin uluslararası sorunlara karşı nasıl bir duruş sergiledikleri ve nasıl bir bakış açıları geliştirdiklerine dair bilgi üretmeye odaklanmışken, bölgenin iç dinamiklerini ve toplumsal değişimleri göz ardı etmektedirler (Alkan, 2011, ss. 43-56).

Bu tezin amaçlarından biri örneklem olarak aldığı ve Orta Asya coğrafyasının en etkili ülkelerinden biri olan Kazakistan'a odaklanarak bu kalıplaşmış bilgi açığını kapatmaya yönelik olacaktır. Bu hususu göz önünde bulundurarak, bölge içinden meydana gelen bölge "sahiplerinin" (liderlerin) sosyolojik geçmişi ve toplumun sosyal, kültürel ve kimliksel alanda kendini nasıl tanımladığı, nereye doğru yön çizdiklerini kapsayacağız. Özellikle, içeride oluşan sosyo-kültürel değişimlerin dış dünya ile bağlantı kurma aşamasındaki etkileri incelenecektir. Böyle tanımsal çerçeve çizmemizin başlı sebeplerinden biri de Kazakistan'ın yaklaşık 30 sene içerisinde dış politika stratejilerini iç konjonktürde sahip olduğu durum ve fırsatlar neticesinde geliştirmeye çalışmış olmasıdır.

Ülkenin siyasi karar birimi ve halkları açısından dış politika meşruiyet kazanma ve tanınma hissi veren en önemli unsurdur. Karar alma mekanizmasında yer alan elit/elitler kendilerini belli bir ulusun kurucuları olarak göstermeye çalışırken,

toplumun da önceden sınıflandırılmış kültürel ve sosyal kimliklerini ortak seviyede paylaşımlarını arzu etmektedirler (Sönmezoğlu: 2005, ss. 67-68). Bu bağlamda Kazakistan'ın uluslararası siyasetteki rolü kendine biçtiği veya biçmeye çalıştığı kimliğe dayalı düşünceleri ile yakından ilişkilidir. Uluslararası toplum bölgeye ortak bir kimlik atfetmeye çalışarak, bölgeye bir bütün olarak bakmayı tercih etmektedir. Bu durumun birtakım açıklayıcı nedenleri mevcuttur. Öncelikle, bölge halklarının ortak tarihi geçmişi, ortak bir laboratuvarında üretilmiş olma faktörü, ortak Rus etkisi altında kalması nedeniyle sosyolojik ve kültürel açıdan önemli kodları eşit bir şekilde paylaştıkları gerçeği yatar. Bugünün şartlarını göz önünde bulundurularak bakıldığında ise, bölgenin her bir ülkesinde benzer siyasi ve ekonomik eğilimlerin oluştuğu, diğer bölgelerle kıyaslandığı zaman bölgesel işbirliğini güçlendiren kurumsal yapıların eksikliği ve bundan doğan bölge içi entegrasyon eğilimlerinin zayıflığı, bölgenin genel olarak bir "tampon", "geçiş" veya "köprü" olarak kabul edilmesi gibi faktörlerin tüm bölgeyi kapsadığı nedeniyle bir bütün olarak incelenilebilecek ve ortak tanım yapmaya müsait bir ortam yaratmasıdır.

Yine de kendi aralarında yeterli derecede benzerlikler olmasına rağmen, bağımsızlıklarından günümüze kadar uzanan yolculukları süresince, dünya siyaset sahnesinde kendi yerlerini belli etmeye yönelik girişimler veya herhangi bir girişimde bulunmama tercihleri, her devletin içinde olup biten değişimler ve kimlik arayışlarındaki görüş ayrılıkları nedeniyle bölge, kendinden bir bütün bölgesel kimliğe sahipmiş gibi söz edilmesini henüz mümkün kılmamaktadır. Dolayısıyla, Kazakistan Cumhuriyetinin konumunu kısaca şu şekilde özetlememiz mümkündür: mümkün olduğunca bağımsız duruş sergileyebilmek, dış baskıya maruz kalmamak, yeterince güçlü meşruiyet elde etmek, toprak bütünlüğü garantisi beraberiyile uluslararası kuruluşların aktif üyesi olabilmek, bölgeselciliği (bölgesel bütünleşme olanaklarını) sabitlemek veya kısıtlayabilmek.

Orta Asya Cumhuriyetleri için bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ve dekolonizasyon sürecinde en çok ihtiyaç duydukları ve arzu ettikleri şey sembolik açıdan tanınmaktır. Bununla birlikte, bölge liderleri kendi ülkelerini bağımsız ve baskı altında kalmadan kendileri şekillendirme ve yönetebilme görevlerini üstlenmişlerdir. İç süreçlere yön verecek herhangi bir “büyük abiyi” kesinlikle istememekte, aynı zamanda o pozisyona aday aktörlerle eşit ve dengeli ilişki kurmaya çalışmaktadırlar.

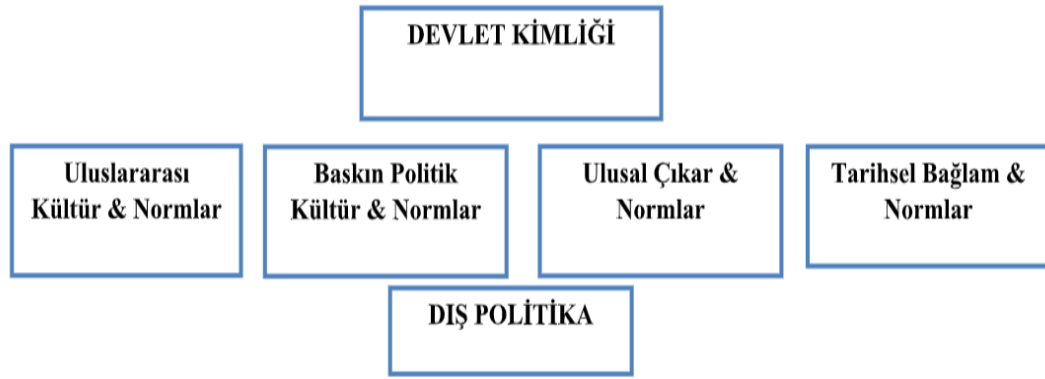
Tüm bunlar, dış siyasi tercihlerin çoğu zaman iç siyasette ve toplumda olan değişim ve dönüşüm süreçlerinden kaynaklandığını ve iç dinamiklerin dışarıdaki dünya ile iletişim stratejilerini belirlediğinin bir kanıtıdır.

Bu noktadan hareketle çalışmanın gelişeceği yön de Kazakistan'ın uluslararası arenadaki davranışları ve ağlar hesabını yapmaktansa, iç kısımda olup biteni anlamaktır. Avrasya bölgesi uzmanlarından Marlenne Laruelle (2013), Orta Asya devletlerinin uluslararası arenadaki davranışlarını şöyle tespit etmiştir: "Onlar (Orta Asya cumhuriyetleri), uluslararası alanda etnisite ve devlet bakımından adeta yok olup gitme korkusuyla hareket etmektedir". Kazakistan'ın çok yönlü dış politika izleme eğilimleri iç siyasi, kültürel, toplumsal kimlik arayışları ve içinde bulundukları sosyo-kültürel süreçlerin de yansımasıdır. İç kısımda oluşan dinamikler bu Orta Asya ülkelerinin çok yönlü dış politika sergilemeleriyle doğrudan bağlantılıdır. Kazakistan gibi daha kimlik inşası bitmemiş veya tam olarak başlamamış, kim olduklarını kendilerine bile açıklamakta zorluk çektikleri süreç zarfında çok yönlü dış politika izleme tercihinde bulunmaları makul bir yönelimdir.

Kimlik tanımlamaları çerçevesinde yaşanan tüm bu eğilimler ülkenin nihai karar birimi ve bürokratik yapısı tarafından şekillenen dış politika tercihlerini de etkilemektedir. Aşağıda Sönmezoğlu ve Bayır (2014, ss. 313-115) tarafından ülkelerin dış politika yapım sürecinde dikkate aldıkları çıktıların şekle dökülmüş hali yukarıda bahsedilen değişkenler çerçevesinde yeniden oluşturulmuştur. Tüm bu değişkenler özelinde gerçekleşecek olan dış politika tercihleri, Kazakistan'ın çok vektörlü dış politikasının mihenk taşlarını oluşturmaktadır.

Bu tez çalışmasını yapım aşamasında yukarıda adı geçen çalışmalardan ve literatürden faydalanılacaktır. Ancak belirtilmesi gereken noktalardan biri de şu ki, mevcut teorik çalışmalar (konstrüktivizm) tezinin tüm hususlarını kapsamı açısından tek başına yeterli değildir. O yüzden daha zengin tanım ve teorilerin hizmetine başvurulacaktır. Bu teori ve konseptler genellikle psikoloji ve sosyoloji bilim dallarındaki kimlik inşası teorileri (Stryker ve Serpe, 1982), sosyal kimlik teorileri (Tajfel ve Turner, 1979) çerçevesinde sosyo-bilişsel süreçlere, bağlamsal tepkilere, grup davranışları ve gruplar arası etkileşime, rol ve grup arasındaki farklılıklara bakılacaktır. Ayrıca, anlatı kimliği (narrative identity concept) konsepti ve yöntemleri kullanılacaktır. Feminizm teorilerinin (özellikle, Nancy Chodorow

(1989) ve Carol Gilligan'ın (1982) çalışmaları) düşünsel yapısı bölgedeki dışarıda kalan azınlıkların (etnik, dinsel, cinsel vs.) kimliklerinin merkezi bilgi üretimi sürecinde nasıl ihmal edildiği konusunu açıklamaya yardımcı olacaktır. Bununla birlikte postkolonyalizm, postmodernizm, eleştirel teori, kültür, toplumsal kültür, ulus, ulusalcılık, ulus inşası ile ilgili teorik çalışmalar çeşitli değişkenleri inceleme konusunda yön vereceklerdir. Bu teoriler ve alt konseptler tez konusuna daha geniş yelpazede bakmamıza ve derin sonuçlar elde etmemize yardımcı olacaktır.

Şekil 2.1. Devlet Kimliği

Kaynak: Sönmezoğlu ve Bayır (2014: 313-115)

Veri toplama aşamasında Kazakistan'ın bağımsızlıktan bu yana geçen 30 seneye yakın süre içerisinde devlet ve ulusal kimlik inşasına odaklanılacaktır. Devlet kimliği ve dış politika stratejileri arasındaki bağlantılara gün yüzüne çıkarılarak, Kazakistan'ın diğer ülkelere, bölgelere ve uluslararası örgütlere yönelik uyguladığı siyasası karşılaştırmalı bir şekilde ele alınacaktır. Kazakistan'ın içeride inşa ettiği devlet kimliğinin tabloda gösterildiği gibi uluslararası normlar, ulusal çıkar, baskın politik kültür ve diğer imajlar çerçevesinde karar birimi tarafından meydana getirilen dış politikasının analiz edilmesi bu bağlamda literatürde bulunan boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

3. TARİHSEL PERSPEKTİFTEN KAZAK KİMLİĞİNİN İNŞASI

Ulus-devlet oluşum süreçleri meydana geldikleri ülkeler özelinde birbirinden farklılıklar göstermektedir. Konuya ilişkin literatüre bakıldığında her ne kadar birçok farklı tanım geliştirildiyse de tartışmaların çoğunun ulus kavramının kabuğu olarak adlandırılan siyasi içeriğinden kaynaklandığı da açıkça görülmektedir. Nitekim “ulus” kavramı tanımlanırken gerçekleşen yaklaşımlarda bazı talepler haklı hale getirilirken bazı talepler haksız olarak nitelendirilmiştir. Tartışmaların en önemli mefhumu ulusun ortaya çıkışına yönelik ortaya atılan farklı yaklaşımlardır. Genel anlamda “Primordialist” ve “Modernist” yaklaşımlar özelinde bir ayrışmaya gidildiği görülmektedir. Primordialist yaklaşımı temel alan çalışmalar, ulusal kimliğin insanın kendi özellikleri gibi doğal bir parçası olduğunu ve bunun ulusların tarihlerinden gelen kaynaklardan beslendiğine dikkat çekerken; kendisini bu düşüncenin karşısında konumlandıran Modernist yaklaşım ise ulusal kimliğin otoriteler tarafından sonradan oluşturulan, sosyal mühendisliğin bir ürünü olarak adlandırmaktadır (Bellamy, 2003, ss. 34-41). Bu tez çalışması her iki kavramı da içselleştirmiş bulunmaktadır, nitekim iki kavramın da tanımladığı unsurları birbirinden ayırt etmek oldukça zordur. Hatta her ikisi birbirini besleyen yaklaşımlardır.

Bu bağlamda ulus, ulusçuluk veya kimlik inşası kavramlarına yönelik öncü isimlerden biri olarak kabul edilen Anthony Smith (2013, s. 15) ulus kavramını “tarihsel bir toprak parçası, ortak mitler, kitlesel bir halk kültürü, ortak bir ekonomiyi paylaşan ve üyelerinin tamamının belli görevlere sahip olduğu topluluklar” olarak adlandırırken, alanın bir diğer önemli otoritelerinden biri olan Benedict Anderson (2013, ss. 23-24) ise ulusları modern zamanlarda “hayali cemaatler” biçiminde ortaya çıkan yapılar olarak tanımlamaktadır. Anderson’a paralel bir çizgide ilerleyen ve siyasi tarih ekolünün önemli isimlerinden biri olan Eric Hobsbawm ise ulusu yakın zamanların ürünü, modern kurgular olarak değerlendirmiş ve modernist yaklaşımın öncülerinden biri olmuştur (Conversi, 2002, s. 71).

Tarihsel bağlamda ulus-devletleşme sürecine bakıldığında çoğu son iki yüzyılda uluslararası sistemde meydana gelen kırılmalar temelinde ortaya çıkmıştır. Farklı bölgelerde farklı zamanlarda işleyen bu süreç bölgesel anlamda yaşadığı zamansal benzerliğe rağmen ülkeler arasında ciddi farklılıklar gösterebilmektedir. Yani

uluslaşma süreçleri her ne kadar uluslararası sistem veya bölgesel alt sistemlerde meydana gelen dış şoklar neticesinde ortaya çıktıysa da ülkelerde sürece önderlik eden kurumlar özelinde farklı yollardan gelişmiştir. Örneğin Fransa ve İngiltere’de burjuvazi ve kapitalist kurumlar uluslaşma sürecine önderlik ederken, Almanya ve İtalya gibi ülkelerde burjuvazi ve küçük burjuvazi ile aydınlar da sürecin tamamlayıcısı olmuşlardır. Bu noktadan itibaren ulus bilinci ortaya çıkmış sonra milliyetçilik gelişmiş ve ulus-devletleşme süreci ancak bu noktadan sonra gerçekleşmiştir. Oysa Fransa ve İngiltere de ulus bilincinin ortaya çıkmasıyla birlikte ulus-devlet olmuş ve milliyetçilik ancak bu süreçten sonra ortaya çıkmıştır (Wimmer ve Feinstein 2010, ss. 767-781).

Görece daha geç tarihte bu dönüşümü yaşayan Balkanlar, Ortadoğu, Güney Amerika ve daha birçok bölgede ise uluslaşma sürecine daha çok aydınlar-entelektüeller öncülük etmiş ve sömürgecilik bunun itici gücünü oluşturmuştur. Diğer bölgelerin aksine bu bölgelerde ilk olarak milliyetçilik akımları güçlenmiş ve ardından ulus-devlet kurularak ulus olma bilinci geliştirilmiştir (Wimmer ve Schiller, 2002, s. 306).

Bu noktadan hareketle Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte, mikro milliyetçiliklerin Balkanlar başta olmak üzere birçok bölgede yükselişe geçmesi, ulus-devlet, özelde de ulus inşası kavramının yeniden tartışılmaya başlanmasına yol açmıştır. Nitekim genellikle ulusal entegrasyon veya konsolidasyon süreci olarak adlandırılan ulus inşa teorisi modern ulus devletlerin kurulmasına yeniden öncülük etmiştir (Wimmer ve Feinstein, 2010, s. 783). Devlete farklı nüfus unsurlarını uyumlaştırarak yeni aidiyet bağları kuran ve böylece bölgesel-yerel kimliklerin üst bir ulus etrafında toplanmasına yardımcı olan ulus inşa teorileri 18-19. yüzyılda olduğu gibi 20. yüzyıl sonunda da Sovyetler Birliği ve Yugoslavya gibi federatif devletlerin dağılmasıyla ortaya çıkan yeni ulus devletlerin yönetim şekillerinden, yeni isimlerine kadar yeni yapıların ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır.

Bu yüzyılda da daha önce olduğu gibi bir ülkenin kimlik inşasının beslendiği en temel kaynaklar genellikle yaşanan tarihsel süreçler ve buna bağlı olarak oluşturulan tarih yazımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar din, dil, coğrafya ve kültür gibi öğeler bu alanda kabul görmüş temel parametreler olarak görülüyorsa da tüm bunlar tarihin ve tarih yazımının esas olarak alt öğeleri olarak adlandırılmaktadır. Parçadan bütüne doğru bir yaklaşım izlendiğinde tarihin, kimlik oluşum süreçlerinde

bütünün kendisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu etkiden dolayı devletler kimlik inşası sürecinde ortak tarihsel geçmişı toplum üzerinde birleştirici bir unsur olarak kullanmaktadırlar. Bu noktada devreye giren tarih yazımı ise, devletlerin ulaşmak istedikleri noktada kendi tasarımlarını gerçekleştirirler. Çoğunlukla geleneksel toplumlarda insan ve doğaüstü oluşlardan meydana gelen kutsal anlatılar olarak adlandırılan mitler ise yine tarih yazımı ve kimlik oluşum süreçlerinde etkisi yadsınamaz bir figür olarak görülmektedir (Lustick, 1996, s. 609).

Kazakistan'ın ulusal tarihi, politik, ekonomik, kültürel, ideolojik ve diğeri süreçlerin yönelim ve içeriğinde farklılık gösteren dört büyük döneme ayrılabilir. Kazakistan milli tarihinin bu tarihsel dönemleri aşağıda gruplanmıştır:

- 1) Kazak hanlığı (1731'e kadar), hanlığın oluşumundan Rus himayesine girdiği döneme kadar Kazakların tarihini kapsar;
- 2) Sömürge dönemi, Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olarak Kazak halkının tarihi (1731–1917);
- 3) Sovyet dönemi, Kazakistan'ın Sovyet cumhuriyeti olarak tanımlanması (1917-1991);
- 4) 1991'den günümüze bağımsız Kazakistan tarihidir.

Bu bağlamda tez çalışmasının temel dinamiğini oluşturan Kazakistan'da da gerek tarih yazımı, mitler ve buna bağlı geliştirilen dil, din gibi metaforlar kimlik inşasının daha iyi anlaşılabilmesi için tarihsel bağlamın ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Kazakistan'ın devlet egemenliğinin oluşumu ve gelişimi, devleti oluşturan etnik grup olan Kazak halkının tarihi konusunda birçok sorunu meydana getirmiştir. Yeni koşullarda, Kazak topraklarında devlet gelişiminin tarihi, kökenlerinin tanımı ve kalkınma dinamikleri ile ilgili sorular, halk ve sosyal bilimciler arasında ilgiyi artırdı. Kazakistan topraklarında devlet evrimindeki önemli aşamalardan biri, Kazak etnik grubunun ortaçağ devletinin, Kazak Hanlığı'nın varlığını sürdürdüğü dönemdir. Söz konusu ülkenin tarihsel sınıflandırması yapılırken kimlik inşası bakımından dönüm noktası sayılabilecek olaylar göz önüne alınmış ve bu mefhumda Kazakistan'ın tarihi dört döneme ayrılmıştır;

1. İlk Çağlardan Kazak Hanlığına Tarihin Mitleşmesi
2. Çarlık Dönemi: Kazak Topraklarında İlk Uyanış
3. Sovyet Dönemi ve Milletler Politikası Sürecinde Kimlik İnşası

4. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan'da Ulus İnşa Süreci

Her ne kadar Kazakistan tarihi MÖ. 3000'lere kadar dayandırılıyorsa da bu bölümün ana eksenini oluşturulan kimlik inşası, ulus inşası ve uluslaşma gibi mefhumlar dikkate alındığında tarihsel süreç esas olarak Kazakların ulus olma sürecini oluşturan Kazak Hanlığından itibaren ele alınacaktır.

3.1. İlk Çağlardan Kazak Hanlığına Tarihin Mitleşmesi

Günümüzde araştırmacılar, Kazak Hanlığının oluşumunu XIV-XV yüzyıllarda modern Kazakistan topraklarında ve komşu bölgelerde meydana gelen karmaşık etno-politik, sosyo-ekonomik ve etno-kültürel süreçlerin bir sonucu olarak ele almaktadır. Bu süreçlerin temel sonucu, Moğolistan sonrası devletler (Ak-Orda, Moğolistan, Nogay Ordası, Sibiry Hanlığı) çerçevesinde ve sonrasında tek devlet içinde birleşen Kazak halkının oluşumunun tamamlanmasıydı.

Modern Kazakistan topraklarında devlet oluşumunun oldukça derin köklerine rastlamak mümkündür. Kazak araştırmacıların büyük bir kısmı, Kazakistan topraklarındaki ilk devlet oluşumlarının MÖ 1. binyılın sonunda Kazakların uzak tarihi ataları Uysun ve Kanglı tarafından oluştuğuna inanırken⁶, çoğu kaynakta “göçebe kökenli halklar” olarak adlandırılan günümüz Kazakistan tarihine ilk çağlardan itibaren bakılacak olursa, M.Ö. 3000 – M.Ö. 1000 yılları arasında Andronova kültürüne⁷ mensup insan topluluklarının yerleşmeye başladığı görülmektedir. İlerleyen süreçte ise bölge sırasıyla Saka, Sarmat, Uysun, Hun ve onlardan türeyen kabilelerin, sonrasında Oğuz Türkleri, Göktürkler ve Kıpçakların ata mekanı olmuş, ardından Moğol istilaları ile oluşan Kıpçak-Kanglı gibi Türk halkları bu coğrafyada yerini alarak varlığını sürdürmüştür (Golden, 2006, s. 480).

Kazakistan coğrafyasında bu tarihten itibaren yaşanan siyasi dönüşüm ise esas olarak İslamiyet'in bölgede ortaya çıktığı dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Batı Göktürk Kağanlığı tarafından yönetilen bölge İslamiyet ile tanışmış, Araplar ile Çinliler arasında 751 yılında gerçekleşen Talas Savaşı'nda Araplar ile hareket eden bölge halkı, Çin'in mağlubiyeti sonucunda İslam dini ile daha yakın temasa geçmiştir (Joldasbayulu, 1995, s. 31).

⁶ Daha detaylı bilgi için bkz.: Akişev K.A. (1996)

⁷ MÖ XVII-XII. yüzyılları kapsayan, Tunç Çağı'na ait bir grup ilgili arkeolojik kültürün genel adı. e. Kazakistan, Batı Sibiry, Orta Asya'nın batı kısmı, Güney Urallar'da yaşayan topluluk adı Andronova Kültürü olarak geçmektedir. Bkz.: (Kaipakar, 2007, ss. 10-12.)

Kazak devleti, doğal olarak, ancak bizzat Kazak etnosunun oluşumundan sonra ortaya çıkabilirdi. Yerli araştırmacıların (tarihçiler, filologlar, antropologlar vb.) çalışmaları, Kazak halkının uzun oluşum sürecinin XIV - XV yüzyılın ilk yarısında sona erdiğini göstermiştir (Pişçulina ve Kumekov, 1997). Buna bakılırsa, 15. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Kazak Hanlığının, Kazak halkının ilk devleti olmadığı aşîkârdır. Kazaklar, Kazak Hanlığı'ndan önce kendi devletlerine sahip olabilirlerdi. Ak Orda, Ebulhair Hanlığı, Moğolistan, Nogay Hanlığı ve Sibirya Hanlığı gibi siyasi oluşumlar Kazakistan topraklarında varlığını korumuş ve yerel nüfusu da içermekteydi. Ortaçağ araştırmacılarına göre, Kazak devletinin hayatı, içindeki yönetici hanedan ile yakından bağlantılıydı ve devletler şu ya da bu hanedanla birlikte ortaya çıkıp sonrasında yerini başka bir yönetime bırakarak varlığını korumuştur (Sultanov, 1995, s. 35). Buna dayanarak, o zaman Kazak halkının ilk devleti, Kazak hanlarının doğrudan ataları tarafından oluşturulan ve Kazakistan topraklarının ana bölümünü kapsayan Ak-Orda hanedanlığı olarak tanımlanabilir. Bu görüş, 70'lerde Kazakistan tarih yazımında dikkatlice ifade edilmiştir ve giderek daha fazla destekçi bulmaktadır (Pişçulina, 1997, ss. 235-256).

Pishehulina, Kazak Hanlığı'nın oluşum tarihini göz önünde bulundurarak, yöneticilerinin Ak-Orda hanları ve her iki devletin nüfusunun etnik topluluğu ile doğrudan hanedan bağlantısına işaret ediyor ve Ak-Orda'nın, ayrıca Kazak devleti olarak tanınması gerektiğini savunmaktadır (Pişçulina, 1997, s. 331). Böyle bir sonucun geçerliliği önemli tarihi kaynaklar tarafından doğrulanmaktadır. Örneğin ortaçağ tarihçileri Haydar Razi ve Ahmed Ğaffârî'nin yazılarında Kazak hanlarını Ak-Orda hükümdarlarına atfederler. Böylece Ak-Orda handedanlığı Kazak denilecek ilk devlet olabileceği tartışmaları devam etmektedir (Dulati, 1941, s. 324).

Bu doğrultuda bugün ki Kazakistan topraklarında ilk devlet oluşumlarına ilişkin de ortak bir yargıya ulaşmak oldukça zordur. Nitekim kimi tarihçiler bunun milattan yaklaşık bin yıl önce Kazakların ataları olan Uysunlar ve Kanglılar ile gerçekleştiğini söylerken, bir kısmı ise 6. yy'da Kazakistan coğrafyasında hüküm süren Göktürk Kağanlığını ilk Kazak Devleti olarak kabul etmektedir (Daniyarova, 2009, s. 25). Kazak tarihinin bu denli eskiye dayanması devletin resmi politikalarına da yansımış olup 2016 yılında Almatı şehrinin 1000 yıllık kutlaması tüm ülke genelinde gerçekleşmiştir ve birçok planlı etkinliğe yer verilmiştir (Şupeykin, 2016).

Kazak Hanlığının kurulmasına yol açan olay ise 1440'lı yıllarda Altın-Orda ile Ak-Orda arasında yaşanan sıkıntıların ardından Altın Orda Hanı Ebulhayır'ın, Ak Orda hanedanlığının son yönetici Barak hanın oğullarından Canibek ve Kerey Sultanlara karşı gösterdiği tavidır. 1456 yılında Canibek ve Kerey Sultan, Ebulhayır'a karşı olan kendi boy ve topluluklarıyla birlikte Moğolistan sınırlarına göç ederek Kazak Hanlığını kurmuştur (Olcott, 1987, ss. 3-4). Tarihi kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında başlangıçta toprakları Yedisu bölgesinden Şu ve Talas Nehirlerinin olduğu bölgeye kadar uzanan Kazak Hanlığının merkezi ise ilk yıllarda Sığınak iken, Türkistan'ın (Yesi) Hanlık topraklarına katılması ile merkez buraya taşınmıştır (Kassymova vd., 2012: 39-41).

Yine de Kazakistan tarihinde ve etnik kökenlerinden söz ederken bugünkü gibi Ulus-devlet çağının etnik farklılaşma metaforlarından bahsetmek olanaksızdır. Bu sebeple asırlar öncesinin Kazakistan'da yaşayan farklı etnik gruplarından bahsetmek yerine çeşitli yaşam tarzları ve sosyal tabakaları olan topluluk üzerine analizler yapmak bugünü anlamak açısından da yerinde bir analiz olacaktır. Bu bağlamda 15. yüzyılda Orta Asya, özelde de Kazakistan topraklarında hayvancılıkla uğraşan, yeni otlak alanlar arayarak devamlı yer değiştiren halka “göçebe (köşpendiler)” diye hitap edilirken, güneyde yerleşik olarak yaşayan ve Fars topraklarına yakın olup, yerleşik tarım ve ticaretle uğraşan insanlara ise “Sart” denmekteydi (Robinson vd., 2000, ss. 7-8). O dönemde daha çok göçebe sahasında yer alan Kazaklar için kimlik inşa süreci araştırmalarında bugün ki gibi etnik bir aidiyetten veya ulus-devletten bahsetmek olanaksızdır.

Bu dönemlerde yaşanan siyasal ve sosyal gelişmeler bugün ki Kazak coğrafyasının Ural bölgesinde bir Kazak devletinin kurulmasını ve Kazak halklarının ortaya çıkışının en önemli sebebini oluşturmaktadır. Yazılı kaynaklarda, bölgede önemli roller üstlenen Kazak Hanlığı ile ilgili birçok bilgi olmakla birlikte Hanlık 15. yüzyıldan 17. yüzyıla kadar az veya çok istikrar göstererek varlığını sürdürmüştür (Kesici, 2010, s. 33).

15. yüzyılın ortalarında Ak Orda hanedanlarından Urus Hanın torunları olan Canibek ve Kerey Yedisu'daki Kazak Hanlığını inşa etmiş ve bu durum resmi tarih yazımında Kazak Hanlığı olarak kayda geçmiştir. Hanlık Ak Orda hanedanlığının o coğrafyaları kapsayan yegane varisi halindeydi. Ancak Kazak Hanlığının kuruluşu, Kazak

ulusunun oluşumunu değil, ulusun kültürel, boy, coğrafi, tarihi oluşumunun tamamlandığı döneme işaret eder. Kazak Hanlığı'nın ilk hanları da Janibek ve Kerey (1465-1480) olarak tarihte geçmiştir (Kuzembayulu ve Abil, 2006, s. 106).

Kazak Hanlığı kurulduğundan itibaren atalarının topraklarını geri kazanma yolunda büyük adımlar atmaya başlamıştır. Doğu Deşti Kıpçak ve Sırderya nehrinin orta ve güney bölgeleri (şimdiki Türkistan bölgesi) Kazak ulusunu birleştirme yönündeki adımların ilk atıldığı topraklardır. Burada en büyük rakipleri Cuşi Hanın beşinci oğlu Şiban'ın torunlarıyla olan çatışmalar göze çarpmaktadır. Janibek ve Kerey'in başlattığı savaşları onlardan sonra gelen Burunduk ve Kasım hanlar da devam ettirmiştir. Burunduk Han döneminde birçok stratejik yerleşkeler Kazak Hanlığı himayesine geçmiştir. Onlar Deşti Kıpçak toprakları, Sırderya'daki Sozak, Sığınak, Sauran gibi Kazakların atadan kalan topraklarıdır. Bu coğrafyada yaşayan Orta Boy kabileleri diğer Kazak boylarıyla bir çatı altında toplanma imkânı bulmuştur. Türkistan'ın stratejik konumundan faydalanan Kazak yöneticileri hanlığın topraklarını genişletmeye devam etmişlerdir (Joldasbayulu, 1995, ss. 59-66).

XV yüzyılın sonuna doğru Şiban'ın torunlarından Şaybani Han Türkistan'ın yalnızca güneyinde hükmünü sürdürmeyi başarmıştır. XV-XVI yüzyıllarda Mâverâünnehir bölgesini elde ederek kendileri Şeybaniler Hanlığı kurmuş ve Deşti Kıpçak bölgesinden tamamen çekilmek durumunda kalmıştır (Semenov, 1954). Tarihçilerin verilerine göre bölgeyi terk eden halk sayısı 240-360 bin civarındaydı. Bu göçen toplum Mâverâünnehir bölgesindeki diğer Türk kabileleriyle kaynaşarak Özbek adını almıştır. Tarihte Şeybaniler Kazak Hanlığına birçok önemli saldırılar düzenlemiştir. Onlardan en etkilileri 1504, 1507, 1509, 1510 yıllarında gerçekleşmiştir (İstoriya Uzbekistana, 1993, s. 39).

Özbek hanlarının en son saldırılarında yaşı oldukça ilerlemiş olan Burunduk Han ülkesini ve topraklarını koruyamadığı için Semerkand'a göç etmiştir. Bu olayların sonrasında Kasım Han tüm yönetimi tekeline alarak, halk arasında “Kasım Hanın Kaska Colu” (Han Kasım'ın Çetrefilli Yolu) olarak bilinen yolla ülkeye merkeziyetçi yönetim sistemini getirmiştir. Hanlık idaresi, Üç Cüz (Orda, Cüz Boy anlamı da

taşır) halinde örgütlenmiştir. Onlar Büyük Cüz, Orta Cüz, Küçük Cüz olarak mutlak boylara ayrılmıştır.⁸

Kasım Han, Şeybanilerin saldırılarına sert bir şekilde karşı koymuş ve Orta Kazakistan'da bulunan son “özbek” kabileleri de Kazak topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Böylece Kazak devlet geleneğini güçlendiren ve bölgeyi yalnızca Kazakların yaşadığı coğrafyaya çeviren yüce Han olarak tarihte ismini kazıtmıştır (Temirgaliyev, 2013).

Kazak hanlığının ilk diplomasisinden bir örnek vermek gerekirse, o da yine Kasım Han dönemine denk düşmektedir. Han Kasım Şeybanilerin saldırılarından sonra Taşkent'i ele geçirme plandından geri dönmüştür. Bunu duyan Moğolistan'da yaşayan Çağatay boyundan Said Sultan da Kasım Han'a ittifak teklifiyle gelir. Kazak topraklarında gerçekleşen bu tarihi buluşmada Said Sultan Şeybanilere karşı Kasım'la birlik olup saldırı düzenlemeyi teklif eder, ancak Han Kasım bu teklifi reddeder. Kasım, her zaman gücüne göre hareket etmeyi ve bölgedeki siyasi konjonktürün saldırı düzenlemeye elvermediği fikrine kapılır (Kuzembayulu ve Abil, 2006, s. 200). Sonunda Sefeviler ve kuzeyde Kazaklarla giriştiği mücadeleler sonucunda yıpranan Şeybaniler Kazak Hanlığıyla akrabalığa dayalı dostluk anlaşması imzalar. Kasım Han'ın kızlarından biri Uabydulla'ya gelin gider. Akrabalık güçleri iyice yakınlaşan iki kardeş hanlık İsmail Şah'a doğru birlikte saldırı düzenler ancak saldırı kayıplarla sonuçlanır, iki kardeş halk yenilgiyle topraklarına dönerler (Vyatkin, 1927, ss. 6-7).

Kasım Han Güney bölgelerle sınırlı kalmaz Batıdan gelen saldırılara da sert tepkiler verir. Batıda Nogayları yenen Kasım Han, onları Volga nehrine kadar sürerek Batıdaki tüm stratejik konumları elde etmiştir. Nogay Ordu'sunda yaşayan Kazak boyları Kasım Hanı kendi hanları olarak tanıyarak Kazak Hanlığının çatısı altına girmiş oldular. Böylece Sırderya, Orta Kazakistan (Güney Deşti Kıpçak Bölgesi), ve batıda İdil bölgelerinde tüm Kazak boyları tek Hanlık altında birleştiler (İsin, 1895, s. 669).

⁸ Cüz, Kazak Hanlığını oluşturan soylara verilen genel isimdir. Kazakistan'da Cüzlerin tarihine ilişkin daha fazla bilgi için bkz.: (Daniyarova vd., 2009).

Hanlık, Tahir Han döneminde de Büyük Türkistan bölgesindeki Kasım'ın oluşturduğu önemli siyasi aktör olmaya devam etmiştir. Mirza Haydar'ın kayıtlarına göre hanlığın nüfus sayısı 1 milyon civarındaydı (Dulati, 1941, s. 324). Ancak Tahir Han çok katmanlı yapıya sahip olan hanlığı yönetebilecek yeterli yeteneğe sahip değildi. Tahir döneminde doğudan, batıdan ve güneyden saldırıların sayısı çoğalırken, hanlığın içinde de Cüzler çatışması boy göstermekteydi. Hâlbuki Tahir Han döneminde Kırgız ve Kazak birliği gerçekleşmiş ve düşmanlarla beraber mücadele kararı alınmıştır. Tahir Han, yönetimi Kırgızları da kapsayan ilk Kazak hanı olarak tarihe geçmiştir. İki kardeş millet etnik coğrafyayı temiz tutmak için saldırılara birlikte cevap vermiş ve birçoğunda başarıya ulaşmıştır (Bartold, 1963, ss. 93-94). Devam eden düşüş dönemlerinden sonra hanlığa Hak Nazar Han gelerek kaybedilen toprak ve bölgeleri tekrar geri almaya koyulmuştur. Kazak Hanlığına karşı birleşen Şeybaniler, Nogay Ordusu ve Moğol devletleri güçlerini koruyarak hanlığa zarar vermeye devam ettiler. Kazak-Kırgızlar, bu sefer Haknazar Hanın yönetimi altında birleşerek tüm bu cephelere karşılık vererek Kasım Han'ın dönemindeki toprakları geri elde etmeyi başardılar. Hatta Haknazar, Şigay ve Jalım hanların döneminde Kazak askerleri Astrahan'a (Astrahan Hanlığı, şimdi Rusya'daki bir şehir) kadar ilerleyerek topraklarını komşu güçlerden temizlediler (İsin, 1895, s. 84). Kazaklar kuzeyde etkin bir konuma gelir, hal böyle olunca Sibirya Hanedanlığı Moskova'ya yazdığı mektupta Kazak'ların çok yaklaştığını ve onlardan korktuğunu dile getirerek yardım talebinde bulunur. Tam da bu noktada Kazaklar, Rus İmparatorluğunun dikkatlerini üzerine çekmeye başlamıştır. Konumundan ve gücünden faydalanmaya çalışan Rus devleti, Kazak hanlığıyla ticari ve siyasi bağlar kurmaya çalışır. Siyasi mutabakatı elde edemeyen Rus yönetimi ticari anlamda belli ayrıcalıklar elde eder. Bunlardan en belirginiz Stroganof kardeşlerin vergisiz ticaret yapma belgeleri olmuştur (Prodoljeniye Drevney Rossiiskoy Viviofiki, 1975, s. 240).

Tavekel Han kuzeyde güçlenen Rus yönetimiyle ilk diplomatik ilişkileri geliştiren han olarak tarihe geçer. Tarihe ismini yazdıran büyük hanlardan biri de Esim han, "Esim Hanın Eski Yolu" kanunlarını tüm Kazak topraklarında geçerli kılar (Sultanov, 2001, s. 221).

17. yüzyıla gelindiğinde ise Hanlığın kendi içinde birtakım karışıklıklar yaşanmaya başlanmıştı. Bu dönemde cüzler arasında yaşanan anlaşmazlıklar Hanlığın gücünün

erimesine yol açmıştır. Bunun sonucunda 1680-1718 yılları arasında Kazak Hanlığının başında olan Az Tavke, cüzler arasında yaşanan gerilimin çözülebilmesi için bazı tedbirler almıştır. Hanlığın anayasası olarak da bilinen ve “Yedi Yargı/Yedi Kanun” olarak adlandırılan bu tedbirler ile Kazak Hanlığının hukuki düzeni ve devlet yapısının temel prensipleri ortaya konulmuştur. Her ne kadar bu kanunlar Hanlıkta nizamı bir süre daha sağlayabildiyse de Tekve Han’ın vefatıyla karışıklıklar yeniden baş göstermiş; 1723 yılında başlayan Cungar akınları, hanlığın çok ciddi kayıplar vermesine sebep olurken Kazakların büyük bir kısmı başka coğrafyalara göç etmek⁹ zorunda kalmıştır (Taymagambetov, 2007, ss. 221-222).

18. yüzyılın başlarında merkezi Yedisu olan Büyük Cüz’ün topraklarının büyük bir bölümü Kalmukların kontrolüne geçmiş durumdayken Orta Cüz sınırlarını güneyinde Sir Derya ve Aral Gölü kuzeyinde ise İşim, İrtiş ve Tobol nehirlerinin havzalarına kadar genişletmiştir. Hâkimiyet alanı Aral gölünün Batısından itibaren başlayan Küçük Cüz ise hâkimiyetini Ural Nehri boyunca devam eden alana kadar sınırlarını genişletmiştir (Hancock-Parmer, 2017, ss. 55-59).

Detaylarına bir sonraki bölümde girilecek olmasıyla beraber; Kalmukların 1725 ve 1726’lı yıllardan itibaren Büyük Cüze yönelik saldırılarını arttırması ve bunun Orta Cüze sıçraması o güne kadar kendi aralarında veya sınırlarındaki Özbek Hanlıkları ile sorunlar yaşayan, aynı zamanda doğudan Cungarların sürekli saldırılarına maruz kalan Kazak Cüzlerini bir güvence arayışına itmiş, Küçük Cüz hükümdarı Ebulhayr saldırıların kendisine sıçrayabileceği endişesiyle Rus Çariçesi Anna Ivanovna’ya bir mektup göndererek Rusya’dan koruma talep etmiştir. Bu isteği hızlı bir şekilde kabul eden Çarlık yönetimi sonraki süreçte Küçük Cüze yönelik uyguladığı koruyucu politikaları emsal göstererek Orta Cüzle yakınlaşmış ve 1732 tarihinde Orta Cüzün hükümdarı Semeke Han ile benzer bir vassallık antlaşması imzalamıştır. Antlaşma kapsamında Çarlık Rusya yönetimi, Kalmuklar ve Başkurtlar gibi dış tehditlere yönelik koruma sağlayacağı taahhüdünde bulunmuştur. Antlaşmanın imzalanmasıyla birlikte bunun ileride Çarlık Rusya’nın planladığı bir işgal politikasının ilk ayağı olduğunu düşünen bazı Kazak liderleri isyan etmiş¹⁰ ve

⁹ Nitekim günümüz Kazakistan’ın da kullanılan “Aktuban Şubrındı (Ayak tabanlarım şişti)” deyiimi bu saldırılan sonucu gerçekleşen göçün bir yansımasıdır.

¹⁰ Bu isyanlardan en önemlisi Rusların Çariçe II. Katerina’nın döneminde, 1773-1775 arasında Kozak lider Yemelyan Pugaçov’un önderliğinde gerçekleştirilen Pugaçev İsyanıdır. İsyanla ilişkin daha fazla bilgi için bkz.: (Korkmaz, 2018, ss. 97-108).

isyanlar ancak güçlükle bastırılmıştır. 18. Yüzyılın sonlarından itibaren Kazak Cüzlerini kontrol altında tutacak şekilde steplerde Omsk, Semipalatinsk, Ust-Kamenogorsk ve Orenburg gibi garnizon şehirler inşa eden  arlık Rusya, ticaret yollarını kontrol altına alarak Kazak cüzlerini izlediği emperyal politikaların bir gereği olarak onları önce b lm  ¹¹ sonra merkeze bağlamıştır (Kilian, 2013, ss. 41-42).

19. yüzyılın başından itibaren ise, yüzünü doğuya dönen ve bu bağlamda Orta Asya sahasında genişleme politikası izlemeye karar veren  arlık Rusya, Kazak cüzlerini ortadan kaldırılarak  arlık Rusya’ya dâhil edilmesini bir gereklilik olarak görmüş ve ilk olarak 1824 yılında Küçük C zde hanlık makamı iptal edilerek bölge   e ayrılmıştır. Ardından ise Rusya yanlısı Kazak valilerin yönetimine verilmiştir. Orta C zde ise 1819 yılında son hükümdarın ölmesi sonucunda yeni bir han tayini yapılmamış ve bölge İrtiş Nehri ekseninde i  ve dış eyaletlere (oblastlara) ayrılmıştır. Her eyalette bölgesel kabile liderleri tarafından seçilen ve “sultan” adı verilen kişi ancak Rusya’nın onayı ile yönetime getirilebilmi  ve bu Bolşevik Devrimine kadar sürmüştür. 1850’li yıllara gelindiğinde  zbek Hanlıklarıyla sınır komşusu haline gelen Rusya Kırım Savaşı ile daha fazla Batı’ya doğru ilerleyemeyeceğini anlamış; 1860 ve 1880 yılları arasında geçen çatışma dönemiyle birlikte tüm Orta Asya sahasında etkin durumu gelmiştir (Olcott, 2005, ss. 66-69). Böylece günümüzde dahi birçok çalışmada yer verilen “Rusya’nın arka bahçesi Orta Asya” yazımı literatüre katılmıştır.

Tablo 3.1. XV-XVII yy. Kazak Hanlarının Hüküm Sürdüğü Yıllar

Sayı	Hanların İsimleri	Yönettiği Dönem	Baba İsimleri
1	Kerey	1465/66-1473-74	Bulat Sultan
2	Burunduk	1473/74-1509	Kerey Han
3	Kasım	1509-1521	Janibek Han
4	Mama�	1521-1522	Kasım Han
5	Tahir	1522-1531/32	Adik Sultan
6	Bau�	1531/32-1537	Adik sultan

¹¹  arlık yönetimi Küçük C z içindeki boyları birbirine karşı kışkırtarak 1801 yılında Küçük C z ikiye bölünerek batı bölgelerinde Bükey Orda isminde yeni bir hanlık yaratılmıştır. Bkz.: (Kilian, 2013: 45).

Tablo 3.1. (Devam) XV-XVII yy. Kazak Hanlarının Hüküm Sürdüğü Yıllar

8	Hak Nazar	1551-1580/81	Kasım Han
9	Şigay	1581/1582	Jadik Sultan
10	Tavekel	1583-1598	Şigay Han
11	Esim	1598-1613/1614	Şigay Han
12	Tursun	1613/14-1627	Jalim Sultan
13	Esim İkinci	1627-1628	Şigay Han
14	Janibek	1628/29-1644/1645	Esim Han
15	Jangir	1646/47-1652	Esim Han
16	Tavke	1652-1715	Jangir Han

Tarihi Kronoloji Kaynaklarından Oluşturulmuştur

3.2. Çarlık Dönemi: Kazak Topraklarında İlk Uyanış

XIX yüzyılın ortalarında Kazak tarihi Rus kültürünün nüfuzunun başlangıcı ve her şeyden önce Rus eğitimi, Rusça eğitim veren okullar ile özdeşleşmiştir. Okulların organizasyonu, bir yandan yerel Rus nüfusunun okuryazarlık arzusundan, diğer yandan çarlık hükümetinin Kazakistan'daki idari aygıtı için insanlar eğitime ihtiyacından kaynaklanmıştır. 18. yüzyılın sonunda, yakın bölgelerde "garnizon okullarının" organizasyonu başlatıldı. 1789'da Omsk'ta yerel yönetim için çevirmenler ve kâtipler yetiştiren bir Asya Okulu açıldı, 1813'te bir askeri okul, 1847'de Sibiry Harbiyeli Kolordu'na dönüştü. 1825'te ise Orenburg'da bir askeri okul kuruldu ve 1844'te Orenburg Harbiyeli Kolordusu'na dönüştürüldü.

Tüm bu eğitim kurumları, çarlık yönetimi tarafından önlerine konulan sömürgeci hedeflere ve çok küçük bir öğrenci birliğine dönüşmekteydi ve bunlar Rus yetkililerin ve Kazak aristokrat seçkinlerinin çocuklarıydı. Bu eğilim bölgede Rus okuryazarlığının yayılmasına katkıda bulunurken Kazakların içinde Kazak asıllı entelektüel kişiler yetiştirmiştir. Bunların en önde gelenleri Ş.Ualihanov, Babadjanov, Altinsarin, Otemisulu gibi Kazak aydınlarıdır.

1860'lı yıllarda Kazakistan'ın Ruslar tarafından fethedilme süreci tamamlanmıştır. 1726'da Küçük Cüz Hanı Ebulhayr'ın başlattığı Rusya himayesine başvurma süreci Çariçe Anna İvanovna'nın 19 Şubat 1731'de, Ebulhayr'ın talebi gereği Rus

Çarlığının himayesine kabul ettiğini belirten ferman imzalanmıştır. Bu ferman diğer Kazak boyları arasında büyük bir tartışmaya sebep olmuş ve Kazak toplulukları kendi aralarında çekişmeler yaşamıştır. Diğer Kazak yönetimi her ne kadar bu “himaye” meselesine karşı çıksa da 10 Ekim 1731’de Kazak yöneticilerinin birçoğu Çarlık himayesine girme kararını desteklemiştir (Basin, 1971, ss. 90-91).

Sömürge makamlarının acil görevi, Kazakistan’ın farklı bölgelerinde hükümet sisteminin birleştirilmesi ve genel imparatorluk idari sistemine uyarlanmasıydı. Orta Asya mülklerinin önemi, yalnızca stratejik olarak değil, aynı zamanda, öncelikle Avrupa’da rekabetten yoksun Rus malları için yeni pazarlar ve ucuz hammadde kaynağı olarak ekonomik açıdan da artmıştı. Kazakistan kaynaklarının sömürülmesi, yeni bir yönetim sisteminin getirilmesini ve genel imparatorluk mevzuatının yeni kolonilerin topraklarına yayılmasını gerektirdi. Reform temelinde, Kazakistan topraklarının tamamı altı bölgeden oluşan üç genel valiliğe bölünmüştür. Bu valilikler Orenburg, Ural ve Torgai bölgelerini içeriyordu. Akmoła ve Semipalatinsk bölgeleri merkezi Omsk’ta bulunan Batı Sibirya Genel Valiliğine bağlıydı. Türkistan Genel Valiliği ise merkezi Verny şehrinde bulunan Semirechensk bölgesini ve merkezi Taşkent olan Syrdarya bölgesini içeriyordu (Daniyarova, 2009).

1867-1868 reformaları ile birlikte Kazak devletindeki tüm sistem değişikliği ve sistemin Ruslara hizmet edecek şekilde tasarısı başarıyla tamamlanmıştı. Kazak bozkırlarındaki çarlık politikası, tüm gücü sömürge yönetiminin alt seviyelerinde yoğunlaştırmayı ve sahada bir askeri işgal rejimi kurmayı amaçlıyordu. Kazak topraklarına yeni bir yönetim sisteminin getirilmesi, yerli soylularının idari aygıtın tüm alt kademesini ele geçirmesine izin vermiştir. Halkın çıkarlarını önemseyen yetkili kişiler her zaman volost yöneticisi ve aşiret ustabaşı pozisyonlarına seçilmedi. Seçimlere genellikle rüşvet, sahtecilik ve çeşitli grupların iktidar mücadelesi eşlik etti (Kuzembayulu ve Abil, 2006, s. 204). Volost valisi, idari ve polis gücünü elinde topladı. Ve sırayla, köy ustabaşları köy içinde aynı haklara sahipti. Güney Kazakistan’ın yerleşik bölgelerindeki halk, her mahallede üç yıllık bir seçmen toplantısında bir aksakal seçme hakkına sahipti ve aksakal adayı vali tarafından da onaylanması gerekirdi. Büyük yerleşim merkezleri ve yerli nüfusa sahip şehirler, bir aksakal tarafından yönetilen mahallelere bölünürdü. Dolayısıyla Kazak nüfusun elde ettiği en büyük makamlardan biri köylere aksakal seçilmektir. Böylece Aksakallar ve

bağlı olduğu yönetimler, yerli nüfusun baskı aygıtıydı. Güçlü bir askeri aygıtın örgütlenmesi ile birlikte, çarlık hükümeti, çarlığı memnun eden bir hükümet oluşturmak için yerel “bayları”, yani zenginleşen kesimi yaygın olarak kullanmıştır. Piyasayla bağlantıları elde eden ve tefecilikle uğraşan büyüyen bir bai (zengin) kesimi vardı. Yavaş yavaş eski Kazak aristokrasisini (sultanlar) ve aşiret soylularını (biyler, batırlar- yetkin idareciler, kahramanlar) iktidardan uzaklaştırdı. Sultanların hak ve ayrıcalıklarına darbe vuran Rus hükümeti, aynı zamanda genellikle biylerden seçilen volost- vali ve kalfalara daha fazla hak ve yetki vermiştir. Yeni sistemin getirilmesi, Kazakistan'da çarlığın ve sömürge rejiminin gücünü giderek daha da güçlendirdi. 19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında, Rus köylülerin Kazakistan'a kitlesel göç süreçlerinden itibaren, Tüzüğün 199. maddesi, Kazak topraklarının sömürgeci olarak ele geçirilmesinin yasal dayanağıydı (Temirgaliyev, 2013).

Hükümet, İslam dininin etkisini sınırladı. İzinsiz cami, mektep ve medrese yapımı yasaklandı. Reformların uygulanmasının bir sonucu olarak, kapitalizmin unsurları Kazakistan'a da girdi. Rus kapitalizmi, Kazak topraklarının sömürgeleştirilmesi nedeniyle geniş çapta gelişmekteydi. Yerleşik idari yönetim sistemi, bölgenin yerli nüfusunun sömürgeci baskısını kolaylaştırdı. Çarlık bürokratik aygıtının yerel kabile soylularıyla birleştirilmesine katkıda bulundu. Reformlar genellikle Rus kapitalizminin çıkarları doğrultusunda gerçekleştirildi ve Kazak bozkırının sömürge konumunu yasal olarak güvence altına aldı.

XIX yüzyılın sonlarına doğru tüm bu oluşturulan sömürgecilik düzenine karşı Kazak halkının başkaldırıları süreci başlamış oldu. Öncelikle isyanları başlatan Kazak boyu Küçük Cüz mensuplarıydı. 1869 yılının başında, Khangali ve Azbergen Munaytpasuly, Hive Hanı ve Hive'deki Osmanlı elçisi ile bir araya geldi. Bu toplantıda Hiva'nın Kazaklara yardım için büyük bir askeri müfreze göndermesi ve Rusya ile Orta Asya devletleri arasında büyük çaplı bir savaş çıkması durumunda Osmanlı İmparatorluğu tarafından desteklenmesi kararlaştırıldı. Mart ayında bu askeri müfreze Şoşkakol civarına yerleşerek Küçük Cüz'den başkaldıranlara Rus tahkimatlarını yok etmek için yardım etti. Kazak müfrezeleri bozkır tahkimatlarının idari merkezlerle bağlantısını kesti ve posta istasyonlarını tahrip ederek Rusya'nın Orta Asya devletleriyle ticaretini bozmayı başarmıştı.

Küçük Cüzün başlattığı isyanlar diğer bölgelere de sıçramıştı. Bunun üzerine ayaklanmayı bastırmak üzere gelen birçok Rus ekipleri sahada tahribata başladı. Mankystau Kazaklarına yönelik soykırım ve ağır silahlı soygun, Rus kamuoyunda infial yarattı. Suçlar o kadar korkunçtu ki hükümet, Kazakları bastırmaya giden Baykov'u yargılamak zorunda kaldı. Bu süreçte cezalandırıcıların sebepsiz yere köylere saldırdığı, insanları grup halinde veya tek başınayken vurduğu, barışçıl ticaret kervanlarını soydukları ortaya çıktı. Baykov'un rütbesi düşürüldü ve Tobolsk'a sürgün edildi. Ancak bu, sömürgecilerin eylemlerini bir suç olarak gördükleri anlamına gelmez. Hükümet, kendi ülkesinde ve özellikle Avrupa'da olumsuz kamuoyundan korkmuştu (Kuzembayulu ve Adil, 2006, s. 210).

1869-1873'te Kazakların yenilgisi bai seçkinleri tarafından ihanete uğrarken, aynı zamanda Rusya'nın muazzam ekonomik ve teknik üstünlüğünden kaynaklanıyordu. Kazaklar zayıf örgütlenmiş ve silahlanmıştı, güçlü bir desteğe ve güvenilir bir ekonomik temele sahip değildi. Ancak, başarısızlığa mahkûm olsalar bile, 60'ların sonları ve 70'lerin başlarındaki kurtuluş hareketi, ulusal öz bilincin yükselişinde büyük bir rol oynadı. Kazaklar, ulusal kurtuluş hareketinin yeni bir güçle alevlendiği 20. yüzyılın başında, bu mücadelelerden kendilerine bir nevi ders çıkardılar.

XIX yüzyıl Kazak topraklarına göçmenlerin yerleşmesi süreçleriyle de meşhurdur. En büyük göçmen kesim Ruslar ve Ukraynlar iken, aynı zamanda Uygur ve Dunganlar, Özbek ve Tatarlar da bilinçli bir politika sonucu Kazak topraklarına yerleştirilmeye devam etmiştir. İzleri hala süren bu göçlerin sonucunda, Kazak topraklarının tüm stratejik konumları ve bölgeleri göçmen halkların eline geçmiş bulunmaktaydı.

Bu bölümde Kazak tarihçesini kısaca özetlemeye özen gösterildi. Zira tarih bizlere şimdiki zamanda sergilenen birçok tavır ve davranışın altındaki kimliğin başlı unurlarından biri olan bellekle ilgili önemli ipuçları verir. Bu ipuçlarını da tarihsel olaylardan alıntılarla değinmeye çalışmış bulunmaktayız. Çarlık dönemindeki Kazak tarihi muazzam bir trajediyle dolup taşmıştır, ama Kazak toplumu dönüşüm ve değişim geçirerek tüm bu zorluklara rağmen varlığını sürdürmeyi başarmıştır. Bu Kazak benliğinin korunmasını sağlayan Çarlık dönemindeki en büyük Kazak isyanları ve bu isyanların doğrudan millî kahramanlardır. I. Dünya Savaşı sırasında tüm dünyada alevlenen millî isyanlar Kazakistan'ı da etkisine almıştı.

1916 yılında Kazakların en büyük isyanı gerçekleşmiştir ve tarihte ismini “Türkistan İsyanı”¹² olarak yazdıran bu olay günümüz Kazak halkı için de milli kurtuluşun önemli simgelerinden biri haline gelmiştir.

İsyanlara denk gelen Bolşevik Devrimi Rusya’da patlak verdikten sonra Çar II. Nikola tahtından indirilerek, Rusya tamamen köklü sistemsel değişikliğe gitmiştir. Bunun sonucunda Kazakistan’ı da kapsamına alan Sovyetler Birliği kurulmuştur.

3.2.1. Sovyet dönemi ve milletler politikası sürecinde kimlik inşası

Birinci Dünya Savaşı’nın sona ermesi, haritaların yeniden çizilmesine yol açmasıyla birlikte Rusya coğrafyasında yeni bir ideolojik aydınlanmanın kapıları aralanırken, Çarlık yönetiminin sonunu getiren Kızıl Ordu hem içeride hem dışarıda sistem temelinde ezberlenmiş tüm okumalara yeni bir boyut kazandırmıştır. Literatürde Bolşevik Devrimi veya Şubat Devrimi şeklinde kavramsallaştırılan bu dönüşüm, çalışmamızın ana eksenini oluşturan ve Çarlık Rusya döneminde kimliklerini korumak adına çetin mücadeleler veren Orta Asya coğrafyasının özelde de Kazakistan’ın kimlik tanımlamalarında da ciddi değişikliklere yol açmıştır.

Tüm Orta Asya coğrafyasında olduğu gibi Kazaklar da Çarlık Rusya’nın sömürgeci politikalarına karşı Bolşevik Devrimini büyük bir ilgiyle karşılamış ve mücadelenin ön safhalarında yerlerini almıştır. Bu yeni devrim dalgasıyla birlikte demokratik ve bağımsız bir devlet kurma düşüncesi Kazakları Alihan Bökeyhanov, Mir Cakip Dulat ve Ahmet Baytursunov gibi isimlerin öncülüğünde 1917 Aralık ayında Orenburg’da gerçekleştirilecek kurultayla Alaş Partisi’nin kuruluşuna götürmüş ve parti bağımsızlık hedefi doğrultusunda Temmuz ayında “Birinci Kazak Kurultayını” gerçekleştirmiştir. Bökeyhanov liderliğinde, Kazakistan’ın her yerinden temsilcilerin katıldığı bu kurultayda ana hedefin milli kurtuluş olduğu belirtilerek, Alaş-Orda hükümeti kurulmuş ve Kazakistan bağımsızlığını ilan etmiştir (Çayan, 2019, s. 14). Kazakların büyük bir kısmının Bolşevik Devrimi neticesinde geçmişte yaşanan sorunların yeniden yaşanacağına inanmamalarının en büyük sebebi Bolşeviklerin yönetim anlayışı¹³ ile birlikte devrim esnasında Çarlık idarecilerin tasfiye edilerek

¹² Türkistan İsyanına ilişkin daha detaylı bilgi için bkz.: (Abdikulova, 2015, ss. 159-178).

¹³ Bolşevik Devriminin gerçekleştirilmesiyle birlikte Sovyet Coğrafyasında her millete bir toprak ve hakça yaşama imkanı verileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Sovyetler Birliğinin yönetim ideolojisine ilişkin detaylı bilgilendirme için bkz.: (Ubiria, 2015, ss. 11-14)

Kazak aydınları önderliğinde il, ilçe ve diğer birimlerde geçici idare komitelerinin kurulması ve bu geçici hükümetin daha önce yaşanan ayaklanmalarda tutuklanan Kazakların serbest bırakmasıdır (Ubiria, 2015, s. 17).

Devrim sonrası adı Step Valiliğinden Alaş Orda Özerk Hükümeti olarak değiştirilen bölge “Kırgız (Kazak) Devrim Komitesinin” baskıları sonucu lağvedilmiş ve yönetim kısaca “Kirrevkom” adı verilen devrim komitesine bırakılmıştır. Lenin ve Kalinin arasında 26 Ağustos 1920 yılında imzalanan bir antlaşmayla Kırgız (Kazak) Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin kuruluşu kararı alınmış, aynı yılın kasım ayında Orenburg’da toplanan “Kazak Sovyetleri Kurultayı” ile karar uygulanmaya konmuştur. Diğer bir yandan Türkistan Genel Valiliği adı verilen sahada ise Türkistan Otonom Sovyet Cumhuriyeti kurulmuştur. Geçmişte Cedit hareketinin önderleri veya destekleyicileri olan aydınların büyük bir kısmı Türkistan Komünist Partisinde protonasyonalist bir yaklaşım ile oluşturdıkları milliyetçi kadrolarla Kırgız (Kazak) Otonom Sosyalist Cumhuriyeti başta olmak üzere tüm sahayı kapsayan “Türkistan Cumhuriyeti” fikrini dile getirmişlerdir (Yorulmaz, 2016, s. 944).

Ne var ki iç savaşta büyük ölçüde üstünlük sağlamanın vermiş olduğu rahatlıkla Lenin ve arkadaşları bu fikri reddetmiştir. 1920 Temmuz’unda işe koyulan Moskova Türkistan Komünist Partisi Merkez Komitesini lağvederek yerine Leninizm’e bağlı tamamen Rus komünistlerden oluşan “Türkistan Barosunu” kurdurtmuştur. Öncelikli görevi “proletarya diktatörlüğü, sınıf mücadelesi” gibi fikirleri kabul etmedikleri gerekçesiyle Büyük Türkistan projesinin destekçisi olan tüm aydınları temizlemek olan baro; görevin liderliğini yapan Turar Rızkulov ve arkadaşlarını görevden alarak Moskova’nın kuklası rolünde Rahimbayev ve arkadaşlarını atamıştır. Andican’ın (2003, s. 37) ifadesiyle Türkistanlı komünistlerin üç yıl süren “balayı” dönemleri böylelikle sona ermiştir.

Bugünden itibaren komünist liderler tarafından daima bir risk unsuru olarak algılanan Orta Asya özelde de Türkistan, komünizmin yaşayabilmesi için daima baskı uygulanan bir coğrafya olmuştur. Stalin’in 12 Haziran 1923’te yaptığı konuşmasında bu açıkça görülmektedir:

Tüm Sovyet Cumhuriyetleri arasında Türkistan’ın ve Kırgız (Kazak) sahasının Doğu’nun devrimcileşmesi açısından en önemli cumhuriyet olduğu açıktır. Türkistan

yalnızca Doğu ile en çok bağı olan milliyetlerin bir kombinasyonu değil bilakis coğrafi konumundan dolayı da en fazla sömürülen ve emperyalizme karşı mücadele için en çok patlayıcı maddeyi depolamış olan Doğunun kalbidir. Bugün ki Türkistan'ın Sovyet iktidarının en zayıf halkasını oluşturmasının nedeni de budur. Görev, Türkistan'ı örnek bir cumhuriyete dönüştürerek, onu Doğu'nun devrimleşmesi konusunda bir ileri karakol haline getirmektir (Stalin, 1947).

Yukarıda sözü edilen Türkistanlı milliyetçilerin aksine Orta Asya coğrafyasında küçük siyasi üniteler oluşturmayı amaçlayan Stalin, ileride Ahad Andican'ın analizi ile detaylandırılacağı üzere milliyetler sorununu kendince üç aşamalı (yeşerme, yaklaşma ve birleşme) planı çerçevesinde çözüm yoluna gitmiş ve bu bağlamda 1922 yılında bugün ki Kazakistan topraklarını kapsayan Kırgız Otonom bölgesi daha sonra Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine dönüştürülmüştür (Ayagan vd., 2010, s. 91).

İkinci Dünya Savaşının ardından Troçki'nin tek komünist ülke politikasını tamamen arka plana iterek kalitatif bir komünizm eksenine yönelen Stalin, dışarıdaki yayılmacı politikasını içeride şiddet ve baskıyı arttırarak desteklemiştir. Daha önce Rus olmayan milletleri, özellikle de Türkleri büyük vatan savaşına katkı vermemekle suçlayan Stalin, savaş sonrasında da milletler arasında oluşturduğu sıralama özelinde politikalarını uygulamıştır (Zubok, 2009, s. 47). Stalin'e göre Ukrayna ve Beyaz Rusya yani Slav topluluklar güvenilirlik açısından en üstte yer alırken, onları Kafkasya coğrafyasında yer alan Ermenistan ve Gürcistan izlemekteydi. Sonda ise Baltık Cumhuriyetleri ile en güvenilmez olarak görülen Türki Cumhuriyetler yer almaktaydı (Andican, 2003, s. 31).

Nitekim bu Cumhuriyetlerde oluşturulan yönetim yapısı da bu güvenilmezliği açıkça ortaya koymaktaydı. Cumhuriyetlerin birinci sekreterleri yerel komünistler ile seçilmekle birlikte, asıl gücü ellerinde tutan ikinci sekreterler daima Slavlardan atanmaktaydı. Benzer şekilde emniyeti sağlamakla görevli olan özel güvenlik bölümlerinin başkanları da Rus kökenli vatandaşlardan seçilmekteydi (Simon, 2019, s. 102).

Özellikle Sovyetler Birliği'nin 1917 devrimi sonrası ilk dönemlerde milletlerin dil ve kültürünün gelişimini teşvik eden bir siyasa izlemesi, Stalin'in Halklar Komiserliğine seçilmesi ile sınırları yeniden çizerek her bir bölgenin ulusal kimliğinin yerine yeni bir kimlik olan “Sovyet İnsanı” kavramı üzerine kurgulamaya başlamıştır. Böylece izlenen ilk teşvik siyasanın aksine, bölgede aynı dil, din ve kültüre sahip insanları

birbirine yabancılaştırmada bir araç olarak kullanılmıştır (Blitstein, 2006, s. 277). Orta Asya bölgesinde ise bu Türk kimliği ve İslam inancını zayıflatmaya, hatta yok etmeye yönelik izlenen siyaset üst kimlik olarak “Sovyet insanı” yaratma düşüncesiyle hareket edilmiştir.

Andican, (2009) Sovyetlerin Bolşevik ideolojisi çerçevesinde uyguladığı bu milliyetler meselesinin yeşerme, yakınlaşma ve birleşme denen üç aşamadan oluştuğunu öne sürmektedir. Buna göre; ilk aşamada tüm etnik unsurların milli ve kültürel değerleri yeşerme aşamasından ön plana çıkarılmış hatta korunmuştur. Ardından ikinci olarak sosyalizmden komünizme geçiş aşaması olarak görülen yakınlaşma aşaması gerçekleşmiştir ve son olarak da tüm farklılıkların yok edilerek tek tip Sovyet toplumunun yaratıldığı birleşme aşaması uygulanmıştır. Sovyet İnsanı yaratma politikasının aslında Sovyet coğrafyasında yaşayan ve Rus olmayan tüm milletlerin Rus kültürü ve dili içinde eritilip, yok olmasının amaçlandığı emperyalist karakterde bir politika olduğunu belirten Andican, diğer taraftan da her etnik grubun kimliğinin öne çıkarılıp desteklenerek bu toplumların Rus çekim alanına girişlerini kolaylaştırmada izlenen bir yol olduğunu öne sürmektedir (Andican, 2009, ss. 212-215). Ne var ki, söz konusu politikaların babası olarak anılan Stalin’in Gürcü asıllı olması fazlasıyla manidardır. Bölgeye ilişkin geniş bir literatüre çalışmalarına sahip olan Roy (2009, s. 71) ise, Sovyetlerin ulus ve kimlik inşası sürecinin “homo-Sovieticus’a (Sovyet insanı)” giden yolda uygulanan politikalardan biri olduğunu ve yerelleşmeye pek te umutlar bağlamamalarını belirterek Andican’ın tezlerini desteklemektedir.

Bu politikaların çıktılarından olan “Böl-Yönet ve Birleştir Yönet” stratejisinin bir sonucu olarak Siriderya, Yenisu gibi eyaletler Kırgız SSCB’si kurulurken, ülkenin başkenti olan Orenburg Rusya’ya dâhil edilmiştir. Yine aynı yıl Kırgız ifadesinin bölge halkını tanımlamada doğru bir tanımlama olmadığı kanısına varılarak ülkenin adı Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirilmiş ve Akmola, Aktöbe, Yedisu, Semey, Kostanay ve Aday eyaletleri ile sınırlı bırakılmıştır (Simon, 2019, s. 119).

1929 yılında başkent tekrar değiştirilerek Vernyi şehri olmuştur. Sovyetler Birliğinin yeni anayasasının kabul edildiği 6 Aralık 1936 tarihinde ise Kazak Muhtar SSCB’nin statüsü yükseltilerek Birlik Cumhuriyeti haline getirilmiştir. 1937 yılında Kazakistan

SSC parlamentosu tarafından Kazakistan SSC anayasası kabul edilmiş ve hem Kazakistan hem merkez Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) Parlamentosu için seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerde SSCB'deki parlamento 44 Kazak temsilci seçilirken, 350 sandalyeli Kazak Parlamentosunda ise ancak 152 Kazak milletvekili yer almıştır (Blitstein, 2006, s. 281).

1937 yılı 1920 yılında yaşanan tasfiye sürecinin ardından aynı zamanda Kazaklar için ikinci bir felaket, ülkenin aydın ve entelektüellerinin kıyımının yaşandığı bir yıl olarak hafızalara kazınmıştır. SSCB çapında Stalin'in emriyle yürütülen insan kıyımının Kazakistan'daki zararı çok büyük ölçekte olmuş, iyi yetişmiş Kazak aydınları ve fikir önderlerinden olan Ahmet Baytursunov, Mircakıp Dulatov ve Alihan Bökeyhanov gibi Kazak Milli Alaş Orda Hükümeti'nin kurucularından hepsi merkezden gelen emirle idam ettirilmiştir. Bunun dışında Kazak edebiyatının simge isimleri Jüsipbek Aymautov, Mağcan Jumabay, Beyimbet Maylin ve İlyas Jansügirov gibi yazarlar da idama mahkûm edilirken, Kazakistan Komünist Partisi teşkilatına inanan Jandosov gibi Kazak sosyalistleri de idam ettirilmiştir. Bu olayların neticesinde on binlerce aydın kesim öldürülmüş veya sürgüne gönderilmiştir. Sürgünler ve insan kıyımları 1950'lere kadar devamlılığını korumuştur. Araştırma verilerine göre, 1930-1950 yılları arasında çalışma kamplarında eziyet gören ve idam ettirilen Kazaklar sayısı şaşkına uğratmaktadır. 120 bin civarında Kazaklar zorunlu ve tutuklu çalışma kamplarında eziyet görmüş ve 27 bin kişi de idam ettirilmiştir (Tamir, 1999, s. 115).

İkinci Dünya Savaşının sonrasında ise Kazakistan topraklarının SSCB'nin sürgün sahası olarak kararlaştırılması, savaş sonunda Stalin'in 407 bini Alman olmak üzere, bölgeye bir milyona yakın insanı sürmesine sebep olmuştur. Sürgün edilen gruplar; Leh, Kalmuk, Karaçay, İnguş, Çeçen, Balkar, Kırım Tatarı ve Ahıska Türklerinden oluşmaktaydı. Bu dönem 1924 yılından beri sürdürdüğü Ruslaştırma politikasının etkilerini arttıran Stalin liderliğindeki Sovyetler Birliği milletler politikası ile gerçekleştirdiği etnik politikalarının yanı sıra bölge halklarının bilim, kültür ve sanat alanında milli değerlerine yönelik ciddi saldırılar gerçekleşmiştir. 1946 yılında kurulan Kazakistan İlimler Akademisinde görev yapan ve aynı zamanda yönetimde söz sahibi olan milli aydınlar ölüm cezası başta olmak üzere çeşitli işkencelere maruz bırakılarak tasfiye edilmiştir (Roy, 2009, ss.76-77).

Bu bağlamda Çarlık Rusya döneminde 19. Yüzyılın ilk yarısı ile beraber uygulanan emperyal politikalar daha güçlü şekilde geri dönmüştü. Özellikle Orta Asya'daki cumhuriyetlere tek üretim şartının getirilmesi bu ülkeleri tamamen merkezi yönetime bağlı hale getirmekteydi. Bu durum Stalin'in ölümü ile de devam etmiş ve sonrasında iktidara gelen Kruşçev döneminde her ne kadar dış politikada Batı bloğuna yönelik "Barış içinde bir arada yaşama fikrini" benimsemiş olsa da içeride Ruslaştırma politikalarına yönelik herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Ayrıca bu dönemde Kazakistan Komünist Partisi Genel Sekreteri olan Kazak asıllı Şahatmetov görevden alınarak yerine Rus asıllı Ponomarenko atanmıştır. Üstelik 1954 yılında Kazakistan'ın kuzey bölgelerine yönelik başlatılan büyük çaplı Slav göçü ve buğday mono kültürü uygulamasını amaçlayan "Bakir Topraklar Politikası"¹⁴ uygulanmaya başlanmıştır. Kazak halkının tüm itiraz ve direnişine rağmen uygulanmaya konan politika ile etnik Kazaklar 5 yıl içinde neredeyse kendi Cumhuriyetlerinde azınlık haline gelmişlerdir. Tam anlamıyla bir hammadde deposu haline dönüşen Kazakistan'ın endüstrileşmesine asla izin verilmemiş ve 1960'lı yıllara gelindiğinde ülke buğday üretiminde Ukrayna ile boy ölçüşecek bir duruma gelmiştir (McCauley, 1977, ss. 87-88).

"Milletler Politikası" maskesi altındaki bu Ruslaştırma politikalarına yönelik ilk ciddi toplumsal patlama 1979 yılında Komünist Partinin II. Dünya Savaşı sonrası Kazakistan'a sürgün edilen Almanlara Akmola eyaletinde otonom bir yönetim verilmesinin gündeme gelmesiyle patlak vermiştir. Bu karara karşı "Kazakistan Bölünemez!" ve "Alman Otonomisine Sessiz Kalmayacağız!" sloganlarının atıldığı büyük çapta iki gösteri dalgası düzenlenmiş, bunun sonucunda Merkez Komünist Parti geri adım atmak zorunda kalmıştır (Hanya, 2003).

3.2.2. Bağımsızlığa doğru: Kazakistan'da Jeltoksan olayları

Sovyet sisteminin genel krizi, 1980'lerin ortalarında yetkililerin, başta ekonomik alanda olmak üzere temel reformlara duyulan ihtiyacın farkına varmasına yol açtı. M. Gorbaçov'un 1985'te iktidara gelmesi, iç politikada üç ana slogan altında yeni bir

¹⁴ Kazakların hayvancılık için kullanmış olduğu geniş bozkırların tarıma elverişli hale getirilmesini hedefleyen bu politika, tarımda özellikle bakir toprakların işletilmesi için çalıştırılmak üzere 2 milyona yakın Rus ve Ukraynalı göçmenleri Kazakistan'ın kuzey bölgelerine yerleşmesine sebep olmuştur. Kazakistan'ın etnik yapısında meydana gelen bozulmalar ile birlikte Kazakça okullar, gazete ve dergiler kapanmak zorunda kalmıştır. Bkz.: (Ayagan ve Şaymerdenova, 2009: 226-229).

rotanın ilan edilmesiyle damgasını vurdu: "glasnost", yani genel sansürün gevşetilmesi ve önceden yasaklanmış bilgilere erişim, "hızlanma", ekonomik gelişmenin önünü açmak ve hızlandırmak ve "perestroyka", yani siyasi ve ekonomik sistemin yeniden inşası sürecidir. (Andican, 1996, ss. 310-311). Ancak, SBKP ve SSCB'nin liderliği, kendisini sosyalizmin "yenilenmesi" ile sınırlamak isteyen siyasi veya ekonomik ilişkilerde temelden reform yapma niyetinde değildi. Aynı zamanda, liderlik tarzındaki değişiklikler, yönetici seçkinlerin daha fazla açıklığı, SBKP Merkez Komitesi Genel Sekreteri M. Gorbaçov'un sistemin demokratikleşmesi için yapılan sürekli çağrılarını, seçmeli ilke, yerli halk arasında büyük bir coşku uyandırdı. Kazaklar, Parti oligarşisinin bitmeyen egemenliğinden bıkmış durumdaydı. Bununla birlikte, 1986 olayları, ilan edilen tüm değişikliklerin, hâlâ terör ve baskıya dayanan hükümet tarzı ve yöntemleriyle çok az ilgisi olduğunu gösterdi.

1985'in sonlarında ve 1986'nın başlarında, Kazakistan ve Moskova'da cumhuriyetin liderliğine ve kişisel olarak o zamanlar yaklaşık 75 yaşında olan Merkez Komitesinin ilk sekreteri D. Kunaev'e karşı eleştiriler duyulmaya başlandı. Herkes, özellikle Moskova yöneticileri de bundan bahsederek yönetici seçkinleri değiştirme gereğini anladı. Ancak bunun demokratik bir şekilde gerçekleşmesi bekleniyordu, bu nedenle daha sonraki olaylar, halk tarafından haklı olarak, yetkililerin kendilerinin ilan ettiği ilkelerin ihlali olarak kabul edildi. 16 Aralık 1986 tarihinde Kazak'ların başına Kolbin'in gelmesi onaylandı. Kazakistan ile hiçbir bağlantısı olmayan ve yerel koşulları bilmeyen, ayrıca yerel parti örgütlerinden hiçbirine kayıtlı olmayan ve Kazak oturma izni olmayan bir adam cumhuriyetin başına seçildi. Bu, Kazak halkına hakaret olarak algılandı ve kendiliğinden bir protestoya neden oldu.

7-18 Aralık 1986'da Alma-Ata gençliği cumhuriyetin çıkarlarının göz ardı edilmesini protesto etmek için sokaklara döküldü. Gösteri barışçıl geçti, devlet karşıtı veya hükümet karşıtı eylemler yoktu, vatandaşlar anayasal haklarını kullandılar, ancak yetkililer diyaloga girmek istemeyerek teröre ve baskıya başvurdu, göstericilerin üzerine asker ve polisi saldı. Böylece, Anayasa ve Sovyet yasaları yeniden büyük ölçüde ihlal edildi. Yetkililer, Rusça konuşan sanayi işçilerinden oluşan ekipleri demir çubuklar ve kablo kupürleriyle silahlandırarak ve onları Kazak göstericilere karşı kurarak kasıtlı olarak etnik gruplar arası çekişmeyi körüklediler. O sıralardaki yerel kaynaklara göre, 17-18 Aralık'taki trajik olaylar sırasında 150'den fazla

gösterici hayatını kaybetti, Almatı'da 540 kişi sağlık kurumlarına kaldırıldı, 200'den fazla kişi hastaneye kaldırıldı ve 1.700'den fazla kişi çeşitli bedensel yaralanmalara maruz kaldı. Ancak yabancı haberlere ve bağımsızlık sonrası yapılan çok kısıtlı olsa da araştırmalara göre, Ruslar gösteriyi bastırmak için 70 bin civarı askeri görevlendirmiş ve olaylarda 20 binin üzerinde insanın öldüğü ve yüzlerce insanın yaralanarak zarar gördüğü bilinmektedir (Kara, 2012, ss.422-424). Jeltoksan olayları 17 Aralık 1986'da Sovyet'lerin merkez TASS haber ajansında olay "Alma Ata'da bir grup kendini bilmez, parazit nitelikte sarhoş üniversiteli öğrencilerin, nasyonalist gösteri yaptığı" şeklinde yer alırken, durumun bu denli basit olmadığı Sovyet Novosti Press muhabiri Valeri Novikov tarafından ortaya çıkmış ve gerçeğe yakın boyutlarıyla Batı basını aracılığıyla dünyaya yayılmıştır (Kara, 2012, s.426).

Gösterinin dağıtılması sırasında kazıcı kürekler, hizmet köpekleri kullanıldı, insanlara kış soğukunda sular döküldü, tutuklular dövüldü, birçoğu yarı giyinik olarak dışarı çıkarıldı ve şehir dışına sürüldü. Gösterinin dağıldığı haberi tüm Kazakistan'ı karıştırdı, cumhuriyetin birçok şehrinde benzer gösteriler düzenlendi ve yetkililer tarafından da zorbalıkla bastırıldı.

Şekil 3.1. 15-17 Aralık 1986, Alma-Ata meydanına çıkmış Kazak gençleri

Kaynak: (<https://vlast.kz/avtory/20822-zeltoksan-ne-tolko-mesac.html>)

Halk ayaklanmasının kanlı bir şekilde bastırılmasını acımasız bir av siyaseti izledi. Resmi kayıtlara göre, yaklaşık 900 kişi idari olarak cezalandırıldı, 99 kişi cezai olarak mahkûm edildi, aralarında Jeltoksan olaylarının simgesi halinde gelen,

yakalanarak hapisanede ölen 18 yaşındaki K. Ryskulbekov'tur. Aralık sonrası dönem, Kazakistan'da devletin totaliter ve baskıcı işlevlerinin güçlenmesiyle damgasını vurdu. G. Kolbin'in demagojik açıklamalarıyla eş zamanlı olarak, Aralık konuşmalarını düzenlemekle suçlanan ulusal aydınlara karşı yeni bir darbe başladı. “Cadı avı”, “milliyetçiler” ve “yolsuz yetkililer” arayışı yoğunlaştı, U. Joldasbekov ve N. Nadirov gibi önde gelen yerli akademisyenler ve antropolog O. Ismagulov zulüm gördüler. Üniversitelere giriş ve istihdam, şehirlerde mutlak bir azınlık oluşturan yerli ulusun temsilcilerini eğitime ve üst kademe işlere erişimini kapatan milliyet bazında yüzdelik kontenjanlara göre yapılmaya başlandı. Glasnost politikaları beklenirken Kazak halkı tam tersine acımasız baskılara maruz kaldı ve sonrasında Ruslaştırma politikalarının daha da hızla yol almasına neden oldu (Başaran, 2017, ss.71-75).

Jeltoksan olaylarına bizzat katılmış olan, o sıralar üniversite üçüncü sınıf öğrencisi, aynı zamanda bağımsız Kazakistan sonrasında muhalif parti yöneticiliği yapan Amirjan Kosanov Jeltoksan olaylarıyla ilgili şunları aktarmıştır: “Ne yazık ki, şu anda SBKP Merkez Komitesi Politbürosu'ndan bağımsız olan, Bağımsızlığın 25. yıldönümünün sonunda bile her şeye kadir KGB'nin tüm arşivlerini ifşa etmemiş olması üzücü. Bu olaylarla ilgili belgeler. Özel servislerin operasyonel video ve fotoğraf görüntülerinin en azından tüm materyallerini yayınlamak neden bu kadar zordur?” (Kosanov, 2016).

1986 olaylarının nedenleri, aslında sadece Kazakistan'lı olmayan bir yöneticinin getirilmesiyle sınırlı değildi. Kömünist partinin diktatör tutumu, Ruslaştırma politikaları, nükleer silah üretim tesislerinin Kazakların en yoğun yaşadığı bölgelere yerleştirilmesi, ekolojik kirlenmeye büyük sebebiyet veren projelerin o topraklarda yaygınlaşması ayaklanmayı tetikleyen diğer önemli unsurlardı. Glasnos ve Perestroyka politikaları her ne kadar Batı'ya yaranmanın bir yolu olsa da, iç kısımda, özellikle Kazakistan'ın da dahil olduğu Türki Cumhuriyetlerde milli kimliğin oluşumuna, islami değerlere karşı bir tutum sergilenmeye devam ediliyordu (Baygut, 2006).

Sonuç olarak, “her cumhuriyet kendi kaderini kendi tayin etsin”, “yaşasın Lenin iadelizmi”, “yaşasın Kazakistan” yazan pankartlarla barışçıl gösteri hakkını kullanmaya çalışan eğitimli Kazak gençleri Aralık ayının en soğuk günlerinde

tahmin bile etmediği büyük baskıya ve aşağılamaya maruz bırakıldı. Olaylar Kazak halkının ulusal bilincinde büyük bir yer edindi ve bağımsızlığa atılan büyük adımları da beraberinde getirmiş oldu. Artık Kazakistan'ın da dâhil olduğu çürüyen SSCB rejimine karşı birer birer bağımsızlık talepleri çoğalarak Baltık ülkeleri başta olmak üzere Sovyet'lerden bağımsızlıklarını ilan ettiler (Kan, 2007, ss.221-222).

3.3. Bağımsızlık Sonrası Süreçte Kazakistan'da Ulus İnşa Süreci

1988 yılında Kazakistan Komünist Parti Merkez Komitesi'nin aldığı karar ile önceki dönemlerde yaşanan ayaklanmalarda tutuklananların suçsuz ilan edilerek serbest bırakılması, Merkez yönetimine karşı yeni örgütlenmelerin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Oldukça tanınmış bir edebiyatçı olan Olcas Süleymanov liderliğinde “Nevada-Semey Anti Nükleer Hareketi” ve Muhtar Şahanov'un liderliğinde “Aral ve Balkaç” örgütleri kurulmuştur (Diyarbakırlıoğlu, 2019, s. 87). Her ne kadar bu örgütlenmeler halkın bilinçlenmesi noktasında oldukça önemli bir etkiye sahip olmuşsa da tüm Orta Asya devletlerinde olduğu gibi Kazakistan'da da milli bir kimlik etrafında direniş örgütünün oluşamaması Sovyetler döneminde uygulanan politikaların ne denli kökten bir dönüşüme yol açığının en açık belirtileridir.

1989 yılında Doğu Avrupa'da ilk ayrılık kıvılcımlarının ateşlenmesiyle birlikte Kolbin'den boşaltılan Parti birinci sekreterliğine Nazarbayev getirilmiştir. Nazarbayev, her ne kadar Moskova yönetimiyle iyi ilişkileri sürdürürse de diğer yandan Kazakistan'ın Almatı'dan yönetilmesi politikaları izlemiştir. Bunun kanıtı ise Eylül 1989'da Kazakistan SSCB'sinin resmi dilinin Rusça yerine Kazakça olduğunun ilan edilmesidir (Zardykh, 2004, s. 64).

Bu noktada atılan bir diğer adım, yaklaşık bir yıl sonra Kazak Yüksek Sovyet'inin devlet başkanlığı makamını tesis ederek, Nazarbayev'in devlet başkanı seçilmesidir. Böylelikle Kazakistan'ın ilk Kazak devlet başkanı olan Nazarbayev 1991'in Aralık ayında 5 yıl süreyle Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Seçilmesinin hemen ardından milli politikaları hayata geçirmeye kararlı olan Nazarbayev, seçilmesinden yalnızca 10 gün sonra Kazak Parlamentosunda alınan bir karar ile Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olan ülkenin adını Kazakistan Cumhuriyeti olarak değiştirmiştir (Hizmetli, 2011, s. 26). 19 Ağustos 1991'de Kızıl Ordu'da yer alan bazı subayların Gorbaçov'a yönelik darbe girişiminin başarısız olması, Sovyetler Birliğinin ömrünü

tamamladığının işaretidi. Tüm Orta Asya Cumhuriyetlerinin ardından Kazakistan'da 7 Eylül 1991 yılında gittiği ulusal kongresi ile beraber bağımsızlığını ilan etmiştir (Bowyer, 2008, ss. 31-32). Kazakistan'ın bu dönemde Orta Asya'da bağımsızlığını ilan eden son Cumhuriyet olduğu gerçeği ise kültürel yönden göçebe kökene sahip olmasıyla birlikte ileride değineceğimiz etnik çeşitlilik anlamında mutlak çoğunluğa sahip olmaması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır.

Bağımsızlığının hemen ardından dönemin konjonktürüne uygun olarak bir uluslaşma, ulus-devlet sürecine giren Kazakistan, Kazak halkını “il-mille” dönüştürmüştür. Komünist Partinin halefi olarak kurulan Sosyalist Parti dağılırken, Kazakça ülke dili ve devletin resmi dili olarak ilan edilmiştir. 4 Haziran 1992 tarihinde milli kimlik oluşumunun temel metaforlarından olan devletin bayrağı ve milli sembolleri parlamentoda alınan karar sonucunda belirlendi. Ardından 11 Aralık'ta ise Kazak Milli Marşı kabul edilerek, yaklaşık iki ay sonra 28 Ocak 1993'te ilk Kazak Anayasası onaylandı. Uluslaşma süreci ve kimlik oluşumunda etkin bir yere sahip olan milli para birimi ise ancak 15 Kasım 1993 tarihinde “tenge” olarak belirlendi ve tedavüle çıktı (Isaacs, 2015, ss. 341-344). Tüm bu gelişmeler Kazakistan'ın bağımsızlığının ardından geçen iki yıllık süreçte milli devlet oluşum süreçlerinin birçoğunu tamamladığı izlenimini verse de demografik yapı başta olmak üzere kimliğe ilişkin diğer birçok mefhumun tasfiye ederek dönüştürülmesi uzun yıllar almıştır.

3.3.1. Kazakistan Cumhuriyeti'nde milliyetçilik ve milletler politikası

Uluslaşma süreci Soğuk Savaştan sonra gerçekleşen birçok devlet gibi Kazakistan da yeni bir kimlik oluşturulması için milliyetçiliğe önem vermiş, bu bağlamda Sovyetlerin çöküşüne giden süreçte öncü sarsıntılardan biri olarak nitelendirilen “Jeltoksan /Almatı Olaylarını kimlik oluşumunun ve tarih yazımının merkezine yerleştirmiştir. Daha önce de değinildiği gibi 17 Aralık 1986 tarihinde Gorbaçov'un modernleşme politikaları gerekçesiyle Kazakistan Komünist Parti genel sekreterliği görevinden etnik Kazak kökenli olan Dinmuhammed Kunayev'in alınarak yerine Rus kökenli birinin getirilmesi sonucu binlerce Kazak öğrenci ve gencin Almatı'da düzenlediği barışçıl gösteri dalgası olarak adlandırılan Jeltoksan Olayları, Rusya'nın

sert tutumu ile bastırılmış ve protestocular halk düşmanı ilan edilerek tutuklanmıştı (Kan, 2007, ss. 220-221).

1990 sonrası süreçte artan milliyetçiliğin önemli bir izleri olarak; Kazaklaştırma politikaları, nüfus politikaları, Kazak dilinin yaygınlaşarak Kazakçanın eğitim kurumlarında zorunlu ders haline getirilmesi gibi adımlar atıldığı görülmektedir. Kazak toplumunu birleştiren üst söylemin Sovyet İnsanı yaratmaya yönelik kurgulandığını göz önünde bulunurularak, bağımsızlıkla başlayan yeni süreçte birçok milletten oluşan Kazakistan toplumunun tek çatı altında birleşmesini sağlamanın istikrara kavuşma noktasında ne derece önemli olduğu açıkça görülebilmektedir.

Kazakistan'daki bu çok etnikli yapı, özellikle de ülkenin en büyük azınlık grubu olan Rusların milliyete dayalı ulus inşası politikalarında Rus kimliğinin yok sayılmasına itiraz etmesi, Kazak teknokratların ve karar biriminin etnik milliyetçi politikalarının yıpratıcı etkisini göz önüne alarak bağımsızlık dönemi Kazakistan'ın ulus ve kimlik inşası politikalarını daha vatandaş odaklı bir politikaya dönüştürmeye zorlamıştır. Bunun birlikte SSCB döneminde ulusal kimlik bilincinin yerine getirilmeye çalışılan Sovyet İnsanı kimliği yerini Kazak etnik kimliği ile beraber Kazak Halklarına bırakmıştır. Okul öğretim planlamalarına uygun olarak, etnik grupların ya da milliyetlerin tarihleri, kültürleri ve dini değerlerin tanıtılması bu açılım politikalarının bir sonucudur.

Ulus inşasında yurttaşlık boyutu her ne kadar bir adım öne çıkarıldıysa da sürecin etnik milliyetçi politikalardan tamamen arındığını söylemek mümkün değildir. Laruelle (2014, s. 7), Kazak elitlerin gerçekte amaçlarının yurttaş temelli Kazakistanlılaştırmaktansa, etnik temelli Kazaklaştırma olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle her ne kadar ulus inşasında çok etnikleştirme yönünde politikalar benimsenmiş gözükse de Kazak kimliği önceliğini korumaya devam etmiş, hükümet özgürlükçü nosyonunu ülkede ikamet eden etnik azınlıkların hareket alanını kontrol altında tutmaya çalışarak sınırlamıştır. Yine Benedict Anderson'un "hayali cemaatler" isimli çalışmasından hareketle; Kazaklaştırma girişimlerini, Kazakistan'daki Kazak ulusunun ekonomi, siyaset, kültür ve eğitim gibi tüm yelpazede birincil görevleri üstlenmesi düşüncesi olarak okumak mümkündür. Bunu inşa ederken de birçok reform ve program önerileri çerçevesinde dil reformları, tarih yazımı, toplumsal ve demografik politikalar ve eğitim hedefe ulaşma noktasında

birer araç olarak kullanılmıştır. Bu araçlar ile bir yandan Kazak milleti kimliğine vurgu yapılırken, kamuoyunda Kazak etnisitesine dayalı ulus inşa etmektense, sivil kimliği geliştiren vatandaşlık temelli kimlik üzerine bir ulus inşası sürecinin tercih edildiğine yönelik demeçler verilmesi bu dengenin korunmak istendiğinin işaretleridir. Nursultan Nazarbayev’in 2009 yılında yaptığı açıklamada “Milli Birlik Doktrini”¹⁵ devletin sağladığı gelişim ile beraber Kazakistan kimliği tanımlanırken “Kazakistan vatandaşlığı” üzerinden bir kimlik tanımlamasına gitme zamanının geldiğini vurgulaması yukarıda bahsedilen çıkarımı en açık şekilde desteklemektedir. Örneğin, 2009 yılında Nursultan Nazarbayev’in açıkladığı Milli Birlik Doktrini’nde de devletin gelişiminde büyük aşama kaydedildiği ve Kazakistan halklarına hitap ederken “Kazakistan vatandaşı” gibi sivil kimlik / vatandaşlık kimliğini vurgulayan tanımlama üzerine durulmuştur (Laruelle, 2014, s. 16).

Yine de bazı yerli yazarlar tarafından Kazaklaştırmanın bir seçenektir ziyade kabullenilmesi gereken bir gerçek olduğu sıklıkla yinelenmektedir. Her bir Sovyet sonrası ülkelerde olduğu gibi ülke ekonomisi, yönetim şekli, idari yapı büyük bir dönüşüm geçirmiş ve batı asıllı ulus devlet çatısı altında yeniden tasarlanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Wydra (2012, s. 54), Sovyet kalıntısından arınmak için devleti temsil eden sembollerin, sosyal ve idari hayatın tüm katmanlarında Sovyet hayaletinden sıyrılmanın ancak Kazak milliyetçiliğini öne çıkararak mümkün olabileceğini belirtmektedir.

3.3.2. Sovyet insanından Kazak halklarına: kimlik inşası ve araçları

70 yıllık Sovyet İnsanı inşası çabasının ardından 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kazakistan’da yeni bir ulus ve kimlik inşası sürecine girilmiştir. Neredeyse tüm eski Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Kazakistan’da da üç aşamalı bir dönüşüm yaşanmaya başlamış; federal bir devletten egemen ulus devlet inşası, tek merkezden yönetilen ekonomi yerine piyasa ekonomisi tercihi ve otoriter bir devletten demokrasi lehine hızlı bir dönüşüm sağlanmaya çalışılmıştır.

¹⁵ Temel olarak üç prensip üzerine kurulu olan doktrin; ilk olarak “tek toprak, tek kader” söylemi üzerinden Kazakistan topraklarının farklı milletlerle barış ve hoşgörü içinde yaşandığını belirtmiştir. İkinci olarak yine farklı din ve kültüre mensup insanların eşit hak ve fırsatlara sahip olacağı prensip olarak belirtilmiştir. Son olarak ise doktrinde vatandaşlık ve kültürler temelinde uygulamada nasıl kendini belli edeceğine dair ipuçları vermiştir. Sovyetler Birliği Milletler Politikasına ilişkin daha fazla bilgi için Bkz.: (Laruelle, 2014, ss. 8-9)

Bağımsızlığını en son ilan eden ülke olarak Kazakistan post-Sovyet ülkeler arasında etnik çoğunluğunu kendisinin oluşturmadığı tek bağımsız cumhuriyet olmuştur. Çarlık Rusya'nın işgaliyle başlayan süreçte Rus ve Kozakların göçü, Sovyetler Birliği döneminde ise Stalin'in başta Almanlar olmak üzere cezalandırdığı tüm halkların sürgün yerinin Orta Asya, ağırlıklı olarak da Kazakistan olması, ileride detaylı bir şekilde değinileceği üzere Kazak demografik yapısında ciddi değişikliklere yol açmış, bu da uluslaşma sürecinde göz ardı edilmemesi gereken en önemli hususlardan biri olmuştur.

Diğer taraftan Kazakların alt kimlikleri olarak adlandırılan cüzler (klanlar) ulus-inşa sürecinde Kazak kimlik oluşumunu önemli ölçüde etkileyen bir diğer unsurların başında gelmektedir. Genel itibarıyla Kazak hanlığı döneminden bölgenin güneyinde çoğunluklu olarak yerleşen Büyük Cüz (Ulu Cüz), kuzeyinde yerleşen Orta Cüz ve Batısında yerleşen Küçük Cüz mensupları Sovyet döneminde Slav politikacıların tüm tasfiye çabalarına rağmen varlığını sürdürmüşse de bağımsızlık sonrası süreçte yaratılmak istenen Kazak İnsanı önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Bu tehlikenin farkında olan devlet bürokrasisi ise konunun etkisinin zamanla azalmasını sağlayarak cüz meselesinin ülkenin siyasi, toplumsal ve ekonomik çıkarlarını etkileyen konumdan çıkartarak, Cüz olgularının Kazak kültürünü ve tarihini temsil eden simgeler olduğunu¹⁶ ön plana çıkarmaya çalışmıştır. Bağımsız Kazakistan'daki siyasi elitler ülkedeki Rus karşıtlığını bastırmaya ve Avrasyacılık gibi politikaları ön plana çıkararak bu alt kimlikleri bütünleştiren bir yol izlemişlerdir (Odnostalko, 2015, ss. 132-135). Bu bağlamda bağımsızlık sonrası süreçte etnik nüfus politikaları başta olmak üzere bunun tarihsel veriler ışığında incelenmesi ve sonrasında kimlik oluşum süreçlerinde ön plana çıkan politikalar alt başlıklar halinde ele alınacaktır.

3.3.3. Tarihsel bağlamda Kazak etnik kimlik siyaseti ve uygulanan stratejiler

SSCB'nin dağılmasında merkezi role sahip olan çözülmemiş milletler sorunu her ne kadar “milletlerarası dostluk, kültürel yakınlaşma ve yeni bir tarihi toplumun oluşumu” gibi sloganlar yaratarak çözümlenmeye çalışıldıysa da başarılı olamamış ve beraberinde dağılmaya giden süreci getirmiştir.

¹⁶ Fakat günümüzde cüzlere ayrılmanın gerek yönetim gerekse de toplumsal hayatta gücünü yitirdiğini iddia etmek imkânsızdır. Nitekim cüzünü belli etmek Kazak toplumunda kendi kimliğini belli etmekle eşdeğerdir.

Kazakistan özelinde etnik problemlerin tarihsel bağlamda oluşumu 1953, 1956, 1964, 1970, 1980'lerin ikinci yarısında uygulanan birtakım siyasi ve ekonomik politikalarının sonucu olarak gelişmiştir. Daha önce de değinildiği gibi “bakir toprakların işletilmesi” kampanyası 1953 ve 1956 yıllarında Slav kökenli göçmenlerin Kazakistan topraklarına göç ettirilmeleri, etnik gruplar arasındaki gerilimin artmasında yaşanan en önemli gelişmelerden biridir. Kazakistan'da yaşayan Rus- Çeçen, Rus- İnguş karşıtlıkları sebebiyle 1956'da Karaçayı Kalmık, İnguş ve Çeçenlerin anavatanlarına dönmesi için izin verilirken, Kırım Tatarları ve Ahıska Türklerinin aynı talepleri reddedilmiştir (Kıdıralina, 2007, ss. 66-69). 1979'da ise kuzeydeki Tselinograd ve Kokçetav yerleşkelerinde, Kazakistan topraklarında Sovyetler Birliği Komünist Parti Merkez Komitesi kararı gereği oluşturulmaya çalışılan Alman Özerk Bölgesi söylentilerine karşı Kazak halkı tarafından başlatılan protestolar sonucu yöneticilerin geri adım atması ile sonlanmıştır. Ancak 1980'li yılların ikinci yarısında bu kez Jeltoksan Olayları (1986) ile daha ağır bir protesto dalgasıyla karşılaşan merkez yönetimi ayaklanmayı bölgeye gönderdiği kolluk kuvvetleri ile çok sert bir şekilde bastırmıştır.

1989 yılında ise Kazakistan'da yine etnik temelde derilim gerçekleşmiş; 16 Haziran 1989'da Novıy Uzen şehrinde görünürde Kazak ve Kafkas asıllı gruplar arasında gerçekleşen kavga bölgesel bazda ciddi çatışmaların yaşanmasına yol açmıştır. Bu olayların esas sebebi ise şüphesiz bölgenin işçi yerleşim yerleri başta olmak üzere sosyal ve ekonomik anlamda yaşadığı sıkıntılar, yöneticilerin bunlara kayıtsız kalması ve etnik grupların birbirlerini suçlayıcı tavırlarının her geçen gün artmasıdır. Yaşanan çatışma ve protestolara bir süre sonra yalnızca özel kuvvetlerin müdahalesi ile yanıt veren SSCB yönetiminin tutumunun yanlışlığını Bağımsız Kazakistan Cumhuriyetinin Birinci Devlet Başkanı Nazarbayev şu şekilde ifade etmiştir: “...Kazakistan'da etnik gruplar arası ilişkiler o kadar kırılgan ve hassastır ki, durumun bu şekilde dikkatlice incelenmemesi, çözüm bulmayı imkansızlaştırmaktadır” (Nazarbayev, 2012).

Aynı zamanda, birlikte yaşanan ve atlatılan zorlukların, Kazakistan halklarını birleştiren kültürel değerlerin, ortak tarihi kaderin vb. geçmişin ve hatıraların şanlı sayfalarını unutmamak gerektiği öne sürülmektedir. Ancak Sovyet döneminde yetişmiş neslin ortak anılara dayanan kültürel yapısı genç nesil için, özellikle tek

etnikli güney bölgelerinden gelenler veya Rusça konuşan gençler için aynı anlamı taşımayacağı gerçeği de göz önünde bulundurulmalı. Bu nedenle, gelecek etnik ilişkilerin ortak paylaşacağı sembollerin doğru bir şekilde inşa edilmesi konusu bugünün ideolojik söylemlerine ve uygulamalarına doğrudan bağlıdır.

Sonuçta ülkedeki etnik köken ve farklı etnisiteye ait gruplar arası sosyal ve siyasi durumun detaylı incelenerek, Kazakistan tüm etnik grupların çıkarlarını koordine etmeyi başaran, istikrarlı, farklı etnik ve farklı dini azınlıklara yönelik dengeye dayalı etnik siyaset uygulayan bir cumhuriyet olmuştur.

Bu noktadan hareketle Kazakistan'da etnik siyasetin oluşum ve gelişiminin temelde 5 aşamada gerçekleştiğini söyleyebiliriz. İlk olarak Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılından son kapsamlı anayasa değişikliğinin gerçekleştiği 1995 yılına kadar süren dönemi etnik siyasetin birinci aşaması olarak tanımlayabiliriz. Bu dönemde Kazakistan'da siyasi karar birimi etnik grupları ele alan iç politika konularında bağımsız hareket alanı inşa edebilmiştir. Kazaklık unsurunu içeren belirgin ideolojinin öne çıkmasıyla karakterize edilen bu dönem, bağımsızlığını yeni ilan etmiş bir devletin kısa sürede kimlik oluşum süreçlerine ve ulus-devlet temelleri atmasına yardımcı olmuştur. Bu aşamada uygulanan politikalar bir yandan Kazakistan'ın kuzey kesiminde yoğunluklu olarak yaşayan Rus ve Slav etnik grubunun arasındaki huzursuzluğun artmasına, öte yandan ise etnik Kazakların vatansever ve ulusal kimliğe dayalı örgütlerinin daha aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmelerine yol açmıştır. Yine bu dönemde kabul edilen “Vatandaşlık” ve “Göç” yasaları ile devlet kademelerinde ulusal kültürün canlandırılması ve Kazak diasporası ile bağların korunması amaçlanmıştır. Kazak etnik siyasetinin inşa sürecine girdiği bu dönemde Bakanlar Kuruluna bağlı olarak “Diller Komitesi” ve “Devlet Terminoloji Kurulunun” kurulması Slav kökenli grupların göç faaliyetlerinde artışa sebep olurken; ülkedeki Almanların etkinliğinin artmasına yol açmıştır (Yakuşeva, 2015, ss. 84-90). Bu durum daha önce sözü geçen Kazak ve Rusların diğer etnik gruplar üzerindeki rekabetinin en açık göstergesidir.

1995 ve 2002 yıllarını kapsayan süreç Kazakistan etnik siyasetinin ve kimlik oluşumunun gelişimi açısından ikinci aşamayı oluşturmaktadır. Bu dönemde Kazak siyasi elitleri Kazakistan ulusal kimlik modelini geliştirerek Kazakistan toplumunun Kazak halkı şemsiyesi altında “Çeşitlilik İçinde Birlik” ilkesi temelinde birleşmesini

sağlamıştır. Aynı zamanda bu dönemde 1995 yılında farklı etnisitelere ilişkin kurulan Kazakistan Halklar Asamblesinin rolü genişletilmiştir. 1995 yılındaki Anayasa değişimi ile kabul edilen ulus-devletin genel ilkeleri yeni bir modele geçiş stratejisi bağlamında korunmuş, toplum için bir kılavuz niteliğinde olacak olan hoşgörü, toplumsal uyum ideolojisinin sonucu olarak “Kazakistan-2030” stratejisi kabul edilmiştir (Suleymenov vd., 2016, s. 13).

2002-2007 yılları arasını kapsayan üçüncü dönem, ikinci dönemin bir devamı olarak Kazakistan’da farklı etnisiteler arası uyum ve hoşgörüye dayalı modelin oluşmasına yönelik kimlik inşa siyasetinin oluşumunu kapsamaktadır. Bu doğrultuda kabul edilen bazı belgeler ile Kazak dilinin geliştirilmesi, kullanılmasına ilişkin bir devlet programı oluşturulmuştur. Bunun devamında 2007-2010 yıllarını kapsayan dördüncü aşamada “Kazakistan toplumunun tek bir çatı altında Kazakistan halkı olarak entegrasyon sürecinin sağlanması” amaçlanmıştır. İlk aşamada yer alan etnik ve dini süreçlerin oluşumuna yönelik ani müdahale ve kararlardan devletin sistematik ve bilinçli yollarla yönettiği etnik siyaset ve kimlik sürecine geçilmiştir. 2007 yılında Kazakistan Anayasasında yapılan değişiklik ve eklemeler sonucunda Kazakistan vatandaşlarının tek bir halk olarak entegrasyon süreçlerinin başlatılması gerektiği ve Kazak dilinin ortak dil niteliğinde pekiştirici role sahip olması ön plana çıkarılmıştır (Strategiya “Kazahstan-2050”). Değişikliklerden bir tanesinin Kazak Halklar Asamblesinin parlamentoda temsiliyeti ile ilgili olması ülkedeki etnik azınlığa yönelik sürdürülen denge politikasının devam ettiğini açıkça gözler önüne sermektedir.

2010 yılında başlatılan Kazak etnik kimlik ve siyasetinin beşinci aşaması olarak nitelendirebileceğimiz dönem Kazakistan Ulusal Birlik Doktrini’nin içerdiği programlar gereği 2020 yılına kadar uygulanacak olan Stratejik Kalkınma Planı ile ilgilidir (O polojenii of Assamblee Naroda Kazahstana, 7.9.2011, № 149). Saptanan bu adımlar ile ülkede Kazak kimliği algısı güçlendirilerek etnik gruplar arası hoşgörünün artması hedeflenmiştir. Bu noktadan hareketle altıncı ve son aşamada ise devlet başkanı tarafından Kazak halkına sunulan “Kazakistan-2050” stratejisi, 2020 yılına kadar “Kazakistan Cumhuriyetinin Sosyal Modernleşmesi: Toplumun Ortak Emeline Doğru 20 Adım” isimli makalesinde öngörülen hedefler gerek etnik

siyasetin modernleşmesi gerekse de Kazak kimliğinin oluşması konusunda temel oluşturmıştır.

Tüm aşamalar göz önüne alındığında yapılacak çıkarım, Kazakistan'ın çift kimliğe dayalı ulus inşası serüveniyle beraber Sovyetler Birliğinden aldığı dersle Kazakistan ülkede barışı ve toplumsal uyumu korumaya çalışmaktadır. Bir yandan etnik kimliğe dayalı Kazak kimliği üst çatı olarak oluşturulmaya çalışılırken, diğer yandan etnisitelerarası uyum kültürel çeşitlilik ve zenginlik olarak korunmaya çalışılmıştır.

3.3.4. Kazakistan'da etnik nüfus ve demografik yapı politikaları

Yıllar boyu Çarlık Rusya ve ardından Sovyetler Birliği yönetiminde kalan Kazakistan, uygulanan etnik ve kültür temelli politikalar neticesinde bünyesinde birçok farklı etnisiteyi barındıran, oldukça heterojen bir nüfusa sahiptir (Isaacs, 2015: 350). Bu durum Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından günümüze kadar ulus-devlet oluşum siyasetinde karşısındaki en temel problemlerden birini teşkil etmektedir. Ülkedeki farklı etnik grupların Kazak kimliğinin inşası sürecinde önemli ölçüde yer tutması gerek uluslaşma gerekse dış politika tercihlerinde bu heterojen nüfus faktörünün dikkate alınmasını zorunlu kılmıştır.

Tablo 3.2. 100 yılda Kazakistan Nüfusu (1897-1997)

Sayım Yılı	1897	1914	1926	1939	1959	1970	1979	1989
Kazak	%81,7	%65	%58,5	%50,3	%30	%32	%36,1	%40,1
Rus ve Slav	%12,8	%29,6	34,9	%46,8	%52	%50,1	%48,2	%43,9
Diğer	-	-	%6,5	%2,9	%18	%17,9	%15,7	%16

Kaynak: Alekseenko (1999:158)

Tablo 3.2'de görüldüğü gibi ilk ciddi nüfus sayımının yapıldığı 1897 yılında Kazakistan topraklarında Kazaklar nüfusun %81,7'sini oluştururken, zamanla bu oran %30'a kadar gerilemiş ve Sovyetler Birliğinin dağılmaya başladığı 1989 yılında artarak ancak %40,1'e ulaşabilmiştir. Aradan neredeyse bir asır geçmesine rağmen ülkedeki Kazak nüfusun yarı yarıya azalmış olması, coğrafyanın demografik

yapısının değiştirilmesi için Kazakistan’da ciddi oranda gerçekleştirilen etnik karıştırma, sürgün ve Ruslaştırma politikalarının bir sonucudur (Alekseenko, 1998, ss. 7-8).

Tablo 3.3. Kazakistan Nüfusunun Etnik ve Demografik Gelişimi (1999-2018)

Sayım Yılı	1999	2009	2018
Kazak	%53,4	%63,1	%67,5
Rus	%30	%27,1	%23,7
Ukrayna	%3,7	%2,3	%2,1
Alman	%2,4	%1,7	%1,1
Diğer	%10,5	%8,6	%5,7

Kaynak: Scientific E-journal «edu.e-history.kz» № 2(18), 2019

Bağımsızlık sonrası süreçte yapılan nüfus sayımına bakıldığında ise 1999 yılından itibaren nüfusun çoğunluğu tekrar Kazaklara geçerken, azınlıkların oranında azalmalar görülmektedir. Bu bağlamda ülkede ana etnik yapıyı oluşturan Kazakların yanı sıra, Rus, Slav, Alman ve zbek gibi çok sayıda topluluğun yaşaması uluslaşma sürecinde ciddi bir problem olarak ele alınmış ve tüm etnik grupları kapsayıcı bir kimlikleşme sürecine gidilmiştir. Özellikle son verilerin ışığında en kalabalık ve etnik grup olan Rus (%23,7) ve diğer Slav etnik gruplar (%4), Kazakistan’da gerek iç gerekse dış politika karar alma süreçlerinde ve Kazak kimliğinin şekillenmesi sürecinde oldukça önemli bir role sahiptir. Rusların arlık döneminden başlayarak bakir toprakların tarıma açılarak Kazakistan’a Rus iftilerini ve askerleri yerleştirmek suretiyle kolonileşme ve Ruslaştırma politikası, II. Dünya Savaşından sonra Orta Asya coğrafyası başta olmak üzere Kazakistan’ın sürgün coęrafyası¹⁷ olarak kullanılmasından dolayı Slav nüfusun etkisi günümüzde hala kırılabilmiş

¹⁷ II. Dünya Savaşının sonunda Stalin tarafından Hitler Almanya’sı ile iş birliği yapmakla suçlanan Alman Otonom Cumhuriyeti ilga edilmiş ve Almanlar Sovyetlerin çeşitli bölgelerine sürgün edilmiştir. Bu sürgün sonucunda Kazakistan’a 408 bin Alman yerleştirilmiştir. Ayrıca bu coğrafyaya yine Hitler ile iş birliği yapmakla suçlanan Kırım Tatarları, Grek ve Ermeniler; Kuzey Kafkasya’dan Karaaylar, Balkarlar, Çeçenler, İnguşlar, Kabardinler; Gürcistan’dan casuslukla suçlanan Meshet Türkleri, Azeriler, Hemşinliler ve Kürtler zellikle Kazakistan ve Özbekistan’a srlmştir. Resmi kayıtlara göre 1949 yılında Kazakistan’a sürgün edilen kişi sayısı 9.300.233’tür. Bunların dışında 1937 yılı sonlarında casuslukla suçlanan 100.00’e yakın Koreli de Kazakistan’a sürgün edilmiştir. Konuya ilişkin detaylı bir sınıflandırma ve analiz için bkz.: (Alekseenko, 1995)

değildir. Dolayısıyla Kazakistan'da yer alan yaklaşık 120 farklı etnik grup, ulus-devlet kurma sürecinde ve dolayısıyla kimlik inşasında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Önceki bölümlerde değinildiği gibi her ne kadar Kazakistan'daki ulus inşa süreci 1993 yılından itibaren Kazak motiflerinin ağırlıklı olduğu bir düzlemle devam ettiyse de sonraki aşamalarda etnik temelli Kazak kimliği inşasından uzak durulmuştur. Örneğin Kazakistan Cumhurbaşkanı olabilmek için Kazakistan vatandaşlığının doğuştan olması ve Kazakçayı çok iyi bilme şartı konmuştur, ancak Kazakistan'da doğan ve Kazakçayı çok iyi konuşan Slav asıllı bir Kazak vatandaşının Cumhurbaşkanı olmasının önünde hiçbir engel yoktur. Ayrıca resmi dil Kazakça olmasına rağmen, devlet kurumlarında ve yerel yönetimlerde Rusça da resmi dil olarak kabul edilmektedir (Zardykhan, 2004, s. 67). Bu bağlamda anayasanın dil ile ilgili maddesinin son fıkrasında devlet, Kazak halkının dillerinin korunması ve geliştirilmesi için tüm şartları sağlamakla yükümlü kılınmıştır.

1995 yılında yapılan anayasa değişikliği ile “Kazak ulusu” yerine “Kazakistan halkı” ifadesinin kullanılması, Kazak etnisitesinin tıpkı Rus, Slav, Alman ve diğer gruplar gibi bir alt şemsiye kimlik grubu olduğu, Kazakistan halkının ise tüm bunları kapsayan bir üst kimlik olduğunun altı çizilmeye çalışılmıştır (Esenova, 2002, ss. 13-14). Bu bağlamda çok etnisiteli ve dilli bir uluslaşma sürecinin yaşanması ülkede yaşayan diğer gruplara kendi okullarını açabilme, basın faaliyetlerini yürütebilme ve kendi derneklerini kurabilme haklarının verilmesi ile doğrudan orantılıdır. Yine Kazakistan'da yaşayan farklı etnik grupların sorunlarını dile getirme ve kültürlerini muhafaza edebilmeleri için Astana'da kurulan Kazakistan Halkları Asamblesi bu noktada atılan en büyük adımlardan biri olmuştur. Asamble aracılığıyla farklı etnik gruba mensup halklar kendi kültürlerine yönelik proje ve programlar yapabilecekleri gibi anavatanlarıyla da bu kurum üzerinden iletişim kurabilmektedir. 125 etnik grubun temsil edildiği ve ülkenin polietnik yapısının en önemli nişanesi olan Asamble, Kazak parlamentosunda 9 milletvekili ile temsil edilebilmektedir (Kudaibergenova, 2017, ss. 28-29).

İzlenen etnik temelli denge siyasetinin yanında Kazaklaştırma politikalarının yapılmadığı varsayımında bulunmak eksik bir saptama olacaktır. Sonuçta devletin bürokratik yapısına birkaç istisna dışında Kazakların getirilmesi, Slav ırkları

arasındaki farklılıklara sıkça değinilerek Ukraynalı ve Beyaz Rusyalıların Rus olmadığı meseleleri kamuyounda geniş çapta tartışma konularından birini oluşturmaktaydı. Ayrıca etnik ayrımcılıklara karşı sıkı tedbir uygulamalarının geliştirilerek Slav azınlıklara birtakım yaptırımlar¹⁸ uygulanması bu bağlamda Kazak kimlik inşası sürecinde ön plana çıkan politikalardan yalnızca bir tanesidir (Wydra, 2012, ss. 61-62).

Kazak kimliğinin inşası sürecinde ön plana çıkan bir diğer politika ise kurumların, caddelerin ve yerleşim yerlerinin Sovyet döneminden kalma isimlerinin Kazak kültürünün sembol isimleri ile değiştirilmesidir. Ayrıca Kazakça eğitime ağırlık verilerek, Sovyet dönemi uygulanan eğitim müfredatı değiştirilmiş ve milli değerlere dayalı yeni bir eğitim anlayışı uygulanmaya başlanmıştır. Yine SSCB döneminde Marksist-Leninist bir ideolojiyle tasarlanan tarih yazımı yerine Kazakistan Bilimler Akademisi bünyesinde Kazak kimliğini ve uluslaşma sürecini ön plana çıkaran yeni bir tarih yazımı benimsenmiştir. Kazak Tarih Kurumu ve Kazak Dil Kurumu kurularak, SSCB dönemindeki Kazakistan'daki Rusların varlığının Kazak gönüllülüğü üzerinden şekillendiği ifade edilmiştir (Esenova, 2002, s. 17).

Kazak elitlerin ve bürokrasisinin Kazak kimliğini nasıl oluşturduğunu tarih yazımı Devlet Politikası Milli Kurulunca 1995 yılında oluşturulan “Kazakistan Cumhuriyeti Tarih Bilincini Onarma Belgesi”ne göre Kazak tarih yazımı; antik geçmişe dayanan anayurt ve ana mitleri üzerinden şekillendirilmiştir. Özellikle göçebe kökenli toplum yapısına vurgu yapılarak o dönem toplumun üçlü cüz yapısı üzerinde durulmuştur. 15 yy'da kurulan Kazak Hanlığı ilk devlet olarak ele alınmakta ve anayurt miti olarak tesis edilmektedir. Nihayetinde Kazaklık ile Kazakistan ülke coğrafyası arasında bağ kurulmaya çalışılmış, antiklik miti ise erken dönem Türk ve Moğol tarihi üzerinden inşa edilmiştir. Bu bağlamda 1500 yıllık köklü bir tarihsel geçmişe vurgu yapılmış ve bu devletlerin tarihsel kişilikleri ile arkeolojik bulguları üzerinden tarih yazımı gerçekleştirilmiştir. Kazak Hanlarından Kerei, Canibek ve Kenasarı Han gibi isimler tarihin öncü figürleri olarak ön plana çıkarılmış ve Kazakistan halkının ataları olarak resmedilmiştir.

¹⁸ 1995 yılında Slavların kurmuş olduğu basın organları olan Kazahstanskaya Pravda ve Russkiy Vestnik nefret suçundan ve ulusal bütünlüğü zedeledikleri gerekçesiyle kapatılmış, ayrılıkçı Kazak örgütler etkisiz hale getirilmiştir. Bkz.: (Wydra, 2012, ss. 61-62).

Modernleşme bilincini benimseyen Kazak seçkinleri, dünya görüşünü genişletir. Göçebe Kazakların da dâhil olduğu modernleşen dünya, pratikte ilerleme kaydedebilen yeni bir insan anlayışı sunmaktadır. Geleneksel Kazak toplumunun sosyal ve ideolojik modernleşmesinin ana sonuçlarından biri, etnik bir sömürge seçkinlerinin ortaya çıkmasıydı. 19. yüzyıldaki en önemli temsilcileri Şokan Valikhanov, Ibrai Altynsarin ve Abai Kunanbaev'di. Bu seçkinlerin ortaya çıkışı, sömürgeci modernleşmenin beraberinde getirdiği dünya görüşü değişikliklerinin sonucuydu (Kadyrjanov, 2014, s. 91). Kazak tarih yazımının bu temelde etnik Kazak merkezli bir eksende yazılması bölgede yaşayan Rus toplulukları içerisinde Kazakistan tarihi ve son dönem kültürünün Ruslar ile birlikte şekillendiği gerekçesiyle tepkiye sebep olmuştur. Bu tepkiler Kazakistan tarih yazımında bir yandan soy vurgusu yapılırken diğer yandan etnik hoşgörüyü dair bir denge kurulmasını zorunlu kılmıştır.

Yine de Kazakistanlılık bir adım önde tutulmuş, Sovyet rejimi tarafından 1917 Devrimi'nin ertesinde millileştirilen ve komünist ideoloji empoze edilerek inşa edilen müzelerin yerine bağımsızlıktan sonra yeni müzeler açılmış ve mevcut müzelerin içerikleri dönüştürülmüştür. Sosyalist milli kimliğin şekillenmesine yönelik açılan müzelerin aksine özellikle Almatı ve Çimkent'te Sovyet dönemine eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan müzeler inşa edilmiş, Kazak kültürüne ait folklorik malzemeler ve arkeolojik bulgular ön plana çıkarılarak Kazak kimliğinin oluşturulmasında müzeler birer enstrüman olarak kullanılmıştır (Laruelle, 2014, s. 7). Fakat aynı zamanda, Kazak aydınlarından Abay "Kara sözler"inde Kazak halkını Ruslara, Tatarlara, Sartalara gülmemeye çağrı yapar, tam tersine onlardan Kazakların ilerleme yoluna girmesine yardımcı olacak beceri ve niteliklerini öğrenmeyi öğütler. Bilgiye ve bilime, bir kişinin çabalaması gereken en yüksek değerler olarak özel önem atfeder (Abayding Khara Sözderi, 2009). Abay, Şokan ve Ibrai, milletin birer vatanseverleri olarak Kazakların okuryazarlık, bilgi, bilim için çaba göstermelerini ve aydın bir ulus olmalarını sağlamaya çalışan düşünürleri olarak modern Kazak edebiyatı ve tarihinde önemli yer kaplarlar.

Etnik ve vatandaşlığa dayalı kimlik ikileminde bir diğer önemli gelişme ise Kuzey bölgesindeki Kazak kimliğini güçlendirme yoluyla ve Rusların etkinliğinin minimuma indirilmesi amacıyla 1994 yılında ülkenin başkenti Almatı'dan Astana'ya

(şimdiki Nur-Sultan) taşınmıştır (Waschak, 2020, s. 11). Rusların revizyonist eğilimlerine zincir vurmak ve otonomi taleplerini engelleyerek alt etnik kimlikleri kontrol altına almak için verilen bu kararın alınmasında Almatı'nın Çin sınırına yakın olması ve Orta Asya'nın genelinde yaşanan sınır sorunlarının da etkileri yadsınamaz.

Tarih yazımında bağımsızlık kahramanı olarak önemli bir figür olan Nazarbayev'in, gerçek anlamda bağımsızlığın dilden geçtiğine inanması ve Kazakçayı Kazakların manevi temeli olarak görmesi kimlik oluşum süreçlerinde zamanla dil politikalarına daha fazla önem verilmesine yol açmıştır. 2025 yılına kadar konan dil politikası hedefleri kapsamında Kazakistanlıların %95'inin Kazakçaya hâkim olması hedeflenmiştir. Ayrıca Kazak dilini yaygın kullanılan dile dönüştürerek ek dil statüsünden devlet dili statüsüne ulaştırarak ülkenin “Kazak Devleti” olarak değiştirilmesi ve Kazakistan'da eskiden kullanılan Latin alfabesine geçilmesi de 2025 hedeflerinden bazılarıdır. Latin alfabesine geçiş bağlamında 2007 yılında Türk Dili Konuşan Ülkeler Zirvesinin hemen ertesinde bir toplantı gerçekleştirilmiş ve Burhan Nurmuhadov, Kazakistan'ın Türk ailesinin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve Kazak halkının bu değişikliğe hazır olduğunu belirtmiştir. Böylece 2017 yılından itibaren kademeli olarak okul ders kitaplarında Latin alfabesine geçilmesi konusu hızlanmıştır (Kudaibergenova, 2017, ss. 28-29).

3.3.5. 1991-2018 Kazakistan'daki etnik gruplar arası ilişkilerin gruplandırılması

Kazakistan Cumhuriyetinde kimlik inşası sürecinde demografik gelişimlerin temel dinamikleri, nüfusun ve etnik kökenlerin farklılığından kaynaklanmaktadır. 20 yılın sonunda gerçekleştirilen politikalar ve atılan adımlar sonucunda Kazakistan nüfusu etnik Kazakların lehine değişiklik göstermekle birlikte 1989 nüfus sayımı oranlarını yakalamıştır. Kazakistan nüfusunun ülke içindeki bölgesel dağılımı 14 idari eyalet anlamına gelen “obıls” ve 2 özel bölge olan Almaty ve Astana olmak üzere toplamda 16 bölge sakinlerine eşit olmayan bir şekilde dağılım göstermekteydi. 1991 yılından başlayarak yaşanan iç ve dış göçler ile uygulanan politikalar sonucunda 1999 nüfus sayımına göre bölgenin en kalabalık şehirleri güney bölgesinde Kızılorda, Jambıl ve Almatı iken; kuzey bölgesinde Kostanay, Pavlodar ve Astana olmuştur (Khazanov, 2005, ss. 245-247).

Tüm bu süreçler yaşanırken Ruslar başta olmak üzere Kazakistan'da yaşayan farklı etnik toplulukların ulus inşası sürecindeki rolleri ve katılım oranı, oluşan etnik ve kültürel dinamikler ışığında farklılıklar göstermektedir. Bu dinamiklerin ve farklılıkların birçok nedeni olmakla birlikte temelde etnik kimliğin belirlenmesi süreçlerinde gerçekleşen ve etnik ve sosyal bazda kompleks bir tabakalaşmanın karmaşık yapısıdır. Bu noktadan hareketle Kazakistan'da konuya ilişkin çalışmalar yapan bilim insanlarının Kazakistan nüfusunu ve etnik gruplar arasındaki ilişkileri düzenleyen faktörleri altı gruba ayırmak mümkündür.

Birinci grup, itibarlı (titüler) etnik grup ve diğer etnik grupların meydana getirdiği ayrıma tabidir. Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası'nda etnik Kazaklar ülkenin kurucu ulusu olarak tanımlanmıştır (Kaya, 2012, s. 357). Her ne kadar kabul edilen ikinci anayasada bu tanımlama gözetilen denge politikasının bir gereği olarak kaldırılmışsa da insanların zihinlerinde ve davranışlarında etkisini sürdürmektedir.

İkinci grup ise; diğer uluslar, Kazakistan topraklarında yaşayan fakat kendilerine ait farklı devletleri olan etnik azınlıklardır. Bunlar sayı oranlarıyla sırasıyla Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Almanya, Güney ve Kuzey Kore gibi devletlerdir. Bu devletlerin mensupları anavatanlarında olmamalarına rağmen kendilerine kucak açacak devlete sahip gruplardır. Uygur, Dungan gibi etnik gruplar ise devleti olmayan gruplardır. Uluslaşma sürecinin bir gereği olarak diğer coğrafyalarda olduğu gibi Kazakistan'da da her etnik grup devlet kimliği aidiyeti konusunda tutumunu farklı şekillerde sergilemektedir (Kaya, 2012, s. 359). Örneğin Kazaklar ulus devletlerini, kendi kaderlerini kendileri tayin edebileceği tek anavatan olarak görmektedir. Aynı zamanda kendi ulus devletlerine sahip olan etnik azınlıklar ise yaşadığı ülke ve anavatanları arasında muallak bir konumda iken, kendi ulus devletlerine sahip olmayan gruplar siyasi ve bölgesel özerklik hayali ile kendi konumlarını belli etmektedir.

Üçüncü grup, uygulanan nüfus politikalarının en temel sebeplerinden olan ve Kazakistan nüfusu göz önüne alındığında Kazaklar ile birlikte etnik azınlıklar arasında çoğunluğu oluşturan Ruslar ve azınlık grubunda olan diğer etnik gruplardan meydana gelmektedir. Kazakistan'da gerek sosyal gerek ekonomik anlamda ekonomik özgürlük elde etme, kaynaklara erişebilme ve kültürel standartları belirleme çabasında olan Kazaklar ve Ruslar arasındaki rekabet Kazakların

demografik olarak üstün duruma geçmesine rağmen gizlenmiş gerilim günümüzde dahi devam etmektedir.

Kazaklar, Ruslar ve diğer etnik azınlıkların beraber yer aldığı dördüncü grup ise; etnik azınlıkların Kazaklar ve Ruslar özelinde rekabet açısından kullanıldıklarını göstermektedir. Devletin siyasi çemberinin dışında yer alan azınlıklar esasında ideolojik, siyasi, ekonomik ve kültürel güç kaynaklarına yabancılaşmıştır. Bu grupların sorunlarının ise Kazak ve Rusların aksine, dil ve kamu yaşamındaki temsiliyet eksikliği açısından kaynaklandığı görülmektedir (Kaya, 2012, s. 361). Nihayetinde ileride değineceğimiz gibi devlet politikaları ve Kazakistan Halklar Asamblesi gibi uygulamalar ile bu farklılıklar büyük oranda giderilmeye çalışılmıştır.

Din mefhumu üzerinden yapılan beşinci gruplandırmada ise dini inanç farklılaşmasını içermektedir. Kazakistan'da etnik kökenine bağlı olmayan Müslüman ve Hristiyan kesim bulunmaktadır. Kültürel ve toplumsal boyutta dini inanç meseleleri kimlik anlamında farklılaşma işleyişlerini kapsayan bu gruplandırma anayasada açıkça belirtilen laik devlet ilkesi temelinde çözümlenmiştir (Kaya, 2012, s. 362).

Son olarak ise dil teminde farklılaşan gruplardır. Kazakistan'da Kazak dili en çok Kazaklar tarafından kullanımda iken, diğer etnik azınlıklar, özellikle Slav asıllılar Rus dilindeki eğitimi ve gündelik Rusçayı tercih etmektedir. Bu dil temelinde yapılan altıncı gruplandırma dil konusunda oluşturulan duygusal bağlar, sosyo-politik çeşitlilik zenginliktir gibi söylemler bağlamında çözüme kavuşturulmuştur (Kaya, 2012, s. 363).

Kazakistan'da yaşayan halklar özelinde yapılan bu gruplandırmalar sonucunda yapılan analizler, mevcut toplum düzeyinde din, dil ve kimlik özgürlüğü sunulduğunu belirtmektedir. Etnik azınlıklar ve idari yapının arasındaki özel ilişkiler birtakım sorunlara yol açsa da genel çerçeveden bakıldığında uygulanan kimlik oluşum politikaları neticesinde ülkedeki etnik gruplar arası iletişim büyük sorunlara mahal vermeden istikrarlı biçimde ilerlemektedir. Ayrıca Kazakistan'daki etnisiteler arasındaki ilişkilerin tabiatı ülkeye has özel bir atmosfer oluşturmaktadır. Kazakistan'daki iş yerleri Kazak ve diğer etnik grupları, Türk ve Slav kökenli ilişkiler bağlamında yapıcı ve birlikte yaşama, çalışma sistemi oluşturduğunu da

belirtmek gerekir. Bu noktada hoşgörüye ve karşılıklı memnuniyete dayalı bir ortam oluşturulmuştur. Etnik gruplar arasındaki ilişkiler tarihsel bağlamdan kaynaklanan gelişmelerin bir gereği olarak olağanüstü derece karmaşık ve çok yönlü bir düzlemde ilerlemeleri ile birlikte hassas yaklaşımla yönetildiğini bize açıkça göstermektedir. Nihayetinde belli bir oranda hoşgörü ve barış ortamı sağlansa da etnik farklılıklar konusu birçok kültürel ve toplumsal hatta siyasi sorunları gerebilecek bir güce sahiptir.

Etnik gruplar arasındaki ilişkinin ekonomi ve politika olmak üzere iki ana akımdan beslendiğini belirten Khazanov (2005, ss. 251-252), ekonomik faktörlerin etkisinin özellikle devlet gelişiminin geçiş dönemlerinde hissedildiğini ve Kazakistan'da sanayi üretimi ile işsizliğin artmasına neden olan bu ekonomik zorlukların buna paralel olarak etnik gruplar arasında da gerilime yol açtığını öne sürmektedir. Aynı zamanda mevcut politik faktörlerin de hafife alınmaması gerektiğini belirten yazar, herhangi bir grubun siyasal faaliyetlere katılımının engellenmesini devletin temeline kurulmuş saatli bir bombaya benzetmektedir.

Kazakistan'da yaşayan 125 farklı etnik grubun herhangi birinin haklarının kısıtlanması, devlet tarafından otuz yılda inşa edilen etnisteler arası barış ve uyum içerisinde süregelen gelişimin tehlikeye sokulabileceği göz önünde bulundurarak, çok etnisiteli toplumun başlı sorunlarını çözebilecek, olası gerilimi giderebilecek önleyici güce sahip olacak kurum olan Kazakistan Halk (Halklar) Asamblesi 1 Ocak 1995 tarihinde kurulmuştur (Waschak, 2020, s. 11).

3.3.6. Kazak etnik siyaseti bağlamında ulusal kimliğin inşası

Ulusların ve ulus-devletlerin en ciddi sorunları çoğu zaman ekonomi, politika veya savunma ile değil, düşünce ve soyut sembollerle ilişkilendirilir. Tüm başarılı uluslar, vatandaşlarına bir tür "hakikat kriteri" olarak hizmet eden bir dizi temel sembolik unsura sahiptir. Bu semboller sadakati teşvik eder, öz değer ve öz saygı duygularını somutlaştırır ve halkın ulusal savunmaya, siyasete ve sosyal ve ekonomik kurumların işleyişine katılımı için etik bir temel sunar. Bu nedenle, her ulus ve her ulus-devlet, kendileri hakkındaki fikirlerini bireysel ve kolektif düzeyde hangi sembollerle ifade etmek istediklerini (bilinçli veya bilinçsiz olarak) kendisi belirlemelidir.

Kazakistan Cumhuriyeti, bağımsızlıktan bu yana uyguladığı etnik siyasetini tüm etnik gruplar arasında eşit yaşam hakkı ve iş birliği üzerine kurgulamıştır. Bu bağlamda istikrarlı ekonomik ve siyasi kalkınma etnik sorunların çözümü ve demokratikleşmenin güvencesi olarak görülmüştür. Ulusal kimliğin oluşumu süreci de uygulanan bu politikalar ve bağımsızlık sonrası süreçte çıkan krizler üzerinden şekillenmiştir.

Bu bağlamda hükümet politikası ulusal kimliğin oluşumunu iki temel ilkeye dayandırmaktadır. Bir yanıyla etnik gruplar arası ilişkilerin gelişimini sağlayan diğer yanıyla da birey haklarının korunmasını amaçlayan temel ilkeler iki aşamada gerçekleştirilmiştir (Burkhanov, 2017, s. 3). Etnik siyaseti ön plana alan ve 1991-1995 yıllarını kapsayan birinci aşama: kısa sürede ulusal devletin kurulmasına yönelik adımların atıldığı, Kazak halkının tarihi, kültür ve manevi değerlerinin seferber edildiği bir dönem olmuştur. Etnik Kazakların ulus devletin kurucu unsuru olarak belirlendiği bu dönemde etnik milliyetçiliğinin bir gereği olarak Kazak halkının milli ve manevi değerlerinin canlandırılmaya çalışılmıştır. Tarihsel süreçlerde yaşanan olumsuzluklardan ve etnokültürel boyutta ilerleyen dezavantajlardan dolayı ilk etapta ulusal süreçlere katılımı isteksiz davranan Kazak ulusuna yönelik yönetici elit süreci devlet politikası düzeyine yükselterek Kazak asıllıların bu bilinci benimsemesi yolunda itici bir güç görevi üstlenmiştir (Burkhanov, 2017, s. 6). Ulus inşa süreçlerinin beklendiği biçimde gelişmesinin önünde temelde üç engel vardı. Bunlardan ilki Kazak nüfusunun çoğunun milliyetçilik bağlamında ulusal kimliğe kavuşma konusunda yaşadığı belirsizlikken, ikinci neden Kazak seçkinlerin ulusal süreçlere ilişkin yaşadığı iç çelişkilerdir. Son olarak ise nüfusun çoğunluğunun etnik sorunların doğası gereği yaşadığı bilgi eksikliğidir (Burkhanov, 2017, s. 11).

Tüm bunlar göz önüne alındığında 1995 yılı ile birlikte geçilen ikinci aşama, Kazakistan Cumhuriyetinin yeni anayasasının kabulü ile başlamıştır. Anayasa bağlamında toplumsal uyum süreçleri konusunda etnik temellere bölünme olgusu söz konusu olmamıştır. Nüfusun önemli bir bölümünden buna yönelik reaksiyon alınamaması devletin kendi elleriyle Kazak ulusuna özel statü kazandırmasına yol açmıştır. Etnik siyaset ve sivil toplum ilkelerine dayanarak Kazak toplumunu tek ulus olarak oluşturmayı hedefleyen yönetim, bu bağlamda vatandaşlık ilkelerini

temel olarak ulusal kimlik sürecini tanımlamaya çalışmıştır. Bunun uygulanmasındaki en temel araçlarından biri 1995 yılında manevi birlik fikrini yaygınlaştırarak etnik gruplar arası uyumun güçlendirilmesi için Nazarbayev'in girişimleriyle kurulan Kazakistan Halklar Asamblesidir.

Kazakistan Cumhuriyeti egemenliğinin siyasi temelleri, Kazak toplumunu sağlamlaştırma fikrini öne sürer. Bu bağlamda, birçok filozof, siyaset bilimci ve politikacı, çok etnikli bir toplumda tek bir ulus inşa etmenin imkânsız olduğuna inanmakta, bunun sebebi ise insanların etnik kimliklerinin her zaman devletle ilgili olduğu ve diğer kimlik sınıflandırmalarından üstün olduğudur. Kazak asıllı yazar ve düşünörlere göre Kazakistan'da tek bir millet var, o da Kazaklardır, cumhuriyette yaşayan diğer tüm halklar ise diaspora niteliğindedir. Dolayısıyla Kazakistan'ın milli fikri, Kazakların milli fikrinden veya Kazak milli fikrinden başka bir şey değildir. Bu yaklaşımın bir sonucu olarak, yerli etnik grup, toplumda ve daha sonra bilimsel çalışmalarda itibarlı ulus (titular nation) adını almıştır. Ulus inşası sorunlarıyla ilgilinen literatürde bu yaklaşıma "ulusun etno-költörel anlayışı" denmektedir.

3.3.7. Bağımsızlık sonrası süreçte dil ve din politikaları

Benedict Anderson (2013, ss. 71-72), “Hayali Cemaatler” isimli yapıtında ulus-devlet inşası sürecinde dil politikaları ve dilsel değişimlerin bir ulusun gelişmesinde anahtar role sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda Soğuk Savaşın ardından bağımsızlığını kazanan Orta Asya Cumhuriyetleri içinde ana dil bakımından en dezavantajlı durumda yer alan Kazakistan'da uluslaşma sürecinde Kazak dili ön plana çıkarılmaya çalışılarak Rusçanın devlet bürokrasisi ve sosyal hayattaki etkisi arka plana itilmeye çalışılmıştır.

Bağımsızlık sonrası süreçte uluslaşma ve kimlik inşası temelinde uygulanan dil politikalarının daha iyi anlaşılabilmesi için Kazakistan'ın 19. yüzyıldan başlayarak maruz kaldığı asimetrik dil politikalarına göz atmak gerekmektedir. Tarihsel bağlamda incelendiğinde Kazaklar; tamamen Çarlık Rusya'nın bir parçası haline geldiği 19. yüzyılda ulus-devlet bilincinin henüz yerleşmediği, cüzlerin hâkim olduğu topluluklar halinde yaşamlarını sürdürüyor olmalarıydı. Yerleşik ve şehirli bir yaşama sahip olan Rusların aksine göçebe toplum yapısına sahip olan Kazaklarda yazılı költür yerine sözlü költür egemen haldeydi (Edelbay, 2012, s. 61).

Bolşevik Devrimi sonrası üniter yapının güvenliğini sağlamayı amaçlayan Lenin, Sovyet milletler politikası ve onun en önemli ayaklarından birini oluşturan dil planlamasını hayata geçirmiştir. Çarlık rejiminin aksine eğitime ve buna bağlı olarak okur-yazarlığa oldukça önem atfeden SSCB Merkez Yönetimi Lenin'in basitleştirilmiş ifadeleriyle “İyi olan milliyetçiliğin bir zararı olmayacağı” düşüncesiyle hiçbir zaman gerçekleşmemiş olsa bile halkların kendi kaderlerini tayin hakkını sunmuştur. Bu noktadan hareketle Sovyetler Birliği 1920’li yıllarda farklı etnik gruplara mensup milletlerin dillerini kültürden eğitime birçok alanda desteklemiştir (Thomas, 2018, ss. 15-16).

Aradan henüz 10 yıl geçmeden Stalin ile birlikte Sovyet ideolojisindeki milletler anlayışı ve politikası büyük bir dönüşüm geçirerek Lenin'in düşünce ve söylemleri gereği kültürel gelişim, özgürlük ve eşitlik politikaları yerine baskıcı ve zorba politikalar uygulanmıştır. Rusça 1938 yılından itibaren Rus dilli olmayan okullarda da zorunlu ikinci dil olarak öğretilmeye başlanmış ve etnik dillerin yerine yaşamın her alanında desteklenerek teşvik edilmiştir. Rusça tüm okullarda zorunlu hale gelirken Kazakçanın pozisyonu zayıflamış ve seçmeli ders niteliğinde geri plana itilmiştir. Bununla birlikte buna karşı çıktıkları için Kazak dilini ayakta tutmaya çalışan aydın ve entelektüeller ağır işkencelere maruz bırakılarak öldürülmüş veya sürgün edilmiştir. 1922 ve 1926 yıllarında Bakü’de büyük bir coşku ile gerçekleştirilen Türkoloji konferansında alınan Arap Alfabetinden Latin Alfabetine geçiş kararı 1940’ların başı ile birlikte yerini Kiril alfabesine bırakmıştır (Güneş, 2004, s. 14). Stalin her ne kadar Sovyet sahasının tamamında dili standartlaştırma gerekçesi ile Kiril alfabesini hayata geçirdiğini belirtmiş olsa da, Orta Asya özelde de Kazakistan için bu konuda politik çekincelerinin olduğu açıktı. Türkiye’nin Pan-Türkçü hayalleri olduğuna inanan Sovyetler Birliği yönetim kadrosu bu bağlamda alfabetik olarak Türkiye’nin tersi bir siyasa izlemiştir. Dolayısıyla Sovyetler Birliğinin etki alanında kaldığı dönem Rusçanın Kazakça karşısında egemenliğini ilan ettiği dönem olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, Rusça bilmeyen biri statü kaybına uğrayabilmekte veya önemli görevlere gelememe tehlikesiyle karşılaşabilmekteydi. Özellikle 1940’lı yıllardan itibaren yıllar içinde Kazak topraklarında Rusça bilmek zorunlu hale gelmiş, Kazakça ise ek dil konumunda statüsü daha da zayıflayan bir dil haline gelmiştir (Güneş, 2004, s. 17).

Sovyetlerin dil politikasının Kazakistan başta olmak üzere tüm yerel halkların dilini zamanla farklılaştırdığını savunan Fierman (2005, s. 394), ilk başlarda yerel halka ulaşabilmek adına toplumların dillerini koruyan ve yücelten SSCB'nin yerini Rus dilinin Sovyet vatandaşı kimlik inşasında temel bir şart olarak öne çıkarıldığı bir döneme bırakmıştır.

Rusçanın devletin neredeyse tüm araçlarının kullanılarak bu denli teşvik edilmesi, Sovyet bayrağı altında toplanan ve Rus olmayan halkların da Ruslaşması sonucunu doğurmuştur. Özellikle Orta Asya özelinde bakıldığında göçebe kökenli bir kültüre sahip Kazakistan ve Kırgızistan'da Rus nüfusun çok daha yoğun bulunması, bu ülkede Ruslaştırma politikasının oldukça etkili olmasına sebep olmuştur. Bu nedenden dolayı zamanla kendi öz dilleri olan Kazakçayı bile öğrenmeye ihtiyaç duymayan Kazaklar, bürokratik (kamusal) ve sosyal alanın tamamında Rusça ile baş başa kalmışlardır (Thomas, 2018, s. 19). Özellikle Kazakistan'da Rusçanın bu derece etkin olmasının en önemli sebeplerinden biri daha önce de bahsedildiği gibi neredeyse 125 farklı etnik grubun ülkede şu veya bu sebeple yaşıyor olmasıydı. Başta Rus ve Slavlar olmak üzere Almanlar, Tatarlar, Uygurlar ve Ahıska Türkleri gibi tüm topluluklar arasında ortak bir iletişim dili görevi gören Rusça zamanla hayatın her alanında tek hâkim dil durumuna gelmiştir. Diğer etnik grupların kendi dilleri de geri plana atılmış ve manevi bağlılık sembolü olarak ev içinde ve mahallede tek tük konuşulan diller kategorisine girmiştir.

Laruelle (2016, s. 156), 1989 yılında yapılan nüfus sayımına göre Kazakça konuşmayan Kazakların en az %25 oranında olduğunu vurgulayarak özellikle şehirlerde yaşayan Kazakların yüzde 65'inin Rusçayı çok iyi konuştuğunu belirtmesi Kazakistan'daki Rusçanın yıllar içindeki etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Kazakistan'da nüfus sayımında yapılan anketlerle Kazakça bilmeyen Kazakların bunu beyan edip ana dilleri olarak Kazakçayı seçmeleri, bununla birlikte Kazakça konuşanların kendilerini kültürel anlamda tehdit altında hissetmesi ve Kazakistan Cumhuriyetinde Rusların Kazakçayı bilmemesi etnik gruplar arasındaki asimetrik ilişkiyi en açık şekilde ortaya koymaktadır.

Bakir Topraklar politikası çerçevesinde etnik yapıdaki tehlikenin farkına varan Komünist parti birinci sekreteri Dinmuhammed Kunayev, Kazakların ve Kazak dilinin akademik ve sosyal hayattaki kullanımının artırılması için çalışmalara

başlamıştır. Yine de bağımsızlık sonrası süreçte olduğu gibi demografik yapı göz önünde tutularak denge siyaseti izlenmeye çalışılmıştır. Gorbaçov'un Perestroika ve Glastnost politikaları ile birlikte 1985 yılından itibaren Cumhuriyetler üzerindeki baskı gevşetilmiş ve Kazak dili yeniden yükselişe geçmeye başlamıştır. Lenin'in uygulamayı planladığı politikaların SSCB'nin son döneminde hatırlanması SSCB'nin çöküşünü engelleyememiştir (Edelbay, 2012, s. 61).

1989 yılındaki kanun ile Kazakçaya devlet dili statüsü getirilmiştir. 1940'lı yıllardan o güne kadar hep geri plana itilen Kazakça okullarda zorunlu ders olarak tekrardan canlanma eğilimine girmiştir. Bağımsızlığın ilan edilmesi ile birlikte ise 1993 yılında Kazakça anayasaya devlet dili olarak girmiş ve tek resmi dil statüsünü kazanmıştır. Diğer etnik gruplar arasında iletişim dili olarak ise Rusçanın belirlenmesi bölgede yaşayan Rus ve Slavlar özelinde tepkiye neden olmuş ve 1995 yılında kabul edilen yeni anayasa değişiklikleri ile Rusça tekrardan devlet dili statüsüne kavuşmuştur. Anayasa değişikliği kabulü ile Kazakçanın yanında Rusçanın da devlet dili statüsüne kavuşarak kamusal-sosyal hayatta her iki dilin de eşit şekilde kullanılabileceği vurgulanmıştır. Her ne kadar 1995 anayasa değişikliği Rusçayı daha yüksek bir konuma taşıdıysa da Kazakçanın, bürokrasiden eğitime geniş bir alanda kullanımı yaygınlaşmaya başlamıştır. Örneğin oluşturulan yasa gereği Kazakçayı bilmeyen ve konuşmayan kişinin devlet kurumlarında resmi görevde bulunması yasaklanmıştır. Orta okullar ve üniversiteye giriş sınavlarında Kazakça sınavlarından başarılı olma şartı getirilmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanlığı adaylarının ancak Kazakça sınavından başarılı olmaları halinde yarışa dâhil olabilecekleri belirtilmiştir (Konstitutsya Respubliki Kazahstan ot 30 avgusta 1995).

Denge politikasının bir gereği olarak Kazakçanın sosyal ve kamusal alanda güçlenmesi, Kazak elitlerinin diğer etnik grup mensuplarına da hassasiyet göstermesine yol açmıştır. Aynı zamanda Nazarbayev, Kazak asıllı olmayan diğer etnik grup mensuplarının devlete bağlılığı konusuna büyük önem atfetmiş ve onların hareket alanlarını kısıtlayacak düzenlemelerden sürekli kaçınmıştır. Bu bağlamda Kazakistan Halklar Asamblesi, kültürel örgütlenmeleri teşvik eden yönetim anlayışı, etnik grupların kendi dillerini konuşup anlayabilecekleri bir zemin hazırlamıştır. Örneğin, devlet radyosunda Kazakça dışındaki dillerde yayın yapılmış ve 13 farklı dilde eğitimi destekleyen bir tasarı meclis tarafından onaylanmıştır. Tüm bunlar, Orta

Asya’da SSCB’nin çöküşünün ardından yaşanan etnik çatışma ve sosyal kargaşa ortamının neden Kazakistan’a sirayet etmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Yine de Kazak meclisinde gerçekleşen tartışmaların Rusça yapılması ve ardından Kazakçaya çevrilmesi Rusçanın etkisinin ne derece yaygın olduğunun ve kolay kolay etkisinin kırılmayacağını birer habercidir (Zakon Respubliki Kazahstan ot 11 iyulya 1997 goda No: 151-I).

Nihayetinde uluslaşma veya ulus inşası sürecinin en başlı unsurlarından biri olan dil politikaları o ülkede yaşayan diğer etnik gruplara yönelik olduğu kadar ülkenin kendi etnik grubuna yönelik te nasıl ve ne derece uygulandığı hususunda oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda daha önce değindiğimiz gibi Kazakistan’ın itibarlı (titular nation) ulusu diye adlandırılan Kazakların kendi dillerine pek hakim olmaması, hükümeti bu konuda da düzenlemeler gerçekleştirmeye itmiştir. Bu noktada Kazakçanın kimlik inşasında desteklenmesi yalnızca farklı etnik grupların “Kazakistanlılık” veya “Kazaklık” fikri ve bilinci etrafında toplanması için değil, aynı zamanda etnik Kazakların da kendi aralarında milli şuurun yerleşmesi için yapılmıştır.

Bağımsızlıktan sonraki süreçte hükümet politikaları meyvelerini vermeye başlamış ve Kazaklar arasında dil trendi Rusçadan Kazakçaya kaymıştır. Gelecekleri için Kazakçanın oldukça önemli olduğuna karar veren Kazaklar Kazakçayı ön plana koymuş, bununla birlikte geleceklerini Kazakistan’la özdeşleştiren fakat Kazakça konuşmayan diğer etnisite temsilcileri de yeni inşa edilen Kazak kimliğine adapte olabilmek için Kazakça öğrenmeye başlamıştır. Bağımsızlık sürecinin ardından ortaya konan rakamlar tüm bunları doğrular niteliktedir. Kazakça bilmeyen birçok topluluk ise devlet kurumları başta olmak üzere birçok iş yerlerinden yavaş yavaş dışlanmaya başlanmıştır. Her ne kadar sonrasında vazegçildiyse de Kazakistan Anayasasında 2010 yılında yapılan bir değişiklik ile Kazakça bilmeyenlerin devlette çalışamayacağına dair bir maddenin konması devletin bu konuda zamanla teşvikleri ne derece arttırdığını açıkça göstermektedir. Uygulanan bu tür politikalar etnik olarak Kazak olmayan topluluklar için devlet yönetiminden uzaklaşmaları anlamına gelmektedir (Laruelle, 2016, s. 158). Bu bağlamda bu politikaların devletin bürokratik yapıyı Kazaklaştırmada bir araç olarak kullandığını söylemek mümkündür.

Yine de daha önce söylediğimiz gibi başta Ruslar olmak üzere gerek diğer etnik gruplar ve uluslararası sistemin etkin bir aktörü olma çabalarının bir sorucu olacak Nursultan Nazarbayev'in 2007 yılında aldığı "Üç Dil Politikası" karar ile Kazakça, Rusça ve İngilizce bilen yeni neslin yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Uygulanmaya konan bu politika ile Nazarbayev bir yandan Kazakça ile milli köklerin yeniden canlanmasını ve Rusça ile tarihi bağların sürdürülmesini, İngilizce ile ise dünyaya uyum sağlamayı amaçlamıştır. Nihayetinde uygulanan üç dil politikası ile Kazakçayı bilmek ülkede rekabet edilebilirliğin önemli bir simgesi haline gelirken, dünya ile iletişime geçmek Cumhuriyetin ana hedeflerinden biri haline gelmiştir. Tasarlanan ve uygulamaya konulan politika kapsamında 2010 yılında Kazakistan'da kurulan Nazarbayev Üniversitesinin yalnızca İngilizce eğitim veriyor olması bunun en açık göstergesidir (Abykayev, 2019, ss. 51-52).

Bağımsızlık sonrası süreçte kimlik oluşum eksenin uygulanan dil politikaları sonucunda Kazakça, Rusça ve diğer dillerin kullanım tecrübesi merkez-periferi ve coğrafi konum özelinde farklılık göstermiştir. Şehirlerde genel olarak Rusçanın kullanımı devam ederken kırsalda Kazakça ve diğer etnik grupların dilleri etkinlik kazanmıştır. Diğer taraftan Kuzey'deki Rus nüfusun yoğunluğu sebebiyle Rusça hâkimiyeti devam ederken, ülkenin Güney ve Batı kesimlerinde Kazakçanın kullanımı yaygınlaşarak hakimiyetini genişletmiştir. Bununla birlikte 1989 yılında kabul edilen bir karar doğrultusunda Kazak ve Rus azınlık dışında kalan toplulukların en çok yerleştiği bölgelerde kendi dilleri "resmi yerel dil" olarak kabul edilmiş ve böylece devlet Rusçanın hâkimiyetinin azalması ve azınlıklar ile devlet arasında güçlü ilişkiler kurabilmek için azınlık dillerini de korumuştur (Fierman, 1998, ss. 180-181).

Uygulanan bu politikalar azınlıkların Rus dilinden uzaklaşarak Kazakça ile yakınlaşmasına olanak sağlamıştır. 2019-2020 yıllarında Kazakistan'da Fridrich Ebert Vakfı Temsilciliği adına Üç Dilli Kazakistan fikrinin halk nezdinde oluşturduğu algıyla ilgili yapılan kapsamlı araştırmaya göre, anket çalışmaları sonucunda katılımcıların çoğu Kazakistan'ı çok uluslu bir ülke olarak görmekte (%44,6) ve katılımcıların büyük bir kısmı Kazakça, Rusça ve İngilizce konuşabilmektedir. Ankete katılanların %36,4'ü Kazakistan'ın gelecekte Kazakça ve Rusça konuştukları çok uluslu bir ülke olacağına inanırken, %10,3'ü gelecekte

Kazakistan'da sadece Kazakçanın konuşulması gerektiğine inanmaktadır. Son olarak, ankete katılanların %5,6'sı Kazakistan'da sadece Kazakların yaşayacağına inandıklarını dile getirmiştir. Nüfusun çoğunluğu çok kültürlü bir toplum önemini kabul etmektedir. Nüfusun etnik bileşimi nedeniyle oldukça anlaşılır olan bölgesel bağlamda, güney (% 15,4) ve batı (% 12,8), nüfusu yalnızca Kazak dilini konuşan çok uluslu bir Kazakistan fikrini daha aktif olarak desteklemektedir. Merkez sakinleri ise (% 6,3), kuzey (% 5,9) ve doğu (% 5,6) daha az ölçüde ülkedeki dil durumunun bu gelişimini memnuniyetle karşılamaktadır. Vatandaşlarının üç dil konuşan çok uluslu bir ülke olduğu Kazakistan fikri, ülkenin kuzey ve doğusunda yüksek oranda desteklenmiştir. Anket dağılımı şu şekildedir: %51,6 kuzey, %51,1 doğu, %44,8 merkez, %40,8 güney ve %39,2 batı. Ankete göre, katılımcıların üçte birinden fazlası evde çoğunlukla Kazakça, üçte biri Rusça ve dörtte biri de her iki dili de konuşuyor. Ankete katılanların %3,9'u evde ana dillerini konuştuklarını, %2,9'u hem Rusça hem de ana dillerini konuştuklarını belirtmişlerdir.

Kazak dili, kırsal kesimde (%40) kentsel nüfustan (%31,7) daha fazla konuşulmaktadır. Kazakistan'ın güney bölgesinde (%52,4), batısı (%45,2) ve doğusu (%37,7), Kazakistan'ın merkezine (%10,5) ve kuzeyine (%8,6) göre daha fazla Kazakça konuşulmaktadır. Buna göre, kent sakinleri (%33,2) kırsal kesimde yaşayanlardan (%26,7) evde daha fazla Rusça iletişim kurmaktadır (İsmuhanova vd., 2020, ss. 17-18).

Nihayetinde bağımsızlık sonrası süreçte Orta Asya Cumhuriyetlerinin dil politikalarına karşılaştırmalı bir şekilde bakıldığında; Özbekistan Rusçayı az benimserken, Türkmenistan ve Tacikistan Rusçayı yalnızca ülkede yaşayan farklı etnisitelerarası konuşma dili olarak kabul etmiştir. Rusya'yla en büyük kara sınırını paylaşan Kazakistan ve alt komşusu Kırgızistan Rusçayı devletin resmi dillerinden sayan iki kardeş ülke olmuştur. Göçebe kökenli bir kültüre sahip olması ve onlarca yıllık Sovyet hâkimiyeti neticesinde Rusça Kazakistan ve Kırgızistan'da daha yoğun bir şekilde kendine yaşam sahası bulmuştur. Kazakistan özelinde, bağımsızlık sonrası süreçte Kazakçanın önemi artsa da diğer Orta Asya devletleriyle kıyasla kamusal ve sosyal yaşamdaki etkisi istenen seviyeye ulaşamamıştır. Yine de Kazakistan'ın çok etnisiteli yapısı ve Rus etkisi düşünüldüğünde Kazak siyasi elitlerinin durumu

gerçekçi bir bakış açısıyla okuması revizyonist/irredantist politikalardan uzak durulmasına yol açmıştır.

Uluslaşma ve milli kimlik oluşum süreçlerinde kullanılan bir diğer metafor olarak din, çoğunlukla Müslüman toplumunun yaşadığı Orta Asya coğrafyasında olduğu gibi Kazakistan'da Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliğinin etkisinin oldukça fazla görüldüğü alandır. Çarlık yönetiminin “Türkistan Müslümanlarını Modernleştirme” projesi kapsamında başlatılan İslamiyet'in etkisini azaltma politikası Sovyetler Birliği döneminde en doruk noktasına ulaşmıştır. 1916-1917 yıllarında yaşanan iç savaş sürecinde Orta Asya'da oluşturulacak milli kimliğin “Müslümanlık” üzerinden protonasyonalist bir bakış açısıyla geliştirilmeye çalışılması, Sovyet yönetiminin ilk olarak din görevlilerini kendilerinin atamalarına ve Müslüman din adamlarına sert politikalar¹⁹ uygulayarak milli kimlik oluşumunun önüne geçmesine neden olmuştur (Poçekayev, 2020, ss. 378-390).

Bağımsızlığın ardından ise, her ne kadar toplumun %70'i İslamiyet inancına mensup olsa da çok sayıda din kendisine yaşam sahası bulmuştur. Uluslaşma sürecinde İslamiyet'i Kazak kimliğinin önemli bir parçası olarak benimseyen bürokratik yapı, etnik çeşitlilik ile beraber dini çeşitliliği de göz önüne alarak bu konuda da dengeli bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu bağlamda ülke her ne kadar İslam İş Birliği Teşkilatına sonraki süreçte üye olduysa da Kazakistan anayasasında devletin demokratik, Seküler değerlere dayalı sosyal bir hukuk devleti olduğu yazmaktadır. Ayrıca 1993 Anayasasında ülkede dini temelli partilerin kurulması yasaklanmıştır (Aitymbetov vd., 2015, ss. 7-8). 2009 nüfus sayımı sonuçlarına göre ülke nüfusunun %70'i kendilerini Müslüman olarak tanımlamaktadır. Bunlar arasında yerel etnik azınlıkların temsilcileri Kazakların yanı sıra Özbekler, Uygurlar, Tatarlar ve Azerilerdir. Nüfusun yaklaşık üçte biri (%26) ise Kazakistan Ortodoks Kilisesi'ne mensuptur (Bazovyi Doklad Respubliki Kazahstan, 2010-2018, s.6).

¹⁹ Sovyetler Birliği döneminde ideolojik entegrasyonun gereği olduğu söylenerek camiler kapatılıp, yıkılmış ve Müslüman din adamlarının %90'ı ders vermekten men edilmiştir. Dini kitapların basımını yasaklayan merkez komitesi Sovyet Bilimsel Tanrı Tanımazlık Enstitüsünü kurarak kontrolünü sürdürmüştür. Bkz.: (Smirnov, 2018, s. 171).

Tablo 3.4. Kazakistan'daki Dinler Tablosu

	Toplam Nüfus	Yanıtlayanlar						Cevap vermeyenler
		İslam	Hristiyan	Yahudilik	Budizm	Diğerleri	Ateist	
TOPLAM NÜFUS	100	70,2	26,3	0,0	0,1	0,0	2,8	0,5
Kazaklar	100	98,3	0,4	0,0	0,0	0,0	1,0	0,3
Ruslar	100	1,4	91,6	0,0	0,0	0,0	6,1	0,8
Özbekler	100	99,1	0,4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,2
Ukraynlar	100	0,9	90,7	0,0	0,0	0,0	7,3	0,9
Uygurlar	100	98,4	0,5	0,0	0,0	0,0	0,6	0,5
Tatarlar	100	79,6	10,2	0,0	0,0	0,1	8,1	2,0
Almanlar	100	1,6	81,6	0,0	0,0	0,1	14,0	2,7
Koreliler	100	5,2	49,4	0,2	11,4	0,1	28,5	5,2
Türkler	100	99,1	0,3	0,0	0,0	0,0	0,3	0,2
Azerbaycanlı	100	94,8	2,5	0,0	0,0	0,0	1,9	0,8
Beyazruslar	100	0,8	90,2	0,0	0,0	0,0	7,8	1,1
Dunganlar	100	98,9	0,4	0,0	0,0	0,0	0,3	0,3
Kürdler	100	98,3	0,5	0,0	0,0	0,0	0,7	0,4
Tacikler	100	97,8	0,9	0,0	0,0	0,1	0,8	0,4
Polonyalılar	100	0,7	90,1	0,0	0,0	0,1	7,3	1,8
Çeçenler	100	93,7	3,0	0,0	0,0	0,1	2,1	1,2
Kırgızlar	100	96,7	0,9	0,0	0,0	0,0	1,5	0,9
Diğer etnik gruplar	100	34,7	52,3	0,8	0,9	0,1	8,4	2,7

Kaynak: (Bazovyi Doklad Respubliki Kazahstan, 2010-2018 gg. s.69)

*veriler yüzde olarak belirtilmiştir

Toplumun birliği ve her insanın evrensel ve bütünüleyici bir kişilik olarak gelişmesi birbirleriyle ilişkili iki görev olarak düşünülmelidir. Bu, insanlararası birliği amaçlayan, insanların çeşitli gelişmiş yetenekleri olarak anlaşılan Kazakistan kimliğinin, herhangi bir krizin üstesinden gelebileceği ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilerlemesine yardımcı olabileceği anlamına gelir. Nihayetinde kimlik inşa sürecinde etnik bir unsurla birlikte dini motifleri kullanmayan Kazakistan elitleri, toprak

temelli bir kimlik oluşum ve uluslaşma süreci benimsemiştir. Kazak yönetimine göre, Kazakistan toplumunun konsolidasyonu, toplumun çeşitli kesimlerinin çıkarlarının çeşitliliğini korurken birleşik bir temel değerler sisteminin oluşturulması, özellikle küreselleşme bağlamında önemini korumaktadır.

3.3.8. Mitolojik unsurların inşası

Kazakistan’da dil ve g politikaları başta olmak üzere uluslaşma sürecinde pek çok başka politika araçları ve kimlik oluşum enşrmanları geliştirilmiştir. Benzer süreçlerden geçen birçok farklı ülkede olduğu gibi tarihin yeniden yazılması süresine girilmiş ve bu çerçevede harita, sembol ve anıt gibi mitolojik birçok öğede isim değişikliğine gidilmiştir. İlk olarak ülkenin bayrak ve marşının belirlenmesine yönelik çalışmalara başlanmış ve Kazak tarihini ve kimliğini yansıtacak metaforlar ön plana çıkarılmıştır. Kazak kültürü esas alınarak kararlaştırılan ve Kazak kimlik ve tarihi ön plana alınarak oluşturulan bayrak ve ulusal marş 1992 yılında resmen kabul edilmiştir. Sovyetler Birliği döneminde kullanılan melodi değiştirilmeyerek üzerine yeni sözler yazılan marş, 2006’da tamamen değiştirilmiş ve sözleri ile birlikte melodisi de güncellenmiştir (Schatz, 2010, s. 492).

Kimlik inşası bağlamında kullanılan en önemli araçlardan biri olan tarih, Kazak ulus-devlet oluşumu ve uluslaşma süreçlerinde de etkin bir şekilde kullanılmıştır. Kazakistan’da okutulan tarih ders kitapları değiştirilmiş ve Sovyet-Rus etkisinden arındırılarak yeni bir müfredat çerçevesinde hazırlanmıştır. Eğitim ve ders müfredatlarının dışında tarih konusunda yaşanan bir diğer gelişme tarih çalışmalarına ayrılan fonun arttırılması ve ülke sınırları içerisinde “Kazakların tarihsel olarak bu bölgede bulundukları bu nedenle Kazakların söz sahibi olduğu” gibi söylemlerin ön plana çıkarılmasını sağlamıştır (Aitymbetov vd., 2015, s. 11).

Kazakların bölgedeki hâkimiyetinin ve varlığının Kazak Hanlığının kuruluşundan çok öncelere, Tunç devrine kadar uzandığını ispat etme yolunda çalışmalar başlatılmış ve diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinde olduğu gibi Kazakistan’a ait olduğu dşnlen bazı tarihi fiğrlerden faydalanılarak, ülkenin yeni geçmişi bu fiğrler çerçevesinde inşa edilmeye çalışılmıştır (Kesici, 2010, s. 39).

Fiğrler ile beraber Sovyetler Birliği döneminde yok edilen gbe kültür de tarihin yeniden yazılması sürecinde ön plana çıkarılarak gurur kaynağı olan bir unsur haline

getirilerek kimlik oluşum sürecinin önemli parçalarından biri olmuştur. Kazakların özgür ve hür göçebe kökenlerine vurgu yapılarak onlarca film çekilmiş ve dünyanın farklı bölgelerinde gösterime girmiştir. Bunlardan en çok ilgi göreni ise 40 milyon dolar harcanarak gösterime giren Kazakistan'ın en yüksek maliyetli "Göçebe" filmidir (Yapıcı, 2009, s. 61).

Bununla birlikte tarihsel imgelere yapılan referanslardan hareketle başkentte 2010 yılın açılan alışveriş merkezi için devlet bütçesinden 300 milyon dolardan fazla para harcanarak yapının tarihsel göçebe Kazak çadırı şeklinde inşa edilmesi sağlanmıştır (Astana'da bulunan Han Çadır merkezi). Ayrıca Kazak kültürel miraslarının 500 ciltten oluşmasının öngörüldüğü bir program dâhilinde toplanması için tarihçiler tarafından hazırlıklara başlanmış ve bunun Kazak dilinde yapılması kararlaştırılmıştır. Uluslaşma süreçlerinin en etkin araçlarından biri olan tarihin yeni yorumlar ışığında tekrar oluşturulmasında önemli bir yere sahip olan heykel ve anıtlar da bağımsızlık süreci ile beraber bir değişime tabi olmuşlardır. Özellikle Sovyetler Birliği döneminden kalan heykel ve anıtların birçoğu kaldırılmış ve yerine Kazak tarihinin sembolleri yerleştirilmiştir. Stalin ve Lenin heykellerinin yerini Kazak tarihinin önemli mitolojik öęeleri²⁰, kahramanları ve ülkenin yeni dönemde kurucusu olarak görülen Nursultan Nazarbayev'in heykelleri almıştır (Ayan, 2019, ss. 56-57).

Kazakistan'da uluslaşma sürecinde oldukça önem verilen bir diğer konu sokak, cadde, şehir, dağ ve ırmak isimleri başta olmak üzere birçok coğrafik tanımlamalar üzerinde yapılan isim değişiklikleridir. Kazak tarihi ve kültürü merkezli isim değişiklikleri devlet başkanı tarafından bizzat desteklenmiş, büyük bir kısmı ise bizzat kendisi tarafından ortaya atılmıştır. Bu konuya en az dil politikaları kadar önem verdiğini belirten Nursultan Nazarbayev bu doğrultuda verdiği talimat sonucunda "Devlet Onomastik Komitesini" oluşturarak, kurumu ad değişiklikleri konusunda öneri sunmaları ve sunulan önerileri Kazak tarihi ve kültürüne uygunluk çerçevesinde değerlendirmeler yapması için görevlendirmiştir (Kesici, 2010, s. 43).

Bir diğer husus ise Kazakistan'ın başkenti 1994 yılında parlamentonun aldığı bir karar ile Aralık 1997'de Akmola'ya²¹ taşınmıştır. Başkent'in taşınması her ne kadar

²⁰ Bunlar arasında başkentte yer alan Bozkurt ve Bayterek anıtları oldukça dikkat çekicidir.

²¹ Adı daha sonra Astana olan şehir 2018 yılında Nursultan olarak değiştirilmiştir.

Kazak yöneticiler tarafından deprem riskinin yüksekliği gibi nedenlere dayandırılrsa da esas neden ulus inşası kapsamında alınması kararlaştırılan etnik azınlıkların yoğunlukta oldukları bölgede meydana gelecek herhangi bir ayrılıkçı hareketin önlenmesine dayanmaktadır. Ülkenin kuzeyinde, Rus azınlığın yoğun olarak yaşadığı bölge başkent yapılarak Kazak nüfusunun önünün açılmasını planlamıştır. Endüstri bölgesi olan Astana’da Kazak nüfusun artması tarım sektöründe çalışan Kazakların sanayi sektörü içindeki işgücü paylarının arttırılması anlamına geldiği için bu karar ulusal bütünlük ile birlikte Kazak nüfusun ekonomik rolünün de arttırılmasını hedeflemektedir (Yapıcı, 2009, ss. 66-67).

1997 yılı ile birlikte bölgenin demografik yapısında önemli değişiklikler meydana gelmiş ve “Orta Asya’nın tek büyük Rus yerleşim bölgesi” etkisini büyük oranda kaybetmiştir. Yine de bölgedeki Rus etkisinin tamamen yıkıldığını söylemek doğru bir yaklaşım olmaz. Mart 2014’te Rusların Kırım’ı işgal etmesi ile birlikte Kazakistan’a gelen göçmenlerin ülkenin kuzeyine yerleştirilmesi bu süreçlerin daha da uzayacağı anlamına gelmektedir (Ayan, 2019, s. 81).

Son olarak Kazakistan açısından başkent, yukarıda bahsedilen politika sebeplerin ötesinde kültürel anlamda sembolik bir öneme sahiptir. Yeni cumhuriyetin yeni başkentine çok fazla yatırım yapılarak Kazak sembolleri ile donatılmış, uluslararası düzeyde pozitif algı oluşturulabilmesi için birçok etkinlik ve faaliyetlere ev sahipliği yapmıştır.

3.3.9. Ortak ev: kimlik inşasında Kazakistan Halklar Asamblesi

Devlet Başkanı olarak 1992 yılından itibaren etnik gruplar arası ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin çalışmalara başlayan Nursultan Nazarbayev aynı yılın aralık ayında yaptığı bir konuşmada, Kazakistan’da etnik gruplar arası uyum ve eşitliğin güçlendirilmesini sağlayacak araçlardan olan Kazakistan Halklar Asamblesi ismi verilen yeni bir kurumun oluşumunu sağlayarak şunları söylemiştir:

“Kazakistan’ın ana zenginliği olan Halklar arası dostluk, yalnızca bir Kazakistanlı kuşak üzerinden yaratılmış değildir. Tarihimizde ve günümüzde yaşananları tekrar düşündüğümüzde internasyonalizmin iyi niyete dayalı olan geleneklerini aşmakla beraber bu serveti boşa harcayacak haddimizin olmadığını anlıyoruz. Sonuçta bu son birkaç yılda parti direktifleri ile oluşmuş bir şey değildir. Kazakların tarihi, toprakları yıllar öncesine dayalı farklı hakların temsilcilerini politik ve sosyal sebeplerden dolayı

kabul etmiştir. Her bir bireyin, her bir etnik grubun ve milletin sesine kulak vermeliyiz. Bu yüzden bunu kurumsal bir temele geçirerek, Kazakistan halklarına uyum ve birlik asamblesi adı altında yeni bir toplumsal kuruluş oluşturmamız gerekmektedir (Vıstupleniye prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbayeva).

Nazarbayev, 16 Şubat 1995'te Asamble'nin Cumhurbaşkanlığı nezdinde kurulması gerektiğini belirtmiştir (Gürsoy ve Vurucu, 2019, s. 15). Böylece 1 Mart 1995'te kurulan Kazakistan Halklar Asamblesi'nin temel görevi, etnik gruplar arasındaki ilişkileri düzenlemek ve Kazakistan toplumunun konsolidasyon süreçlerini teşvik etmektir. Hukuken, Asamble bir devlet organı değildir, ancak bu alandaki devlet sorunlarını çözmek için oluşturulan Asamble de facto olarak etnik gruplar arası ilişkilerin toplam devlet-kamu düzenlemesinin bir unsuru olarak hareket eder. Bir dizi Asamble belgesi, Kazakistan'da etnik gruplar arası ilişkilerin geliştirilmesine yönelik beklentilere ve sosyal ve politik düzenleme sisteminin kavramsal temellerine ilişkin stratejik bir vizyon formüle etmektedir. Asamble ülkenin her bölgesinde kurulan küçük asamble temsilcilikleri, 40 farklı etnik kökeni simgeleyen dernek ve 260 delegenin katılımı ile 1995 Mart ayında I. Ulusal Kongresini gerçekleştirmiştir. Kuruluşundan itibaren Kazak devlet başkanı görev süresinin 2000 yılına kadar uzatılması, yeni anayasanın kabulüne ilişkin referandum düzenlemeleri gibi oldukça önemli politik misyonlar üstlenmiştir (Bülbül, 2008, s. 40).

1996 yılında Asamble tarafından yapılan Anayasa değişikliğine ilişkin açıklama Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Kimliğinin Oluşum Konseptinde yer aldığı şekliyle ifade edilmiştir:

“Kazakistan halkının birliği ve etnik gruplar arasındaki uyum, devletin gelişimi bağlamında özel bir anlama sahiptir. 125 farklı etnik gruptan oluşan Kazakistan halklarının birliğinin ve beraberliğinin pekiştirilmesi zor olmasına rağmen pekâlâ mümkündür. Bunun gerçekleştirilebilmesi için tüm şartlar mevcuttur. Her şeyden önce etnik grubuna, aidiyetine bakılmaksızın eşitliği ilan eden Anayasa mevcuttur (Rasporyajeniye Prezidenta Respubliki Kazahstan 23 mayı 1996 g. № 2995).

Kazakistan'da farklı etnik grupların bir araya gelerek oluşturduğu toplum “Kazakistanlılar” ve “Kazakistan Milleti” olarak üst kimlik altında birleştirmek Nazarbayev'in ulusal kimlik projesinin en başlı hedeflerinden biridir. Farklı din, entisite, kültürlerden oluşan ekonomik ve sosyal farklılıklar sergileyen halkı birlik ve beraberlik temelinde karma bir millet yaratmayı hedeflenmiş ve refah içinde

yaşayabilmesi için tüm kamu kurumları görevlendirilmiştir (Gürsoy & Vurucu, 2019: 17). Bu bağlamda toplumda dengeleyici rol üstlenen, etnik azınlık grupları arasında uyum ve istikrarı sağlayarak hedeflenen hoşgörü ve toplumsal uyum modelinin gelişmesinde en önemli rollerden birine sahip olan Kazak Halklar Asamblesi Kazakistan'da oldukça önemli bir siyasal aktör ve sivil toplum kuruluşudur.

Kazakistan Halklar Asamblesinin etnik gruplar arası ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik ana faaliyetlerini 9 maddede özetlemek mümkündür:

1. Toplumun güçlendirilmesinin temeli olarak sosyal istikrarın pekiştirilmesi
2. Tüm etnik grupların kültür, din ve geleneklerinin geliştirilmesi
3. Devlet dili ve Kazak halkının kültürü ile Kazakistan etnik gruplarının konsolidasyonu bağlamında Kazakistan kimliğinin oluşturulması
4. Kazakistan vatanseverlik değerlerinin öğretilmesi ve gençler ile çalışmaların yürütülmesi
5. Devlet kurumlarının ve STK'ların etnik gruplar arası ilişkileri alanında etkin etkileşimin geliştirilmesi
6. Etnisiteler arası etkileşimlerde olumsuz durumların önlenmesi ve etnik faktörlerin siyasallaşmasını önleyen olası tehditlerin etkisizleştirilmesi için pro-aktif bir mekanizma sisteminin oluşturulması
7. Yabancı ülkelerde ikamet eden vatandaşların anadili, kültürü ve geleneklerinin gelişiminin korunması konularında desteklenmesi
8. Uluslararası kurumlar ve yabancı ülkelerin STK'ları aracılığıyla entegrasyon ilişkilerinin geliştirilmesi
9. Kazak Halklar Asamblesinin devlet ulusal politikasını uygulama yönünde çalışmaların geliştirilmesi ve siyasal sistemin demokratikleştirilmesindeki rolünün artırılmasıdır.

Daha önce de bahsedildiği gibi Kazakistan'da kimlik inşa süreçlerinde reformların başarılı bir şekilde uygulanabilmesi, etnokültürel farklılıkların muhafaza edilmesi için gerekli şartlar olarak istikrarın öne planda tutulması ve etnik azınlık gruplar arasında uyumun korunmasına büyük önem atfedilmiştir.

Sovyet sonrası dönemde Orta Asya coğrafyası özelinde Kazakistan uluslaşmasının, kimlik veya ulus-devlet oluşumunun diğer ülkelerden ayırt edici özelliği barışı ve toplumsal uyumu korumasıdır. Dünyanın neresinde olursa olsun Kazakistan benzeri

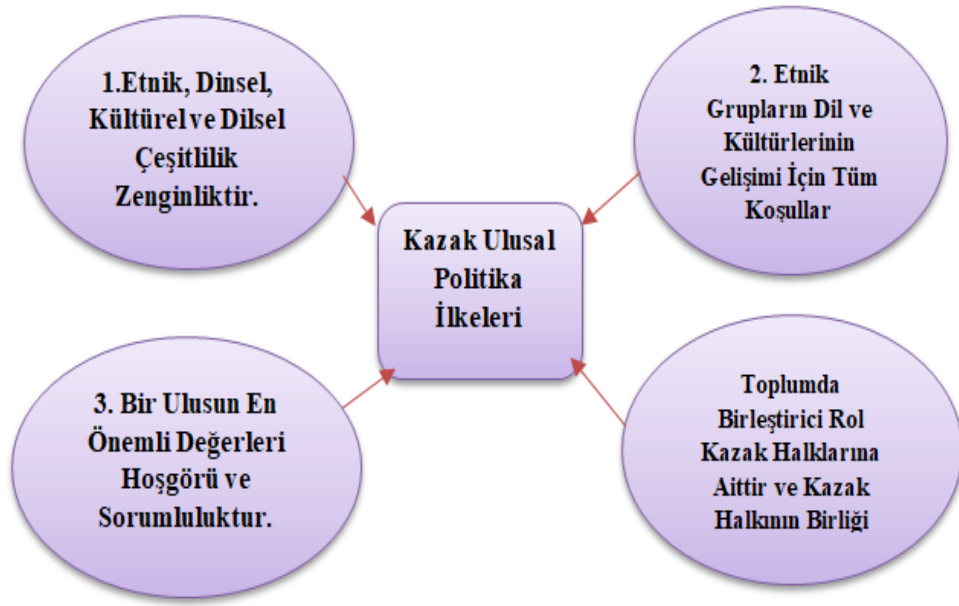
birçok etnisiteye ev sahipliği yapan ülkelerde etnik topluluklar arası uyum ve hoşgörü kültürünün pekiştirilmesi, devletin etnik ve ulus inşası siyaseti ile paralel bir şekilde yükselmiştir.

Sonuç olarak Kazakistan'da ulus-devlet ve kimlik oluşum süreçleri Kazak ulus inşası modeli diye adlandırabileceğimiz bir vaka sunmaktadır. Kazakistan'ın Etnik uyum olgusu, birlik ve uyum düzeyini yeniden sağlamak ve sürdürmek olduğu ilk dönemini geride bırakmıştır. Son dönemlerde, yalnızca aktif ve sürekli etkileşim sürecinde gelişen ve korunan yeni bir gelenek oluşturmak, yaratmak, tasarlamak, icat etmek ve bu ideallerin gücünü test etme sürecine girmiş bulunmaktadır. "Çeşitlilik İçinde Birlik" söylemi sadece dış benzerlikler değil, birlikte yaşadıkları tarihsel hafızayı göz önünde bulundurarak ortak bir gelecek özlemi, birlik bilinci temelinde oluşturulan ideallerin, ortak kader ve ülkesi için gurur duyan bir millet yaratma olgusudur. Kazak devleti, vatandaşlığa dayalı sivil ve Kazak etno-kültürel simgelerini içeren etnik kimlik ikilemini, yurttaşlar topluluğu ile uzlaşmalar temelinde birleşerek çözmeye çalışırken aşırı uçları bir araya getirmeyi ve uzlaştırmayı çabalamaktadır. Bir yandan, bu strateji etkinliğini göstermiştir. Kazakistan, Kazakistan kimliğinin oluşumunun etnik ve sivil vektörleri arasında bir denge kurmayı başarmıştır. Etnik boyuttaki devlet politikasının güvenilirliği ve öngörülebilirliği, Kazak etnik uyumunun özel gelişmiş bir modeli hakkında mutlak bir kesinlikle konuşmamıza izin vermektedir. Kazakistan'da uluslaşma veya ulus-devlet süreçlerinde belirlenen temel ilkeler Devlet Başkanı Nazarbayev tarafından Kazak Halklar Asamblesinin 9. Kongresinde sunulmuştur.²² Kazakistan'ın ulusal politika ilkeleri Şekil 3.2'de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Bu ilkeler görsellerden de görüldüğü üzere 4 ana unsur üzerinden derlenmiştir.

Ve sonuç olarak mevcut kimlik ikileminin içinde gelişen ve büyüyen Kazak ulus bilinci de gün geçtikçe yükselmeye devam etmektedir. Her ne kadar devlet multi-kültürel bir topluma sahip olsa da, bu fenomen Kazakların sayısındaki artış ve ulus bilincinin yükselmesi sebebiyle Nazarbayev'in oluşturmaya çalıştığı Kazakistan Milleti projesinin sürdürülebilirliğini soru işareti altında bırakmaktadır. Kazak etnik bilincinde en baştan özgürlük ideallerine karşı bir direniş yoktu. Kökleri göçebe

²² Nazarbayev'in Kazak Halklar Asamblesinin 9. Kongresinde sunduğu ilkelerin tamamı için bkz.: (Vystuplenie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbayev ana devyatoy sessii Assambleii Narodov Kazahstana)

toplumların özgürlük anlayışı, savaşlarla elde edilen Batı özgürlük düşüncesinin aksine, en baştan kendi doğası gereği verili ve korunmaya muhtaç olmayan bir armağan olarak algılanır. Bu durumda Kazak etno-kültürel sembollerine dayalı Kazak ulusu kimliği yalnızca baskılara maruz kalmış Rus geçmişinden arınmak için değil, gerçek anlamda demokrasinin yaşandığı bölgelere doğru entegre edilme arzusuyla hareket etmektedir.

Şekil 3.2. Kazak Ulusal Politika İlkeleri

4. KAZAKİSTAN'IN ÇOK VEKTÖRLÜ DİŞ POLİTİKASI

Tümevarım yöntemi ile ele alınan çalışmamızda bu bölüm Kazakistan Dış Politikasının arka planını ve bağımsızlığından bugüne kadar geçen sürede izlediği çok vektörlü (yönlü) dış politikasını irdelemeye odaklanacaktır. Daha önceki bölümde tarihsel bir perspektiften irdelenen kimlik ve uluslaşma süreçleri, literatürdeki iç-dış faktör kavramsallaştırmasının bir yansıması olarak görülen dış politika davranışlarını analiz etmeyi zorunlu kılmaktadır. Nitekim ulus-devlet oluşum süreçlerinde uygulanan her bir siyasanın ülkelerin dış politika yapım süreçlerinde kendine yer bulduğunu belirten Sönmezoğlu ve Bayır (2014, s. 54), uluslararası ilişkilerde iç ve dış politikanın birbirinden ayrılmaz birer bütün olduğunu dile getirmektedir.

Kazakistan, 16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını en son ilan eden Sovyet Cumhuriyeti olarak, çok etnikli yapısı ve Sovyetler Birliği döneminde hüküm süren siyasi elitin şapka değiştirerek²³ devam etmesi neticesinde tüm Orta Asya coğrafyasını kapsayan “Bağımsız kaldılar mı yoksa bırakıldılar mı?” tartışmasının en temel aktörlerinden biri olmuştur. Çarlık Rusya’nın etkisi altına girmesi ile birlikte başlayan bu etnik dönüşüm, Stalin’in politikalarıyla doruk noktasına ulaşmıştır. Kruşçev’in “Bakır Topraklar Politikası” kapsamında bölgeye göç ettirilen 2 milyona yakın Slav’ın da etkisiyle Kazaklar kendi topraklarında azınlık durumuna düşmüştür. Etnik politikaların dil, din ve eğitim araçları ile desteklendiği Ruslaştırma politikaları 1980’li yıllara gelindiğinde bambaşka bir manzarayı beraberinde getirmiştir. Öyle ki etnik olarak Kazak olan yöneticilerin dahi yüzde 50’sinin Kazakça bilmediği ancak buna karşı Rusların ancak yüzde 5’inin Kazakça konuşabildiği, Rus yönetim ve geleneklerinin neredeyse tüm coğrafyaya hâkim olduğu bir durum söz konusudur (Cummings, 2006, s. 179).

Böyle bir durumda bağımsızlığını ilan eden Kazakistan ve nihai karar alıcı olarak Nazarbayev, dış politika önceliklerini de tüm bu gelişmeleri dikkate alarak belirlemiş ve içeride olduğu gibi dışarıda da denge siyaseti izleme yoluna gitmiştir. Uluslararası ve bölgesel alt sisteme entegre olma çabası çerçevesinde ülkesindeki en yüksek

²³ Orta Asya Cumhuriyetlerinde Komünist Parti Sekreterlerinin bağımsızlık sonrası süreçte, yeni Cumhuriyetler kurulurken temel aktör (kurucu lider) olmaları, onlara ilişkin aynı yöneticilerin şapka değiştirmesi yorumunu beraberinde getirmiştir.

azınlık grubu oluşturan Ruslardan gelebilecek bağımsızlık talebinin önüne geçmek için Rusya ile ilişkilerini hassas bir şekilde geliştirmiş, bu bağlamda BDT'nin (Bağımsız Devletler Topluluğu) kurucu üyelerinden biri olmuştur. Aynı zamanda bir kara devleti olması ve bu durumun hammadde ihracatında Rusya'ya karşı bağımlılığı beraberinde getirmesi ülkeyi alternatif arayışlar içine itmiştir. Bu nedenle ABD başta olmak üzere Çin ve AB ülkeleri gibi küresel aktörler ile de kuvvetli bağlar oluşturmaya çalışmıştır. Enerji kaynakları başta olmak üzere kendine alternatif yollar üretmeye çalışan bağımsız Kazakistan'ın kurucu lideri Nazarbayev, liberal değerlerin hâkim olduğu yeni dünya düzeninde ülkenin ekonomik ve siyasi yapısını da bu doğrultuda dönüştürmeye çaba göstermiştir (Nurgaliyeva, 2016, ss. 94-95).

Ekonomik dönüşümün başarılı bir şekilde gerçekleşmesi için tüm ülkeler ile barışçıl bir çizgide ilişkiler geliştirme niyetinde olan Nazarbayev bu bağlamda nükleer silahların sınırlandırılması konusunda tek başına adım atan ilk eski Sovyet ülkesi olmuştur (Freedman, 1994, s. 146). İzlediği bu siyasa ile ABD, Rusya ve Çin başta olmak üzere birçok ülke ile işbirliğine dayalı iyi ilişkiler geliştiren Kazakistan, 21. Yüzyıl ile birlikte Güney Kore ile de ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmiştir.

Diğer bölgesel aktörler temelinde de ilişkilerini geliştirmekten geri kalmayan Kazakistan, iç politikada inşa ettiği kimliğin bir gereği olarak Türki Cumhuriyetler, özellikle Türkiye ile münasebetini geliştirme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda “Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesi” temelinde Süleyman Demirel'in büyük çabaları ile başlatılan ilişkiler 2009 yılında imzalanan Nahçıvan Antlaşması sonucu Türk Keneşi (Konseyi) adı altında kurumsal bir zemine oturtulmuştur (Bayaliyev, 2014, s. 3). Bunun yanı sıra birçok bölgesel ve uluslararası örgüte katılmayı kendisine misyon edinen Kazakistan, ileride detaylarına değinileceğimiz Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Avrasya Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (AEİT) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) gibi birçok örgüte üye olmuş ve belli dönemlerde etkinliğini artırma yoluna gitmiştir.

Ekonomik ve siyasi kalkınma ile iş birliği temelinde atılan tüm bu adımlar çerçevesinde detaylı bir analiz yapmayı amaçlayan çalışmamızın bu bölümünde ilk olarak bağımsızlık sonrası süreçte Kazakistan'da karar alma ve yönetim mekanizmalarına yönelik genel bir değerlendirme yapılacaktır. Ardından izlenen denge politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkan Atlantikçilik ve Avrasyacılık

ikilemi çerçevesinde ülkeler ve bölgeler ile ilişkiler derinlemesine ele alınacak ve bu bağlamda uluslararası-bölgesel örgütlerin rolleri analiz edilecektir.

4.1. Bağımsızlık Sonrası Süreçte Kazakistan Dış Politikasındaki Aktörler

16 Aralık 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte uluslararası arenaya laik, demokratik, üniter bir devlet olarak katılan Kazakistan Cumhuriyeti dış politikasını uluslararası sistemin temel aktörlerinden olan devletler ve uluslararası-bölgesel örgütleri temel alan uluslararası norm ve kurallara saygılı, devletlerin eşitliğine inanan ve içişlerine karışılmaması prensibine bağlılık çerçevesinde kurgulamıştır. Bununla birlikte Birleşmiş Milletlerin uyuşmazlıkları barışçıl yollarla çözümü ilkesine ve ahde vefaya bağlılık ilkeleri üzerine inşa edilen politikalar ile uluslararası sisteme entegre olabilmek amacıyla vizyoner bir dış politika anlayışı benimsenmiştir (Brysk, 2009, s. 37). Dolayısıyla Kazakistan bölgede barış ve istikrarın sağlanması için karşılıklı işbirliği ve dayanışmanın temel prensip olduğuna inanmış, bu minvalde tarihsel, coğrafi ve kültürel anlamda ortak bir geçmişe sahip olduğu ülkelerle rekabet ve buna dayalı bir çatışmadan ziyade entegrasyon girişimlerine dayalı pro-aktif bir dış politika anlayışı ortaya koymuştur.

Bu bağlamda temel çizgileriyle ele alınacak olursa bağımsızlık sonrasındaki süreçte Kazakistan dış politikasının temel amaçları ilk etapta; bağımsızlık ile birlikte başlatılan reform sürecinin devam ettirilmesi, yabancı sermayenin ülkeye çekilerek ekonomik kalkınmaya yönelik etkinin artırılması, Rusya'ya yönelik bağımlılığın azaltılması ve Orta Asya'daki sınır çatışmalarından uzak durularak Sovyetler Birliği döneminden kalan kitle imha silahlarının bölgedeki devlet dışı paramilitar grupların eline geçmesinin önlenmesi olarak sıralanabilir (İpek, 2007, ss. 1181-1183).

Bağımsızlığını kazanması ile birlikte ulus-devletleşme sürecinde heterojen bir nüfus yapısına sahip olması sebebiyle dengeli bir siyasa izleyen Kazakistan, bu tutumunu dış politikada da sürdürmüştür. Rekabet ve çatışmacı anlayışının hâkim olduğu, mücadelelerle dolu uluslararası sistemde kendini kabul ettirmesini “herkesle dostluk prensibine dayalı barışçıl ve çok vektörlü” bir dış politikaya dayandırmıştır. Burada herkesle terminolojisi ile anlatılmak istenen esas olarak küresel ve bölgesel ölçekte hayati çıkarlara ve sistemde etkin bir güce sahip olan devletlerdir. Kazak siyasi karar alıcıları ve elitleri tarafından devletin bağımsızlığının bu ülkeler ile ilişkilerin hem

ülkesel hem bölgesel anlamda çıkarlarını dengeleyebilmekle korunabileceğine inanılmıştır.

Bu çerçevede temelleri atılan ve inşa edilen dış politika zamanla elde edilen tecrübeler ile revize edilerek uygulanmaya devam edilmiştir. Kazakistan dış politikasında bölgesel ve küresel ölçekte etkinlik esasına göre öncelikli bölgelerin ve ülkelerin belirlendiği aktörler genel olarak 6 grupta incelenebilir.

- Birincil Öneme Sahip Aktör(ler): Ülkenin tarihsel geçmişi ve etnik yapısındaki Rus azınlık göz önüne alındığında Kazakistan için Rusya Federasyonu ile her alanda dostça ilişkiler geliştirmek ve ülkesel bütünlüğüne yönelik endişelerini gidermek dış politikada birincil öncelik olmuştur.
- İkincil Öneme Sahip Aktör(ler): Bir kara devleti olan Kazakistan'ın Rusya ile uzun bir sınıra ve doğal kaynaklar bağlamında bağımlılık zincirine sahip olması, Doğu komşusu olan Çin ile dostça ilişkiler geliştirme yoluna gitmesine ve özellikle enerji kaynakları bağlamında Rusya'ya yönelik bir denge unsuru olarak kullanmasına sebep olmuştur.
- Üçüncül Öneme Sahip Aktör(ler): Yeni dünya düzeninin tasarlayıcısı olan ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri ile ekonomik-ticari ilişkilerin istikrarlı bir şekilde ilerlemesini amaçlayan Kazakistan, Doğu'da iki önemli gücün (Rusya, Çin) komşusu olması sebebiyle hassas dengeler üzerine kurguladığı çok vektörlü dış politikası ile bu güçlerin dengelenmesinde de ABD ve AB ülkelerini birer denge unsuru olarak kullanmaya çalışmıştır.
- Dördüncül Öneme Sahip Aktör(ler): Türki Cumhuriyetler (Türkiye, Özbekistan, Kırgızistan ve Azerbaycan) ve Tacikistan özelinde tasarlanan bu vektör, tarihsel bağlamda kültürel birikimden de faydalanarak ikili ilişkilerin geliştirilmesi ve yeraltı kaynaklarının dünya pazarlarına ulaştırılması için alternatif boru hatlarının inşa edilmesi temellerinde geliştirilmesine yol açmıştır.
- Beşincil Öneme Sahip Aktör(ler): 1990'lı yılların ikinci yarısında yaşadığı ekonomik krizinin ardından büyük bir gelişme gösteren Güney Kore, Kazakistan'ın iç işlerine yönelik mesafeli duruşu ve Nazarbayev'in ülkeye yönelik özel ilgisi sebebiyle ilişkilerin birçok alanda geliştirildiği bir müttefik olmuştur.

- Altıncı Öne Sahip Aktör(ler): Japonya, Afganistan ve Pakistan başta olmak üzere Körfez ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmeyi amaçlayan Kazakistan “açık toplum” prensibi çerçevesinde pazar ekonomisine daha fazla eklemlenmenin yollarını aramıştır.

Rusya, Çin, ABD, AB Ülkeleri, Türki Cumhuriyetler ve Türkiye başta olmak üzere diğer bölgesel aktörler ile güçlü ve yakın ilişkiler kurmayı amaçlayan ve bundan dolayı çok vektörlü bir dış politika izleme hedefinde olan Kazakistan’ın öncelikli vektörleri yukarıdaki önem sırasıyla Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından da birçok kez dile getirilmiştir (Knox, 2008, ss. 479-480). Bu durum bir sonraki bölümde analizi yapılacak olan halka açık sesleniş konuşmalarında açıkça görülmektedir.

Kazakistan’ın dış politika karakteristiğinin çok kutuplu dünyada çok yönlü bir Kazakistan olduğunu vurgulayan Kazantsev (2013, s. 67) ülkenin bu hedef bağlamında attığı adımların bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılından beri değişmeden devam ettiğini, bundan sonraki süreçte de değişmeyerek; ABD, Çin ve Rusya arasındaki rekabeti kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak, maksimum fayda sağlayacağını altını çizmektedir.

Bu doğrultuda 2010 yılında Kazakistan’da dönemin Dışişleri Bakanı Tokayev “Kazakistan Cumhuriyetinin Diplomasisi” isimli kitabında ülkenin çok vektörlü dış politikasını şu şekilde ifade etmektedir:

Kazakistan’ın dış politika özelliği coğrafi alana ve ülkenin milli gücüne orantılı olarak belirlenmektedir. Coğrafi anlamda Kazakistan Avrasya’nın tam ortasında (kalbinde) bulunurken iki güçlü devletle (Çin, Rusya) sınır komşusudur. Aynı zamanda diğer bölgesel ve küresel aktörlerin bölgeye yoğun bir ilgisi vardır. Milli güç bağlamında ise Kazakistan dünya ölçeğindeki etkisi komşusu olan iki güçlü aktöre göre oldukça zayıftır. Tüm bu faktörler göz önünde bulundurulduğunda, Kazak siyasi elitleri ülkenin dış politikasında bağımsızlığı korumak ve içeride de farklı etnik gruplar arasında dengeyi sağlayarak devletin ayakta kalmasını ve güçlenmesini sürdürmelidir. Bu bağlamda yönetici elit dış politikanın çok taraflı olması konusunda mutabık kalmış, Orta Asya’da çıkarı olan aktörler ile iyi ilişkiler geliştirilmesini ve gerekirse bazı tavizler verilmesini yeğlemektedir. Çok vektörlü politika bağlamında her ülkeye uygun bir siyasanın izlenmesi temel koşuldur. Örneğin Kazakistan için Rusya yakın bir dost, Çin yakın bir komşu, Türkiye ve Türki Cumhuriyetler ise akraba ve doğal desteklerdir. (Akhmedyanova, 2019, ss. 17-18)

Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasına yönelik söylem ve demeçler Devlet Başkanı Nazarbayev tarafından da sık sık dile getirilmiştir. 2012 yılında yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında Nazarbayev bunu açıkça dile getirmiştir.

2030 yılından itibaren olgunlaşacak olan Kazakistan, bağımsızlık yıllarında uluslararası süreçlerin eşit haklı katılımcısı olmuş buna elverişli dış koşullar yaratmayı başarmıştır. Bizim önceliklerimiz sabittir ve komşularımız olan Rusya, Çin, Orta Asya ülkeleri ile ve aynı şekilde ABD, AB ülkeleri, Türkiye ve diğer ülkeler ile ortaklıklarımızı geliştirmekten ibarettir. Gümrük birliğini ve ortak ekonomik alanı güçlendireceğiz. Kısa vadede en büyük amacımız, Avrasya ekonomik işbirliğinin kurulması olacaktır. Konuyla ilgili olarak bütün sorunların diyalog yoluyla uzlaşma temelli bir anlayış çerçevesinde çözüleceğini beyan ediyoruz. Birliğin siyasi egemenlik üzerinden herhangi bir baskısının olması söz konusu değildir (Strategiya “Kazakhstan-2050” 14 dekabrya 2012).

Sahip olunan doğal kaynaklar, jeopolitik konum ve bölgedeki diğer Orta Asya ülkelerine oranla nispeten daha güçlü bir ekonomiye sahip olması gibi avantajları fırsata çevirebilmek için bölgedeki mevcut güçlü aktörleri denge unsuru olarak birbirine karşı kullanmayı kendisine misyon edinen Kazakistan'ın dış politikasının şekillenmesinde en önemli unsurlardan biri de kimliktir. Çok etnikli bir yapıya sahip olması sebebiyle dış politikasını Türk, İslam gibi etnik ve dini unsurlar yerine pragmatist temeller üzerine inşa eden Kazakistan, inşa etmeye çalıştığı Kazak kimliği üzerinden de dost ve kardeş ülkeler gibi betimlemeler yaparak kimliği dış politikanın ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür (Cummings, 2003, s. 142).

Bu bağlamda ülkeler ve bölgeler özelinde Kazakistan dış politikasının analizinden önce ülkenin siyasal yapısı ve karar alma mekanizmalarına değinilmesi çalışmamızın kapsamı açısından tamamlayıcı bir yaklaşım olacaktır.

4.1.1. Kazakistan'da siyasal yapı ve karar alma mekanizması

Yaklaşık 18 milyon nüfusa sahip olan bununla birlikte 14 büyük eyalet, 2 büyük şehir (Nursultan, Almatı) 168 il ve 174 ilçeden meydana gelen Kazakistan Cumhuriyeti esas olarak 28 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe giren ilk anayasasında kendisini demokratik ve laik bir üniter devlet olarak tanımlamaktadır (Rancier, 2009, s. 11). Anayasanın ikinci maddesinde ise Kazak milletinin devleti olan Kazakistan Cumhuriyetinin ülkesinde yaşayan tüm vatandaşları arasında dil, din, ırk, cinsiyet ve

milliyet gibi farklılıkları gözetmeksizin eşit hak ve hürriyetleri sağlayacağı teminatında bulunmaktadır. Cumhuriyetin başkanının aynı zamanda devletin de başkanı olduğu ibaresi eklenen 1993 anayasasıyla devlet politikasına yön veren Cumhurbaşkanı'nın görev süresi 5 yıl olarak belirlenmiş, görev ve yetkileri ise şu şekilde sıralanmıştır:

“Cumhurbaşkanı başbakanı, bakanları, ulusal güvenlik konseyi başkanını, yerel yönetimlerin başkanlarını atamak ve kararnameler çıkarmak, bakanlıklar ve yerel yönetimler tarafından alınan kararları iptal etmek gibi yetkilere sahiptir. Aynı zamanda Kazakistan Cumhurbaşkanı parlamentoyu feshedebilme yetkisini elinde bulundurduğu gibi bir yıllık süreyle yasama görevini de üstlenebilme yetkisine sahiptir.” (Heinrich, 2010, s. 29)

İkinci bölümde de belirtildiği gibi bağımsızlık ile beraber Nazarbayev önderliğinde kimlik oluşum süreçlerinin bir gereği olarak dil politikaları başta olmak üzere ilk etapta ciddi bir Kazaklaşma sürecine gidilmiş ancak daha sonra Rus ve Slavların rahatsızlığını dile getirmesiyle beraber izlenen politikalarda denge unsuru ön plana çıkarılmıştır.

Bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi Sovyetler Birliği'nin uyguladığı politikaların bir sonucu olarak Kazakistan ekonomisinin sektörel ve finansal anlamda Rusya ekonomisine entegre bir yapıda olmasıdır. Bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılında ülkenin endüstriyel kapasitesinin yüzde 43'ünün doğrudan Moskova'nın kontrolünde olması ve ancak yüzde 8'lik bir oranını kendisinin kontrol edebilmesi, Rus azınlığın taleplerinin görmezden gelinemeyeceğini açıkça göstermektedir (Pomfret ve Pomfret, 2006, s. 41).

Tüm bu parametreler dikkate alınarak düzenlenen ve yeniden kabul edilen 1995 Anayasasında ise Rusçanın statüsü başta olmak üzere azınlıklara yönelik yeni kararlar alınmış, bununla birlikte yürütmenin başı ve nihai karar birimi olan Cumhurbaşkanının yetkileri başta olmak üzere yasama ve yargı erkinde de belli başlı değişikliklere gidilmiştir. İlk olarak 1995 yılından itibaren parlamenter sistem geri plana itilerek tam başkanlık sistemi kabul edilmiştir. Buna paralel olarak Cumhurbaşkanının yetkileri genişletilmiş ve Cumhurbaşkanının faaliyetlerini kısıtladığı gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi kaldırılmıştır. Bu bağlamda Cumhurbaşkanlığı görev süresi 5 yıldan 7 yıla çıkarılmış; Nazarbayev ise yapılan

seçimlerde aldığı yüzde 98 gibi bir oy oranıyla ülkenin Cumhurbaşkanı seçilmiştir (Isaacs, 2010, ss. 7-8).

Dinmuhammed Kunayev'in yardımcısı olarak Komünist Partiye katılan ve siyasi kariyerinde hızlı bir yükseliş yaşayan bağımsız Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Kazakistan'da ulus-devlet ve kimlik oluşum süreçlerinde olduğu gibi siyasi yönetim mekanizmasının belirlenmesinde de anahtar bir role sahip olmuştur. Ülkedeki nihai karar biriminin en güçlü otoritesi olarak görülen Nazarbayev, Kazakistan Halk Birliği Partisini kurarak irili ufaklı birçok grubun da desteğini almıştır (Aitken, 2009, s. 91).

Ülkede 6 siyasal parti ve birçok siyasal grubun yer aldığı siyasal yapıda yasama erki Meclis ve Senato'dan oluşan iki yönlü bir yapıya sahiptir. Yasama organının görev dağılımına bakıldığında Senato'nun meclise oranla daha üstün ve Cumhurbaşkanıya yakın yetkilerle donatıldığı açıkça görülmektedir. Toplamda 47 sandalyeden oluşan Senato'nun üyelerinin iki dereceli bir seçim yoluyla vilayetlerin, 2 büyük şehrin ve başkent'in temsil organlarının birleşik toplantısında belirlenmesi şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca her vilayetten, büyük şehirlerden ve başkentten iki kişinin seçilmesi ile toplamda 40 üyeye ulaşan Senato'nun yedi üyesinin ise doğrudan Cumhurbaşkanı kararıyla seçilmesi kararlaştırılmıştır. Görev süresi altı yıl olan ve üç yılda bir yenilenen Senato  yeliği seçimlerinde kişilerin aday olabilmeleri için belli şartlar konulmuştur. Seilebilmek için 30 yaşını doldurmuş olmakla beraber, Kazakistan'da en az üç yıl sürekli ikamet etmiş, yüksek eğitim görmüş, en az beş yıl iş tecrübesi olan ve yine en az beş yıl ülke vatandaşı olma şartları getirilmiştir. Anayasada seçilebilmek için temsil ettikleri vilayetlerin, büyük şehrin veya başkent'in semeninde en az yüzde 50 oy almaları gereken Senatörlerin bunu sağlayamadıkları takdirde ikinci tura gitmek durumunda kalacakları ve bu turda en çok oyu alan adayın seçimi kazanmış olacağı belirtilmiştir. Senatoyu bürokratik bir yasama organına dönüştüren seçim yasası, senato seçimleri için vilayetlerde seçmenlerin en az yüzde 50'sinin katılımını zorunlu kılmıştır (Bowyer, 2008, ss. 37-38). Ülkedeki yöneticiler ve yerel meclisler üzerinde yer alan kapsamlı hükümet yetkilerinden dolayı, bu organlar yürütmenin bürokratik alt alanları olarak işlev görmekte, Senato nihai karar birimi olan Cumhurbaşkanıya bağımlı bir karaktere bürünmektedir.

77 milletvekilinden oluşan mecliste ise vekillerin 67 tanesinin tek turlu çoğunluk esasına dayalı seçim sistemi ile seçilmesi kararlaştırılırken, geriye kalan 10 milletvekilinin ise partiler tarafından oluşturulan listeler temelinde nispi temsil esasına göre seçilmesi belirlenmiştir. Buna göre bir adayın milletvekili seçilebilmesi için partilere yüzde 7 seçim barajı konarken, vekillerin görev süreleri 5 yıl olarak belirlenmiştir (Isaacs, 2010).

Anayasada yasama organının meclis kanadının yetki ve sınırlılıkları şu şekilde belirtilmiştir:

Parlamento, Anayasa’da değişiklik ve eklemelerin yapılmasına ilişkin yasaların belirlenerek Senato’ya gönderilmesi, hükümetin, saymanlık konseyinin ve her ikisi tarafından ortak olarak hazırlanan bütçenin görüşülerek onaylanması veya reddedilmesi, Cumhurbaşkanı tarafından geri gönderilen yasaların tekrar görüşülmesi, gerek görüldüğü takdirde Cumhurbaşkanı’na bir yıl süre ile yasa yapma yetkisinin verilmesi, Başbakan ve Merkez Bankası başkanlarının onaylanması, hükümet programlarının onaylanması, güvenoyu, savaşla ilgili veya olağanüstü durumlar ile ilgili kararların alınması, referandum tekliflerin görüşülüp karara bağlanması, Anayasa Konseyi’nin raporlarının görüşülmesi gibi konularda tam yetkilidir. (Ayupova, 1998, s. 51)

Bununla birlikte ilk olarak mecliste görüşüldükten sonra bir diğer yasama organı olan Senato’da görüşülmesi gereken konular ise yine Anayasa’da 54. Maddede şu şekillerde belirtilmiştir:

Meclis tarafından onaylanan yasaların görüşülüp, kabul edilmesi bütçe görüşmelerinin yapılması, idari düzenlemeler ile ilgili konuların görüşülmesi, devlet ödülleri veya diplomatik dereceler gibi unvanların onaylanması, devlet borçları, ekonomik ve sosyal konuların görüşülmesi ve gerekli görülürse onaylanması, af kararlarının görüşülmesi ve son olarak uluslararası antlaşmaların görüşülüp onaylanması gibi konularda tam yetkilidir. (Nurumov ve Vashchanka, 2016, s. 144).

Yalnızca Senato’nun yetki sınırları arasında bulunan konular ise Anayasanın 56. Maddesinde şu şekilde belirlenmiştir:

Cumhurbaşkanınca atanan Yüksek Mahkeme Başkanının onaylanması, Cumhuriyet Yüksek Mahkeme yargıçları ve üst düzey kurulların temsilcilerinin Senato’da yapılacak oylama sonucunda onaylanması veya azledilmesi, yeminlerin kabul edilmesi, yine nihai karar alıcı olan Cumhurbaşkanı tarafından atanan Başsavcı ve Milli Emniyet Komitesi Başkanı’nın onaylanması, Yüksek Mahkeme Başkanı, Başsavcı veya yargıçların dokunulmazlıkların kaldırılmasına ilişkin kararların alınması, yerel temsil organlarının yetkilerinin sonlandırılması, Senatodan iki üyenin Kazakistan Yüksek Hakem

Mahkemesine yapılacak seçimle belirlenmesi ve Meclis'in Cumhurbaşkanını görevden alma kararını gözden geçirerek sonuçlarını yapılacak birleşik oturumda sunma (Ayupova, 1998, s. 67).

Anayasa'da yapılan yetki dağılımından da anlaşılacağı gibi, Senato oldukça stratejik ve geniş yetkiler ile donatılmış bir üst meclis görünümündedir. Cumhurbaşkanının kamusal alanda stratejik öneme sahip mevkilere atadığı kişilerin Senato tarafından onaylanması bunun en açık göstergesidir. Ayrıca Meclis'in Cumhurbaşkanının görevine son verilmesi konusunda vereceği kararda yine sonrasında Senato'ya bağlanarak Meclis ve Cumhurbaşkanı arasında bir denge mekanizması ve denetleyici yetkilere sahip bir üst kamera olması sağlanmıştır. Anayasa'da yapılacak ilgili değişikliklerinde her ne kadar ilk olarak Meclis'te konuşulması kararlaştırılmışsa da sonrasında Senato tarafından da görüşülmesi şartı getirilmiş; karar yetkisi yalnızca Mecliste olan konularda da doğrudan veya dolaylı yoldan donatılan yetkileri ile sürecin takibini yapması sağlanmıştır (Bowyer, 2008, ss. 37-38).

Bu bağlamda dış politikada alınacak kararlar özelinde yürütmenin başı ve nihai karar birimi olan Cumhurbaşkanı ile birlikte her ne kadar yasamanın iki kolundan biri olan Meclis ve Senato ön plana çıkıyorsa da esas olarak bu karar Cumhurbaşkanına ve bir danışma kurulu niteliğine sahip olan Senato'ya verilmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanına gerekli görüldüğü takdirde 1 yıl süre ile yasa yapma yetkisinin verilmesi Kazakistan'da uluslaşma ve kimlik inşası süreçlerinde gerekli görüldüğü hallerde yasama ve yargı erklerinin yetkileri sınırlandırılmıştır (Kembayev, 2017, s. 294). Bu bağlamda Meclis'te alınan kararların Senato'da görüşülerek onaylanmasının kararlaştırılması, 9 üyesinin direk olarak Cumhurbaşkanı tarafından seçilen Senato'nun Cumhurbaşkanının ardından kararların alınmasındaki karar birimi mekanizmasını temsil ettiği açıkça görülmektedir.

Bununla birlikte bağımsızlıktan sonraki süreçte milli demokratik bir yapılanmaya gidilen Kazakistan Cumhuriyeti'nde bunun bir gereği olarak çok partili yaşam benimsenmiştir. Üstelik daha önce de değinildiği gibi 125 farklı etnik grubun yer aldığı ülkede azınlıkların hakları Anayasa aracılığıyla garanti altına alındığı gibi “Anayasal düzeni zorla değiştirmek, ülkenin bütünlüğünü zedelemek, devlet güvenliğini tehlikeye atmak, dil, din, ırk, milliyet ve sınıf çatışmalarından kaçınmak devletin garantisidir” ifadeleriyle devletin üniter yapısına yönelik yapılabilecek herhangi bir ayrılıkçı harekete de izin verilmeyeceği açıkça belirlenmiştir. Nitekim

yıllarca Ruslaştırma politikalarına maruz kalan ve bu nedenden dolayı bağımsızlığa giden süreçte ancak pasif direniş gösteren Kazaklara karşı devlet, kimlik oluşum sürecinde baskın güç olmuş ve diğer azınlıklara yönelik denge unsurunu gözeterek politikalarını uygulamaya çalışmıştır.

Bölümün devamında görüleceği gibi bu dış politikaya da yansımış Rusya başta olmak üzere özellikle etnik azınlıkların çoğunlukta olduğu ülkelere yönelik ılıman dış politika izlenmiş, bölgesel ve uluslararası örgütlere üyelik bu minvalde gerçekleştirilerek ülkenin bütünlüğü garanti altına alınmaya çalışılmıştır.

Çok partili hayata geçişle birlikte de farklı etnik grupların siyasal oluşumları kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda birinci grup partiler ve gruplar, Nazarbayev'in temsil ettiği stratejik sınırlar doğrultusunda türemiş, bir merkez parti olmak üzere onun etrafında şekillenen küçük ancak sadık muhalefet partileri biçiminde tamamlanmıştır. Bu durum kimi yazarlar tarafından Nazarbayev'in ülkedeki otoriter siyasal yönetime demokratik bir görünüm verme çabası olarak görülürken, diğerleri tarafından ise Nazarbayev'in Rus ve Slav nüfus tarafından oluşturulacak olası bir çoğunluk hareketine yönelik izlediği bir siyasa olarak adlandırılmıştır (Pistan, 2019, s. 4).

Bu çerçevede Nazarbayev 1991 yılında KzKP'nin (Kazak Komünist Partisi) ardından kurulan Sosyalist Parti'nin (SP) başına geçmeyi ısrarla reddetmiş ve hükümetin hiçbir üyesinin partide yer almasına izin vermeyerek partinin başkanlığına Kazak milliyetçisi bir yazar olan Anvar Alimcanov'un getirilmesini sağlamıştır. Nitekim dışarıdan desteklediği partinin yönetim kademeleriyle sorun yaşadığını ve üzerinde otorite kuramadığını anladığında ise SP içindeki muhalif grupları tasfiye ederek kendisine bağlı yeni bir partinin kurulmasını gündeme getirmiş ve 1995 yılının Şubat ayında Halkın Birliği Partisi (SNEK) adı altında yeni bir devlet partisi kurmuştur. Parti yerini 1998 yılında bir başka devlet partisi olan Demokratik Halk Partisine (Nur Otan) bırakmıştır (Kembayev, 2012, s. 54).

Ülkedeki muhalefet partileri açısından literatürde önemli bir yer tutan parti ise SP ile aynı dönemlerde Olcas Süleymanov tarafından kurulan Halkın Kongresi Partisi (NKK)'dir. Kökeni ve kuruluş amacı 1980'lerin sonunda ülkede giderek güç kazanan anti-nükleer ve çevreci bir sivil toplum kuruluşu olan Nevada-Semipalatinsk hareketine dayanan parti Nazarbayev'den taleplerine yönelik destek görmüş ve bu

bağlamda ülkede nükleer denemeler yasaklanmıştır (Kembayev, 2017, s. 294). Daha önce de belirtildiği gibi Kazakistan bunu kendi başına yapan ilk SSCB ardılı ülkedir.

Ülkedeki çok partili yaşamın getirisi olan siyasal yapılanmalara yönelik olarak Nazarbayev'in etnik hareketler dışında genel anlamda muhalif taleplere yanıt vererek ılımlı bir muhalefetin gelişmesine katkı sağladığı ancak etnik gerilimlere yönelik hareketleri kısıtladığı çıkarımı yapılabilir. Bu bağlamda ikinci grup siyasal partiler kategorisinde yer alan etnik-milliyetçi partilerin yetkileri sınırlı tutularak, olası bir ayrılıkçı hareketin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

4.1.2. Ulusal faktörlerin Kazak dış politikasına etkisi

Uluslararası sistem içerisinde en temel aktörlerden biri olan devletlerin dış politika davranışlarını düzenleyen bir birim olarak karar yapısının ulusal yapıyı dikkate almadan bir strateji geliştirmeyeceğinin altını çizen Sönmezoğlu ve Bayır (2014, s. 218), dış politikada alınan aksiyon adımlarında başarının ulusal yapının özelliklerini doğru okumakla paralel olduğunu dile getirmektedir.

Kazakistan Orta Asya'da yer alan devletler özelinde Rusya ile en yakın ilişkilere sahip olan ülkedir. Bu durumun birçok sebebi olmasına rağmen esas olarak tarihsel anlamda süregelen birikimden kaynaklandığı görülmektedir. İki asırdır Kazak halkını gerek propaganda gerekse diğer baskı unsurları ile etkilemeye çalışan Rusya bu ekseninde özellikle SSCB döneminde ülkedeki tarih kitaplarını kendi uluslaşma siyaseti ekseninde yeniden yazdırarak Kazaklık/Türklük bilincini ayakta tutabilecek tüm metaforları ortadan kaldırmıştır. Yalnızca kendilerinin Kazak haklarının dostu olduğu ibarelerine sık sık yer vererek bu durumun medya ile güçlendirilmesi gerek göçebe kökenli bir kültüre sahip olması gerekse çağın gereklilikleri düşünüldüğünde bölge nüfusunun çoğunun medyayı sorgulama kabiliyetinin düşük olması Ruslar tarafından empoze edilen fikirlerin nüfusun çoğunluğu tarafından kabul edilmesine yol açmıştır (Noda, 2016, s. 71).

Sovyetler Birliği döneminde tarih yazımındaki Rus etkisini kabul etmeyen Kazak aydınları ise oldukça çetin mücadeleler vermek zorunda kalmışlardır. Ancak bu durum Rusların her türlü askeri baskı aracını kullanarak ayaklanmaları çok sert biçimde bastırması ve bölgede Sovyet hegemonyasını kurmaları ile sonlanmıştır (Syddykov, 2019, s. 37). Nitekim 70 yıllık süreç boyunca Rus aydınları

Kazakistan’da kendi çıkarlarına hizmet edecek insan modelinde elitler yetiştirmişlerdir. Mevcut sistem tarafından yetiştirilmiş olan bu insan tipleri her ne kadar günümüzde büyük oranda azaldıysa da bağımsızlık sürecinde Kazakistan’da karar alma mekanizmasının içinde bulunmuş gerek iç gerekse dış politikanın şekillenmesinde büyük etkiye sahip olmuşlardır.

Toplumsal ve sosyal alandaki Rus etkisine ek olarak ekonomik anlamda da Kazakistan Rusya ile yakın ilişkiler içine girmek zorunda kalmıştır. Bunun nedeni Sovyetler Birliği’nin ekonomik yapısından kalan bir miras olarak ithalatının yarıya yakınına Rusya’dan yapması ve bir kara devleti olan Kazakistan’ın kapalı rejimlerle çevrili olduğu diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinden alternatif bir pazara sahip olmamasıdır. Ayrıca ulusal yapıda en yüksek azınlık grubunu oluşturan ve ülkenin Kuzey kesiminde yaşayan Rus ve Slavların endüstri ve ticari üstünlüğü ellerinde bulundurmaları da bu duruma gerekçe olarak gösterilebilir. Ülkenin ekonomik olarak kalkınabilmesi için petrolün dış piyasalara bir an önce pazarlanması zorunluluğu, Rusya’yı “bypass” eden boru hatlarına alternatif bir yol olarak Hazar Denizi kanalıyla Azerbaycan üzerinden dünya pazarlarına açılma stratejisini ilk etapta maliyetli olduğu gerekçesi ile geri plana atmış; BDT ve Rusya Federasyonu’na olan bağımlılığını dengelemek için dış politikanın ikinci ayağı olan Transatlantik (Amerika ve Avrupa) ülkeleri ile ilişkilerine ağırlık vermiştir.

Batı vektörü ile birlikte Çin başta olmak üzere Asya, Türki Cumhuriyetler, Türkiye ve Ortadoğu ile de ilişkilerini geliştirme çabası içine giren Kazakistan, temelde ulusal yapısından dolayı çok vektörlü (yönlü) bir dış politika izleme yoluna gitmiştir. Bağımsızlığını kazandığı süreçte dünyanın en büyük dördüncü nükleer gücü olma mirasından vazgeçerek silahsızlanma siyaseti izlemiş ve ülkesinde yer alan 125 farklı etnik gruba rağmen gerek iç politikada izlediği siyaset gerekse bunun yansıması olarak tasarladığı çok vektörlü dış politika ile bugün “Orta Asya’nın yükselen yıldızı” olarak adlandırılmayı başarmıştır. Şekil 4.1’de ulusal yapı ve çok vektörlü dış politikanın temel çıkarları gruplandırılmıştır.

Şekil 4.1. Kazak Ulusal Yapısının Bir Gereği Olarak Dış Politika Öncelikleri

*yazarın kendi çıkarımı

Birçok kaynakta Avrasya olarak tanımlanan coğrafyanın tam ortasında, doğudan-batıya ve kuzeyden-güneye geçiş koridorlarının kesiştiği bölgede yer alan Kazakistan Cumhuriyeti, yöneticileri halk tarafından seçilen Cengiz Han soyundan gelmiş olmalarının bir gereği olarak bağımsızlık sonrası süreçte demokrasiyi temel devlet prensibi olarak kabul etmişlerdir. Bununla birlikte Hanlıklar döneminden itibaren çatışmacı anlayıştan uzak duran politika oluşum stratejileri ile Hanlıklar arasında yaşanan belli başlı çatışmalar dışında herhangi bir bölgeyi istila etmekten uzak durmuş, güvenliğin sağlanması öncelenmiştir (Esenova, 2002, s. 13).

Bu bağlamda yukarıdaki şekilde de görüldüğü gibi ulusal yapının bir getirisi olarak Çok Vektörlü Dış Politikaya yönelme zorunluluğu, Kazakistan'ı 1990 sonrası süreçte yeni bir siyasa anlayışına götürmüştür. Ülkesel bütünlüğü korumayı dış politika yapım sürecinde ilk ve en önemli parametre olarak gören Kazakistan, barışçıl ülke imajını kazanma çabası içine girerek askeri olarak oldukça güçlü olan iki devlete (Rusya, Çin) karşı güvenliğini garanti altına almaya çalışmıştır (Kim ve Indeo, 2013, s. 277). Bu bağlamda çok yönlü dış politikasının da bir sonucu olarak Asya ve Avrupa'da üyeliğe açık olan hemen hemen her bölgesel veya uluslararası örgüte üye olmayı amaçlamıştır. Bu sayede revizyonist ve irredantist politikalardan uzak durarak statükocu bir anlayış benimseyen Kazakistan bu politikayı bir yanıyla da

sahip olduğu enerji kaynaklarını sınırlarının ötesine taşımada yeni alternatifler bulmak ve Rusya'ya yönelik bağımsızlığını azaltmak amacıyla da etkin bir şekilde benimsemiştir.

Dünyanın en büyük dokuzuncu ülkesi olmasına karşılık 18 milyon nüfusu ve çoğunlukla imara açılmamış toprakları ile ilk olarak sınırlarını netleştirme ve sınır anlaşmazlıklarını çözme yönünde adımlar atan Kazakistan, ileride detaylarına değinileceği üzere BDT'ye üyeliği ile Rusya'ya karşı kendisini garanti altına almasının hemen ertesinde Çin ile sırasıyla 1994, 1996 ve 1997 yıllarında bu minvalde anlaşmalar imzalamıştır. Son olarak 1998 yılında tüm anlaşmaları tek metinde birleştiren Kazakistan'ın attığı bu adımlar dış politikasını dengeye dayalı çıkarlar üzerine kurguladığının göstergesidir (Khazanov, 1999, s. 22). Rusya ile dünyanın en uzun kara sınırına sahip olması ülkeyi doğal kaynakların uluslararası ticaretinin gerçekleştirilmesi bağlamında ilk etapta Rusya'ya ciddi oranda bağımlı kılmıştır. Rusya koridoruna alternatif stratejilerin belirlenmesi ve petrol, gaz ve enerji kaynaklarının transit boru hatları üzerinden ihraç edilebilmesi için komşularıyla da iyi ilişkiler geliştiren Kazakistan, bunun bir gereği olarak eski Sovyet coğrafyasıyla da kültürel yakınlığını bir araç olarak kullanarak iyi ilişkilerini²⁴ sürdürmüştür (Hartwell, 2013, s. 417).

Kazakistan'ın Çin ve Rusya'nın kendi üzerindeki egemenliğini kısıtlamasını engellemek ve statükoyu korumak amacıyla içeride olduğu gibi dışarıda da denge siyaseti izlediğini vurgulayan Phillips (2018: 742) Amerika (AB) ve Avrupa Birliğine (AB) yönelik politikanın bu bağlamda geliştirildiğini savunmaktadır. Her ne kadar bölgesel dinamikler ve bu bağlamda çıkarlar daha ön planda tutulsa da 1991 yılında nükleer silahların imha edilmesi için Rusya yerine Amerika'dan yardım istemesi denge siyasetinin ilk kıvılcımlarını oluşturmaktadır. 1995 yılına gelindiğinde tüm silahların sökülerek imha edilmesi veya Rusya'ya iade edilmesinin akabinde Amerika ile Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması imzalanmıştır (Ford, 2007, s. 404). Bu durum güvenlik endişelerinin giderilmesi bağlamında Rusya'da bir rahatlamaya sebep olurken Kazakistan'ın Batı ile

²⁴ Eski Sovyet coğrafyası ile iyi ilişkiler sürdürülmesinin en temel sebeplerinden bir tanesi de ülkelerin geçmişten beri maruz kaldıkları Ruslaştırma siyasetinin bir parçası olarak Rusçayı konuşabilmeleridir. Bu minvalde özellikle iç siyasette bu etkiyi kırmaya çalışan Kazakistan'ın bunu dışarıda da sağlayabilmesi için Çok Yönlü Dış Politika anlayışını benimsemesi kaçınılmaz bir durumdur.

ilişkilerinin gelişmesinde ve Kazakistan'ın uluslararası arenada etkinliğinin artmasında da önemli bir rol oynamıştır. Doğu ve Batı'ya entegre olmaktan çok köprü rolü üstlenme hedefi Amerika'nın 1993 yılında Kazakistan'a yönelik başlattığı yatırımları 1990'ların ikinci yarısında IOC Chevron gibi şirketleri sahaya göndererek daha da derinleştirmesine sebep olmuştur. Amerika'yla birlikte Avrupa ve Ortadoğu şirketlerinin de bölgeye yönelik ilgisi artmıştır. Böylece post-Sovyet ülkeler arasında en fazla doğrudan yatırımcı çeken ülke haline gelen Kazakistan, çok vektörlü, pragmatist dış politikasının bir gereği olan çoklu boru hatları ve enerji kaynakları ile Rusya'ya yönelik bağımlılığın azaltılması hedefine yönelik pragmatist bir tutum sergilemiştir.

Yine de tarihten gelen ve koparılması oldukça güç olan bağlar ve Rusya'ya olan enerji bağımlılığı gibi sebeplerden dolayı Rusya ile iyi ilişkilere öncelik verildiği oldukça açıktır. Bu bağlamda Putin'in Avrasya projesi ile ilişkiler derinleştirilerek geliştirilmiştir. Nitekim bir taraftan iç politika da kimlik inşası ve uluslaşma süreçlerini tamamlamaya çalışan Kazakistan'ın diğer taraftan dış politikada bağımsız hareket edebilmesi için de büyük Rus azınlığını kontrolü altına alması, dolayısıyla Rusya ile iyi ilişkiler kurması gerekmektedir. Bu bağlamda Nazarbayev'in Rusya ile ilişkilerdeki hedefi egemenliğe tabii olmadan entegrasyon sağlamak yönünde olmuştur. Yine de bu bağımlılığın tamamen tek taraflı olduğunu söylemek te doğru değildir. Örneğin Rusya'nın uzay programlarını yürüttüğü Baikonur Uzay Üssü'nün Kazakistan'da olması, uzay programlarının etkin bir şekilde yürütülebilmesi için Rusya Federasyonu'nun Kazakistan ile çalışmak zorunda olduğu su götürmez bir gerçektir. Esasen ilerleyen zamanlarda geliştirilen iyi ilişkilerin bir sonucu olarak üssün kira sözleşmesi 1994 yılından 2004 yılına ardından ise kademeli olarak 2004 yılından 2050 yılına kadar uzatılmıştır (Kim ve Indeo, 2013, s. 279).

Son olarak Kazakistan, Çok Vektörlü Dış Politikasının bir sonucu olarak Avrupa Birliği ile güçlü ilişkiler kurulmasına da her zaman önem vermiştir. Stratejik konumundan dolayı geçmişte İpek Yolu açısından önemli bir ticari güzergâhta yer alan Kazakistan, detaylarına ileride değinileceği üzere AB'nin TRACECA ve INOGATE projeleriyle alternatif boru hatları projelerini derinleştirmiş, 2010 yılında üstlendiği Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) dönem başkanlığı ile kaynaklarının ihracatı konusunda güçlü bir pozisyon elde etmiştir (Marotte, 2010, s.

177). Bununla birlikte uluslararası kuruluşlarda sağladığı bu yüksek profilli etkinlik eski Sovyet Cumhuriyetleri bağlamında da bir ilki işaret etmesi sebebiyle oldukça önemlidir.

Bir sonraki başlıkta ulusal yapı ve bunun bir gereği olan Çok Vektörlü Dış Politika anlayışı çerçevesinde Rusya, Çin ve Amerika başta olmak üzere Kazakistan'ın diğer ülkeler ile arasındaki ilişkiler ele alınarak bahse konu olan dört temel prensip bağlamında izlediği siyasalar yorumlanmaya çalışılacaktır.

4.2. Kazakistan Dış Politikasında Atlantik-Avrasya İkilemi

21. Yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna yaklaşılrken Kazakistan, siyasi olarak bölgede ve dünyada birçok ülke tarafından güvenilen, ekonomik olarak ise istikrarlı grafik çizen bir ülke görünümü elde etmiştir. Bu bağlamda “dönüşüm ve refah” dönemi olarak adlandırılan bu yüzyıl, tarihi İpek Yolunu yeniden canlandırmaya dönük projeler ve doğal kaynaklara yönelik artan yatırımlar yoluyla ihracat gelirlerinin artması gibi gelişmeler ile birleştiğinde Kazakistan'ın hızlı bir dönüşüm ve ekonomik kalkınmaya gittiği açıkça görülmektedir. Şüphesiz gelinen noktada Kazakistan'ın başarısının arkasındaki en önemli etken pragmatist, statükocu, bölgesel ve küresel aktörlere yönelik dengeye dayalı uyguladığı barışçıl çok vektörlü dış politikasıdır.

Bölgeye yönelik küresel aktörler tarafından uygulanan siyasalar çerçevesinde ABD, Kazakistan'da esas olarak Rusya, Çin ve İran gibi ülkelerle bir rekabet halindedir. Exxonmobil, Chevron gibi etkin güce sahip olan enerji şirketleri ve sivil toplum örgütlerine sponsorluk temelinde gerçekleşen rekabet bu ülkeler tarafından sıklıkla tersine çevrilmeye çalışılmıştır. Özellikle SSCB'nin dağılmasına rağmen bölgede etkin bir güç olarak bulunan Rusya'nın ise hem ekonomik hem kültürel unsurları kullandığı görülmektedir. Ekonomik anlamda Astana ve Moskova arasında yerleşik hale gelen ve Kazakistan'ın büyük oranda bağımlı olduğu enerji kaynakları ve boru hatları gibi kozları kullanan Rusya, kültürel anlamda ise Kazakistan'da yerleşik halde bulunan Rus nüfusu belli dönemlerde koz olarak kullanmıştır. Bu sebeple Kazakistan, jeopolitik olarak Avrupa ve Asya'nın arasında yer alarak bir kara devleti olması, geçmişte Çarlık Rusya ve SSCB yönetimi tarafından uygulanan etnik siyasetin bir sonucu olarak heterojen bir nüfus yapısına sahip olması ve zengin kaynaklara ev sahipliği yapması sebebiyle çıkarları ölçüsünde hem Avrupa-Atlantik

hem Asya-Pasifik bölgeleriyle çok taraflı ilişkiler geliştirmiştir. Geliştirilen bu ilişkiler daima dengeli bir düzlemde ilerlemiş ancak Rusya ile bahsi geçen faktörlerden dolayı daha yoğun bir işbirliği sürecine girilerek güvenlik anlamında ülkenin bütünlüğü korunmaya çalışılmıştır.

Nihayetinde Kazakistan'ın dış politika yapım süreci, iç faktörleri göz önüne alınarak enerji kaynaklarının ihracı ve Rusya eksenindeki bağımlılığın azaltılmak istenmesi, ülkedeki çok etnikli yapının²⁵ müdahale unsuru olarak kullanılmasının engellenmesi gibi stratejiler temelinde şekillenmiştir (Ospanov, 2016, ss. 76-85).

Sahip olduğu enerji rezervleri göz önüne alındığında Kazakistan'ın gelecekte bu sektörde önemli bir aktör olacağı olasıdır. Ancak iki sorundan dolayı enerji kaynaklarının kullanımı konusu dış politikada öncelikler arasına alınmıştır. İlk olarak bu kaynaklardan faydalanılabilmesi için yüksek oranda sermayenin gerekliliği, ikinci olarak ise halihazırda transit hatların en uzun kara sınırı olan Rusya'dan geçmesi. Bu çerçevede çok yönlü dış politikanın bir gereği olarak Rusya'ya ihraç bağımlılığının giderilmesi ülkeye sermaye akışı sağlayabilecek ABD, AB ülkeleri ve Çin ile ilişkilerin geliştirilmesi ve yabancı yatırımcının ülkeye çekilebilmesi için teşvik stratejilerinin uygulanması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte alternatif boru hatlarının oluşturularak ekonomik anlamda Rusya'ya yönelik bağımlılığın bir diğer halkası da dengelenmeye çalışılmıştır (Orttung ve Overland, 2011, ss.76-77).

Uluslararası sistemde meydana gelen dış şoklar neticesinde dış politikasını revize eden ve ilişkilerini daima “iş birliği” düzleminde kurgulayan Kazakistan, küresel aktörler ile birlikte gerek bölgesinde yer alan Güney Kore, Orta Asya ve Kafkasya Cumhuriyetleri gerekse Türkiye, İran, Pakistan başta olmak üzere diğer bölge ülkeleriyle bu temelde ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. Küresel aktörleri birbirlerine yönelik denge unsuru olarak kullanan Kazakistan, Türkiye ile her ne kadar tarafsız siyaset karakterinden ödün vermemek için çok fazla dile getirmediyse de kültürel anlamda iş birliğinin gelişmesinde ve Türki Cumhuriyetleri buna iştirak etmesinde kilit bir role sahiptir. Nitekim zirveler temelinde başlayan görüşmelerin

²⁵ 1991 yılında ülkenin kimlik oluşum süreçlerindeki esas unsuru olan Kazakların azınlıkta olması demografik yapının bir gereği olarak nüfus politikalarının Kazakistan dış politikasında önemli unsurlardan biri olmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda oldukça hassas bir düzlemde ilerletilen nüfus politikaları özellikle Rusya ve Çin'e karşı bir mücadele aracına dönüşmüştür. Nihayetinde çok uluslu etnik yapısından kaynaklanan tüm problemlere rağmen Kazakistan, toplumsal yaşamın merkezine Kazakları getirmeyi büyük oranda başarmıştır. Bkz.: (Ospanov, 2016, ss.76-85).

ilerleyen bölümlerde detaylarına değinilecek olan birçok kültürel ortak zeminde birleştiği TÜRKSOY, TÜRKPA gibi oluşumlarla destelenmesi bunun en açık göstergesidir (Yazıcıoğlu, 2010, s. 249). Bununla Kazakistan özellikle 21. Yüzyıldan itibaren ekonomik ve kültürel anlamda bir diğer önemli aktör olan Güney Kore ile de işbirliği temelinde ilişkilerin geliştirilmesine oldukça önem verilmiştir (Ananiadou ve Claro, 2009, s. 33).

Buna rağmen esas olarak Sovyet ekonomisinin planlı yapısından pazar ekonomisine geçişte Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev her ne kadar belli oranda ihtiyatlı davranmaya çalıştıysa da esas olarak “500 günde serbest piyasaya geçiş” stratejisi bağlamında uygulanan politika Kazakistan’ı ekonomik temelde ilişkiler tahsis etme yoluna götürmüştür. Bu anlamda ABD, Çin, Rusya ve AB ülkeleri ve sonrasında Güney Kore bölgedeki doğal kaynaklar başta olmak üzere büyük yatırımları üstlenirken, Türkiye gibi orta ölçekteki ülkeler ise ancak KOBİ’ler, inşaat sektörü ve TİKA gibi kurumların aracılığıyla kamu diplomasisi araçlarıyla bölgede varlığını sürdürebilmiştir (Yazıcıoğlu, 2010, ss. 251-252).

Dış politikasını ilişki kurduğu ülkeler arasında etkileşimi arttırmak üzere kurgulayan Kazakistan, bu çerçevede hem uluslararası hem de bölgesel örgütlere üye olmuştur. Bu bağlamda BDT başta olmak üzere ŞİÖ, AET gibi birçok bölgesel yapılanmanın içerisinde yer almıştır. Bölge ülkeleri arasındaki entegrasyonun ve ekonomik temelli karşılıklı bağımlılığın artarak devam etmesi amacıyla ikili ilişkilerin gelişiminde köprü rolü oynayan Kazakistan, böylelikle bölgede oluşabilecek herhangi bir çatışma veya anlaşmazlığında önüne geçmeyi amaçlamıştır.

Bölgesel örgütler ile beraber BM başta olmak üzere AGİT, NATO gibi örgütlerle iş birliğini güçlendirmiş, üye olmadıysa bile belirli programlar çerçevesinde ortak stratejiler yürütmüştür. Bu noktada da Transatlantik ile Avrasya sahasının birbirine yönelik izlediği politikalarda yine köprü görevi üstlenmesi çok vektörlü dış politikanın bir gereği olarak her daim desteklenmiştir (Cummings, 2003, ss.142-143).

Dış politika yönelimlerini belirlerken eksen değişikliği minvalinde bir dönüşüme gitmekten ziyade daha çok program-amaç veya hedef değişikliğine giden Kazakistan, önceliklerini değiştirmek yerine önceliklerini dengeleyecek politikalar izlemiştir. Nihayetinde içeride yer alan çok uluslu etnik yapı ve buna bağlı olarak geliştirilen kimlik mefhumu ülkenin dış politikada çok vektörlü, dengeli ve iş birliğine dayalı bir

politika seçmesindeki en büyük etkenlerden birini oluşturmaktadır. Nitekim özellikle SSCB yönetiminde maruz bırakılan Ruslaştırma politikaları bağımsızlık sonrası süreçte ülkede istenilen düzeyde milli bir uyanışın gerçekleşmemesine yol açmış ve hükümet Kazak kimliğini öncelikleri arasına alarak Kazak Milliyetçiliğini kendi metaforlarıyla kurgulama yoluna gitmiştir. Bunu yaparken içerideki diğer unsurları da dengeleyen ve zaman zaman birbirlerine karşı kullanan Kazakistan, bu yaklaşımını dış politikada da devam ettirerek, pasifist (barışçıl) bir çizgide ilerlemiştir. Bununla birlikte Kazak Hanlığından itibaren çatışmacı anlayıştan genel anlamda uzak duran Kazakistan, ekonomik olarak ön plana çıkmayı ve bu şekilde etkin bir güç olmayı amaçlamaktadır. Nitekim siyasi bağımsızlığın ancak güçlü bir ekonomik yapılanma ile sağlanabileceğini söyleyen Nazarbayev'in söylemleri bu varsayımı destekler niteliktedir (Şaykemelev, 2013, ss. 188-227).

Tüm bu stratejiler ışığında bulunduğu bölgeyi öncelikleri arasına alan Kazakistan, Rusya ve Çin gibi iki güçlü komşuya sahip olması sebebiyle hem Avrasya sahasında bu aktörleri birbirlerine karşı kullanmaya çalışmış hem de Transatlantik bağlamında geliştirdiği ilişkiler ile bu ülkelerin çok fazla etkisi altına girmemeye de özen göstermiştir.

Bu bağlamda ülkeler ve bölgeler özelinde ikili ilişkilerin ele alınması, Kazakistan'ın iç faktörleri önceleyerek kurguladığı çok vektörlü dış politikasının daha iyi analiz edilmesi bakımından da yararlı olacaktır.

4.2.1. Geçmişten gelen bağlar: Kazakistan-Rusya ilişkileri

Rusya ve genel olarak Orta Asya coğrafyasında süregelen dış politika 1991-1993 yılları arasında Gorbaçov tarafından geliştirilen “Yeniden Yapılanma (Perestroika ve Glasnost)” politikalarının devamı niteliğindedir. Bu dönemde Rusya başta olmak üzere tüm Cumhuriyetlere genel olarak Atlantikçi düşünce hâkim olmuştur. Ancak buna karşılık Avrasya'nın hasta adamı Rusya'da olduğu gibi Kazakistan'ın da içerisinde Atlantikçi bakış açısına yönelik muhalif görüşler birleşerek BDT'de bütünleşme yoluna gitmişlerdir. 1993 yılında ilan edilen “Yakın Çevre Doktrini” ile birlikte BDT'nin dış sınırlarının korunarak diğer ülkelerde yaşayan Rus azınlığın haklarının garanti altına alınmak istenmesi bu bağlamda en yüksek Rus azınlığa sahip olan Kazakistan ile ilişkilerin yeniden kurgulanması gerekliliğini ortaya

çıkarmıştır (Alexandrov, 1999, ss. 61-63). Ayrıca Primakov Doktrini ile birlikte Rusya Federasyonu'nun dış politikada Batı'ya yönelik terminolojisini değiştirmesi ve dostluk, stratejik işbirliği kavramlarının yerini pragmatik işbirliğinin alması; ardından Yeltsin'in istifası ile Putin döneminin başlaması Rusya'nın dış politika önceliklerini Avrasyacı düzleme çekmesine yol açmıştır. Putin'in küresel siyasette 1945'ten beri var olan "Güçlü Rusya" imajını yeniden sağlamak üzere devletin gücünü yavaş yavaş yürütmeye toplayarak, Büyük Rusya idealine inanan milliyetçi kesimi yönetime alması bu bağlamda Kazakistan başta olmak üzere çoğu Orta Asya ülkesi ile ilişkilerin geliştirilmesi sonucunu doğurmuştur (Zabortseva, 2014, ss. 318-319).

6.846 km'lik uzun bir ortak sınır ve ekonomik açıdan Rusya'ya bağımlı olması gibi sebeplerin ötesinde Kazakistan ağırlıklı olarak kuzey bölgesinde yaşayan etnik Rusların ayrılıkçı hareketlerine yönelik tutumları nedeniyle de Rusya ile ilişkilerine oldukça önem vermektedir. Çünkü bağımsız bir dış politika yürütülmesi bir yanı sıra ekonomik ilişkilerin korunması diğer yanı sıra ise ulus devlet inşasında veya kimlik politikalarında Rusya'nın tepkisini çekmeden inşa edilmesine bağlıdır.

Bununla birlikte bağımsızlık sonrası süreçte güçlü bir ulusal orduya sahip olmaması, ülkede Rusya'nın dört stratejik askeri üssünün ve uzay istasyonunun bulunması Kazakistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığını daha da arttırmaktadır. Rusların kontrolünde bulunan Sovyet Hazar Filosunun 1991 sonrasında Kazakistan'ın ulusal deniz gücü olarak kalmasının kararlaştırılmasına rağmen Rusya tarafından kontrol edilen askeri baskı unsuruna dönüşmesi; günümüzde dahi ordunun yüzde 42'sini Rus ve Slav kökenli askerlerin oluşturması yalnızca etnik ve ekonomik nedenlerden değil askeri nedenlerden dolayı da Rusya ile iyi ilişkiler kurulmasını zorunlu kılmaktadır (Alexandrov, 1999, s. 77). Buna yönelik Kazakistan'ın NATO başta olmak üzere aradığı alternatifler ilerleyen bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Kazakistan için olduğu kadar Rusya için de Kazakistan oldukça önemli bir yere sahiptir. Her şeyden önce Rusya nezdinde güneyden gelebilecek Siyasal İslamcı akımlara karşı bir tampon bölge olarak görülen Kazakistan, ülkenin Çin ile ilişkilerinde de tampon bölge özelliğini korumaktadır. Özbekistan ve Tacikistan'ın Rusya'ya yönelik karşı tutumlarına yönelik Kazakistan gibi bölgenin yükselen yıldızı olan bir ülke ile yakın olmak Kremlin'e ciddi avantajlar sağlamaktadır. Ayrıca

Batı'nın Kazakistan'a yönelik politikalarını Hazar Denizi enerji politikaları temelinde sınırlandırmaya çalışan Rusya, Orta Asya ülkeleri içerisinde Kırgızistan ile birlikte Kazakistan'a özel bir önem atfetmektedir. Özellikle 1993 yılında ortaya atılan Yakın Çevre Doktrini ile birlikte bu ilgisini siyasal zemine dökmüş ve Kazakistan ile ülkedeki Rus askeri varlığının korunmasına ilişkin çok sayıda ikili antlaşmalar imzalamıştır. Bu bağlamda 1995 yılında iki ülke arasında imzalanan "Kolektif Güvenlik ve İşbirliği Antlaşması" ile başka bir ülke tarafından gerçekleştirilecek herhangi bir saldırı durumunda Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin ortak savunma konusunda işbirliği içinde olunacağı kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte Kazakistan, 1995 yılında Rusya ve Belarus'un birlikte oluşturmayı planladıkları Gümrük Birliği²⁶ fikrinin paydaşlarından biri olması ilişkilerin ekonomik zeminde de geliştirilmeye çalışıldığını bize göstermektedir. Ertesi yıl Rusya ve Çin tarafından 1996 yılında oluşturulan Şangay İşbirliği Teşkilatına da üye olan Kazakistan ayrıca 2001 yılının Haziran ayında Rusya, Belarus, Kırgızistan ve Tacikistan ile birlikte bölgesel anlamda ekonomik entegrasyonu arttırmayı amaçlayan Avrasya Ekonomik Topluluğunun kurucu üyelerinden olmuştur (Stevens, 2020, ss. 11-13).

Pratikte Rusya'nın ekonomik, siyasi ve askeri etki alanını genişletmesinin söyleysel çıkarımı olan "Avrasyacılık" ifadesinin bölgede en fazla Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev tarafından seslendirilmesi, Kazakistan'ın Rusya'ya yönelik kaygılarını ve bu bağlamda öncüsü olduğu bölgesel örgütlenmelere üye olarak iyi ilişkiler geliştirmek istediğinin belirtileridir.

Kazakistan 1993-1995 yılları arasında sahip olduğu füze başlıklarını ve Hazar Denizinde kendi payına düşen deniz gücünü Rusya'ya iade etmiş, Rusya'nın ülkede yer alan üslerine yönelik belli yıllarda imzalanan antlaşmalar ile ülkede kalması da onaylanmıştır. Bu doğrultuda Putin ile birlikte Kazakistan-Rusya arasında oluşturulan çok yönlü bağların geliştirilmesi kararlaştırılmış ve 2005 yılında imzalanan bir sınır antlaşması ile Rusya'nın Kazakistan'daki ikinci büyük doğalgaz

²⁶ Oluşturulması kararlaştırılan Gümrük Birliği Kazakistan, Rusya ve Belarus arasında genel gümrük tarifelerini içeren ticari ve ekonomik belgeler bahse konu olan devletler arası ilişkilerde tüm ticaret yasaklarını ortadan kaldırmış ve diğer ülkelere yönelik müşterek bir gümrük tarifesi uygulanmasına olanak sağlamaktadır. Birlik her ne kadar 1995 yılında kurulduysa da esas olarak Ekim 2007'de kapsamlı bir şekilde uygulama alanlarını belirlemiş ve Kasım 2009'da Minsk'te alınan ortak kararlar 1 Ocak 2010 tarihinden itibaren hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır.

sahası olan İmaşevskoye bölgesinde önemli imtiyazlar elde etmesine olanak sağlanmıştır. Rus Gazprom şirketi ve Kazak KazMunayGaz ile Hazar'ın başka bir alanı olan Tüp-Karagan bölgesi için Rus Lukoil ve KazMunayGaz arasında imzalanan ortak çalışma antlaşması ile Kazak petrolünün dış pazara ulaştırılmasında Rusya 2020 yılına kadar kuzey rotasını etkisi altına almayı garantilemiştir (Vegren, 2016, ss. 54-55). Ayrıca 2004 yılında imzalanan ekonomik işbirliği antlaşmaları ile iki ülke arasındaki ticaret bir önceki yıla oranla yüzde 24 artmış, Rusya uzay çalışmaları gerçekleştirdiği Baykonur Üssü konusunda gelişen ticaretin bir gereği olarak üssün kira sözleşmesinin 2050 yılına kadar uzatılması koşuluyla ülkeye yılda 115 milyon dolar nakit ödeme yapmayı kabul etmiştir (Oprisan, 2011, s. 17).

Tüm bunlarla birlikte 2005 yılında iki ülkenin ortaklığında bir bölgesel yatırım bankasının kurulması kararlaştırılmış ve merkezi Kazakistan'da bulunacak olan bankanın tüm BDT ülkelerini kapsayacak şekilde faaliyet göstereceği kararlaştırılmıştır. Yine Nazarbayev'in 2006 yılında Rusya'ya yönelik gerçekleştirdiği ziyarette Novorossisk üzerinden Rusya'ya gönderilen ham petrol miktarının 28 milyon tondan 67 milyon tona çıkarılması yönünde yeni bir antlaşmaya varılmıştır (Marketos, 2009, s. 12). Bu dönemde Kazakistan'ın ABD ve Çin ile alternatif rotalar bağlamında görüşmeler gerçekleştirmesi, Kremlin'in Kazak petrolü üzerindeki etkin konumunu kaybetmek istememesiyle doğru orantılıdır. Aynı zamanda 2008 yılında Rusya'nın Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan'a uluslararası piyasa fiyatları çerçevesinde gaz satın alma teklifinde bulunması bu politikanın devamı niteliğinde okunabilir. Rusya'nın 300 dolar üzerinden gaz satın alması anlamına gelen bu teklif, o güne kadar Rusya'nın aldığı fiyatın neredeyse iki katına tekabül etmekteydi (Babali, 2009, s. 1233). Bu bağlamda Rusya'nın Kazakistan özelinde bölge üzerindeki üstünlüğünü koruyarak ithal ettiği petrolü aynı fiyatla Avrupa ülkelerine satmak ve bu yolla hem AB'nin kendisine olan bağımlılığını arttırmayı hem de ABD'nin bölgedeki alternatif boru hatları girişimlerine ket vurmaya amaçladığı görülmektedir.

Kazakistan tüm bu ikili ilişkilere rağmen temelde Rusya'nın ülkesindeki etki alanını genişletmesine sıcak bakmamış, diğer ülkeler ile ilişkilerini geliştirerek denge politikası sürdürme yoluna gitmiştir. Nazarbayev'in 2006 yılında ülkesinin dış politika yapım sürecine ilişkin yaptığı konuşmasında bu durum "Kazakistan tüm

dünya ülkeleri ile barış içinde, eşit politikalar izlemeyi arzu etmektedir” sözlerinde açıkça görülmektedir. Bu bağlamda ABD, Çin ve AB ülkeleri ile geliştirilecek ilişkilerin Rusya’ya karşı ülkenin özerklik alanını genişleteceğine inanan Nazarbayev, öte yandan Batı’dan gelecek reform taleplerinin doğuracağı baskıdan da Rusya ve Çin ile geliştirdiği ilişkiler ile korunacağını düşünmüştür.

Özellikle Rusya’nın bölgedeki etkinliğini arttırmaya yönelik politikalarını engellemek için ABD ile ilişkilerini geliştirirken bunu mümkün olduğunca Rusya’nın bölgesel politikalarına paralel olarak yapıyormuş izlenimi vermek zorunda kalan Kazakistan, 11 Eylül’ün ardından ABD’ye hava sahasını açarak, sınırlı bir şekilde de olsa operasyona destek vermiştir (Hoggarth, 2015, s. 236). Bu duruma paralel olarak 2002 yılında Nazarbayev tarafından Beyaz Saraya gerçekleştirilen ziyaretin akabinde Bush, Nazarbayev yaptığı basın açıklamasında şu ifadelerle yer vermiştir:

ABD ve Kazakistan arasındaki ikili ilişkiler Kazakistan’ın bağımsızlığını, refahını ve barışı temel alacak bir düzlemde geliştirilecektir. Kazakistan’ın küresel ekonomiye entegre edilmesi ve demokratik ülkeler topluluğunun bir parçası olma yönünde attığı her adım ABD tarafından desteklenecektir. Bununla birlikte iki ülke arasında NATO şemsiyesi altında küresel terörizm ile mücadele, bölgesel güvenlik, demokratikleşme ve enerji piyasasının serbest piyasa koşullarına uyumuna yönelik iş birliğinin artırılması kararlaştırılmıştır. (Ria Novosti, 30.09.2006).

Yapılan açıklamalarda ayrıca Bush, Kazakistan’ın Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) üyeliğini destekleyeceğini dile getirmiş ve dönemin dış işleri bakanlarınca ortak “Enerji İş birliği Deklarasyonu” imzalanarak, Kazakistan’daki enerji sektörünün dünya standartlarına pazarlanmasına ilişkin iş birliği yapılacağı kararlaştırılmıştır (Ria Novosti, 30.09.2006).

Bu bağlamda ABD’yi küresel bir aktör olarak Rusya ile ilişkilerini dengelemede bir silah olarak kullanan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, tüm politikaların oluşum süreci boyunca da Rusya’yı çok fazla ürkütmemeye dikkat etmiştir. Bunun nedeni ise gerek ekonomik gerekse askeri ve politik ilişkiler bağlamında Kazakistan ve Rusya arasında artan iş birliğinin ülkedeki Rus milliyetçiliğinin engellenmesi konusunda yarattığı pozitif etkidir. Uluslaşma ve kimlik oluşum süreçlerinde en büyük tedirginlik unsuru olan Rusların güçlü ilişkileri garanti olarak görmesi Kazak etnisitesinin görece imtiyazlı bir konuma alınmasına ağır tepkiler göstermemelerine sebep olmuştur.

Sonuç olarak Kazakistan ve Rusya ilişkilerine dair genel bir değerlendirme yapılacak olursa; Kazakistan Cumhuriyeti gerek içerideki etnik Rus nüfusu sindirmenin bir gereği gerekse ekonomik anlamda Rusya'ya bağımlı yapısının bir sonucu olarak dış politikada Rusya ile ilişkileri öncelikleri arasına almıştır. Her ne kadar 1990'ların ikinci yarısında bu durumun tersine döndüğüne dair gelişmeler yaşandıysa da Putin'in iktidara gelişiyle birlikte ilişkilerin daha da güçlendirilmesi yoluna gidilmiştir.

Nitekim Nazarbayev 12 Nisan 2012'de "Rusya-24" kanalına verdiği demeçlerde bunu açıkça dile getirmiştir. Aynı zamanda programda yer alan Kazak stratejik analizcileri de Türk Dünyası fikrine yönelik olumlu söylemleri nedeniyle Kırgızistan Devlet Başkanı Almazbek Atambev'i eleştirmiş, Başkan'ın ilk ziyaretlerini Türkiye ve Azerbaycan'a yapmasını kaygı verici bulmuşlardır. Burada daha önce bahsettiğimiz SSCB döneminde eğitim almış Kazak elitlerinin varlığını hala sürdürdüğü açıkça görülmektedir. Çünkü Kazak stratejik analizcilerinin ve dış politika uzmanlarının bir kısmı ilerleyen süreçte Kazakistan dış politikasında Rusya'nın öncü rolünün değişmemesi gerektiğini ıslarla vurgulamışlardır. Kazakistan'ın bölgesel değişimleri Rusya'nın stratejilerine öncelik vererek okuması gerektiğini öne süren uzmanlar, bu bağlamda 2012 yılında Nazarbayev'in Kırgızistan'da devlet başkanlığı yemin törenine katılmamasını Putin'in de katılmaması ile paralel görmektedir (Meltseva, 2012, ss. 61-62).

Diğer dış politika analizcileri ise Kazakistan'ın bu tutumunun Rusya yanlısı bir anlayıştan ziyade statüko yanlısı bir dış politikadan kaynaklandığını ileri sürmektedir. Ekonomik ve politik yapıda yaratacağı hasardan dolayı etkili aktörlerin rekabetinden doğacak olan sorunların bölgede vuku bulmasını istemeyen Kazakistan, bölge ülkelerinin de kendisi gibi herhangi bir krize yol açmadan, denge politikasına dayalı bir dış politika izlemelerini öncelemektedir (Meltseva, 2012, ss. 77-78). Dolayısıyla bölge ülkelerinin bu çerçevedeki atılımları Kazakistan'ın bölgesel dış politika tutumlarını belirlemede önemli faktörlerden biri olacaktır.

Bu strateji özelinde Kazakistan, Rusya'ya yönelik denge arayışlarında özellikle 21. Yüzyıl ile birlikte bölgenin bir diğer yükselen gücü olan Çin'i de aktör olarak kullanmış ve bu ülke ile iyi ilişkiler kurma yoluna gitmiştir.

4.2.2. Asya Kaplanı: Çin ile ilişkiler

Kazakistan'ın Rusya Federasyonu'nun ardından en önemli dış politika önceliği ortak sınıra sahip olduğu bir diğer ülke olan Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'dir. Dış politikada Çin'in öncelikli sırada olmasının başlıca sebepleri; enerji kaynakları temelinde oluşturulan ekonomik ilişkiler, ülkenin toprak bütünlüğünün korunarak sınır güvenliğinin sağlanması ve enerji bağımlılığı kapsamında Doğu'da Rusya Batı'da da ABD ve Avrupalı firmalara karşı bir denge vektörü olarak kullanılmasıdır. Nitekim Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in 1998 yılında yaptığı konuşmada "Kazakistan'ın toprak bütünlüğünün korunabilmesi için Çin ile iyi komşuluk ilişkilerinin kurulması gerekliliğini" ısrarla vurgulaması Çin ile oluşturulacak ilişkilerin hangi düzeyde inşa edileceğine ilişkin ilk ipuçlarını vermiştir (Chen, 2015, s. 65).

Kazakistan'da bağımsızlık sonrası süreçte çeşitli bir korelasyon içerisinde ilerletilen Çok Vektörlü Dış Politika Çin özelinde oldukça hızlı başlamıştır. Kazakistan'ı 3 Ocak 1992 tarihinde tanıyan üçüncü devlet olan Çin Halk Cumhuriyeti ile takribi 1992 yılında Başbakan Tereşenko aracılığıyla bir ziyaret gerçekleştirilerek ekonomik işbirliği ve sınırların açılması temelinde bir takım ikili antlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca 1990'lı yıllar Nazarbayev ve diğer karar alıcılar nezdinde Kazakistan dış politikasının önemli unsurlarının başında tanımlanan Çin Halk Cumhuriyeti ile sınır antlaşmalarının yapılarak sınırların güvence altına alındığı ve Kazakistan'ın da içinde bulunduğu Şangay İşbirliği Örgütü'nün kurumsallaşmasıyla birlikte ilişkilerin siyasi ve ekonomik düzlemle ilerletildiği bir süreç olmuştur (Levinsson ve Svanberg, 2000, ss. 18-19).

İnsanlığın 21. Yüzyıldaki gelişimini Çin ile bağlantılı olarak gören Nazarbayev, Çin-Kazakistan ilişkilerine özel bir önem atfetmiştir. Öte yandan Çin'in Kazakistan'a yönelik dış politika felsefesini anlayabilmemiz için öncelikle ülkenin Soğuk Savaştan sonra belirlediği dış politika stratejilerini iyi okumak gerekmektedir (Chen, 2015, s. 67). Bu bağlamda ülkenin milli gücünün farkında olan ÇHC'nin Orta Asya özelde de Kazakistan bölgesine yönelik belirlediği dış politika hedefleri her biri bir diğerinin tamamlayıcısı olan 3 aşamada ele alınabilir.

İlk olarak 1991-1995 yılları arasını kapsayan süreçte Rusya'nın bölgedeki hegemonyasının sona ermesini bir fırsat olarak değerlendiren Çin, Kazakistan başta

olmak üzere bölge ülkeleriyle diplomatik ilişkileri genişletmeye odaklanmıştır. Kazakistan ile başlangıçta nükleer silahlar konusunda endişeleri olan Çin Halk Cumhuriyeti, Kazakistan yönetiminin konuyu barışçıl bir şekilde çözüp, ülkeyi nükleer silahlardan arındırılmalarıyla birlikte 8 Şubat 1995 yılında iki ülke arasında yapılan antlaşma sonucunda sınır güvenliğine dair garanti vermiştir (Chen, 2015, s. 71).

Bununla birlikte Çin'in hızlı bir şekilde büyüyen ekonomisini ve askeri gücünü nasıl kullanacağına yönelik endişelenen Kazakistan'ın endişelerini ikili antlaşmalar yoluyla gidermeye ve sınır komşusu olduğu Uygur Türklerine (Sincan Uygur Özerk Bölgesine)²⁷ dolaylı yollarla yapılması muhtemel yardımları engellemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda 1,1 milyon Kazağın yaşaması sebebiyle Sincan meselesi Kazakistan için oldukça önemli bir meseledir. Bununla birlikte Çin'in emperyalist politikalarının bir gereği olarak bölücü ve ayrılıkçı grupların merkezi olarak görülen Sincan nüfusunun ana çekirdeğini oluşturan Uygur Türklerinin 185 bini de Kazakistan topraklarında yaşamaktadır (Alff, 2016, s. 371). Konuya ilişkin 2007 yılında Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya ile sınır bölgelerine ilişkin yapılan anlaşmanın sonucunda ayrılıkçı grupların desteklenmemesi kararlaştırılmış ve ayrılıkçı hareket olarak görülen Sincan bölgesindeki grupların desteklenmemesi konusunda anlaşmaya varılmıştır. Antlaşmanın bir gereği olarak ise söz konusu ülkelerde bulunan çok sayıda Uygur Türk'ü terör ve bölücü faaliyetlerde bulunma iddiasıyla Çin'e teslim edilmiştir (Chen, 2015, s. 74).

Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti Tacikistan'da yaşanan iç savaş ve Özbekistan-Kırgızistan arasındaki sınır anlaşmazlıklarından kaynaklı sorunların kendi ülkesine sızmasını engellemek için bu dönemde bölgesel düzlemde bir "güvenlik kuşağı oluşturmayı" ulusal güvenliğini sağlamanın en gerekli adımı olarak görmüştür. Böylece ilk etapta daha çok bölge ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi ve güvenlik endişelerinin giderilmesine yönelik geliştirilen stratejiler temelinde bir siyasa izlenmiştir (Syroezhkin, 2009, s.19).

²⁷ 1991 yılıyla birlikte Orta Asya'da yaşanan siyasal gelişmelerin kendi bünyesinde yaşayan Müslüman Türkleri de etkilemesinden endişelenen Çin yönetiminin bölgeye yönelik başlıca amaçları arasında gelişmelerin Sincan bölgesinde yaşayan Uygur Türklerini etkilememesi ve bölgeye yönelik self-determinasyon hakkını savunan siyasal desteklerin engellenmesi olarak belirlenmiştir Bkz.: (Alff, 2016, ss. 377-382).

1996-2001 yıllarını kapsayan ilişkilerin ikinci aşamasında ise Çin, ilk aşamada güvenliğini sağlaması ve ülkeler ile başarılı diplomatik antlaşmalar yapmasının sağladığı avantajlar ile birlikte ülkelerin üzerindeki nüfuzunu arttırarak doğal kaynaklar özelinde bir ortaklık stratejisi belirlemiştir. Bölge ülkeleri başta olmak üzere Kazakistan'ın Rusya'ya yönelik enerji bağımlılığını azaltmaya çalışmasını fırsat bilerek Çin merkezli ekonomik işbirliği çabalarına yönelmiştir (Alff, 2016: 376). Bu bağlamda önemli bir araç olarak görülen “Şangay Beşlisinin” kurulması bu dönemde ilişkilerin daha çok ekonomik çıkarların tatmini üzerine kurulduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Son olarak uluslararası sistemde önemli bir kırılma noktası olarak adlandırılan 11 Eylül 2001 tarihinden itibaren başlayan dönem hala devam etmektedir. 11 Eylül saldırılarıyla uluslararası terörizm ile mücadele bağlamında bölge ülkelerinin artan jeostratejik önemi Çin'in bölge ülkeleri ile ilişkilerini daha da sağlam zeminler üzerine oturtmak istemesine sebep olmuştur (Movkebaeva, 2013, s. 83). Buna paralel olarak aynı dönemde artan enerji ihtiyacını karşılamak için Kazakistan'ın sahip olduğu kaynakları dünya pazarına kendi toprakları üzerinden taşımayı da bir önceki dönemde oluşturduğu stratejilerin gereği olarak kendisine amaç edinmiştir.

Bu bağlamda Kazakistan'ın da Rusya'ya yönelik boru hatlarının çeşitlendirilmesi amacıyla oldukça ılımlı yaklaştığı bu politika sonucunda Aktöbe sahasında çıkarılan petrolün ilk olarak Atırav, ardından ise Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde bulunan Alaşankou şehrine taşınmasını hedefleyerek 2005'te yeni bir boru hattı açılmıştır. Bununla birlikte Kazakistan ile sınır komşusu olan Çin Uygur Özerk Bölgesindeki zengin enerji rezervlerine rağmen yaşadığı hızlı ekonomik büyüme ve artan enerji ihtiyacı ile birlikte nükleer enerji kapasitesini arttırmak isteyen Pekin yönetimi nükleer yakıtın en önemli bileşeni olan uranyum elde etme projesini Kazakistan'dan Çin'e ithal etmek yerine kendi şirketlerini Kazakistan'a yerleştirmeyi seçmiştir. Böylece bu şirketler sayesinde Kazakistan'ın uranyum keşifleri ve işletimi Çin'lilerin eline geçmiş vaziyetterir. Bu doğrultuda Çin ve Kazakistan nükleer enerji şirketleri arasında 2006-2007 yılları arasında stratejik işbirliği antlaşmaları imzalanmıştır. Nitekim 2014 yılına gelindiğinde Çin uranyum ihtiyacının yüzde 55'ini Kazakistan'dan ihraç eder duruma gelmiştir (Movkebaeva, 2013, ss. 87-88).

Rusya'dan ziyade bu işbirliğine karşı çıkan ülke o dönemde “Büyük Ortadoğu Projesini” uygulamaya koyan ve Ortadoğu'ya yerleşmede Orta Asya'yı tampon bölge olarak kullanmak isteyen ABD olmuştur. ABD'nin bölgedeki etkinliğinin artmasıyla birlikte Şangay Beşlisinin kapsamını genişleterek Şangay İşbirliği Teşkilatına dönüştüren Çin, Kazakistan'ın örgüte üye olması için üstün bir çaba sarf etmiştir (Levinsson ve Svanberg, 2000, s. 20).

2015 ve 2017 yılları arasında uygulama konan “İpek Yolu, Kemer, Nurlu Jol” projeleri kapsamına Kazakistan-Çin arasındaki ticaret yolu Lyanyungan limanında tamamlanmış, böylece Çin bir kara devleti olan Kazakistan'a ticarete deniz yolu imkânı sağlamıştır. Bununla birlikte iki büyük Çin bankası olan Industrial & Commercial Bank ve Bank of China'nın Kazakistan'da faaliyete başlaması Çin'den gelen işçi sayısının da artmasına sebep olmuştur (Çernyh, 2019, s. 109).

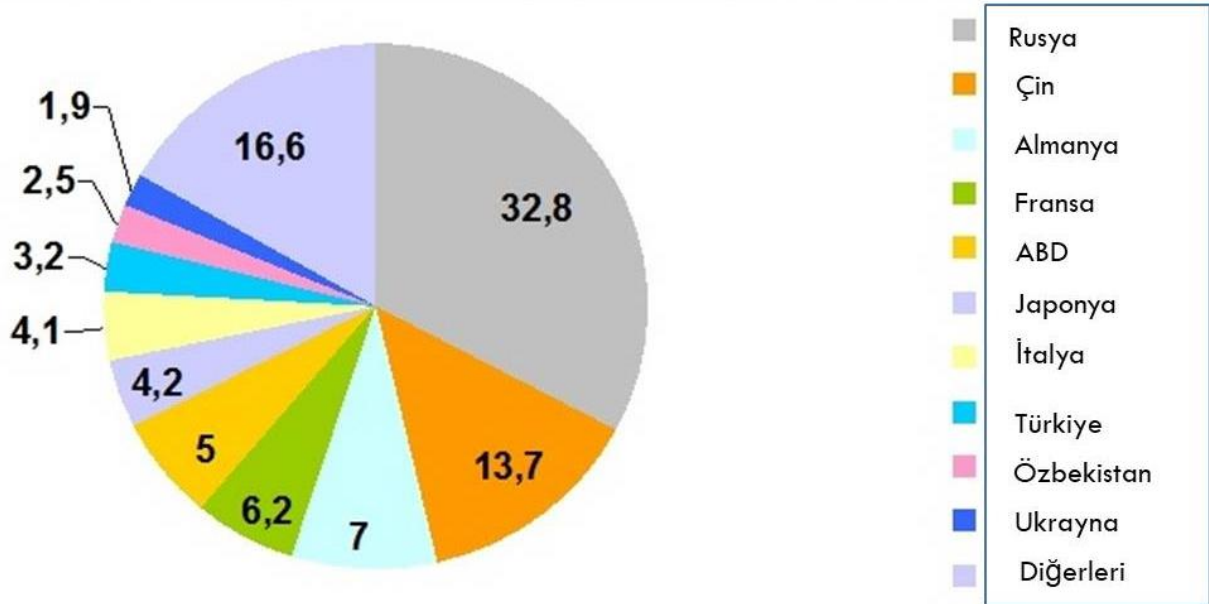
Çin ile ilişkiler Kazak karar alıcılar tarafından Rusya'nın ülke üzerindeki etkisinin kırılmasında en önemli denge unsurlarından biri olarak görülmesine rağmen her iki ülkeye yönelik ilişkilerin dizayn edilmesinde bir tarafın bütünüyle diğerine üstünlük sağlamasının da önüne geçilmeye çalışılmıştır. Her iki ülkeye yönelik aynı boyutta ilişkiler kurmak amacıyla; ilk olarak Rusya ile imzalanan İyi Komşuluk ve İşbirliği antlaşması temelinde birçok düzlemde işbirliğinin güçlendirilmesi vurgulanırken, ikinci olarak Çin ile imzalanan antlaşmada iki ülke “stratejik ortak” olarak tanımlanmış ve enerji yatırımları başta olmak üzere birçok alanda işbirliği ve diyalogun geliştirilmesi kararlaştırılmıştır (Çernyh, 2019, s. 111). Nitekim Çin ile kurulan tüm bu ticari ilişkilere ve enerji nakil güzergâhlarının çeşitlendirilmesine rağmen Kazakistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığının sona erdiğini söylemek doğru değildir.

Bununla birlikte Çin-Orta Asya Cumhuriyetleri ve Atlantik-Çin arasında da uyguladığı çok yönlü dış politikanın bir gereği olarak bir köprü görevi üstlenen Kazakistan 1997 yılında Asya Kalkınma Bankasının da girişimleriyle birlikte kurduğu Orta Asya Bölgesel Ekonomik İşbirliği Programı (CAREC) kapsamında çok taraflı ilişkilerin geliştirilmesine ön ayak olmuştur (Yahmenev, 2018, s. 124).

Tablo 4.1. Kazakistan ve Çin arasındaki ticaret cirosunun dinamikleri, 2007-2016

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Kazakistan'ın Çin'den ithalatı, milyar ABD doları	3,51	4,57	3,57	3,96	5,02	7,50	8,36	7,36	5,09	3,67
Çin mallarının Kazakistan ithalatındaki payı, %	10,7	12,1	12,6	16,5	13,2	16,8	17,1	17,8	16,6	14,5
Çin'in Kazakistan'dan ithalatı, milyar ABD doları	956,1	1 132,6	1 005,6	1 396,0	1 743,4	1 818,2	1 950,0	1 959,2	1 679,6	1 587,9
Çin'in ithalatında Kazak mallarının payı %	0,67	0,68	0,62	0,80	0,88	0,81	0,82	0,50	0,35	0,30

Kaynak: Dvustoronnee sotrudničestvo Kazahstan-Kitay, 2017.

Şekil 4.2. Nisan 2016'da Kazakistan'daki İthalatçı Ülkelerin Payı

Kaynak: (Ejemesyaçnyi analitičeskii otčet za aprel 2016)

Şekil 4.2’de de görüldüğü üzere Kazakistan’a ihracat yapan ilk üç ülke geleneksel olarak Rusya, Çin ve Almanya’dır. Nisan 2016’da Rusya’dan Kazakistan’a yapılan ithalat 667.929.1 bin ABD doları olarak gerçekleşti. Çin’den Kazakistan Cumhuriyeti’ne 279.630 bin ABD doları tutarında mal ve hizmet ithal edildi. Almanya’dan Kazakistan Cumhuriyeti’ne yapılan ithalat 170.944.5 bin ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Çin’in Kazakistan ekonomisindeki payının ikinci sırada olması Nazarbayev’in Kazakistan’ı “Asya Kaplanı” olarak adlandırdığı yeni bir Avrasya entegrasyon politikasını gündeme getirmesine sebep olmuştur. Tüm dünya ile barışçıl ilişkiler kuran Kazakistan’ın Orta Asya coğrafyasında Çin’i de merkeze alan yeni bir Avrasya entegrasyon politikasının oluşturulması gerektiğini savunan Nazarbayev bu noktada ŞİÖ ve AET’yi kapsayan yeni bir üst entegrasyonun bölge ülkelerinin kalkınmasında en önemli araç olacağını savunmuştur (Sultanov, 2018, ss. 85-89).

Bununla beraber Rusya ve Çin ile ilişkilerine karşı Amerika’yı bir denge unsuru olarak kullanmayı ihmal etmeyen Nazarbayev’in Çok Vektörlü Dış Politikasının daha iyi anlaşılabilmesi için Amerika ile olan ilişkilere bakılması gereklidir.

4.2.3. Dengeleyici unsur olarak Kazakistan-ABD ilişkileri

Kazakistan ve ABD arasındaki ilişkilerin tarihsel gelişimine bakıldığında, İkinci Dünya Savaşının ardından şu veya bu sebeplerle Türkiye üzerinden ya da direkt olarak ABD’ye göç eden Kazaklar haricinde herhangi bir ortaklığa rastlanmamaktadır. Ancak Soğuk Savaşın sona ermesi ve ABD’nin kendini yeni dünya düzeninin süper gücü ilan etmesiyle birlikte bu durum değişmiş ve tüm Sovyet coğrafyasında olduğu gibi Kazakistan’ın da uluslararası sistem söylemi altında Transatlantik dünya ile entegrasyona oldukça önem verilmiştir.

ABD ve Kazakistan arasındaki ilişkilerin gelişimini 4 ana başlık altında inceleyecek olursak;

1. Bölgede bulunan kitle imha silahlarına yönelik silahsızlandırılma antlaşması yaparak silahların bölgede bulunan paramiliter grupların ellerine geçmesini önlenmesi
2. Karşılıklı olarak ekonomik ve ticari ilişkileri geliştirerek Amerika’nın bölgedeki enerji kaynakları üzerinde söz sahibi olmak istemesi.

3. Amerika'nın Rusya ve Çin başta olmak üzere Kazakistan'ın bölgedeki etkin güçlere yönelik bağımlılığını azaltmada bir denge unsuru olması.
4. 11 Eylül ile birlikte bölgenin artan önemine paralel olarak ilişkilerin geliştirilmesi ve köktendinci, terörist akımların engellenmesi şeklinde ele alınabilir.

Bu bağlamda Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte başlayan Kazakistan-ABD ilişkileri ilk etapta ağırlıklı olarak nükleer silahların durumu ve ekonomik-ticari ilişkiler yumağı biçiminde enerji kaynakları üzerinden şekillenmiştir. İlk etapta Sovyetler Birliğinin çözülmeye gitmesiyle birlikte hâlihazırda elinde 1.400'ü aşkın nükleer savaş başlığı, uzun menzilli bombardıman uçağı ve füzeleriyle dünyanın en büyük dördüncü nükleer gücüne sahip olan Kazakistan, Rusya başta olmak üzere bölge ülkeleri açısından olduğu kadar ABD için de büyük bir tehdit olarak görülmekteydi. Nitekim 1992 yılında Times gazetesinde atılan "Kazakistan'daki silahlar patlamaya hazır birer bomba gibi, üstelik kayıp olduğu söylenen silahlar muhtemelen Tehran'a gönderildi" şeklindeki başlık, ABD'nin yaşadığı tedirginliği açıkça ortaya koymaktadır (Fierman, 2008, s. 173).

Bu süreçte bağımsızlığını yeni kazanmış olan ve gerek bölgesel gerekse uluslararası düzlemde etkin bir aktör olmak isteyen Kazakistan, daha önce de belirttiğimiz gibi kendi nükleer tesislerini tek taraflı olarak kapattığını açıklamış ve stratejik nükleer silahlara sahip olan Rusya, Ukrayna ve Belarus'u ABD'nin gözcülüğünde silahların yok edilmesi veya azaltılması antlaşmasına davet etmiştir. Nükleer silahların yok edilmesi temelinde 1992 yılının Mayıs ayında ABD'ye davet edilen Nazarbayev ile imzalanan Silahların Yayılmasını Önleme (Atom-Silah) antlaşması sonucunda Kazakistan kendi envanterinde bulunan her biri 10 adet savaş başlığı ile donatılmış 104 uzun menzilli Sovyet SS-18 nükleer füzelerini yok etmiş veya Rusya'ya geri göndermiş ve nükleer silah üretim veya ticaretinde bulunmayacağı taahhüdünde bulunmuştur (Laumulin, 2000, s. 7).

Kazakistan'ın bu pasifist girişiminin ardından geliştirilen ilişkilerin bir gereği olarak 1992 yılının 20-21 Mayıs'ında Amerika'da her iki ülke arasında 10 milyar dolarlık ticaret antlaşması imzalanmıştır. Ayrıca Kazakistan'ın Rusya'ya yönelik bağımlılığını azaltma ve Amerika'yı Rusya'ya karşı bir denge unsuru olarak kullanma isteği çerçevesinde Chevron Corporation ile petrol ihracatına yönelik yeni

bir antlaşma imzalanmıştır. Bugün dahi Amerika'nın bölgedeki en etkin gücü olan şirket yılda 700 bin varil petrol üretimi ile 5 milyar doların üzerinde gelir elde etmektedir (Almadiyev, 2015, s. 357).

Clinton'un iktidara gelmesiyle daha da derinleşen ilişkilerin sonucunda 1998 yılında ABD ve Kazakistan arasında Uranyum ihracatı antlaşması yapılmıştır (Fierman, 2008: 177). Amerika'nın ardından Çin ile Uranyum antlaşmasının yapılması bir Kazakistan şirketi olan Kazatomrom'un o dönemlerdeki başkanı Muhtar Zhakishev'in ifadeleriyle, Kazakistan'ın 2010 yılına kadar üretimini beş kat arttırarak uranyum üretimi ve ihracatında dünya lideri olacağını belirtilmesi ve bu bağlamda Kazakistan Başbakanı Nurlan Balgymayev ve ABD Senatörü Richard Lugar'ın basın açıklamasında Kazakistan ve ABD arasındaki ticari, ekonomik ve siyasi ilişkilerin arttırılacağı vurgusunun yapılması ABD-Kazakistan arasındaki ilişkilerin o güne kadar ki en yüksek seviyelere ulaştığının göstergeleridir (U.S. Senator: Caspian States, August 29, 1998).

Kazakistan'da 1995 yılında gerçekleştirilen Anayasa değişikliğinin ardından yapılan 1998 seçimleri ise ABD kamuoyunda "Kazakistan'da seçimlerin demokratik usullere uygun olarak yapılmadığı ve Cumhurbaşkanlığı süresinin 5 yıldan 7 yıla çıkarılarak ülkede iktidarın tamamının hükümette bulunan Nazarbayev tarafından kuşatıldığına" dair haberlerin çıkması iki ülke arasındaki ilişkilerde kısa çaplı bir gerginliğe sebep olduysa da Clinton'un gazetecilere Kazakistan'daki seçimlerin Beyaz Saray için bir öncelik olmadığını vurgulamasıyla ilişkiler yeniden rayına oturmuştur (Almadiyev, 2015, s. 357). Bu bağlamda ABD - Kazakistan arasındaki ilişkilerin ekonomik parametreler ekseninde ilerlediği şeklinde okunabilir.

Nitekim ülkenin bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından 2001 yılına kadar devam eden bu 10 yıllık süreçte Kazakistan-ABD ilişkileri, Nazarbayev'in akılcı bir siyasa olan çok yönlü dış politikası ile ekonomik düzlemde ilerlemiş ve ABD'li şirketler özelinde ülkede güven ve istikrar sağlanmaya çalışılarak Rusya'ya yönelik bağımlılık azaltılmaya çalışılmıştır. Atlantikçi yaklaşımın karakteristiği olarak okunabilecek liberal demokratik devlet modeli de bu bağlamda uygulanmaya çalışılmış, Devlet Başkanı Nazarbayev, "Batı ülkelerinin liberal modelini benimsemek ve kendi ülkemizde uygulayabilmemiz için ekonomimizin de aynı oranda gelişmesi şarttır" sözleri ABD ile birlikte birçok Batılı şirketin bölgeye gelmesine yol açmıştır (N.A.

Nazarbayev na X sessii Assamblei narodov Kazahstana, 203). Uluslararası sistemde yeni bir dönüm noktası olarak adlandırılabilir 11 Eylül saldırıları ise tüm ikili ilişkilerde olduğu gibi Kazakistan-ABD arasında da yeni bir dönemi başlatmıştır.

11 Eylül saldırıları ile birlikte bölgenin öneminin artması ilişkilerin uluslararası terörizm ile mücadele ve işbirliğinin artırılması düzleminde şekillenmeye başlamasına yol açmıştır. Bu süreçte ABD'yi kesin şekilde uluslararası terörizm ile mücadelesinde destekleme taahhüdünde bulunan Kazakistan, hava sahasını ABD'nin savaş uçaklarına açmıştır. Saldırıların ardından ABD'nin Afganistan'da başlattığı askerî harekât sonucunda havalimanlarının da kullanımına izin veren Kazakistan, karşılığında ABD'nin ekonomik yardımlarından büyük bir pay almıştır. 1997 yılında 39 milyon olan yardım, yalnızca 2001 yılında 10,3 milyon tutarında arttırılmış ve 2002 yılında terörle mücadele kapsamında Özbekistan ve Kırgızistan ile birlikte üç ülkeye toplamda 100 milyon dolar tutarında silah alımı yardımı yapılmasına karar verilmiştir (U.S. to use Kazakh Bases, 2002, vol. 2, no. 17).

Özbekistan ile bölgesel rekabeti göz önüne alındığında, Kazakistan, Taşkent ve Washington arasındaki yakın bağların kendisine zarar vereceğinden ve Kerimov'un Özbekistan'ın Orta Asya'daki (askeri değilse de) siyasi hegemonyası için hırslarını teşvik edeceğinden korkarak bu durumu tersine çevirmeye çalışmıştır. 2001 yılı sonunda ve 2002 yılında Astana, Hanabad'daki ABD asker birikimini dengelemek için defalarca ABD ile daha yakın askeri ilişkiler kurmaya yönelik açıklamalarda bulundu. Sonunda, Amerika Birleşik Devletleri Astana'nın isteğini kabul etti ve koalisyon güçlerinin ülkenin güneyindeki üç havaalanını (Çimkent, Lugovoi ve Alma-Ata) acil iniş için kullanma imkânı sağlayan bir anlaşma imzaladı. Bu üç havaalanı ülkenin güneydoğusunda, Kırgızistan ve Özbekistan sınırında yer alıyor ve Afganistan'dan neredeyse Taşkent ve Manas kadar uzaktadır (Vernon Loeb, 2002: A01).

2001 ile 2003 yılları arasında ABD tarafından yapılan dış yardımlar bağlamında Kazakistan'a yapılan yardımların genel toplamının yüzde 24'ünü karşılaması, ABD'nin ülkeye bağımsızlığından bu yana yapılan dış yardımlarda birinci sıraya yükselmesine yol açmıştır. Ayrıca Orta Asya'ya yönelik gerçekleştirdiği yardımların yüzde 80'inin de Kazakistan'a yapılması ABD'nin bölgesel bir güç olarak Kazakistan'a verdiği önemi açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Kazakistan

siyasi elitleri de ülkede doğrudan ABD yatırımlarının bulunması ve Orta Asya Cumhuriyetleri arasında yatırımın ve ticari ilişkilerin ağırlıklı olarak kendileriyle yapılmasından dolayı ABD'ye özel bir önem atfetmiştir.

Ekonomik bağlamda geliştirilen ilişkilerin ve yardımların devamı niteliğinde 2003 yılında iki ülke arasında Askeri İşbirliği Antlaşması imzalanmış ve beş yıl süreyle geçerli olan bu antlaşma ile beraber ABD'nin ülkeye yönelik gerçekleştirdiği doğrudan ekonomik yardımlarının tutarı 49 milyon dolardan 92 milyon dolara yükselmiştir. 2002 yılında ABD tarafından piyasa ekonomisine sahip ülke statüsü verilen Kazakistan, eski SSCB ülkeleri arasında bu statüye sahip olan ilk ülke olmuştur. Bu statünün verilmesinde iki ülke arasındaki ticari ilişkilerin rolü oldukça büyüktür (Kazahstan priznan stranoy s rynoçnoy ekonomikoy, www.businesspress.ru).

Bununla beraber Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in 2006 yılından itibaren ABD'ye yapmış olduğu ziyaretlerde esas amaçlarından bir tanesi de Kazakistan'ın AGİT 2010 yılı dönem başkanlığı için ABD hükümetinin desteğini arkasına almasıdır. Bu bağlamda Tokayev ile birlikte yapılan ziyaretlerde Kazakistan'ın Merkez Asya'da yalnızca ekonomik gelişim anlamında değil siyasi reformların uygulanması anlamında da öncü bir karaktere sahip olması sebebiyle AGİT'e başkanlık yapması gereken bir ülke olduğunu dile getirmesi, ABD'nin yapılan seçimlerde Kazakistan'ın AGİT dönem başkanı seçilmesinde büyük bir destek sağlamasına yol açmıştır (Thames, 2017, s. 111).

2010'lu yıllar ile birlikte alışıldığı üzere çoğunlukla Ticaret ve Yatırım Antlaşmaları (TIFA) çerçevesinde ilerleyen ikili ilişkiler her yıl bir önceki yıla oranla büyük oranda artmaktadır. Örneğin 2013 yıl verileri baz alındığında iki ülkenin karşılıklı ticaret hacmi bir önceki yıla kıyasla üç kat, 2015 yılında ise iki kat artmıştır. Günümüzde Kazakistan'a yaptığı yatırımlar bağlamında her ne kadar lider konumunu sürdürmese de ikinci konumda olan ABD, 450'ye yakın şirketler grubuyla bölgede etkin bir aktör durumundadır (Tarr, 2014, s. 511). Ayrıca Kazakistan'ın petrol sektöründe ABD'li şirketlere önemli oranda pay vermesi daha önce söylediğimiz gibi Rusya ve Çin gibi Doğu'nun etkin güçlerini dengelemek amacıyla uygulanan çok vektörlü, denge siyasetinin en temel sonuçlarından bir tanesidir. Bununla birlikte 11 Eylül'ün hemen ertesinde uluslararası terörizm ve aşırıçılık

gruplarıyla mücadele kapsamında bölge ülkeleri ile ikili antlaşmalar yaparak askeri üsler elde eden ABD, Kazakistan'ın üs tahsis etme noktasındaki çekimser tavrını dikkate alarak yalnızca hava sahasını ve gerektiğinde kullanılmak üzere Almatı Havalimanı başta olmak üzere bazı havalimanlarını ABD kuvvetlerinin kullanımına açmıştır (McDermot, 2018, s. 617). Amerika'nın Kazakistan'ın hassasiyetlerine yönelik sergilediği bu tutum ikili ilişkilerin gelişimini açıkça ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte ekonomik ve ticari ilişkiler bağlamında iki ülke arasındaki en önemli konulardan biri olan enerji konusu, ABD'nin bölgeye yönelik temel stratejisinin enerji kaynakları çerçevesinde şekillenmesi bağlamında oldukça önemlidir. Daha önce de belirtildiği gibi Hazar bölgesi enerji politikaları üzerinde yoğunlaşan ilişkiler AB ile birlikte Bakü-Tiflis-Ceyhan doğalgaz boru hattı ile genişletilmiş ve bu yolla bölgede güçlü bir aktör olan Rusya'nın enerji sahasındaki tekeli kırılmaya çalışılmıştır (Pataccini ve Malikov, 2020, s. 290). Özellikle 2014 yılından itibaren alınan kararlar Kazak doğalgazının da bu projelere dahil edilmesi Kazakistan'ın bağımsızlığından bu yana Rusya'ya yönelik geliştirmek istediği alternatif boru hatları düşüncüsüyle doğrudan ilişkilendirilebilir.

ABD'nin Kazakistan'a yönelik ekonomik düzlemde izlediği enerji politikasının temelinde endüstriyel üretim ve tüketim ekonomisinin sürdürülebilmesi için ihtiyaç duyduğu enerji ve ucuz petrol gereksinimi yatmaktadır (Wishnick, 2012,, ss. 55-56). Dolayısıyla Amerika için önemli doğal kaynaklara öncülük eden Kazakistan ile ilişkiler bağlamında petrolün çıkarılması taşımacılığı ve alternatif yollar oluşturularak Rusya'nın etkinliğinin azaltılması oldukça önemlidir. ABD'nin enerji kaynaklarına bu bağlamda erişimi Kazakistan'ın dış politikasında izlediği çok yönlü yaklaşım açısından bulunmaz bir fırsat olarak değerlendirilmiş, Soğuk Savaş döneminde Basra Körfezinden itibaren başlattığı stratejisini yeni dünya düzeninin kurulması ile birlikte Orta Asya bölgesini de dâhil etmiştir.

Genel olarak bağımsızlığını kazanmasından itibaren ABD-Kazakistan arasındaki ilişkiler siyasi ve askeri konulardan ziyade ekonomik ve enerji politikaları ekseninde ilerlemiştir. Özellikle 11 Eylül 2001 saldırılarıyla birlikte yaşanan kırılma ve bu bağlamda bölgesel ve küresel anlamda gerçekleşen dönüşümün bir çıktısı olarak askeri alandaki işbirliğine yönelik ikili antlaşmalar imzalandıysa da ABD'nin bölgedeki askeri operasyonlarının bitmesiyle askeri ilişkiler tekrar pasif bir hal

almıştır (Tarr, 2014, s. 518). Buna karşılık günümüzde ekonomik-ticari ilişkiler bağlamında ABD-Kazakistan ilişkileri güçlendirilerek sürdürülmektedir.

Nitekim bölge ülkelerinden neredeyse hepsinin bağımsızlık sürecinden sonra yaşadığı otoriterleşme yöneliminin karşısında Kazakistan'ın görece bağımsız bir demokrasi inşa ederek ekonomik anlamda gerçekleştirdiği reformlar ile yabancı sermayeye yönelik avantajlar sağlaması, ABD ile ilişkilerinde bölge ülkelerinden bir adım önde olmasına sebep olmuştur. Atılan bu adımların ABD yönetimi tarafından Kazakistan'ın sık sık takdir edildiği ve bürokratik yapının önde gelen simaları tarafından “Dost ülke ve önemli bir stratejik ortak” olarak adlandırdığı sıkça görülmektedir. Örneğin ABD Başkan Yardımcısı Richard Chaney Mayıs 2006'da Kazakistan'a gerçekleştirdiği ziyarette iki ülke arasındaki oldukça sıcak ilişkilerden söz etmiştir. Bu gibi tanınır simaların söylemlerinden de anlaşılacağı gibi Kazakistan'ın bölge ülkeleri ile kıyaslandığında ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan ön planda olması takdirle karşılanmış ve Transatlantik-Avrasya coğrafyası arasında bir köprü görevi görmesine yol açmıştır. Nitekim Kazakistan bağımsızlığından bugüne uyguladığı çok yönlü dış politikanın bir sonucu olarak yalnızca köprü görevi üstlenmekle kalmamış diğer bölge ülkeleri tarafından önemli bir stratejik ortak olarak görülmeye başlanmıştır (Kommentarii Vitse-Prezidenta na Press Konferentsii s prezidentom Respubliki Kazahstan N. Nazarbayevym, 5 mayı 2006).

Bununla paralel olarak ABD ile 2016 yılında karşılıklı ziyaretler arttırılmış, Kazakistan Dışişleri Bakanı Tokayev 'in Aralık ayında yapacağı ziyaretten önce ABD Dış İşleri Bakanı Rice, Kazakistan'ın dünya ekonomisiyle bütünleşmek bağlamında verdiği çabanın ABD yönetimi tarafından her daim destekleneceğini yinelenmiştir. Gerçekleşen ziyaret ile birlikte taraflar eş zamanlı olarak üçüncü bölge ülkelerine ilişkin konularda da temaslarda bulunmuş, Dış İşleri Bakanı Rice, Kazakistan'ın Kuzey Kore'nin füze denemesine ilişkin yaptığı açıklamasının²⁸ ABD hükümeti tarafından takdir edildiğini ve Kazakistan'ın bölgedeki en önemli müttefiklerinden biri olduğu belirtmiştir (Yazdani, 2020, s. 311).

Her iki ülkenin dış işleri bakanı Tokayev ve Rice tarafından iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın gelişmesine bağlı kalınacağı açıklanmış, iş birliğinin

²⁸ Kuzey Kore'nin 7 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirdiği füze denemesi Kazakistan tarafından tüm bölge ülkelerinden önce şiddetle kınanmıştır. Bkz.: (Yazdani, 2020, ss. 309-336).

geliştirilmesine yönelik atılan adımların arttırılacağı konusunda mutabık kalınmıştır (Yazdani, 2020, s. 316). Bu bağlamda ekonomik temelli antlaşmalar imzalanarak, ABD'nin Kazakistan pazarındaki oranı arttırılmıştır.

Kazakistan ve ABD arasında bağımsızlıktan bu yana gelişen ilişkilerin odak noktası her ne kadar ağırlıklı olarak ekonomik ve ticari ilişkiler üzerine gerçekleştiyse de siyasi anlamda da zaman zaman ortak zeminlerde buluşulması sağlanmıştır. Özellikle Batı literatüründe Asya'nın bataklığı olarak adlandırılan Afganistan özelinde iki ülkenin temsilcileri sık sık bir araya gelmiş ve fikir telakkisinde bulunmuşlardır. İlk olarak Sovyet işgalinin ardından ülkenin yeniden yapılanması döneminde atılacak adımlar ele alınırken; 11 Eylül'ün ardından ABD'nin bölgedeki radikal terörist gruplar ile ilişkisi çerçevesinde yapılması gerekenler üzerinde durulmuştur (Cutler, 2017, ss. 112-113). Bu bağlamda Kazakistan'ın izlediği dış politikanın bir gereği olarak uluslararası sorunların çözümü bağlamında küresel güce sahip ülkeler tarafından etkin bir aktör olarak dikkate alındığı görülmektedir.

Sonuç olarak Kazakistan-ABD arasında 1991 yılından bu yana ilişkilerin ekonomik temelde artışıyla birlikte zaman zaman siyasi düzlemde de ilerlediği açıkça görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri ve Orta Asya devletlerinden Kazakistan'ın en çok stratejik yakınlaşmasına sebep olan 11 Eylül'den sonra gelişen terörle mücadele konusundaki işbirliğinin hemen sonrasında 2006 yılından itibaren genel olarak bakıldığında ABD'nin "Büyük Orta Asya" projesini gerçekleştirmeye koyulduğu anlaşılmaktadır. Bunu birtakım Amerikan siyasetçilerinin söylemleri de doğrulamıştır. Onlardan biri de ABD Hükümetinde kurulmuş olan Orta ve Güney Asya masasının başkanı A. Baucher'in 16 Şubat 2006'da senato konuşmasında "ABD'nin Orta ve Güney Asya'daki politikalarının uygulamadaki başarısı bizim milli çıkarlarımız için kilit önem taşımaktadır" diye belirtmişti (Evans, 2012, s. 40).

Bu bağlamda Asya'da iki önemli güç olan Rusya ve Çin ile sınırları bulunan Kazakistan'ın ABD ile ilişkilerini bu iki ülkenin üzerinde kurabileceği etkiye karşı denge unsuru olarak kullanması stratejisinin başarıya ulaştığı açıkça görülmektedir. Nitekim belli dönemlerde Rusya tarafından verilen uyarılara rağmen her iki bölge ülkesi de Kazakistan-ABD ilişkilerinden dolayı bölge üzerinden siyasi tahakküm kurmaktan geri durmuştur. Bu durum açıkça Kazakistan'ın bağımsızlığından bu yana uyguladığı dış politikanın bir başarısı olarak görülebilir.

Bu bağlamda ilk etapta ABD ile aynı düzlemde devam eden ancak sonrasında bölgeye yönelik özel bir ilgi duyarak oluşturduğu destek programları çerçevesinde önemli bir aktör olarak yer alan AB ülkeleri ile Kazakistan arasındaki ilişkilerin ele alınması, Kazakistan'ın Batı Vektörlerini de birbirine karşı denge unsuru olarak nasıl kullandığının anlaşılması açısından oldukça önemlidir.

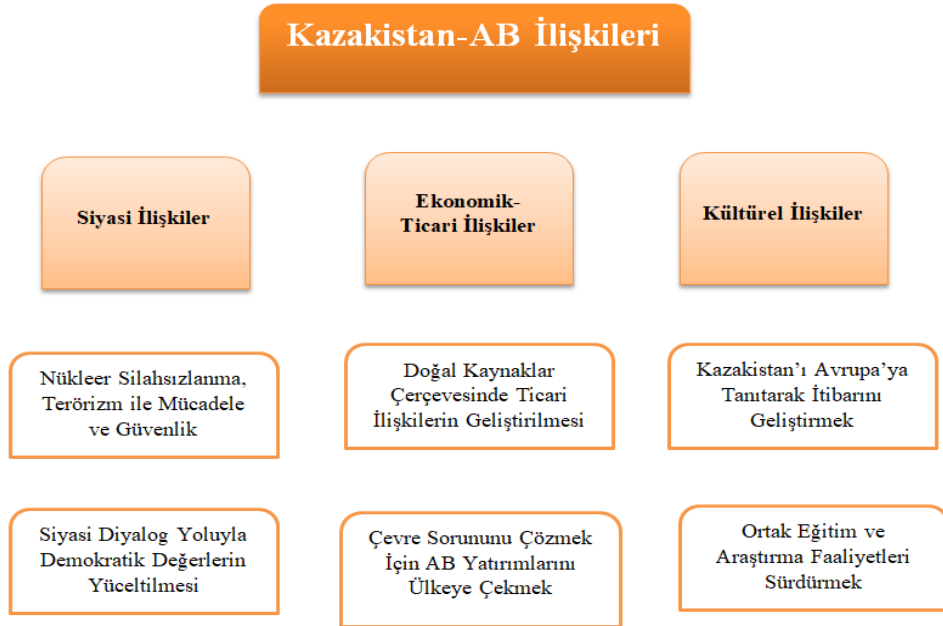
4.2.4. Kazakistan-AB ilişkileri

1989 yılından itibaren meydana gelen çözülme yalnızca Sovyetler Birliğinde değil Avrupa Birliği gibi üst kimlik oluşumunu büyük oranda tamamlamış uluslararası örgütlerde de büyük bir değişikliğe yol açmıştır. Berlin duvarının 1990'larda yıkılması ile birlikte Doğu ve Batı Almanya'nın tek ülke olması ve bağımsızlığını yeni kazanan Doğu Avrupa ülkelerinin birliğe dahil edilmek üzere geniş bir entegrasyon sürecinin başlatılması Avrupa Birliği'nin de sınırlarını genişleterek siyasi yapısını değiştirmiştir (McCornick, 2017, s. 79)

Bu bağlamda ilk etapta kendi içinde uyumlaştırmaya çalıştığı entegrasyon sürecine odaklanan Avrupa Birliği, Orta Asya coğrafyasındaki çözülme ile pek fazla ilgilenememiştir. Dolayısıyla başlangıçta Soğuk Savaş döneminde oldukça güçlü ilişkilerin kurulduğu Amerika'nın izlediği politikaları destekleme yoluna giden bölge ülkeleri ilk şoku atlattıktan sonra stratejik konumu, petrol ve doğalgaz rezervlerinin bulunduğu zengin doğal kaynakları gereği bölge ülkeleri başta Rusya ve Çin olmak üzere ABD'nin, Hindistan, Türkiye hatta İran'ın da ilgisini çektiği gibi Avrupa Birliğinin de dikkatini çekerek bölgeye yönelik somut çalışmaların başlatılmasına yol açmıştır (Khatibi, 2008, s. 14).

Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra, Kazakistan Cumhuriyeti neredeyse hemen bir dizi Avrupa ülkesinin ve ardından tüm Avrupa Birliği'nin artan ilgisinin hedefi haline geldi. Başlangıçta, Brüksel'in, sonrasında önde gelen Avrupa devletlerinin başkentlerinin çıkarları, küresel güvenlik meseleleriyle bağlantılıydı: Kazakistan Cumhuriyeti'nin SSCB'den miras aldığı nükleer silahlar ve bunlardan gönüllü olarak vazgeçme prosedürüdür. Bu minvalde Kazakistan'ın ABD garantörlüğünde nükleer silahlara yönelik tutumunu ve çok vektörlü barışçıl dış politika söylemini kendisiyle özdeşleştiren AB, ağırlıklı olarak Kazakistan ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiş ve bu bağlamda yakınlaşma niyetinde olduğu Bağımsız Devletler Topluluğunda yer

alan Kafkasya ülkeleri ile ilişkilerinde Kazakistan'ı bir köprü vazifesinde kullanmıştır (Konopelko, 2018, s. 4). Ancak daha sonra ilişkiler enerji konularıyla öne çıkmıştır. Kazakistan'da önemli hidrokarbon ve uranyum rezervlerinin varlığı ve bunların Avrupa'ya büyük ölçekli tedarik olasılığı masadaydı. Ayrıca, Avrasya'nın merkezinde, Rusya'nın ve Çin'in birleştiği yerde geniş bir coğrafik alana sahip olan ülkenin stratejik konumu göz önüne alındığında, Kazakistan'ı Batı'nın etki yörüngesine çekme görevi, AB için giderek daha önemli hale gelmişti. Buna karşılık, bağımsızlığını kazandıktan sonra, Kazakistan da Avrupalılar da dâhil olmak üzere tüm Batı devletleriyle yakınlaşmaya ilgi duyuyordu. Ayrıca, Kazakistan Cumhuriyeti'nin ABD ve AB ile daha yakın işbirliğine hazır olması, büyük ölçüde Astana'nın çok vektörlü politikasından kaynaklanmaktaydı. Sonuç olarak, Avrupa Birliği ve Kazakistan'ın ortak işbirliği arzusu, yalnızca Avrupa-Kazak ilişkilerinin yüksek dinamiklerini değil, aynı zamanda AB'nin Kazakistan'da sağlam bir şekilde tutunmasının ön koşulu olmuştur. Ancak Brüksel'in Astana üzerindeki etkisini artırma yeteneği hala sınırlıdır. ABD'nin aksine Kazakistan ile ekonomik-ticari ilişkilerle beraber siyasi ve kültürel ilişkilerini de geliştirmek isteyen AB'nin Kazakistan ile ilişkileri konusunda literatürün bir analizi olarak Şekil 4.3'te özetlenmeye²⁹ çalışılmıştır.

Şekil 4.3. Kazakistan-AB İlişkilerinin Sektörel Açıdan Gelişimi

²⁹ Şekil 4.3. Kazakistan-AB İlişkilerine ilişkin yapılan literatür taramasının bir sonucu olarak kurgulanmıştır.

21 Ocak 2014'te Kazakistan Cumhuriyeti'nin 2014-2020 Dış Politikası Konsepti, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev'in Kararnamesi ile onaylanmıştır. Konseptte göre, "Kazakistan Cumhuriyeti, ilgili anlaşmaların imzalandığı veya geliştirilmekte olduğu Avrupa devletleriyle ve ayrıca Avrupa kurum ve kuruluşlarıyla stratejik ortaklık ilişkilerini güçlendireceği belirtilmiştir. Kazakistan'ın en büyük ticaret, ekonomik ve yatırım ortağı olan Avrupa Birliği ile tam ölçekli ilişkilerin geliştirilmesi, gelişmiş ortaklık ve işbirliğine ilişkin yeni bir anlaşmanın imzalanması ve vize rejiminin serbestleştirilmesine yönelik çabaların devam edeceğine dair görüşleri ortaya konumştur (O Kontseptsii Vneshnei Politiki Respubliki Kazakhstan Na 2014-2020 Gody).

AB'nin bölgesel entegrasyona yönelik ilk çabalarının ardından 1990'lı yıllar ile birlikte izlediği Orta Asya politikası daha detaylı olarak analiz edildiğinde siyasi diyalog ve yardım faaliyetleri çerçevesinde bölge ülkeleriyle iş birliğini artırmaya yönelik birtakım girişimlerde bulunulduğu görülmektedir. Bu kapsamda, Avrupa Parlamentosu'nun 1994 yılından itibaren bölge ülkelerinin ulusal parlamentoları ile diyalog toplantıları başlatmış ve Avrupa Komisyonu'nun aynı yıl Kazakistan'da bir delegasyon açması Avrupa Birliği düzeyinde atılan ilk somut adım olmuştur. Bunun yanı sıra, AB'nin 1994 yılında Bağımsız Devlet Topluluğu özelde de Orta Asya ve Kafkasya ülkelerine yönelik geliştirdiği bir diğer politika aracı olan yardım programlarının devreye sokulması söz konusu olmuştur. Bu çerçevede, Bağımsız Devletler Topluluğu Üyelerine Teknik Yardım (TACIS-Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States) ile Gıda Güvenliği ve İnsani Yardım programları uygulamaya konmuştur (Sodupe ve Benito, 1998, s. 53). Sonraki süreçte gelişen ilişkilerin genel olarak bu yardım programları temelinde işlenmesi çalışmamızda Kazakistan-AB ilişkilerinin, yardımların kapsamının değiştiği 2000'li yıllara kadar bu yardım programları üzerinden analiz edilmesine sebep olmuştur.

AB tarafından Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım Programı olarak adlandırılan TACIS, her ne kadar temelde bağımsızlığını yeni kazanan BDT üyesi ülkelere teknik yardım ve piyasa ekonomisine geçişte destek programı olarak adlandırılrsa da birçok kaynakta belirtilenin aksine yalnızca bir ekonomi programı değil oldukça geniş kapsamlı bir entegrasyon programıdır. Burada TACIS'e yönelik algının yalnızca ekonomik temellere dayandırılması TACIS bağlamında imzalanan

ikili antlaşmaların ayrı bir düzlemde incelenmesindeki bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır (Warkotsch, 2006, ss. 510-511). Nitekim karşılıklı ilişkileri düzenleyerek iş birliği alanlarını ortaya koymak ve siyasi diyalog yoluyla ülkelerin ticaret, ekonomi, demokratikleşme eğilimlerine destek vermeye kadar pek çok alanı kapsamaktadır.

Nükleer silahsızlanma bağlamında Kazakistan ve ABD ile atılan adımlar neticesinde ülkede demokratik değerlerin benimsenmesi ile birlikte kültürel ve ekonomik iş birliğinin artırılması ekseninde ilerleyen ilişkilerde en önemli enstrüman olan TACIS programı kapsamında 2001 yılına kadar beş temel sektörün iyileşmesi kararlaştırılmıştır; Eğitim, enerji, taşımacılık, ticari girişimcilik ve kamusal alan (Warkotsch, 2010, ss. 81-82).

Bu beş temel sektör temelinde bilginin transferi, kurumsal yapının güçlendirilerek demokrasinin yaygınlaştırılması, hukuki düzenlemeleri uygulamaya koyarak şirketlerin yeniden yapılandırılması başta olmak üzere amaçlanan yardım alanları aşağıda belirtilmiştir; (Kassenova, 2010, s. 49).

1. Makroekonomik ve sektörel politikalar,
2. Üretimin geliştirilmesi,
3. Sürdürülebilir orta vadeli kalkınma,
4. Sosyal grupların korunması,
5. Bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması,
6. Gümrüklerin yeniden yapılandırılması,
7. Çevresel sorunlar,
8. Yüksek eğitimde reform,
9. Ulusal petrol şirketinin yapılandırılması
10. Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğe hazırlanma
11. Orta Asya'da Sınır Yönetimi Girişimi
12. Orta Asya Uyuşturucu Eylem Planı Programı (Efegil, 2008).

1993 yılından bu yana, TACIS programı bir dizi Kazak yükseköğretim kurumu ile işbirliği yapmaktadır. Örneğin, TACIS finansmanı ile Almatı'da 2002-2005 yılları arasında yaklaşık 400.000 avro tahsis edilen Hukuk ve Ekonomi Avrupa Çalışmaları Merkezi kuruldu. Ayrıca, bireysel uzmanlara göre, 2003-2004 yıllarında, TACIS çerçevesinde, Kazakistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi'ne bağlı Yargı

Akademisi'nin kurumsal gelişimi, hâkimler, müfredat, adli uygulama ve eğitimcilerin eğitimi vs. için bir yüksek lisans programının geliştirilmesine yaklaşık 200 bin Euro sağlandı (Smirnova, 2006). Kazakistan'da siyasi reformların teşviki açısından, belki de en önemlisi, Kazakistan Cumhuriyeti'nin hükümet dışı sektörü ile yerel makamları arasında işbirliğini geliştirmeyi amaçlayan "Devlet Dışı Aktörler ve Yerel Yönetimler" projesiydi. Smirnova'nın (2006), tahminlere göre 1991-2004 dönemi için TACIS çerçevesinde Kazakistan'daki projelere 153 milyon Euro tahsis edilmiştir. Ancak Avrupa Komisyonu'nun verilerine göre, sadece 1991-1998 döneminde Kazakistan Cumhuriyeti'nin TACIS programı kapsamındaki toplam finansman miktarı 200 milyon Euro'ya ulaşmıştır. Ayrıca, enerji sektöründeki projelere, kamu işletmelerinin yeniden düzenlenmesine ve özel sektörün geliştirilmesi için yaklaşık 53 milyon Euro harcandı, kamu yönetimi sistemi reformu, eğitim dâhil sosyal alana 32,24 milyon Euro, tarım sektörüne 17,12 milyon Euro, iletişim sektörünün gelişmesi için 16,92 milyon Euro, yönetim danışmanlığı ve küçük projeleri destek için sırasıyla 2,8 milyon Euro, 3,03 milyon Euro harcanmıştır (European Commission, 1996-1999).

TACIS programının Kazakistan'da başlatılmasıyla neredeyse eş zamanlı olarak, Avrupa-Kazakistan ilişkileri, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) çerçevesinde gelişmeye başladı. Bu gelişmeler, AB'nin Kazakistan'daki siyasi konumunun güçlendirilmesine oldukça önemli bir katkı yaptı. (Kassenova, 2010, ss. 69-71).

Kazakistan 1991'de AGİT'in çalışmalarına katılmak için başvurmuş ve 1992'de bu yapının tam üyesi olmuştur. 1999'da Almatı'da AGİT Merkezi açılmıştır (2007'den beri Astana'ya taşındı). 2003 yılında Kazakistan, AGİT başkanlığına başvurmuştur ve 2007 yılında, AGİT Dışişleri Bakanları Konseyi'nin kararı ile Kazakistan, 2010 dönemi için Örgütün başkanlığına seçilmiştir. AB ile Kazakistan Cumhuriyeti hükümeti arasındaki TACIS ve AGİT çerçevesindeki temasların, siyasi etkileşim için yasal çerçeveyi güçlendirme sürecini önemli ölçüde hızlandırdığı görülmektedir. Böylece, 1995'te imzalanan ve 1999'da yürürlüğe giren Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması (PCA), AB'nin Kazakistan Cumhuriyeti ile oldukça geniş ve istikrarlı siyasi diyalog kanalları kurmasını sağlamıştır.

2000’li yıllarla birlikte Avrupa Birliğinin Kazakistan ve Orta Asya coğrafyası ile ilişkilerinde bölgeye yönelik olarak geliştirdiği strateji belgelerini dikkate alması, örgütün bölgeye yönelik bakış açısının değinin en açık göstergesidir. Oluşturulan bu strateji belgeleri bağlamında ilk olarak 2002 yılında “Orta Asya 2002-2006 Strateji Belgesi” adıyla bir belge oluşturulmuş ve bunun tamamlayıcısı olarak görülebilecek, “TACIS 2002-2004 Programı” belgesi oluşturulmuştur. Bütüncül bir nitelikte olan bu iki belgeye göre Avrupa Birliğinin yeni yardım stratejilerinin amacı Orta Asya’da güven ve istikrarın sağlanmasına katkıda bulunarak, güvenliğine yönelik adımlar atılmasıdır. Aynı zamanda ekonomik kalkınmanın desteklenerek yoksulluğun önüne geçilmesi kararlaştırılmış ve TACIS yardımlarının bölgesel işbirliği programı kapsamında yoksulluk ile mücadelenin de etkin bir uygulama alanı olması sağlanmıştır (Petrov ve Van Elsuwege, 2017, ss. 61-62).

Bu bağlamda TACIS yardımlarının son ayağını oluşturulan bu süreç Avrupa Birliği ile bölge ülkeleri özelde de Kazakistan arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerle birlikte kültürel ilişkilerin de geliştirileceğinin ön gösterimin olarak okunabilir. Özellikle 2001 yılında izlediği strateji ile ülkeye yönelik yatırımların artması ve işbirliği temelinde doğal kaynakların ihracatının çeşitlenmesi, Kazakistan’ın 21. Yüzyıl’da Orta Asya’nın yükselen yıldızı olarak adlandırılmasına olanak sağlamıştır (Paramonov vd., 2017, s. 10). Bu bağlamda birçok ülke ile olduğu gibi Avrupa Birliği ülkeleri ile de ilişkilerin geliştirilmesi kaçınılmaz bir durum olmuştur.

1991 yılından itibaren başlayan süreçten 2006 yılına kadar devam eden TACIS yardımlarında en büyük payını Kazakistan’ın alması, 2007 yılı ile birlikte ilişkilerin yeni bir zeminde daha güçlü bir eksende devam edeceğinin de en açık göstergesidir. 2006 yılında sona eren TACIS programının yerini kültürel ilişkilerin de geliştirilmesi bağlamında “yoksulluğu hafifletmek ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik etmek” için oluşturulan DCI Kalkınma İşbirliği Aracı almıştır (European Union-Central Asia Development Cooperation, 2011).

Tablo 4.2. 2007-2010 yılları AB’nin Bölgesel Yatırım Dağılımı

SEKTÖRLER	Milyon EUR
Eğitim	25
Enerji	22
Lojistik	15
Çevre	16.2
Sınır işlemleri	16
Toplam	94.2

Kaynak: Tsertsvadze T. ve Boonstra J. (2013).

Tablo 4.3. 2007-2013 AB'nin Kazakistan'a Yaptığı Yardım Payı

ALANLAR	% üzerinden
İyi yönetim	%25
İktisadi Kalkınma	% 35
Kamu Yönetimi	%16
Sivil Toplum Kuruluşları	%9
Eğitim	%8
Sağlık	%7

Kaynak: Tsertsvadze T. ve Boonstra J. (2013).

Aslında, DCI'nin başlatılmasıyla eşzamanlı olarak, yıllık İnsan Hakları Diyalogu, Kazakistan'daki AB politikasının ayrı bir unsuru haline gelmiştir (2008-2014 döneminde, Diyalog'un 5 turu yapıldı) (Aksyonova, 2011). Ayrıca düzenli olarak sivil toplum ve devlet arasındaki etkileşimi güçlendirmeyi amaçlayan seminerler ve diğer etkinlikler düzenlenmektedir.

2015 yılı içerisinde Genişletilmiş Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması'nın (AEPC) resmi olarak imzalanması için 28 AB üye ülkesinin tüm parlamentolarında onay (ön onay) prosedürünü geçmiştir. Sonuç olarak, Aralık 2015'te AB ve Kazakistan, AEPC'yi imzalamış ve Mart 2016'da Kazakistan parlamentosu onayından geçmiştir. Orta Asya'nın tüm ülkeleri arasında, AEPC anlaşması şimdiye kadar sadece Kazakistan ile imzalanmıştır. Anlaşma, ekonomi, enerji, ticaret, üretim, yatırım, ulaştırma ve lojistik işbirliği, güvenlik konuları (gıda dâhil) ve terörle mücadele, siyasi diyalog (adalet, demokratik kurumların gelişimi, hukukun üstünlüğü) dâhil olmak üzere 29 alanı kapsamaktadır. Avrupa-Kazak ilişkilerinin (özellikle AB ile Orta Asya'nın diğer ülkeleri arasındaki ilişkilere kıyasla) bu kadar yüksek bir seviyeye yükselmesi, Astana'nın istekleri olmasaydı, kuşkusuz mümkün olmazdı. Ayrıca Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin politikalarına karşı her zaman büyük bir hassasiyet göstermiştir. Bunun nedeni, büyük ölçüde Kazakistan Cumhuriyeti'nin yatırım ve teknolojiyi ülkeye çekmek, “gelişmiş bir pazar ekonomisine sahip demokratik bir ülke” imajını sürdürmek için Batı'ya ihtiyaç duyması ve geleneksel olarak, yeni bir pazar olanaklarını genişletmeye önemli bir ilgi göstermesi çok vektörlü dış politikanın göstergelerinden biridir.

2001 yılından sonra Avrupa-Kazak siyasi ilişkilerinin yoğunlaşmasına rağmen, Avrupa Birliği'nin Kazakistan'daki konumu hala nispeten istikrarsız ve belirsiz

konumdadır. Bunun sebebi, esas olarak yine Astana'nın çok vektörlü politikası, Moskova ve Pekin'in bölgedeki çabaları tarafından etkilendiği gerçeğidir. Buna ek olarak, Kazakistan bazı durumlarda Avrupa Birliği ile bağlarını derinleştirmeye ve genişletmeye temelde hazırlıksız, hatta AB'ye karşı belirli bir güvensizlik hissetmiştir. Astana, geleneksel olarak Avrupa'nın Kazakistan siyasi modeline, özellikle seçim sürecine ve cumhurbaşkanının (“ulusun lideri- Elbaşı”) ülkenin siyasi sistemindeki rolü ve yerine yönelik eleştirisinden oldukça rahatsızdır (Axyonova, 2015). Bazı Avrupalı politikacıların çeşitli iç olaylarla ilgili açıklamaları da Kazakistan ve AB ilişkilerinin duraksama dönemine girmesi için önayak oluşturmuştur. Bu eleştirilerden biri örneğin, 2011'de Janaozen şehrindeki olaylara³⁰ yönelikti.

Nihayetinde, AB'nin bölgesel anlamda etkin kılmak istediği demokrasi değerleri çerçevesinde kültürel işbirliğinin sağlanması gölgede kalmış ve ilişkiler daha çok güvenlik, ticaret gibi sektörler özelinde şekillenmiştir. 2001 yılına kadar ekonomik temellerde daha sonra ise ağırlıklı olarak güvenlik ekseninde gelişen ilişkiler dönem dönem siyasi ve kültürel zeminlere de oturtulmuştur. Ancak AB'nin demokratik değerleri ön plana çıkarmaktan ziyade diğer alanlarda etkinliğini arttırma çabası, bu ülkeler ile siyasi entegrasyondan ziyade pragmatist bir düzlemde ekonomik entegrasyona yöneldiğinin göstergesidir. Nitekim bölgeye yönelik gerçekleştirilen yardım programlarında da bu açıkça görülmektedir.

4.2.5. Kazakistan-Türkiye ilişkileri

Kazakistan ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler köklerini çok daha derinden almaktadır. Teorisyen ortaçağcı ve kültürbilimci 1879 doğumlu Peter M. Bitsilli (1996), “Doğu ve Batı” ayrımı üzerine yaptığı çalışmalarında, Türklerin zaten 11. yüzyılda batıya doğru hareket ederek “genel Türk-Moğol kitlesinden ayrıldığını” ve bununla Turan dünyasının birliğinin çöktüğünü belirtmiştir. Bundan sonra Turan yayılcılığının batıda ve doğuda iki merkezi ortaya çıkmaktadır: biri Türkistan'daki "gerçek", diğeri Boğaz'da "İranlaşmış" Türkiye'dir. Ve sonraki genişlemeler paralel ve aynı anda gerçekleşir. Bitsilli, Orta Asya ve Ortadoğu'yu karşı karşıya bırakıyor,

³⁰ Janaozen şehrinde petrol ve gaz şirketi çalışanlarının iş şartları ve düşük maaş sistemini protesto etmek için toplandığı yerde polisin sert baskısına maruz kaldığı ve bunun sonucunda birçok ölü ve yaralı bıraktığı trajik bir olaydır

ancak yine de Osmanlı devletini, kendi tarzında Doğu ve Batı'yı birleştirmeye çalışan "ikinci" bir Turan olarak görmektedir. Böylece iki merkez ortaya çıkmıştır: biri, Türk Kağanları, Cengiz Han ve Timur Emir'in mirası olan Türkistan; ikincisi Osmanlı-Türk birikimi olan Ortadoğu. Bitsilli'nin bıraktığı en önemli görüş ise "Doğu ve Batı" ile "Avrupa ve Asya" kavramları arasındaki ilişkinin özünü ortaya koyduğu ve Avrasya sorunsalını tüm çeşitliliğiyle incelemiş olmasıdır. Bağımsız Kazakistan tarihinden bugünlerde inşa edilen Kazakistan ve Türkiye ilişkilerine gelince, ilk olarak 1990 yılının Aralık ayında henüz tam anlamıyla bağımsızlığın kazanılmadığı süreçte Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin Kültür Komitesi ve Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı arasında iyi niyet protokolü Almatı'da imzalanmıştır ve ile ikili ilişkiler tahsis edilmeye başlanmış, eğitim, bilim, turizm, ulaşım, ekonomi ve ticari işbirliği gibi konularda mutabık kalınmıştır.

1991 yılında Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye'nin stratejik öneminin azaldığını belirtilmesi dönemin Başbakanı Süleyman Demirel tarafından dile getirilen, "Soğuk Savaşın sona ermesi Türkiye'nin öneminin azaldığı değil tam tersine arttığı anlamına gelmelidir. Nitekim Orta Asya coğrafyası başta olmak üzere Kafkasya ve Balkanlarda bağımsızlığını yeni kazanan Cumhuriyetlerin uluslararası sisteme entegrasyonu sürecinde Türkiye etkin bir rol oynayacaktır" sözleri Türkiye'nin bu süreçte bağımsızlığını yeni kazanan Orta Asya Cumhuriyetleriyle de iyi ilişkiler kurma niyetinde olduğunun en açık göstergesidir. Nitekim etnik, kültürel ve sosyolojik yakınlık nedeniyle Türkiye'nin olduğu kadar bölge ülkelerinin de beklentiye girmeleri ilişkilerin sağlam bir zeminde şekillenmesine olanak sağlamıştır (Yazıcıoğlu, 2010, s. 245).

Türkiye ile Kazakistan Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler olumlu dinamiklerle ilerlemektedir ve daha fazla gelişmesi için olumlu potansyeye sahiptir. Hatta bazı uzmanlar, ikili ilişkilerde ilerlemenin önündeki tek önemli engelin sadece ülkelerin coğrafi izolasyonu olduğunu iddia etmektedir. Mevcut anlaşmazlıklar nokta niteliğindedir ve Ankara ile Astana arasındaki işbirliğini önemli ölçüde etkilememektedir. İki devlet arasındaki etkileşim sadece pragmatik çıkarlarla değil, ideolojik ve stratejik zeminlerle de desteklenmektedir. Astana, Moskova'nın siyasi ve insani etkisiyle bir denge sağlamak için Ankara ile işbirliğini etkin kullanabilmekte ve Kazakların ulusal kimliğini güçlendirmek için Türk dünyası ile entegrasyonunu

genişletmektedir. Türkiye ise Orta Asya'nın Türk kesimini kendi jeopolitik çıkarlarının doğal bölgesi olarak görmekte ve bölge lkeleriyle Türk liderliği temelinde ilişkiler kurmaktadır (Kurtov, 1997, s. 106).

Her ne kadar Kazakistan'ın Türkiye'nin bu konudaki liderliğine zaman zaman kuşkuyla bakmasından kaynaklanan bazı sıkıntılar yaşansa da ilişkiler genel anlamda iyi niyet esasında güçlü ilişkiler tesis etme stratejisiyle yürütülmüştür. Türkiye'nin diğer Türki Cumhuriyetlerde olduğu gibi Kazakistan'ın bağımsızlığını 16 Aralık'ta tanıyan ilk ülke olduğu ve dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in; "Türkiye'nin yeni bağımsızlığını kazanmış bu Cumhuriyetlerin uluslararası sisteme entegre olması ve bu bağlamda uluslararası örgütlerde üyeliğinin desteklenmesi gibi süreçlere tam destek vereceği" açıklaması iki ülke arasında aynı yıl içinde 100' aşkın ortaklık ve işbirliği antlaşmasının imzalanmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Rusya'nın kendi iç sorunlarına yönelmesiyle birlikte oluşan g boşluğu konjonktürel şartlarında müsaade etmesiyle birlikte bölge lkelerinin Türkiye ile yakın ilişkilere girmesine sebep olmuştur. Kurulan yakın ilişkilerin bir çıktısı olarak 2 Mart 1992 yılında iki ülke arasında Almatı'da imzalanan "Diplomatik İlişkilerin Tesisine Yönelik Protokol" ve "Türk-Kazak Vize Muafiyet Antlaşmasının" akabinde Nazarbayev'in 21. yüzyılı "Türk Yüzyılı olacaktır" ifadeleri iki ülke arasındaki ilişkilerin zemininin kuvvetli olacağının sinyallerini vermiştir. Bağımsızlık sonrası 25 yılda Kazakistan ile Türkiye arasındaki ihracat hacmi 39 kat, ithalat hacmi 110 kat artmıştır. Kazakistan ekonomisine yatırım yapan ülkeler arasında Türkiye, enerji dışı sektörlerde 4. sırada yer almaktadır ve ülkeler arasındaki ticaret cirosu 4 milyar doları açmaktadır (şimşek vd., 2017)

Kazakistan ve Türkiye çeşitli uluslararası kuruluşlar çerçevesinde etkileşim halindedir: BM, Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), İşlam İşbirliği Teşkilatı (İK), AĞİT, CICA, Türk Dili Konuşan lkeler İşbirliği Konseyi (CCTS). Türkiye, Birleşmiş Milletlerin ardından bölgesel örgütler olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve İşlam İşbirliği Teşkilatı gibi yapılara Orta Asya özellikle de Kazakistan'ın üyeliğinde etkin bir role sahiptir. Türkiye'nin büyük ağabey olmaktan ziyade kardeş niyetinde olması diğer ülkeler tarafından da karşılık bulmuş ve Nazarbayev, Türk Dünyasının tarihi kökenlerinden aldığı gle daima işbirliği içerisinde bulunacaklarını söylemesi Türkiye'nin çabalarının olumlu sonuçlarından biri olarak okunabilir. Ancak

1990'ların ilk yarısında geliştirilen iyi ilişkiler 1990'ların ikinci yarısından itibaren pragmatist bir düzleme taşınmış ve ABD, Rusya ve AB ülkeleri gibi uluslararası aktörlerle dengeye dayalı çok vektörlü politikanın gereği olarak Türkiye ile ilişkilerde bir duraklama dönemine girilmiştir. Bunda 1994-1995 yıllarında Türkiye'de yaşanan ekonomik krizden dolayı Kazakistan'a kredi desteğinin azalması ve Türk pazarının yerini ABD ve Avrupa ile birlikte Çinli büyük sermayeye sahip şirketlerin almasının etkisi oldukça fazladır. Bu firmalar ile rekabet etme gücü olmayan Türk firmalar ise daha çok küçük ve orta ölçekli işletmeler ile varlıklarını devam ettirmeye çalışmıştır (Aydın, 2016, ss. 159-161).

Türkçe konuşan ülkeleri birleştiren üç kuruluş özellikle dikkat çekmektedir. Birincisi, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi'nin (TDİK veya Türk Keneşi) kurulmasına ilişkin anlaşma, 3 Ekim 2009 tarihinde Nahcivan'da (Azerbaycan) düzenlenen IX. Türk Dili Konuşan Ülke Başkanları Zirvesi'nde imzalanmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in girişimiyle sunulan TDİK'nin üyeleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'dir. İkinci önemli kuruluş, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY), Türkçe konuşan halklar arasındaki manevi bağları canlandırmak amacıyla 12 Temmuz 1993'te kurulmuştur. Bugüne kadar TÜRKSOY üyelerinin tamamı Türkçe konuşan bağımsız devletlerdir: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Türkiye ve Özbekistan. Gözlemcileri ise Altay Cumhuriyeti, Başkurtistan, Gagavuzya Özerk Cumhuriyeti (Moldova), Hakasya Cumhuriyeti, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Saha Cumhuriyeti, Tataristan ve Tuva'dır. Merkezi Ankara'da bulunan TÜRKSOY, Türk halklarının somut ve somut olmayan kültürel mirasının korunması için çalışmaktadır. Üçüncü bir önemli kuruluş, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), üyeleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkiye'den oluşan örgüt, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in girişimiyle 21 Kasım 2008 tarihinde kurulmuştur. TÜRKPA çerçevesinde, merkezi Bakü'de olan sekreterlik, Hukuk İşleri ve Uluslararası İlişkiler Komisyonu, Sosyal, Kültürel ve İnsani İşler Komisyonu, Ekonomik İşbirliği Komisyonu ve Çevre ve Doğal Kaynaklar Komisyonu gibi 4 ana komisyondan oluşmaktadır. (Aydın, 2016, ss.159, 167, 168).

Türk Keneşinin kurulmasına sebebiyet veren Nahcivan Antlaşmasının imzalandığı 2009 yılında Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştiren Nazarbayev, Türk-Kazak İş

Forumunda bir konuşma yaparak “Türkiye ve Kazakistan olarak biz bir halkız, ikili ilişkilerimizi sıkılaştırmalıyız” ifadelerini vurgulamıştır. Buna paralel olarak imzalanan “Stratejik Ortaklık Antlaşması” ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik niyetler somut olarak antlaşmaya dökülmüştür. Siyasi, iktisadi, bilimsel, çevre, enformasyon, ticari ve kültürel konularda işbirliğini kapsayan bu antlaşma Nazarbayev tarafından iki dost halk olan Türkiye ve Kazakistan arasındaki ilişkilere stratejik nitelik kazandıran belge olarak nitelendirilmiştir. Nahçıvan’da konuşma yapan Kazakistan Parlamentosu Meclis Başkanı Muhammedjanov Mustafa Kemal Atatürk’ün daha 1930’lu yılların başında bir gün Sovyetler Birliği’nin dağılabileceğini gördüğünü ve dili, kültürü, tarihi, kökleri bir kardeş halklarla buluşmaya hazırlıklı olunması gerektiğine ilişkin görüşlerinin bulunduğu hatırlanması gerektiğini belirtmişti. (Nursultan Nazarbayev Anıtı, www.turksoy.org). Yine de mecliste yaptığı konuşmasında Rusya, Çin ve Batı ile ilişkilerin altını çizerek Türkiye ile geliştirilen ilişkileri bu ilişkilerin tamamlayıcısı olarak gördüğünü ifade etmesi Kazakistan’ın etnik temelli siyasetin ötesinde çok vektörlü dış politikasını sürdürdüğünün en açık göstergesidir.

Türkiye’nin arabuluculuğunda 1998 yılında Azerbaycan, Kazakistan, Türkiye ve Özbekistan Cumhurbaşkanı ile ABD Enerji Bakanı arasında Trans Hazar ve Kafkas ihraç boru hatlarına ilişkin Ankara Deklarasyonu imzalanmıştır (75. yılda iki büyük imza, 1998, www.hurriyet.com.tr). Bu bağlamda Kazakistan Rusya’ya yönelik alternatif ittifak arayışına yönelik Türkiye ile birlikte hareket etmiş, 1999 yılında her iki ülkenin de Cumhurbaşkanı’nın katıldığı AGIT kapsamında gerçekleşen toplantıda bu durum devam ettirilerek Ankara Deklarasyonuna ek olarak Bakü-Ceyhan boru hattı projesine ilişkin bu kez İstanbul Deklarasyonu imzalanmıştır. Ankara’nın büyük önem verdiği bu projeye ilişkin Türkiye’nin eski Kazakistan Büyükelçisi Atilla Günay: “Günümüzde boru hatları üzerinden yollanan Kazakistan petrolünün miktarı az olsa da bu durum ileride değişecek ve oluşturulacak bu boru hatları ile beraber Kazakistan’ın Rusya’ya yönelik bağımlılığı azalacaktır (Kazakistan Ülke Bülteni. 2012). Kazakistan tarafı ise kardeş ülke Türkiye’ye katkılarından dolayı minnettarlık ifadeleriyle Türkiye’nin bölgeye yönelik stratejisinde Kazakistan’ın çıkarlarına destek olmasına yönelik memnuniyeti açıkça ortaya koymuştur.

Her ne kadar Türkiye enerji politikaları kapsamında Kazakistan petrollerinin Akdeniz'e taşınması için hayati öneme sahip olduğuna inandığı bu projeyle yakından ilgilenmişse de Kazakistan'ın gerek Rusya'nın karşı çıkması gerekse maliyetinin yüksek olması sebebiyle öncelik verdiği projelerin petrolü Rusya üzerinden Karadeniz ve Çin'e taşıyan hatlar olması bu projelerin rafa kaldırılmasına yol açmıştır. Birçok haber yayın kanallarında Rus haber yazarları Bakü-Tiflis- Ceyhan boru hattı kuruluşunu, "Rusya baypas edildi" olarak ifade etmişti. (Kuskov ve Solntseva, 2006)

Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin gelişmesiyle birlikte Kazakistan'ın dış politikada Türkiye'ye verdiği desteğin önemli bir göstergesi olarak görülebilecek bir diğer durum; her iki ülkenin de üye olduğu bölgesel ve uluslararası ölçekteki örgütlerde Türkiye'nin dönem başkanlığının Kazakistan tarafından devamlı desteklenmesi konusudur. Ayrıca Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinde de Türkiye'yi desteklediğini resmi makamlarca ifade eden Kazakistan, Türkiye'yi Avrasya projesinin de bir tamamlayıcısı olarak görmektedir. (Peimani 2018: 38). Bu doğrultuda Nursultan Nazarbayev'in 2014 yılında Türkiye'yi Avrasya Ekonomik Birliği'ne (AEB) üye olmaya davet etmesi de önemli atılımdır (Avrasya Birliği Kuruldu Türkiye Bekleniyor..., Yeniçağ, 22 Haziran 2014)

Aynı durum Türkiye'nin Kazakistan yaklaşımları için de geçerlidir, Türkiye Kazakistan'ın AGİT dönem başkanlığına seçilmesini de sevinçle karşılamış Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 3 Şubat'ta Ankara'daki "USA-K" Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde düzenlenen "Değişen Güç Dengeleri Işığında Türkiye'nin Yeri" konulu konferansta yaptığı konuşmada, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in Kazakistan'da AGİT zirvesi düzenleme girişimini desteklediğini belirtmiştir:

"Avrupa ülkeleri AGİT başkanlığını Kazakistan'a emanet ettiyse, o zaman ihtiyaç duyulan zirve organizasyonunu da emanet etmek gerekir. Kazakistan'ın başkanlığı benzersizdir, o AGİT'e başkanlık edecek ilk Türk, Müslüman, Sovyet sonrası devlettir. Bu nedenle Kazakistan'da bir zirve yapılması fikrini destekliyorum" (Premier-ministr Turcii podderjal initsiyativu...2010).

Çok yönlü dış politikaya rağmen Nazarbayev’in Türkiye’ye özel bir yakınlık duyduğu ise 2008 yılında Türkiye Büyükelçiliği’ne atanan Bagdat Amreyev ile yaşadığı diyalogda açıkça görülmektedir. Amrayev’i Türkiye nezdinde görevlendirirken, “Son görev yerin olan Mısır ile birlikte 12 yıldır dış ülkelerde görev yapıyorsun. Artık ülkeneye dönme vaktin geldi, Türkiye nezdinde büyükelçiliğe atandın, Türkiye senin evindir” ifadelerini kullanması bunun en net göstergesidir (<https://web.archive.org/web/20140323081642>). Kültürel anlamda da ilişkilerin geliştirilmesine oldukça önem verilmiş ve bu bağlamda Türkiye’nin ve Kazakistan’ın çeşitli şehirleri kardeş şehirler olarak ilan edilmiştir. İlerleyen süreçte her iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmeye devam etmiş ve TİKA aracılığıyla bölgeye yönelik kamu diplomasisi araçları geliştirilmiştir.

Tablo 4.4. Türkiye’nin Orta Asya’yı Kalkındırma Yardımları

Resmi Kalkınma Yardımları	2004	2005	2015	2016	2017
Kazakistan	27.17	44.51	24.44	18.96	20.38
Kırgızistan	34,74	55.56	98.36	25.39	18.16
Tacikistan	6.48	3.20	0.70	1.58	2.98
Türkmenistan	18.82	13.08	3.18	4.87	2.28
Özbekistan	5.48	3.33	4.65	4.26	5.68
Orta Asya’ya yapılan toplam yardım	92.69	119.68	131.33	55.06	49.48
Dünya genelinde yapılan toplam yardım	339.1	532.4	3845.9	6237.5	7950.4
Orta Asya % oranı	27.34	22.47	3.41	0.88	0.62

Kaynak: Yurtbilir M.M. (2021). s. 151

Türkiye’nin 2004 yılından 2017 yılına kadar kalkınmaya yönelik yapılan yardımlarının Orta Asya ülkelerine ayrılan pay Tablo 4.4’te gösterildiği gibidir. Yardımların en büyük payı Kazakistan’a gönderildiği anlaşılmıştır. Fakat dünya genelinde yapılan yardımları ve Orta Asya ülkelerine düşen pay dikkate alındığında bölgeye yönelik yardımların oldukça düşük olduğu görülür.

Bununla birlikte 2015 yılında Kazakistan’da Türk iş insanları ile gerçekleşen zirvede 2020 yılına kadar iki ülke arasında 56 milyon dolarlık 500’e yakın projenin hayata geçirilmesi kararlaştırılmıştır. 1,5 milyon kişiye istihdam sağlaması amaçlanan bu projeler ile vize serbestliğine ilişkin adımların atılacağı kararlaştırılmıştır. Ağırlıklı olarak kurulacak ortak sanayi bölgeleri kapsamında gerçekleşecek olan bu projeler kimya, metalürji, makine, elektrik ve enerji gibi alanları kapsamaktadır (Peimani 2018, s. 32).

Tablo 4.5. Türkiye’den Kazakistan’a doğrudan yatırım, milyon dolar

Yıl	Türkiye’den Kazakistan’a doğrudan yatırım	Kazakistan’a doğrudan toplam yabancı yatırımı	Türkiye’nin yatırım payı
2005	79,09	7915,83	1,00
2006	106,12	12 066,14	0,88
2007	347,59	19 417,75	1,79
2008	203,28	21 301,30	0,95
2009	124,43	21 436,62	0,58
2010	95, 33	22 245,60	0,43
2011	127,10	26 467,30	0,48
2012	178,78	28 884,85	0,62
2013	271, 34	24 098,31	1,13
2014	198,95	23 725,53	0,84
2015	79,88	15 169,50	0,53
2016	238, 30	20 949,34	1,14
2017	256,74	20 765,39	1,24

Kaynak: Şibutov, M. (2018).

Tablo 4.6. Kazakistan'dan Türkiye'ye doğrudan yatırım, milyon dolar

Yıl	Kazakistan'dan Türkiye'ye doğrudan yatırım	Türkiye'ye doğrudan toplam yabancı yatırımı	Kazakistan'ın yatırım payı
2005	40,03	312,41	12,81
2006	8,78	1331,47	0,66
2007	327,96	3186,41	10,29
2008	186,52	5048,67	3,69
2009	42,63	5416,32	0,79
2010	66,92	10489,91	0,64
2011	60,12	8034,45	0,75
2012	149,82	3021,45	4,96
2013	7,88	8690,76	0,09
2014	6,25	3354,94	0,19
2015	10,50	6929,67	0,15
2016	61,02	4279,22	1,43
2017	23,56	1890,91	1,25

Kaynak: Şibutov, M. (2018).

Sonuç olarak Türkiye-Kazakistan arasındaki ilişkiler Türkiye boyutuyla siyasi entegrasyon umuduyla başlamasına rağmen ekonomik ve kültürel düzlemde devam etmektedir. (Akyürek ve Bilgiç, 2012, ss. 1-78.) Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasının bir gereği olarak etnik bağlar çerçevesinde ilişkiler geliştirmekten geri durması bunun en temel sebeplerinden biridir. Bununla birlikte Kazakistan Türkiye'ye özel bir önemde atfetmiş ve siyasi entegrasyon kapsamı dışındaki diğer alanlarda iki ülke arasındaki iş birliği artırılarak devam etmiştir.

Günümüzde de Türkiye ile Kazakistan Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler olumlu dinamikleri sürdürmekte ve daha fazla gelişme için olumlu potansiyele sahiptir. Hatta bazı uzmanlar, ikili ilişkilerde ilerlemenin önündeki tek önemli engelin sadece ülkelerin coğrafi izolasyonu olduğunu iddia etmektedir. İki devletin etkileşimi sadece

pragmatik çıkarlarla desteklenmemekte, aynı zamanda ideolojik ve stratejik zeminlere de sahiptir. Astana, Moskova'nın siyasi ve insani etkisi üzerine bir denge sağlamak için Ankara ile işbirliğinden faydalanmaktadır ve Kazakların ulusal kimliğini güçlendirmek için Türk dünyası ile entegrasyonunu genişletmektedir. Türkiye ise Orta Asya'nın Türk kesimini kendi jeopolitik çıkarlarının doğal bölgesi olarak görmekte ve bölge ülkeleriyle Türk liderliği temelinde ilişkiler kurmaktadır (Kurtov, 1997, s.106).

Kazak-Türk işbirliğinin gelişmesi için elverişli bir ideolojik arka plan, pan-Türkizm kavramıydı, bu söylem tüm Türk halkları arasında daha büyük bir birlik sağlamayı amaçlayan ideolojik, politik ve bir dereceye kadar kültürel bir harekettir. Kazakistan için pan-Türkizm, Kazakların tarihsel geçmişinin Rus ve Sovyet mirasına uygun bir alternatifti ve itibarlı etnik grubun düşünsel ve tarihsel kökenlerine hitap etmektedir.

Sonuç olarak Kazak-Türk ilişkileri dinamik bir şekilde gelişmeye devam etmektedir. Bugünlerde ekonomi, kültür, eğitim gibi alanları kapsamayan ortak projelerin gerçekleştirilemeyeceği bir konu yoktur. İki ülke, manevi ve etnik kökler açısından yakın, eşit ortaklardan daha fazlası haline geliyor. Aralarında iki ülkenin de karşılıklı olarak değer verdiği ve gurur duyduğu büyük bir dostluk ve kardeşlik ilişkileri sürekliliğini korur vaziyettedir.

4.2.6. Asya'nın diplomasi merkezi: Kazakistan-Güney Kore ilişkileri

Kazakistan Cumhuriyeti, Korelilerin en büyük on etnik grup arasında yer aldığı çok etnisitelerden oluşan bir devlettir. Genel olarak bilindiği üzere Koreliler 1937'deki sürgün sonucunda Kazakistan'a yerleştirilmiştir. Ancak tarihsel veriler Büyük Bozkır ile Kore Yarımadası arasındaki bağların eski çağlardan devam ettiğini ileri sürmektedir. Bu, eski arkeolojik kültürlerin benzerliği, Türk ve Kore dillerinin Proto Altay diller grubu temelinde yakınlığı, Kazakistan ve Kore'deki şamanik inançların özgünlüğü ve antropolojik akrabalık bağları ile doğrulanmıştır. Yüzyıllar boyunca Doğu ve Batı'yı birbirine bağlayan İpek Yolu, eski Kore'nin Çin İmparatorluğunun toprakları aracılığıyla modern Kazakistan toprakları ile temasları sağlanmıştır. Büyük İpek Yolu boyunca kervan akışlarının hareketinin durmasıyla eski bağlar sekteye uğramıştır. 2007 yılında, Kazakistan genelinde, tüm büyük şehirlerde, Kazak Korelilerin 70. yıldönümü geniş çapta kutlanmış ve bununla bağlantılı olarak, ciddi

toplantılar ve şenlikli etkinliklerle beraber zorunlu yerleştirmeden bağımsızlık sonrası gelişen bağlara değinilmiştir (Rol' kazahstanskikh koreytsev v ustanovlenii...2015). Kazakistan Cumhuriyeti ile Güney Kore Cumhuriyeti arasındaki diplomatik ilişkiler 28 Ocak 1992'de kurulmuştur. O zamandan beri binlerce Kazakistan'da yaşayan Kore asıllı vatandaşlar tarihi vatanlarını ziyaret etme fırsatı bulmuş, öte yandan binlerce Güney Koreli de Kazakistan'ı ziyaret etmiştir. 1992'den bu yana geçen tüm zaman boyunca, Kazakistan ve Güney Kore arasındaki ilişkiler dinamik ve çok yönlü olmuştur.

21. Yüzyıl stratejileri çerçevesinde Kazakistan'ın “dönüşüm ve refah dönemi” politikasına yönelik olarak 2000'li yıllardan itibaren bölgesel perspektifte oldukça sıkı ilişkiler geliştirdiği ülkelerden biri de Güney Kore'dir (Hwang, 2012: 7). İki ülke arasındaki ilişkiler³¹ her ne kadar Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte başlamış olsa da Kazakistan'ın önceliklerini Rusya başta olmak üzere küresel anlamda söz sahibi olan ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi üzerine kurgulaması Kore ile ilişkilerin minimal düzeyde seyretmesine sebep olmuştur. Bununla birlikte Kore ekseninde ise 1997 yılında yaşanan Asya Krizi neticesinde ekonomik anlamda ülkenin ciddi zarar görmesi ve içeride toparlanma sürecine girmesi diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde durağanlaşmanın yaşanmasına yol açmıştır (Kurmanov vd., 2016, s. 59).

Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev'in Güney Kore ile iyi ilişkiler tesis etmek istemesi ve bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte ekonomik anlamda Güney Kore modelini³² örnek olacağını belirtmesi ilerleyen dönemlerde ikili ilişkiler bağlamında bir ilerlemenin sağlanacağını ön gösterimi olarak adlandırılabilir (Kurmanov vd., 2016, s. 62).

Güney Kore'nin 2000'li yıllarla birlikte ekonomik açıdan toparlanma ve ciddi bir dönüşüm sürecine girmesi, bölge ülkeleri ile ilişkilerini yeniden geliştirmeye

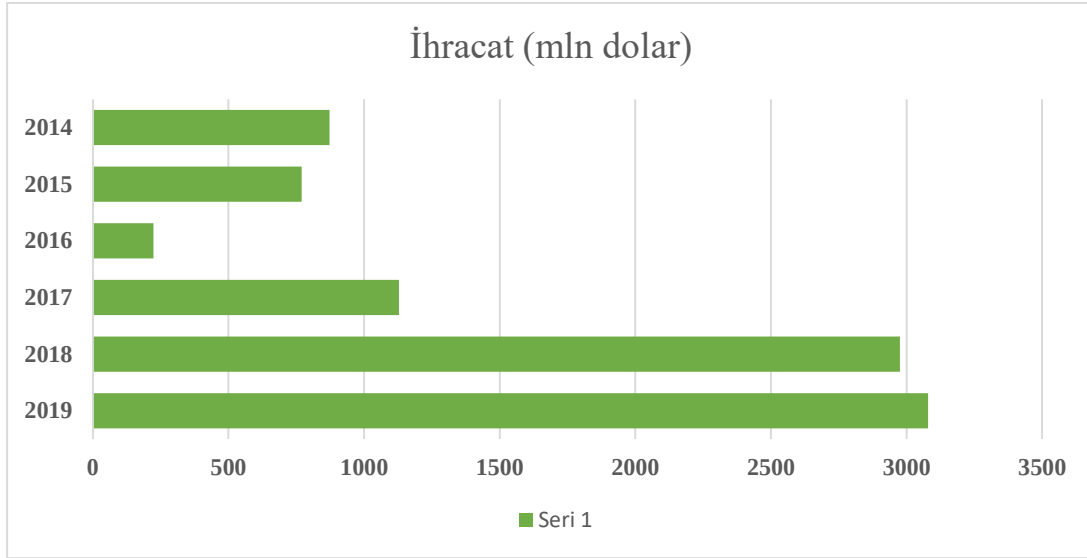
³¹ Tarihsel bağlamda Güney Kore ve Kazakistan arasında demografik anlamda da bağların olduğu görülmektedir. Özellikle 1937 yılında Stalin'in Milletler Politikasının sürgün boyutunun bir gereği olarak 170 binden fazla Koreliyi sürgün sahası olan Kazakistan'a göndermesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde etkin bir role sahiptir. Bkz.: (Kurmanov, Tolysbayev, Aibossynova, & Parmanov, 2016, s. 57).

³² Kazakistan, merkez ekonominin özelleştirilmesi planını hazırlamak için Güney Kore'li iksatçı Chan Young-Bang'a 1990'ların başında görev vermiştir, fakat Kazakistan'ın iktisadi kalkınma planı Bang'ın sunduğu öneriler doğrultusunda ilerlememiş, sadece önerilerden biri olarak dikkate alınmıştır. Bkz.: (Nurlanova, Kireyeva, & Ruzanov, 2017, s. 38).

başlamasına ve bu bağlamda girişken bir yardım ve yatırım politikası izlemesine yol açmıştır. Girişken yatırım politikaları temelinde ilk etapta Güney Kore'nin Kazakistan'a ilişkin politikaları birçok ülkenin olduğu gibi enerji kaynaklarına yönelik ihtiyacını karşılamak üzerinden stratejik bağlamda önemli bir perspektife oturtulmuştur. Bununla birlikte Güney Kore, Orta Asya'ya yönelik politikalarını genel anlamda Özbekistan ve Kazakistan özelinde gaz, uranyum, petrokimya ve altyapı geliştirme stratejileri bağlamında kurgulamıştır. İlişkilerin geliştirilmeye başlanmasıyla beraber doğrudan kaynak arama ve yatırım hakkına sahip olan Güney Kore, her iki ülke ile de Kore Uluslararası İşbirliği Ajansı (KOICA) aracılığıyla dış yardım programları oluşturmuştur (Nurlanova vd., 2017, s. 38). Programda yer alan 28 ülkeden en üst sıralarda yer alması Güney Kore'nin Kazakistan ve Özbekistan'a yönelik öncelikli stratejisinin en net göstergesidir.

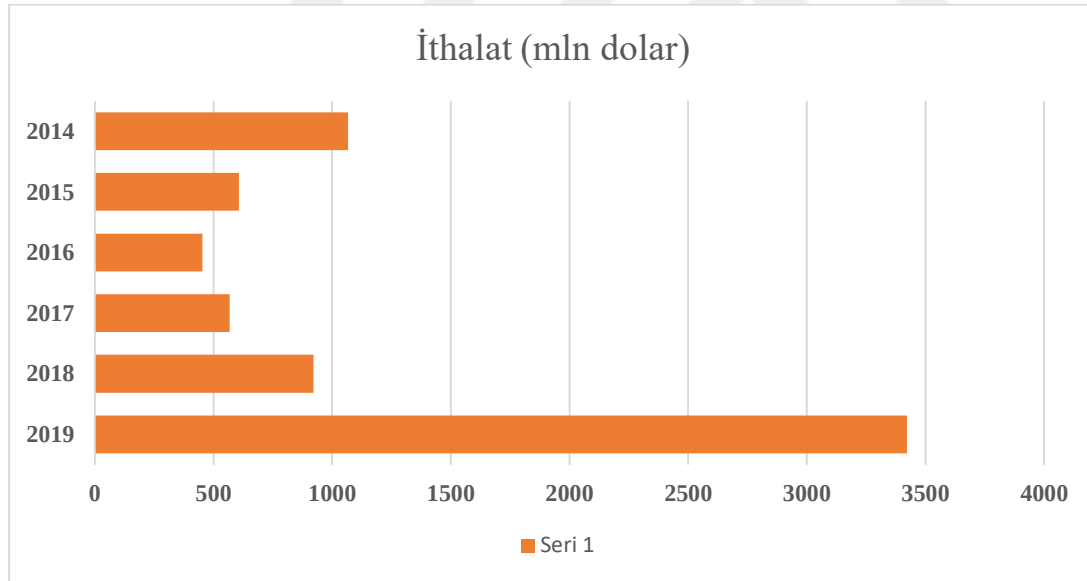
Güney Kore'de 2009 yılında meydana gelen iktidar değişikliği sonucunda yeni Devlet Başkanı Lee Myung-bak 'ın adlandırmasıyla "Global Korea" vizyonunu benimseyen Güney Kore, Kore kültürünü Orta Asya özelde de Kazakistan'a yönelik dış politikasında bir yumuşak güç unsuru olarak kullanma yoluna gitmiş ancak ülkelerin tamamının iç işlerine yönelik oldukça mesafeli bir tutum sergileyerek kucaklayıcı bir Asya perspektifi yakalamaya çalışmıştır. Bu bağlamda Çin ve Rusya'dan farklı tutumu gereği Kazakistan ile ilişkilerin zamanla büyük ivme kazanmasına yol açmıştır.

Diğer ülkeler ile olduğu gibi Güney Kore ile de ekonomik zeminde başlatılan ilişkiler 2009 yılı ile birlikte büyük bir sükse yakalamış ve Güney Kore çok kısa bir sürede Kazakistan'ın 14. ticari partneri olmuştur. Artarak devam eden ilişkiler ve imzalanan antlaşmalar bağlamında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2011 yılında 600 milyar, 2012 yılında ise 1 milyon doları aşmıştır (Jae-young, 2009, ss. 16-17).

Şekil 4.4. 2014-2019 Yılları Arasında Kazakistan-Güney Kore İhracat Değerleri

Kaynak: Nikonorov, A. (2020). Top-10 glavnyh trgovykh partnerov Kazahstana <https://inbusiness.kz/ru/news/top-10-glavnyh-torgovykh-partnerov-kazahstana#gallery%20-7>

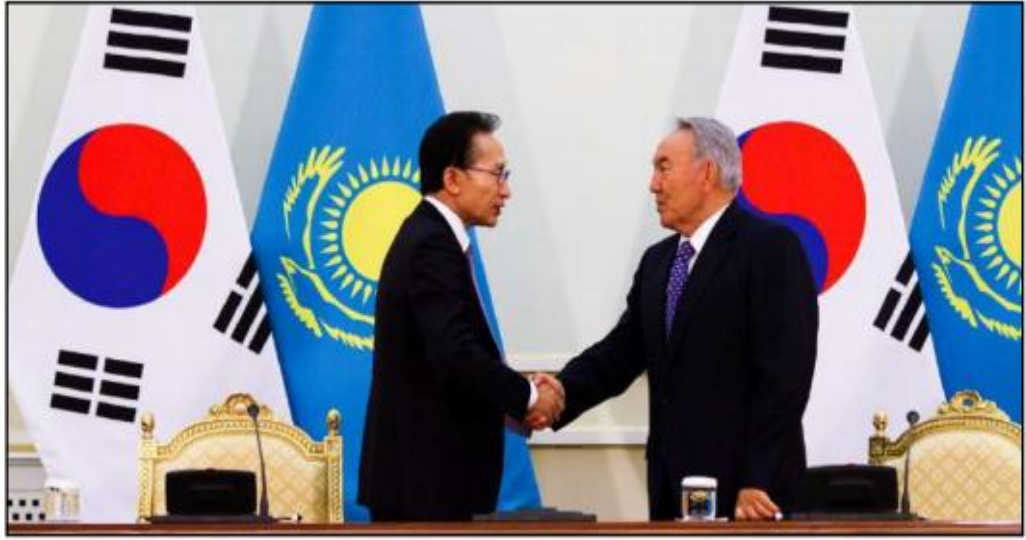

Şekil 4.5. 2014-2019 Yılları Arasında Kazakistan-Güney Kore İthalat Değerleri

Kaynak: Nikonorov, A. (2020). Top-10 glavnyh trgovykh partnerov Kazahstana <https://inbusiness.kz/ru/news/top-10-glavnyh-torgovykh-partnerov-kazahstana#gallery%20-7>

Şekil 4.4. ve 4.5.'de görüldüğü gibi Güney Kore'nin Kazakistan'la olan ekonomik ilişkileri yıllara serildiğinde hep artış sergilemektedir. Başkan Lee, 2011 yılında ilk yurtdışı seyahatini Kazakistan'a yönelik gerçekleştirmiş, bu ziyaret ile iki ülke arasındaki büyüme trendinde olan ilişkiler tazelenmiştir. Bu gezi esnasında

imzalanan 4 milyon dolar değerinde iki büyük yatırım anlaşması artan ekonomik bağlarla birlikte Güney Kore'nin Kazakistan'a yönelik politikasında özel bir yeri olduğunun göstergesidir. Bununla birlikte bu anlaşmalar iki ülke arasında diplomatik temasların başladığı 1992 yılından beri imzalanan en geniş kapsamlı antlaşma niteliğini taşımaktadır. Bunu 2008 yılında imzalanan ve 2011, 2017 yıllarını takriben genişletilen iki ülke arasında 200 tondan fazla uranyum ihracatını içeren ticaret antlaşması takip etmektedir (Kudaibergenova ve Beisymbayeva, 2019, s. 43). Yapılan anlaşma gereği Kazakistan devletine ait KazMunaiGaz şirketi öncülüğünde Kore şirketlerine petrol arama hakları tanınmış ve Hazar Denizi, Jambil petrol sahalarında ortaklık verilmiştir.

Şekil 4.6.Kazakistan-Güney Kore Görüşmeleri

*Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev ve Lee

Tüm bunlarla birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler ekseninde Kazakistan'ın Balkaş bölgesinin güney yataklarında 1,320 megavatlık bir kömür enerji tesisinin kurulması kararlaştırılmış ve tesis 2016 yılında hayata geçirilmiştir. 1,4 milyon değerindeki tesis Balkaş 'ta yapılması planlanan enerji üzerine kurgulanmış bir projedir. Bu projenin kapsamının 2018 yılında genişletilmesiyle birlikte Güney Kore Kazakistan'ın en büyük doğrudan yatırımcılarından biri konumuna yükselmiştir (Kudaibergenova ve Beisymbayeva, 2019, s. 43).

Güney Kore'ye sık sık ziyaretler düzenleyen Nazarbayev ise 2016 yılında gerçekleştirdiği ziyarette Devlet Başkanı Park Geun-hye ile bir araya gelmiştir. İki

lider tarafından yapılan basın açıklamasında ülkeler arasındaki ilişkilerin seyri açıkça ortaya konmaktadır:

Bugün yapılan görüşmede her iki ülke arasındaki ticaret, ekonomi, yatırım, enerji, ulaştırma ve bilim alanında ortak iş birliği konuları görüşülmüştür. Çin'in Pasifik kıyılarında yer alan Lianyungang Limanı'ndaki Kazakistan terminalinin inşaatı tamamlanmış olup, terminalden bir milyondan fazla konteyner geçmiştir. Bununla birlikte Çin sınırındaki Horgos kuru limanı ile Hazar Denizi'ndeki Aktau Limanı'nı bağlayan demiryolu inşası da tamamlanmıştır. Son olarak ise Türkmenistan aracılığıyla İran'dan Barsa Körfezi'ne kadar demiryolu döşenmiştir. Kazakistan için dost bir devlet olan Güney Kore tüm bunları kullanabilir. Birbirlerini tamamlayıcı iş birliği temelinde gelişmeye devam eden Kazakistan-Güney Kore ilişkileri Kazakistan'ın 2030 ve 2050 stratejileri bağlamında güçlenerek devam edecektir. Bugün de Kazakistan ve Güney Kore arasında imzalanan stratejik iş birliğini derinleştirme beyannamesi, ticaret ve yatırım başta olmak üzere daha önce de bahsettiğimiz gibi birçok alanda inovasyon projelerini destekleme memorandumu imzalanmıştır (Peregovory s Prezidentom Respubliki Koreya, 2016).

Bu çerçevede gerçekleştirilen ikili ziyaretlerde verilen demeçlerden de anlaşılacağı gibi Asya'nın yükselen güçlerinden olan Güney Kore ve Kazakistan arasındaki ilişkiler artarak devam edecektir. Gerek tarihsel anlamda paylaşılan ortak geçmiş gerekse her iki ülkenin de siyasi başarının temelini oluşturan ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişimine odaklanması ülkesel çıkarların örtüştüğünün en açık göstergesidir. 18. yüzyıldan itibaren ağırlığını hissettiren emperyalist politikaların 21. yüzyıl ile birlikte paslanmış olması ve Güney Kore'nin bu doğrultuda Kazakistan'ın içişlerine herhangi bir yorumda dahi bulunmaması, ilişkilerin gelişmesinin bir diğer sebebi olarak gösterilebilir. Nitekim Çarlık Rusya yönetiminden beri etnik ve demografik baskı politikaları yoluyla emperyalist Rusya'nın politikalarına maruz kalan Kazakistan, tüm ülkelere yönelik pasifist vizyonu ve çok yönlü dış politikası ile ekonomik olarak güçlü olduğu sürece siyasi özerkliğini elinde tutabileceğinin farkında olarak Güney Kore ile geliştirdiği ilişkilerde büyük yarar elde etmiştir. Ekonomik ve ticari düzlemde ilerleyen ilişkilerin ötesinde yumuşak güç unsuru olarak tasarlanan "Global Korea" projesi bağlamında Kazakistan'daki Güney Kore kültürünün etkisi ciddi oranda artmış, başkent Nursultan başta olmak üzere ülkenin birçok bölgesinde Kore kültürüne ilişkin dükkânlar, kafeler ve sanat merkezleri açılmıştır. Yaşanan bu gelişmelerden ülkedeki belli gruplar rahatsız olsa da genel

olarak ortak kültürden beslendiği düşünölen Güney Kore'nin kamu diplomasisi politikalarına sert bir tepki gösterilmemektedir.

Sonuç olarak Kazakistan çok vektörlü dış politikasının gereği olarak Güney Kore ile de ekonomik düzlemde başlattığı ilişkileri kültürel düzlemde de arttırarak sürdürmektedir. Güney Kore'nin Rusya ve Çin'in aksine Kazakistan'ın siyasi meselelerinden tamamıyla uzak durması ve Nazarbayev'in Güney Kore'ye yönelik sempatisi Asya'da güçlü bir iş birliğinin kapılarını aralamıştır. Kazakistan Cumhuriyeti ile Güney Kore Cumhuriyeti arasındaki ikili ilişkiler devletlerarası ilişkilerin tüm alanında işbirliğinin güçlendirilmesini ve genişletilmesini sağlayan stratejik ortaklık aşamasına girmiştir. Bu ortaklık, insani değişimlerin genişletilmesi ve derinleştirilmesini, eğitim, kültür, sanat, spor vb. alanlarda yakın işbirliğini içermektedir.

4.2.7. Körfez ölkeleri özelinde Ortadoğu ile ilişkiler

Birçok çatışma ve vekâlet savaşlarına sahne olan Ortadoğu coğrafyasına yönelik olarak Lewis'in (2015, s. 41) ifade ettiğı "Nasıl oluyor da Kuzey Afrika'dan, Asya'nın eteklerine kadar aynı dili ve kültürü paylaşan bir coğrafyada tarih boyunca hiç savaş ve çatışma eksik olmuyor" sorunsalı günümüzde de hala etkisini sürdürmektedir. Tarih boyunca İngiltere, Fransa, Rusya ve Amerika gibi emperyalist güçlerin ilgi çekirdeğinde bulunan coğrafya da özellikle İran Asya'ya ulaşmada kilit bir role sahip olmuş ve Rusya ile İngiltere arasındaki "büyük güç" mücadelesinin tampon bölgesi olmuştur. Soğuk Savaş döneminde de daha önce belirtildiğı gibi ABD ve Sovyetler Birliğı tarafından birçok vekâlet savaşının yaşandığı coğrafya olan Ortadoğu'ya yönelik algı bu dönemde petrolün bulunmasıyla birlikte daha da artmış, küresel güç mücadelelerini ekonomi temelli pastadan pay alma siyaseti izlemiştir (Araujo-Enciso ve Fellmann, 2020, s. 496).

Her ne kadar 20. Yüzyılın ortalarında petrolün keşfine kadar devam eden süreçte de birçok Batılı büyük gücün ilgi odağı olduysa da Ortadoğu özelde de Basra Körfezinde bulunan Arap devletleri petrol yataklarının keşfedildiğı 1950'li yıllardan başlayan süreçte hızlı bir kalkınma ve sosyal dönüşüm sürecine girmişlerdir. İlksel kimliklere sahip, bir insan ömrü kadar süren kabile toplumu ve yarı feodal ekonomik yapıdan istikrarlı ekonomi, gelişmiş alt yapı ve dünya ticaretinin önemli merkezleri

haline gelerek modern devletlere dönüşmeyi başaran Körfez'deki Arap ülkeleri dünyaya yakıt ve enerji ithalatındaki önemli rolleriyle dünya siyasetinde göz ardı edilemeyecek birer aktöre dönüşmüşlerdir (Lewis, 2015, s. 79).

Bununla birlikte uluslararası toplumun bu bölgeye yönelik ilgisi ekonomik temellerin ötesinde sosyal olarak da önem kazanmış; kitle imha silahlarının yayılması problemi, din, aşırıcılık ve uluslararası terörizm ile mücadele ve küresel tehditlerin doğrudan veya dolaylı bir şekilde ağırlıklı olarak bu bölgede yer alması, dünyadaki jeopolitik durumu doğrudan etkilemesi sebebiyle 1990 yılından itibaren bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkelerinin dış politikalarına yönelik alternatif oluşturmaları gereken bir bölge olmuştur (Araujo-Enciso ve Fellmann, 2020, s. 496).

Tarihsel bağlamda tüm Ortaçağ boyunca Orta Asya coğrafyası ile geliştirilen ilişkiler ve ticari bağımlılık gelişmiş sanayi ülkeleriyle birlikte dünya enerji nakliyatının büyük bir kısmını oluşturan Körfez ülkeleri ile Rusya'ya yönelik enerji bağımlılığını dengelemek isteyen Kazakistan için bu bağlamda özel bir önemi olan bölge, ülkenin çok vektörlü politikasına bölgeyi de dâhil ederek, stratejik bir dış politika izlemesine yol açmıştır (Kazantsev, 2008, s. 1075). Tarihe dayalı manevi bağlar ile birlikte ortak bir dine sahip olunması Nazarbayev tarafından bu ülkeler ile ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuş, bu ülkelerdeki özel vakıfların sağladığı fonlardan yararlanılmaya çalışılmıştır.

Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, doğal kaynaklarının aktarılması hususunda potansiyel bir alan olmasıyla birlikte Basra Körfezini bağlayan stratejik ulaştırma projelerinin uygulanması hususunda da Kazakistan ekonomisi için işbirliğine açık bir bölge olan Körfez ülkeleriyle, üyesi oldukları “Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü” ve “Körfez İşbirliği Konseyi” gibi örgütler bağlamında ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Aynı zamanda İslam İşbirliği Teşkilatının bir üyesi olması sebebiyle gerektiği zamanda din metaforunu da ekonomik ilişkileri destekleyici bir unsur olarak kullanan Nazarbayev bölgedeki çıkarlarını korumak için devlet liderleriyle sağlam ve güvenilir ilişkilerin kurulmasına büyük önem vermiştir (Erol, 2012).

Diğer Arap ve İslam ülkeleri gibi Basra Körfezinde yer alan ülkeler de Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesini büyük bir memnuniyet ile karşılamış, genç Müslüman bir devlet olan Kazakistan Cumhuriyeti ile her alanda işbirliğine açık olduklarını

bildirmişlerdir. Özellikle Körfez ülkeleri güvenliklerini güvence altına almakta Kazakistan başta olmak üzere bağımsızlığını kazanan diğer SSCB ülkeleri ile dostane ilişkiler kurulmasını ve bu yolla barış-istikrarın sağlanmasını bir gereklilik olarak değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda Birleşik Arap Emirlikleri, Katar ve Sudi Arabistan yönetimi Kazakistan ile aralarındaki ticaretin geliştirilmesine oldukça büyük bir ilgi göstermiş ve önde gelen iş insanlarını Kazakistan'da ticaret yapmalarını sağlamak için teşvik etmeye hazır olduklarını belirtmişlerdir. Aynı zamanda Dubai'de birçok ülke için olduğu gibi Kazakistan halkı için de dünyadaki en cazip ticaret ve turistik merkezlerden biri haline gelmiştir.

Bahsedilen eksenle ele alındığında 1997 yılı ile birlikte Kazakistan ve Körfez ülkeleri arasında yoğun diplomatik ilişkiler başlatılmış, 17 Mayıs'ta Kazakistan Dış İşleri Bakanı Tokayev; Abu Dabi, Doha, Dubai ve El-Kuveyt'i ziyaret etmiştir. Ayrıca Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar'ın üst düzey bürokratları tarafından yapılan kabullerle Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in özel olarak gönderdiği işbirliği ve teşekkür mektuplarını iletmiştir. Bölgesel ve Uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için işbirliğinin önemiyetinin vurgulandığı mektupta "Asya Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (CICA)" forumunun düzenlenmesine ilişkin fikir birliğinin sağlanmasını ve bu süreçte oldukça önemli roller oynayacağını belirttiği Körfez ülkelerine "Asya Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı" forumuna aktif olarak katılımlarını talep etmiştir (Franke vd., 2009, ss. 111-112). Bu yolla Orta Doğu'ya kolay ulaşım imkânı sağlayacak bir koridor açma niyetinde olan Kazakistan, çok yönlü dış politikasının da bir gereği olarak Asya ve Ortadoğu arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemiştir.

2010 yılında Tunus da eğitimli bir genç olan Muhammed Buazizi'nin kendini yakarak öldürmesi sonucunda Libya ve Mısır başta olmak üzere tüm Ortadoğu coğrafyasını saran Arap Baharı günümüzde hala etkisini sürdürmektedir. Körfez ülkeleri bağlamında bakıldığında Sudi Arabistan ve Bahreyn özelinde hafif bir etki oluşturan protesto dalgası Asya'ya yönelik büyük bir tehdit unsuru olarak görülmüş, protesto dalgalarının sıçrayabileceği düşüncesiyle Kazakistan başta olmak üzere bölge ülkeleri bu duruma yönelik adımlar atmıştır (Araujo-Enciso ve Fellmann, 2020, s. 499). Bu bağlamda Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, gösterilerin başladığı andan itibaren yaptığı açıklamalarda bölgede istikrarın

sağlanmasına ilişkin temennilerde bulunmuştur. Aynı zamanda gerek Batı gerekse Doğu medyasının olaylara yönelik tepkilerini direk olarak benimsememiş ve olaylara mesafeli bir tutum sergilemiştir.

Genel anlamda Kazakistan'ın Orta Doğu özelde de Körfez ülkeleri ile ilişkileri ekonomik ve ticari yatırımlar üzerine kurgulanmış, dini anlamda ortak bir kültürün bulunduğu coğrafya ile ilişkiler sınırlı düzeyde tutulmuştur.

4.3. Uluslararası ve Bölgesel Örgütler Çerçevesinde Kazakistan'ın Çok Yönlü Dış Politikası

1990 yılında iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ve devletlerle birlikte uluslararası örgütlerinde etkin bir rol oynadığı çok kutuplu bir sistemin gelişmesi bağımsızlığını yeni kazanan Kazakistan gibi devletlerin de çıkarlarını korumak ve uluslararası sisteme kendilerini kabul ettirmek gibi endişelerden dolayı uluslararası veya bölgesel anlamda birçok örgüte üye olmalarına sebep olmuştur.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte bölgede oluşun güç boşluğunun giderilerek siyasi ve ekonomik entegrasyonun güçlendirilmesi amacıyla Rusya önderliğinde 8 Aralık 1991 yılında gerçekleşen Minsk Zirvesi ve 21 Aralık 1991 tarihinde gerçekleşen Almaata Protokolü ile kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu³³ Kazakistan'ın ilk kurucusu ve üyesi olduğu örgüt olması bağlamında özel bir yere sahiptir. Nitekim ilk etapta 8 Aralık 1991 yılında Rusya ile birlikte Sovyetler Birliğinin ardılı olan 2 Slav Cumhuriyeti olan Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın çabalarıyla kurulan topluluğa sonraki süreçte güvenlik endişelerini gidermek isteyen Kazakistan'ın 21 Aralık'ta imzaladığı Almatı protokolü ve ardından Kolektif Güvenlik Antlaşması ile dahil olduğu söylenebilir. 1992 yılında imzalanan Kolektif Güvenlik Antlaşması ile birlikte taraf devletlere ilişkin gerçekleştirilecek herhangi bir saldırı veya tehdit durumunda örgütün o ülkeye gereken desteğin vermesi kararlaştırılmıştır (Nurgaliyeva, 2016, s. 99). Bu çerçevede Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden yalnızca bir hafta sonra örgütün kuruluş aşamalarından olan Almatı Protokolüne üye sahipliği yapması ve BDT'nin

³³ BDT kurucu antlaşmasında örgütün temel hedefi üye ülkeler arasında sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda işbirliğinin sağlanması, silahsızlanma protokollerinin imzalanması ve insan hakları ile birlikte üye ülkelerin sınırlarının garanti altına alınması olarak belirtilmektedir. Bkz.: (Nurgaliyeva, 2016, ss. 97-99).

bünyesinde yer alması dış politika da Rusya'ya ve Rusya'dan gelecek tehditlerin önlenmesine verilen önceliğin en açık göstergesidir.

Sovyetler Birliğinin dağılmasının hemen ardından, Nursultan Nazarbayev Bağımsız Devletler Topluluğunun kurulmasına yönelik çalışmalarını mikro düzeyde, bir imparatorluğun barışçıl bir yolla Cumhuriyetlere bölünmesini teşvik etmek için makro düzeyde ise mevcut büyük potansiyele sahip bağımsız devletlerin kurulması için harcamıştır. Bununla birlikte Rusya başta olmak üzere bölge ülkelerini de içine alan bir denge politikası izlemeyi hedeflemiş, bölgede oluşabilecek çatışmaların önüne geçmeye çalışmıştır. Nazarbayev'in BDT'nin kurulmasına yönelik girişimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

Bu BDT oluşması iyi bir atılımdı. Birincisi, bu barışçıl bir şekilde (SSCB'den) dağılmak için ve ikincisi, bu cumhurbaşkanlarıyla tanışmak için bir platform oldu. Bir "boşanma" süreci başladığında sınırda, insanlar arasında birçok sorun oluştu, bir aile üyeleri cumhuriyette, diğer üyeleri bir başka cumhuriyette kaldı. Çocukları Moskova'da okuyor iken, aileleri Kazakistan'daydı. Çok büyük sorunlar çıktı. Bu tür insani sorunları çözmek için, BDT kendine düşen görevini yaptı, genel olarak, devlet başkanlarının bir toplantısı için bir platform olarak, birbirlerine görmek, görüş alışverişinde bulunmak için BDT kendi içinde çok önemliydi, ancak bu bazı cumhurbaşkanlarını rahatsız ettiği için, işbirliği ve entegrasyonun çok hızlı olacağı konusunda anlaştık. Avrasya Ekonomik Birliği bundan ortaya çıktı (İnterviu N.Nazarbayeva telekanalı, 2016).

Örgütün gerek kurumsal yapısı gerekse organizasyonel şeması göz önüne alındığında Rusya'nın hegamonik bir görünüme sahip olması araştırmacıların büyük bir kısmı tarafından bu yapının Rusya'nın bölgedeki etkisini sürdürmek amacıyla kurguladığı yeni bir model olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ancak Kazakistan'ın bu örgütün kuruluşundan itibaren bünyesinde yer alması Rusya'nın hegemonyasını güçlendirme amacından ziyade pragmatist, çok yönlü olarak tasarlanan dış politikasının bir sonucudur.

Kazakistan dış politikası çerçevesinde pragmatist bir yönelim olarak görülen bu siyasa ile temelde iki kazanım elde edilmeye çalışılmıştır.

1. İlk olarak içeride oldukça çeşitli bir etnik yapıya sahip olması, kimlik oluşum süreçlerinde ülkede yaşayan Rus ve Slav unsurları kendi etki alanına çekecek bir Rus-Slav Bloğunun (Rusya-Beyaz Rusya ve Ukrayna) oluşumu engellenmek istenmiştir. Bu durumu daha sonra açıkça dile getiren

Nazarbayev, bunun için BDT'nin kurulmasında bazı dönemlerde diğer ülkelerden daha etkin bir şekilde rol aldıklarını da belirtmiştir.

2. İkinci olarak ise Bağımsız Kazakistan'daki siyasi elit BDT'ye üyelik yolu ile başta bölünme tehlikesi olmak üzere, sınır sorunları, Hazar Sorunu, nükleer başlıklı silahların sınırlandırılması sorunu gibi problemleri Rusya'nın dahli yoluyla çözerek bu ülke ile ilişkilerini güvenlik temelinde kurgulamayı amaçlamıştır (Demirtepe, 2008, s. 11). Nihayetinde, Sovyetler Dönemindeki ekonomik yapının bir mirası olarak Rusya'ya olan bağımlılık ülkeyi BDT eksenine çekerken, örgüt üyeliği yoluyla potansiyel etnik milliyetçiliklerin önüne geçilmesi amaçlanmıştır.

BDT'nin çekirdek kadrosu olarak adlandırılan ülkeler arasında yer alan Kazakistan yalnızca Rusya ile değil aynı zamanda Özbekistan ve Tacikistan başta olmak üzere ülkedeki çekirdek kadroyu oluşturan diğer ülkeler ile de 1992 yılında imzalanan Kolektif Güvenlik Antlaşması çerçevesinde askeri işbirliğini arttırmayı amaçlamıştır. Ayrıca organlarına katılımın gönüllülük esasına göre tesis edildiği BDT'nin diğer organlarına katılım noktasında Kazakistan diğer Orta Asya Cumhuriyetlerinin çekincelerine rağmen ön plana çıkmış, örgütün diğer uluslararası ve uluslar-üstü yapılanmalar ile ilişkilerinin geliştirilmesinde bir köprü rolü üstlenmiştir. Bu bağlamda özellikle 2004 yılında örgüt ülkeleri bağlamında yaşanan ekonomik entegrasyonun başarısızlığına karşı Nazarbayev, AB ile ilişkilerin geliştirilmesi tezini ortaya atmıştır (Zabortseva, 2014, s. 321). Böylece TASIC yardım programının kapsamının genişletilmesine yönelik adımlar atılması, Nazarbayev'in izlediği başarılı arabuluculuğun bir sonucudur.

Kazakistan'ın bölgesel anlamda BDT kadar olmasa da etkin olduğu bir diğer oluşum ise “Şangay Beşlisi” veya daha sonra dönüşecek adlandırmasıyla “Şangay İşbirliği Örgütü'dür”. Kazakistan, Rusya, Çin, Kırgızistan ve Tacikistan arasında 1996 yılında imzalanan “Sınır Ülkeleri Arasındaki Askeri Güvenliği Arttırmaya Yönelik Antlaşma” ve 1997'de bunun devamı niteliğinde “Sınır Bölgelerinde Askeri Kuvvetleri Azaltma Antlaşmasının” devamı olarak Çin, Rusya, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın kurucusu devletleri olduğu Şangay İşbirliği Örgütü 2001 yılında kurulmuştur (Solmaz, 2018, s. 31).

Örgütün temelde kurulma amacına ilişkin iki senaryo ön plana çıkmaktadır (Demirtepe, 2018, ss.51-52).

1. Bunlardan ilki, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bölgedeki istikrarı ciddi anlamda tehlikeye sokan sınır çatışmalarının ve güvenlik sorunlarının çözülmesi
2. Bir diğeri ise Çin ve Rusya'nın bölgedeki güç boşluğundan yararlanan ABD'nin Orta Asya ülkelerine ve Kafkasya'ya yönelik angajmanına bir meydan okuma yoluyla sınırlandırılması

Kalitatif bir bakış açısıyla bakıldığında örgütün bu sebep başta olmak üzere ileride çok yönlü bir düzleme oturtulduğu açıkça görülmektedir. 2001 yılında Şangay Beşlisinin kurucularından olan Özbekistan'ın sınır meselelerinin çözülmesiyle birlikte başat bir role bürünme isteğinin netlik kazanmasının, Çin üzerinde yarattığı endişe ile birlikte örgütün yalnızca Orta Asya'da meydana gelen çatışmalara bir çözüm mekanizması karakterinden sıyrılması ve rolünün etkinleştirilmesi amacıyla yeni yollar aramasına yol açmıştır (Dadabaev, 2014, s. 107).

Bu bağlamda 3 Temmuz 1998 yılında Kazakistan'ın Almatı kendinde gerçekleşen Şangay Beşlisi Üçüncü Zirvesinde Çin tarafından örgütün kapsamının genişletilerek iktisadi işbirliğini geliştirilmesi fikri gündeme getirilerek Kazakistan'ın da ısrarlarıyla onaylanmış ve örgütün kapsamı sınır sorunlarını³⁴ düzenleyen bölgesel bir örgüt imajından kurtarılmıştır (Zabortseva, 2014, s. 323).

Yine de Kazakistan açısından Çin ile olan sınır sorununun çözüme kavuşturulması ve hukuk bağlamda garanti altına alınması, ülkenin dış politikasının ilk yıllarında sınır güvenliliklerini sağlamaya öncelik verdiğinin en açık göstergesidir (Dadabaev, 2014, s. 107). Bununla birlikte Şangay İşbirliği Örgütü, Kazakistan'ın denge parametrelerine dayalı çok vektörlü dış politikasına uygun bir zemin hazırlamış ve örgüt yoluyla Kazakistan bir yandan Çin ve Rusya ile paralel bir şekilde ilişkilerini geliştirme yoluna giderken bir yandan da iki devletle yaşadığı sorunları çok uluslu bir zeminde giderme ve özellikle alternatif enerji kaynakları ve boruyolları

³⁴ ŞİÖ'nün kuruluşunda önemli rol oynayan sınır sorunları 1997 yılında örgüt bünyesinde ele alınmış, 1997 yılının Nisan ayında ise beş devletin imzaladığı antlaşma neticesinde eski Sovyet ve Çin sınırında oluşturulacak 100 km'lik sınır çizgisinde aske kuvvetler ve silahlar azaltılmıştır. Bkz.: (Zabortseva, 2014, s. 326).

kapsamında Moskova ve Pekin'i birbirlerine karşı denge unsuru olarak kullanmayı başarmıştır.

Sovyetler Birliğinin dağılması ve Orta Asya'da ki Türki Cumhuriyetlerin bağımsızlığını kazanması ile birlikte çalışmamızın ana eksenini oluşturan Kazakistan için tarihsel bağlamda aynı kaptan su içtiği bir diğer vektör olan Türkiye ile gerekli ikili gerekse uluslararası örgütler aracılığıyla ortak ilişkiler tesis etmeye çalışmıştır. Ancak söz konusu uluslararası örgütler aracılığı ile ağırlıklı olarak siyasi, askeri ve güvenlik alanlarından ziyade ekonomi, kültür, eğitim ve bilim gibi alanlarda partnerlik kurulmaya çalışılmış, bu minvalde ilişkiler geliştirilmiştir (Batmaz, 2004, ss. 84-85).

Çalışmamızın temel amaçlarından biri olan; Konstrüktivist yaklaşım temelinde çok vektörlü dış politikasının analizi çerçevesinde Türkiye ve Kazakistan ilişkilerinin bölgesel örgüt entegrasyonları açısından ilişkilerinin şekillendiği Türk Konseyi'nin ve buna bağlı olarak oluşturulan Türksöy'un ele alınması yerinde bir yaklaşım olacaktır.

Daha önce de bahsedildiği gibi 1991 yılından sonraki süreçte Kazakistan ve Türkiye arasında kapsamlı olarak ortak zeminde buluşmanın emsali olan Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesi ilk olarak 1992 yılında Ankara'da gerçekleşmiştir. Zirve sonunda imzalanan Ankara Bildirgesi söz konusu ülkelerin (Türkiye, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Azerbaycan) arasında çeşitli konularda gerçekleşecek işbirliğine ilişkin sektörleri belirlemiştir. Türkiye'nin beklentilerinin ötesinde ekonomik zeminde gerçekleşen ilişkiler Nazarbayev'in dinsel veya etnik bir yapıya vurgu yapan her türlü yapıyı veto edeceğini bildirmesiyle ve dolaylı yoldan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olduğunu öne süren bildirgeyi imzalamayı reddetmesiyle pragmatist bir düzlemde ilerleme yoluna girmiştir (Yazıcıoğlu, 2010, s. 250). Nitekim aynı dönemde ülkesindeki etnik çeşitliliğe yönelik denge unsuru gözeterek Kazaklılık kimliğini inşa etmeye çalışan Nazarbayev, bölgesel veya uluslararası örgütlerde de azınlık gruplarının fitilini ateşleyebilecek herhangi bir davranıştan kaçınmıştır.

1994 yılında gerçekleşmesi planlanan zirveye ilişkin yaptığı açıklamada Nazarbayev'in Türkiye/Türki Cumhuriyetler ile Zirveler temelinde tesis edilen ilişkilerin Bağımsız Devletler Topluluğuna karşı sorumluluklarını unutturmadığının

altını çizmesi, Kazakistan'ın dış politikada statükocu bir yaklaşım ile dengeli ve realist bir tutum sergilediğini açıkça göstermektedir (Çelik, 2017, s.18). Rusya'ya karşı bağımlılığı ve ülkesinde ikamet eden Rus azınlık düşünüldüğünde Nazarbayev'in dış politika önceliğinin Rusya ile iyi ilişkiler kurarak sınır ve ülkesel bütünlüğünü sağlamak mefhumları üzerine kurgulandığı açıkça görülmektedir.

Ancak tüm bunlara rağmen Kazakistan Türkiye ile ilişkilerinde tamamen mesafeli bir tutum da sergilememiş, denge politikası ile birlikte ülkesinde Kazak kimliğini temel olarak öne çıkarmasına paralel olarak ilişkilerini işbirliği esasına dayalı olarak sürdürmeye devam etmiştir. Nitekim 1992 yılında yaptığı bir konuşmasında Türkçülüğün Sovyet egemenliğine karşı bir akım olduğunu ve ortak değerlerden dolayı ilişkilerin tahsis edilmesinin doğal bir durum olduğunu belirtmiş ancak Türkçülük veya İslamcılığı kullanarak Şovenizm yapılmasına da karşı çıkmıştır (Batmaz, 2004, s. 89).

Konjonktürel olarak yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak 2009 yılında Zirvelerin kurumsal bir zemine oturmasında kilit rol oynayan Nazarbayev, Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından "Türk Dünyasının Lideri" olarak tanımlanmıştır. Nitekim sonrasında TÜRKPA'nın ve Türksoy'un kurulması fikrini ortaya atması ile Rusya Federasyon'una bağlı Başkurdistan, Hakas, Tataristan ve Moldova gibi Cumhuriyetlerin konseyde gözlemci üye olarak katılımlarını sağlaması Nazarbayev'in bakış açısındaki değişimin bir göstergesidir (Yazıcıoğlu, 2010, s. 252). Kazakistan'ın ilk dönemde ulusal yapısının bir gereği olarak kimlik oluşum süreçlerinde içerideki hassas dengeleri dış politikada da öncelikleri arasına alması ancak ilerleyen dönemlerde hareket alanının genişlemesiyle daha kararlı adımlar atması Türkiye ile ilişkilerinde de açıkça görülmektedir. Yine de Türkiye ile ilişkilerin 21. Yüzyılda gelişim trendine girmesi Kazakistan'ın çok vektörlü, etkin aktörlere önceliklerin tanındığı stratejisinin değiştiği anlamına gelmemelidir.

Bölgesel anlamda Kazakistan'ın Orta Asya ülkeleri ile birlikte kurduğu örgüt ise Orta Asya İşbirliği Örgütüdür. Örgütün kurulması ile yaşanan ilk deneyim, bölgedeki devletlerarası entegrasyonu ve işbirliğini geliştirmek amacıyla 1991 yılında Orta Asya Topluluğunun (CAC) kurulması olmuştur. 1994 yılında Türkmenistan'ın uluslararası tarafsızlık siyaseti izlemesinden dolayı örgütten ayrılmasıyla örgüt Orta Asya Ekonomik Birliği adını almış ve 1998 yılında Tacikistan'ın dâhil olmasıyla

Orta Asya Ekonomik İşbirliğine (CACO) evrilmiştir. 2004 yılında Rusya'nın örgüte üye olması ve ardından Türkiye, Ukrayna gibi ülkelerin gözlemci üye statüsü kazanmaları örgüte yönelik umutların yeşermesine yol açırsa da örgüt Kazakistan ve Özbekistan arasındaki bölgesel liderlik rekabeti nedeniyle istenilen işbirliği düzeyine ulaşamamıştır (Krapohl ve Vasileva-Dienes, 2019, ss. 3-4).

Bölgesel anlamda bir diğer örgüt olan ve 15 üye 10 gözlemci üyeden oluşan Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Teşkilatı (CICA), 47. BM Genel Kurul toplantısında Nazarbayev'in girişimleri sonucu 1992 yılında kurulmuştu (Laruelle ve Peyrouse, 2012, s. 13).

Kazakistan'ın dış politikasında öncelikli konulardan biri olan ekonomik konularda işbirliğini arttırması amacıyla dâhil olduğu Avrasya Ekonomik İşbirliği Teşkilatının ise kökeni BDT'nin bünyesinde kurulan Gümrük Birliğine dayanmaktadır. N. Nazarbayev, Rusya'ya 1994'te yaptığı ilk ziyareti esnasında Moskova Devlet Üniversitesi'nde yaptığı kapsamlı konuşma sırasında Avrasya Devletleri Birliği fikrini öne sürmüştür. Konuşmasında Nazarbayev şöyle vurgulamıştır:

“..Tanrı bize, eski SSCB devletlerine, birbirimize güvenmemizi emretti. Topluluğumuza güvenmeyi, korumayı ve güçlendirmeyi. Bizi "sonuna kadar" ayırmak, hepimizi zayıflatmak, aramıza güvensizlik ve düşmanlık ekmek isteyen güçler olduğunu görüyoruz. Ama bunun sonucunda yalnızca halklarımız üzülecek...Biz eski Sovyetler Birliği cumhuriyetleri, tarih ve kader tarafından tek bir topluluk için hazırlandık. Bazı iletişim ve kontrol biçimlerine ve mekanizmalarına, ortak bir zihniyete ve çok daha fazlasına sahibiz” (Pervyi Prezident Respubliki Kazahstan, 2010).

10 Ekim 2000'de Avrasya Ekonomik Topluluğu kurulmasına karar verilmiştir. Bu karar BDT üyesi ülkeler tarafından daha önce Astana'da önerilen Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Alanı desteklemek için tasarlanmıştır. Kazakistan, Belarus, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan anlaşmaya dâhil olan ülkelerdir (Dogovor ob uçrejdenii Evraziiskogo, 10.10.2014). Fakat misyon ve vizyonunun gelişmesinde, Nazarbayev'in oldukça önemli bir role sahip olduğu bu örgüt 2014'te feshedilerek, yerini Avrasya Ekonomik Birliği'ne bırakmıştır.

Avrasya Birliği düşüncesi yıllar geçtikçe güçlenerek somut sonuçlara ulaşmıştır. Bu hususta 2011 yılında Rusya başkanı Putin şu şekilde ifade etmiştir:

Bu noktada durmuyoruz ve kendimize iddialı bir görev koyuyoruz: Bir sonraki, daha yüksek entegrasyon düzeyi olan Avrasya Birliği'ne ulaşmak için... Modern dünyanın

kutuplarından biri haline gelebilecek güçlü bir uluslararası birlik modeli sunuyoruz ve aynı zamanda Avrupa ile dinamik Asya-Pasifik bölgesi arasında etkili bir "bağlantı" rolü oynamak zorundayız. Diğer şeylerin yanı sıra, bu, Gümrük Birliği ve Ortak Ekonomik Alan temelinde, tam teşekküllü bir ekonomik birlik oluşturmak için ekonomik ve para politikasının daha yakın koordinasyonuna geçmenin gerekli olduğu anlamına gelir. Doğal kaynakların, sermayenin, güçlü insan potansiyelinin eklenmesi, Avrasya Birliği'nin endüstriyel ve teknolojik yarışta, yatırımcılar için rekabette, yeni işler ve gelişmiş endüstrilerin yaratılması için rekabet etmesine olanak sağlayacaktır. (Putin V.V. 2011. <https://iz.ru/news/502761>.)

29 Mayıs 2014'te Kazakistan'ın başkenti Astana'da Rusya Federasyonu, Belarus Cumhuriyeti ve Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Avrasya Ekonomik Birliği (EAEU) Antlaşması'nı imzaladılar. (Dogovor o Evraziiskom ekonomičeskom 15.03.2018).

Ekonomik anlamda Orta Asya bağlamında ele alınması gereken bir diğer örgüt ise Kazakistan ve Özbekistan arasında ortak pazar ve gümrük birliği oluşturmak amacıyla imzalanan ve Kırgızistan'ın da 1994 yılında katıldığı Orta Asya Birliği (CAU)'dir (Allison, 2008, s. 186). Örgüt kurulmasının bir sene sonra kapsamını genişleterek ekonomik meseleler dışında diğer meseleler özelinde de işbirliğinin görüldüğü bir platforma dönüştürülmüştür. Bu bağlamda ekonomik önceliklerin ardından askeri ve güvenlik konularında işbirliği amacıyla Savunma Bakanları Konseyinin kurulması kararlaştırılmış ve bu konseyin NATO ile "Barış İçin Ortak (BİO)" programı kapsamında işbirliği yapması kararlaştırılmıştır. Özbekistan'ın bu noktadan sonra oluşuma mesafeli duruşundan dolayı askeri eğitim dışındaki hedefler faaliyete geçirilememiştir.

Bununla birlikte uluslararası düzeyde ekonomik işbirliğinin artırılmasına yönelik değinilmesi gereken bir diğer örgüt ise Ekonomik İşbirliği Örgütü/Teşkilatı'dır. 1985 yılında Türkiye, İran ve Pakistan tarafından ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak için kurulan örgüt bölgesel anlamda ticari engelleri kaldırma misyonu üstlenmiştir (Samadi ve Rad, 2013, s. 64).

Nihayetinde Kazakistan Cumhuriyeti yukarıda bahsi geçen örgütlerin yanı sıra çok sayıda uluslararası veya bölgesel çapta örgüte üye olmuştur. İlk olarak Nazarbayev'in aldığı inisiyatif sonucunda BM Genel Kurulunca kabul edilen Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Önlemler Konferansı, uluslararası siyasette

önemli bir girişim olarak ele alınabilir. Ayrıca Türk Dünyası Belediyeler Birliği üyesi olan Kazakistan, aynı zamanda Türk Dili Konuşan Devletler ve Halklar Kurultaylarına ve Türk Dünyası Sosyologlar Kongresi gibi organizasyonlara ev sahipliği yapmaktadır. İçeride sürdürmeye çalıştığı denge siyasetini dış politikaya aktaran ve barışçıl bir düzlemde hareket eden Kazakistan güvenliğini de her daim ön planda tutmuştur. Bu bağlamda NATO ile iyi ilişkiler kurulmasına önem verilmiş, 1992 yılında Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyine /KAİK), 1994 yılında ise yine NATO'nun BİO programına dâhil olunmuştur. Dış tehditlere yönelik geliştirilen bu iş birlikleri Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) üyeliği ile taçlandırılmış ve Kazakistan 2010 yılında örgütün ilk post-Sovyet dönem başkanlığını yürütmüştür (Galbreath, 2009, ss. 163-164).

2007 yılında gerçekleşen Madrid Zirvesinden sonra ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Burns yaptığı açıklamada, gelecek üç senenin AGİT dönem başkanlarını 2008'de Finlandiya, 2009'da Yunanistan ve 2010'da Kazakistan olarak açıklamıştır. Kazakistan için büyük bir başarı olarak sayılabilecek bu durum 2009 yılının sonunda Yunanistan'dan başkanlığı alırken şu şekilde dile getirilmiştir:

Bağımsızlığını kazandığı günden beri barışçıl politikalar üzerine inşa ettiği dış politikası, serbest piyasa ekonomisi ile özdeşleştirdiği ekonomisi ile Kazakistan dış politikasının bir gereği olarak Avrupa Güvenlik ve Ekonomik İşbirliği Teşkilatına üye tüm devletler arasında hiçbir ayırım gözetmeden işbirliği ve uzlaşmayı güçlendirmek için elinden geleni yapacaktır.” (Privetsvennoye slovo Prezidenta Kazahstana, 1 декабря 2010\ <https://www.osce.org/ru/mc/109948>).

Yapılan bu açıklama Kazakistan'ın çok yönlü dış politikası temelinde örgüt içinde politikalar izleyeceğinin en açık göstergesidir.

Kazakistan'ın iki etkin güç olan Rusya ve ABD arasındaki stratejik hesaplaşmalara rağmen bir uzlaşma mekanizması oluşturarak her iki ülkeden de dönem başkanlığı için destek görmesi şüphesiz dış politikasında izlediği çok yönlü denge siyasetinin en büyük başarılarından biridir. Nitekim üyelikle birlikte örgüt içerisinde yer alan devletlerle siyasi, ekonomik ve kültürel düzlemde ilişkilerini geliştirme fırsatı bulmuş hem bölgesel hem de küresel anlamda itibarını ciddi bir şekilde arttırmıştır.

Ayrıca Kazakistan'ın AGİT dönem başkanlığına seçilmesi enerji kaynaklarına yönelik bağımlılık zincirini hafifletmesi hususunda büyük bir adım olarak adlandırılabilir. Nitekim AB ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke için hayati önem

taşıyan enerji kaynakları ve Kazakistan'ın alternatif transit hatlarından biri olan Hazar Havzası oldukça stratejik bir öneme sahiptir. Daha önce de bahsedildiği gibi enerji ihtiyacı ve güvenliği bağlamında Orta Asya özelde de Kazakistan ile ilişkilerine büyük önem veren AB, Kazakistan'ın dönem başkanlığını büyük bir memnuniyet ile karşılamıştır (Collins ve Bekenova, 2017, s. 6). Bu bağlamda AB için Kazakistan'ın dönem başkanı seçilmesi enerji siyasetinde geniş bir yer kaplayan çok yönlü boru hattı projelerinin gerçekleşmesi için uygun zeminin yaratılması için bir avantaj olarak görülmüştür. Kazakistan ise Avrasya enerji siyasetinde AB'nin ön planda yer almak istemesini politik bir manevra olarak kullanmayı başarmıştır.

Kazakistan'ın AGİT dönem başkanlığını üstlenmesi hem bölgesel hem küresel anlamda imajının değişmesini sağlamış, buna bağlı olarak bazı çevrelerce Orta Asya'nın otoriter ülkelerinden biri olarak görülen Kazakistan'ın demokratik reformları hayata geçirmesi istenerek Orta Asya'nın en dinamik ülkesi olarak görülmesine sebep olmuştur. Ülkenin kalkınması için hayati bir öneme sahip olan yabancı sermaye akışı ise bu dönemde oldukça artmıştır (Youngs, 2017, s. 23).

Son olarak AGİT dönem başkanlığı ile beraber Transatlantik ve Asya-Pasifik arasında bir köprü kurarak kendi ülkesinin stratejik hedeflerini gerçekleştirmek isteyen Kazakistan, çok yönlü denge politikasının bir gereği olarak ülkeler arasındaki iş birliğinin de gelişmesine katkı sağlamıştır (Collins ve Bekenova, 2017, s. 11).

Uluslararası örgütlerdeki diğer kayda değer görevlerden biri de 28 Haziran 2016'da New York'taki BM merkezinde yapılan bir oylama sırasında Kazakistan'ın, Örgütün 2017-2018 Güvenlik Konseyi'nin daimi olmayan üyesi olarak ilk kez başkanlığa seçildi. Ocak 2018'e kadar Kazakistan, BM Güvenlik Konseyi'ne başkanlık etmiştir. Kazakistan, BM Güvenlik Konseyi başkanı olarak BM Sekreterliği'nin yardımıyla Güvenlik Konseyi'nin günlük çalışmalarını kesintisiz olarak sağlamış ve görev alanına göre verilen görevleri yerine getirmiştir. Kazakistan'ın başkanlığı sırasında istişareler, brifingler ve tartışmalar biçiminde yaklaşık 30 toplantı yapıldı ve bunun sonucunda Konsey başkanı tarafından basına yönelik kararlar ve açıklamalar kabul edildi. Kazakistan'ın BM Güvenlik Konseyi'ndeki başkanlığının ana etkinliği, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in başkanlığında 18 Ocak'ta düzenlenen "Kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi: güven artırıcı önlemler" konulu üst düzey tematik brifing olmuştur. Toplantı, dünya sistemindeki siyasi

durum nedeniyle zamanında çözülemeyen birçok kritik konuda ilerleme sağlanması için güven artırıcı tedbirlerin yanı sıra önleyici diplomasiyi araçlarını güçlendirmenin bir başlangıç noktası teşkil edebileceğini göstermiştir. Başkanlığın bir parçası olarak, Ortadoğu ve Kıbrıs, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kolombiya, Darfur (Sudan), Batı Afrika ve Sahel, Libya, Mali, Somali'deki duruma ilişkin planlı etkinlikler (brifingler ve istişareler) yapıldı. Birçok küresel ve bölgesel sürece katılımı, arabuluculuk ve güven inşasında aktif bir konumu göz önüne alındığında, Kazakistan, tüm uluslararası aktörlere, devletlere ve kuruluşlara karşı etkin dengeli yaklaşımı ve tarafsızlığı ile tanınan dürüst bir “broker” olarak hareket etmeye devam etmiştir.

Tüm bu dengeler özelinde tasarlanan 2030 ve 2050 stratejilerine ve 2014-2020 Dış Politika Konseptine yönelik gerçekleştirilecek bir analiz ise çalışmanın kapsamının sağlam bir çerçeveye oturtulması açısından tamamlayıcı bir analiz olacaktır.

5. BAĞIMSIZLIK SONRASI SÜREÇTE KİMLİĞİN KAZAK DIŞ POLİTİKASINDAKİ ROLÜ

Sovyet dönemi Kazak bilim insanlarının çalışmasında, malum nedenlerden dolayı Kazak kimliğine dair incelemeler bulunmamaktadır. Kazak bilim insanlarının bu konu üzerindeki çalışmaları sadece ortaçağ tarihiyle ilgiliydi. Örneğin Kazaklardan simge isim tarihçi Bekmahanov ve iktisatçı Tolebekov'un çalışmalarında kültür ve kimliğe dayalı tanımlar çok eski dönemi kapsamaktadır. Huntington'un kimlik olgusuna dönecek olursak, kimlik tanımını şu şekilde özetler:

“Kimlik, bir bireyin ya da grubun öz farkındalığıdır. Sizin veya benim, beni sizden ve bizi onlardan ayıran özel niteliklere sahip olduğumuzu anlayarak, kendi kendini tanımlamanın kendi ürününü temsil eder. Kimlik, cinsiyet, isim, ebeveyn, vatandaşlık gibi unsurlarla belirlendiği yeni doğmuş bir bebeğin bile doğasına uygundur...Kimlik önemlidir çünkü bir kişinin davranışını belirler. Kendimi bir âlim olarak görürsem, buna yaraşır şekilde davranırım. Ancak, bireyler kimliklerini değiştirme eğilimindedir". (Huntington, 2008, s. 50).

İnsan aynı zamanda dünyaya geldiğinde kalıplaşmış belli bir kültürün ortasında bulur kendini. Sonuç olarak kimlik, en genel anlamıyla bir bireyin veya topluluğun değerleri, milli aidiyeti ve kültürünü ifade etmektedir. Fransız Devrimi ile ortaya çıkan bir fenomen olarak “milliyetçilik” kavramı devamında bütüncül bir karaktere büründüğü ulus, ulus-devlet ve uluslaşma gibi kavramlar ile birlikte devletlerin en ciddi problemlerinin ekonomik ve güvenlik endişelerinin ötesinde ulusal gerçeklik üzerine kurgulamasına yol açmıştır. Nitekim kurgulanan tarihten itibaren materyal anlamda devletler kendi milletlerine ulus bilincinin sembollerini benimsetebildikleri ölçüde başarılı olabilmişlerdir. Bu semboller yolu ile vatandaşların devlete olan sadakati pekişerek ulusal yapıda bütünlüğü meydana getirmiştir. Nihai olarak meydana gelen bu ulusal bütünlük ise siyasi, sosyal ve ekonomik olarak devletin kalkınmasına güçlü bir zemin oluşturmuştur.

Ulusal kimliğin oluşumunu sosyal ve politik düzeni meşrulaştırma süreçlerinin ana unsuru olarak gören Smith (1994, s. 22), bununla birlikte ulusal ideolojinin amacının ise bireyler ve sosyal sınıflar arasında dayanışma bağları oluşturarak ortak değerler ve kültürel mitler inşa etmek olduğunu vurgulamaktadır. Bahsedilen uluslaşma süreçlerinde tasarlanan tüm ulusal doktrinlerin devleti meşrulaştırmak ve

güçlendirmek için tasarlandığını ifade eden Smith (1994, s. 27), devletin bu yolla her bireye sosyal kimlik sunarak kendilerini dünyanın geri kalanından ve diğer kültürlerinden ayırt etmelerine ön ayak olduğunu vurgulamaktadır.

Bu nedenle her millet ve onun ulus devleti, kendileri hakkındaki fikirlerini bireysel ve kolektif düzeyde ifade etmek istedikleri sembollerin yardımıyla ifade ederek bir aidiyet hissetmişlerdir. “Biz kimiz?” sorusunun cevabının bulunarak kimlik mefhumunun oluşturulması noktasında kilit bir öneme sahip olan bu semboller, ülkelerin dış politikalarında da hareket olanaklarını belirlemelerinde büyük bir etkiye sahiptir.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle beraber bağımsızlığını kazanan Orta Asya ülkeleri özelinde bu sembollerin inşası yeni Cumhuriyetlerin ana meseleleri olmuş, uluslararası sistem ile entegre olma zorunluluğu bu bağlamda dış politikayı içeride izlenen uluslaşma siyasetinin bir yansıması durumunu getirmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın ana örneklemi oluşturarak Kazakistan Cumhuriyeti daha önce bahsedildiği gibi birçok sebepten dolayı milliyetçilik ve kimlik inşa süreçlerini bölge ülkelerinden farklı bir düzlemde kurgulama yoluna gitmiştir. Çarlık Rusya ve ardından Sovyetler Birliği döneminde maruz bırakılan “mankurtlaşma” ve “sürgün” politikaları ekseninde uygulanan Ruslaştırma politikaları başta olmak üzere birçok sebepten dolayı içeride sahip olduğu çoklu etnik yapının bir yansıması olarak dışarıda da çok yönlü, barışçıl bir dış politika izlemiş ve temel siyasasını bunun üzerine kurgulamıştır.

Çalışmamızda daha önce bahsi geçen kimlik inşası ve kalitatif bir perspektif ile ele alınan Kazakistan’ın çok yönlü dış politika davranışları teorik çerçevenin de bütüncül bir şekilde ele alınabilmesi için kimlik meselesinin dış politikadaki rolünün analizini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın son bölümünde bağımsızlığını kazandığı 1991 yılından 2018 yılına kadar olan süreçte dönemsel olarak Kazakistan’ın kurucu devlet başkanı Nazarbayev önderliğinde uygulanan kimlik inşası politikalarının dış politika davranışlarındaki rolü devlet ve toplum olarak iki düzeyde ele alınmaya çalışılacaktır. Daha önce ele alınan bölümlerin harmanlanarak analiz edilmesinin amaçlandığı bu bölümde Nazarbayev’in iki yılda bir halka sesleniş konuşmaları üzerinden dış politika davranışlarının yansımaları söylem analizi yöntemiyle irdelenerek, kimlik inşasının bu söylemler üzerindeki etkisi

saptanmaya çalışılacaktır. Son olarak Nazarbayev tarafından belirlenen ve Kazakistan'ın gerek ekonomik gerekse siyasi anlamda gelişmiş ülkeler kategorisine girmesini hedefleyen 2020-2030 devamında ise 2050 hedeflerine ve bunun dış politikada gelecekteki yansımalarına yönelik varsayımlarda bulunulmaya çalışılacaktır.

5.1. Bölgesel Dinamikler Özelinde Kimlik ve Dış Politika: Nursultan Nazarbayev Söylem Analizi

Dış politika karar alma mekanizması ülkelerin siyasi tercihlerine göre farklılıklar gösterebilmektedir. Nitekim Parlamenter sisteme sahip olan ülkelerde yasama organı olan parlamento ve yürütme organı arasındaki geçişkenliğin fazla olması, karar alma mekanizmasında parlamentonun da etkinliğinin artmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte başkanlık sistemini benimseyen ülkelerde ise kuvvetler ayrılığı ilkesi daha katı sınırlar ile ayrılmakta, yasama ve yürütme arasında nispeten daha az bir geçişkenlik bulunmaktadır.

Çalışmamızın ana eksenini oluşturan Kazakistan Cumhuriyeti bağlamında ise Başkanlık sisteminin benimsenmesi bir yana, ülkenin ilk kurucu devlet başkanı olması sebebiyle Nazarbayev, gerek iç gerekse dış politika karar alma mekanizmalarında merkezi bir role sahip olmuştur. Bu bağlamda özellikle 1995 anayasasının ardından yetkilerini genişleterek gerekli durumlarda meclisi bir sene boyunca feshetme yetkisine erişen Nazarbayev'in bu dönüşümü bazı çevrelerce Kazakistan'ın otoriter bir yönetime doğru yöneldiği biçiminde okunurken, diğer çevreler tarafından uluslaşma süreçlerinde istikrarın sağlanması noktasında ülkesel bir gereklilik olarak görülmüştür.

Her ne sebeple olursa olsun, Nazarbayev'in içeride yaşanan dönüşüme paralel olarak oluşturduğu dış politika stratejisi 1997 yılından itibaren belli aralıklar ile halk önünde açıklanarak, onanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda Nazarbayev halka ilk seslenişini Ekim 1997'de gerçekleştirmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti halkına yapılan bu ilk mesajda genel anlamda ilerleyen yıllarda Kazakistan'ın uygulamaya koyacağı büyük ekonomik projeler üzerinde durularak, ekonominin uluslararası sistemde güçlü bir bölgesel aktör olmanın ön koşulu olarak görüldüğünün altını çizmiştir. Bununla birlikte Kazakistan'ın 2020-

2030 kalkınma stratejilerine değinen Nazarbayev, bu hedeflerin gerçekleştirilmesinin bütün Kazakistanlıların refahı, gelişimi ve güvenliği için gerekli olduğunu vurgulamıştır.

Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in halka yaptığı resmi mesajın içeriğine detaylı bir şekilde bakıldığında devlet politikasının öncelikleri, devletin kimliği ve bunun için yapılması gerekenleri tespit edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Neredeyse her yıl düzenli olarak yapılan konuşmalar genellikle seçim önceleri devlet başkanı tarafından sunulan reformları kapsamasına rağmen bu reformların büyük oranda söylem düzeyinde kaldığını onaylamaktadır.

Bir yöntem olarak, mesajdaki anahtar sözcüklerin nicel içerik analizinin seçilmesi çalışmamıza bütüncül bir içerik katacağından, kullanılan sözcüklere yönelik yapılacak analiz politikaların anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bununla birlikte konuşmaların yazılı olarak ancak 2011 yılına kadar mevcut olması, bu bölümün 1998-2011 yılları ile sınırlı kalmasını zorunlu kılmıştır.

Bu bağlamda 1998-2011 yılları arasında en sık kullanılan kelimelere çoktan aza doğru bir perspektif ile bakıldığında sırasıyla şu kelimelerin kullanıldığı gözlemlenmektedir: devlet-505 kez, biz- 504, kalkınma-477, ekonomi-315, sosyal-203, toplum-196, üretim-125, demokrasi - 120, büyüme- 112, güvenlik - 110, işletme / girişimcilik - 156, ben - 104, Kazakistan vatandaşları ('Kazaklar' değil 'Kazakistanlılar') - 97, sorumluluk - 86, güç - 78, rekabet gücü -76, reform - 67, modernizasyon - 63, gelecek - 61, tarım / tarım endüstrisi - 61, konut / konut - 60, sanayileşme – 55.

Tablo 5.1. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tarafından Yılın En Çok Kullanılan Kelimelerinin Tablosu

KELİMELER	1998	1999	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
DEVLET	31	10	34	2	39	54	70	58	86	39	19	24	13
BİZ	63	15	54	14	22	20	64	31	70	15	56	34	22
GELİŞİM	3	1	8	17	36	55	40	79	124	23	18	34	20
EKONOMİ	21	2	11	14	20	21	27	26	75	23	22	25	7
SOSYAL	3	0	11	11	18	16	24	39	32	14	5	9	7
TOPLUM	17	2	32	9	19	6	24	16	3	8	5	7	3
ÜRETİM	0	0	4	3	9	13	4	13	36	7	9	13	6
DEMOKRASİ	27	2	16	3	9	4	26	11	13	2	0	1	1
BÜYÜME	6	0	5	3	15	15	4	6	31	6	3	13	2

Tablo 5.1. (Devam) Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tarafından Yılın En Çok Kullanılan Kelimelerinin Tablosu

KELİMELER	1998	1999	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GÜVENLİK	3	12	26	2	2	3	5	13	10	8	4	13	1
İŞ	3	0	2	4	1	7	11	22	18	13	4	12	11
BEN	27	0	6	11	10	6	14	6	8	1	5	3	6
KAZAKİSTANLILAR	0	3	0	0	4	11	11	8	11	4	10	9	22
SORUMLULUK	14	0	2	3	3	4	7	16	17	6	3	7	3
İKTİDAR	11	1	5	6	5	4	18	2	9	1	2	1	3
REKABET	3	0	0	0	1	15	5	14	22	5	2	5	1
REFORM	5	0	8	2	3	6	14	6	0	9	1	3	2
MODERNİZASYON	0	0	2	0	2	5	8	9	14	6	4	4	7
GELECEK	16	6	9	1	1	5	6	1	2	2	3	7	1
TARIM	0	0	3	9	5	9	6	1	6	8	3	6	4
EV	0	0	0	1	0	19	5	6	9	6	2	8	4
ENDÜSTRİ	0	0	1	0	5	6	3	2	15	1	0	10	10
KRİZ	6	1	3	0	1	1	0	0	0	1	28	8	0
İSTİKRAR	4	1	4	3	2	0	6	5	6	3	1	6	6
PETROL	0	0	4	0	1	7	3	6	17	3	3	2	0
GİRİŞİMCİLER	3	0	1	1	4	1	5	6	10	0	1	8	2
SANAYİ	2	0	3	1	2	6	1	3	8	3	2	6	2
ENTEGRASYON	0	1	0	1	4	4	0	10	11	0	0	6	0
GAZ	1	0	1	0	0	6	1	1	11	7	1	4	2
İNOVASYON	0	0	0	0	5	3	4	2	8	1	0	6	5
TEHDİT	0	5	9	0	0	2	4	4	3	1	1	1	0
RADİKALİZM	4	3	12	1	0	1	5	3	2	1	0	0	0
YOLSUZLUK	8	0	0	1	0	1	7	4	0	1	1	0	1
DİNİ	3	2	8	0	0	1	4	3	1	1	0	0	0
TERÖRİZM	0	1	5	0	0	3	6	2	0	1	0	0	0
NARKOTİK	0	1	7	0	0	1	3	3	1	0	0	0	0
DİNLERARASI	0	0	0	0	1	0	5	3	4	0	0	0	0

Tablo 5.1’de görüldüğü üzere kullanılan kelimeler özelinde yapılacak bir analiz, dış politika önceliklerinin anlaşılması açısından doğru bir saptama olacaktır. 1998-2011 yılları arasında toplamda 505 kez kullanılan “devlet” kelimesi çoğunlukla 2007 yılında verilen mesajlarda kullanılmıştır (86 kez). Bu yılda kelimenin ağırlıklı olarak hangi bağlamda kullanıldığı oldukça açıktır. Kazakistan’da 2007 yılına kadar yaşanan ekonomik büyüme ve kalkınma dünya ticaret platformundaki yüksek petrol fiyatları nedeniyle doruk noktasına ulaşmıştır. Artan refahın kaynağı olarak görülen devlet kelimesinin belgedeki en küçük kullanım sayısı ise 2002 yılından başlayarak

ana dönüm noktalarından birinin 2003-2005 yıllarında tarımsal üretimin teşvik edilip geliştirildiği zamanda kaydedilmiştir. Toplumun gücüne vurgu yapılması için bu dönemde esas olarak "Tarım / tarım endüstrisi" ifadelerinin üzerinde sıklıkla durulmuştur (9 kere).

1998–2000, 2002, 2009–2011³⁵ arasında verilen mesajlarda ise “kolektif” “bütünleştirici” zamirlerden olan “biz” ifadesinin “devlet” kelimesi kullanım sıklığının daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Ekonomik olarak sıkıntılı dönemler olarak adlandırılabilen yıllarda devlet kelimesinin yerini biz ifadesinin alması, toplumun birbirine yönelik bağlılığını arttırarak krizlerden daha az hasar alarak çıkılması amacıyla kullanılmıştır.

Nazarbayev’in biz ifadesinin ekonomik durgunluk dönemleriyle birlikte sık sık ülkedeki Kazakistanlılık kimliğini bir arada tutmak için kullandığı da unutulmamalıdır. Daha önce de ifade edildiği gibi ülkede belli dönemlerde yükselişe geçen kimlik tanımlamalarının oluşturabileceği herhangi bir tehlikeyi engellemek için biz kelimesi sıklıkla kullanılmış ve Kazakistan halkına benimsetilmeye çalışılmıştır.

Biz zamirinin yanında Nazarbayev’in kendi nezdinde kullandığı “ben” ifadesi ise, 1998 yılının Eylül ayında Kazakistan Cumhuriyeti’nde yapılacak erken cumhurbaşkanlığı seçimlerinden dört ay önce sıklıkla (27) kullanılmıştır. Buna ek olarak, 1998 yılında Nazarbayev, cumhuriyet başkanının yetkilerini genişleten siyasi reformları açıkladı dönemde de ben zamirinin sıklığını “Ben talimat verdim”, “Ben Emri verdim” ifadeleri bağlamında ele almıştır. Bu aynı zamanda cumhurbaşkanlığı seçimlerinin olduğu bir yıl olarak dikkat çeken 2005’te Nazarbayev’in de reformların yapılmasını açıkladığı dönemde de ısrarla vurgulanmıştır. Sonraki yıllarda da seçim dönemlerinde ağırlık olarak kullanılmak üzere “Ben” kelimesi 14 kez ifade edilmiştir.

Bununla birlikte 1999 da ülke nüfusunun 1998 ekonomik krizinin etkileri altında kalmaya devam ettiği yıllarda “ben” sözcüğü mesajlarına bir kez bile rastlanılmamaktadır. Yine 2008’de, küresel ekonomik durgunluk başladığı zaman, ben kelimesi sadece bir kez telaffuz edilir. Ben kelimesinin kullanım sıklığı

³⁵ Bu dönemde Amerika’da meydana gelen ekonomik kriz, en güçlü yatırım ortaklarından biri olan Kazakistan’da da ekonomik anlamda bir gerilemeye yol açmıştır.

cumhurbaşkanlığı seçimlerinin arifesinde artmasına rağmen ekonomik kriz dönemlerinde yerini daha çok “biz” kelimesine bırakmıştır. Örneğin küresel ekonomik krizin etkin olduğu 2008-2010 yıllarında yalnızca bir kez telaffuz edilen “ben” kelimesi krizin etkilerinin giderilmeye başlandığı 2011 yılında altı kez kullanılarak önceki dönemden çok daha fazla ifade edilmiştir.

Ülkenin dönüm noktaları bağlamında bakıldığında ise 1998 yılında “biz” kelimesi 63 kez ve “ben” ifadesi 27 kez kullanılmıştır. Bununla birlikte, “devlet” kelimesine 31 kere yer verilirken “ekonomi” 21, “toplum” 17 ve “gelecek” kelimesi 16 kez kullanılmıştır. Kazakistan’ın ekonomik olarak ciddi bir yükseliş yakaladığı 2005 yılında ise Devlet Başkanı Nazarbayev “devlet” kelimesini 70 kez, “biz” kelimesini 64, “kalkınma” kelimesini ise 40 kez kullanmıştır. Yine dönemin ruhuna uygun olarak “ekonomi” 27, “demokrasi” 27 ve “sosyal toplum” sözcükleri 24 kez kullanılmıştır. Ekonomik gelişmenin demokrasi ve sosyal toplum düzeninin oluşmasında ön koşul olarak görülmesi bu yıldan itibaren bahsedilen kelimelerin kullanımının artmasına yol açmıştır. Ayrıca 2020-2030 ve 2050 stratejilerine yönelik vurgunun artırılması yine bu dönemde “demokrasi” (26 kez) ve “reform” (14) sözcüklerinin de kullanım sıklıklarının artmasına sebep olmuştur. Nihayetinde Nazarbayev’in 2005 tarihli mesajlarına³⁶ bakıldığında o dönemde ülkedeki sosyal problemleri çözmeyi başaran en yüksek ekonomik kalkınmaya ulaştığı sonucuna varılabilir.

Tocqueville yasasına göre, vatandaşların ekonomik kalkınma düzeyleri arttıkça iktidardan talepleri de artar. Bu tutarlı döngüyü iyi kavrayan Devlet Başkanı Nazarbayev 2005 yılında demokratikleşme yönünde bir siyasi reform paketi açıklamıştır. Böylece, siyasi reformlarla ilgili olarak nüfusun ruh halini anlayış çerçevesinde kucaklamış ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasının büyük önemini ancak siyasi sistemi yeniden biçimlendirilerek anlaşılabileceğini vurgulanmıştır. Dahası, ekonomik sorunların çözümü ve siyasal modernleşmenin uygulanması, kendi egemenliği altında yüksek ekonomik büyüme oranlarına

³⁶ 1999 ve 2005 yıllarındaki mesajlarında sitemkar biçimde Nazarbayev’in özellikle 2005 seçimleri öncesi yapılan konuşmalarda kullanılan kelimelere bakıldığında toplumla ilgili meselelerin de daha sık bir şekilde dile getirildiği görülmektedir. Ülke de ki muhalefet ve aşırıcı gruplar ile mücadele bağlamında çoğunlukla “yolsuzluk” kelimesi kullanılmıştır (sırasıyla 8 ve 7 kez). Ancak, muhalefetin sindirildiği 2011 yılına gelindiğinde “sadece yolsuzluğa karşı uzlaşmaz bir mücadele yürütülmektedir” ifadesiyle yolsuzluk ifadesine bir kez yer verilmiştir.

ulaşılması, sosyal sorunların çözümü göz önüne alındığında, tüm bu süreçlerin kendisi tarafından yürütüleceğini de belli etmiştir.

1999 ve 2005'in ön seçim mesajlarına benzer şekilde, 2011 yılında kullanılan ifadeler, çoğunlukla “biz” (22 kez), “gelişme” (20 kez), “devlet” (13 kez) kelimelerini içermektedir. Bununla birlikte 2011 yılında yapılan konuşmalardaki en temel farklılık “Kazakistanlılık ifadesine verilen önemin ciddi bir biçimde artmasıdır. Nazarbayev “Kazakistanlılar” sözcüğünü 1998'deki 0, 2005'te 11'e karşı 22 kez kullanmış ve bu durum aslında iç siyasi istikrar ve toplumu pekiştirme arzusu, halk arasında "Kazakistan ulusunun" bilincini oluşturma politikasına sıkı sıkıya bağlılığının göstergesi olarak okunmuştur. Diğer taraftan ise daha önce de vurgulandığı gibi etnik Kazak elitlerinin yükselen milliyetçilik bilincini örterek diğer tüm etnik grupları kucaklayıcı biçimde çözüm üretmek için de yapılmış hamle olarak yorumlanabilir. Tabii, daha önce de bahsedildiği gibi, iç siyasette olan dönüşümler ülkenin dış siyasi kararlarıyla da bir paralellik taşımaktadır. Örneğin, Avrasya Ekonomik Birliği, Gümrük Birliği gibi Rusya'yla girilen önemli bir yolda kendi Rus kökenli ve Rusça konuşan diğer etnisitelere karşı milliyetçiliğin dalgalanmasını önleme amaçlı kullanılma olasılığı meseleye daha da açıklık getiren türden bir yorumdur. “Kazakistanlılar” ibaresi sadece sözde kalmayıp, icraatta da kendini halka sunulan Ulusal Birlik Doktrini ile gösterilmiştir.

Kazakistan'ın içerideki kimlik tanımlamalarının bir yansıması olarak özellikle 2000'li yıllardan itibaren üzerinde durduğu Batı ve Asyalılık kimliği, bir nevi tüm bu etnik sorunlara denge oluşturmak amacıyla belli oranda desteklenmiştir. Bu bağlamda millet bağlılığını kültür ve toprak üzerinden tasarlayan karar alıcıların birçok farklı kimliği gerekçe göstererek bu durumun ancak tüm kimliklerin Kazakistanlılık adı altında tek potada eritilerek çözümlenebileceğini öne sürmesi Nazarbayev'in ifadelerinin de en açık göstergesidir.

Kazakistan'ın kuruluşundan beri merkezi bir konumda yer alan ulusal güvenliği zamanla bölge ve uluslararası sistemin güvenliği şeklinde genişletilmiştir. Bu noktada 1998, 2002, 2005 ve 2011'de, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin arifesinde “istikrar” sözcüğü “güvenlik” sözcüğünün üzerine geçtiği gibi mesajlarda öncelik, mevcut siyasi sistemin (rejimin) sürekliliğini vurgulayan istikrara yer verilmiştir. Seçimlerle ilgili olmayan mesajlarda ise, güvenliğin önemi, istikrara nazaran daha

yüksek önceliğe sahiptir: örneğin mesajlarda “güvenlik” kelimesinin yer alma sıklığı 110 kez, “istikrar” ise sadece 49 kezdir.

Tabloda görüldüğü üzere sıklıkla kullanılan kelimelerden bir başkası olarak “güvenlik, dini aşırıcılık”, “tehdit ve uyuşturucu kaçakçılığı” sık sık 2000 yılında kullanılmıştır. Bu ifadelerin sıklıkla kullanılması o yıl Afganistan'da Taliban'ın etkinliğini arttırması ve bunun da Kazakistan da dâhil olmak üzere Orta Asya ülkelerine yönelik açık bir tehdit oluşturmasıyla doğrudan ilişkilidir.

Daha sonra Orta Asya bölgesinin liderleri, uluslararası teröristlerin eğitimi için bir eğitim alanı haline gelen Afganistan'daki durumu çözme çağrısıyla uluslararası forumlarda konuşmuş, ancak bu çağrılara kimse kulak vermemiştir. Dünya toplumunun tutumu, ancak 11 Eylül 2001'deki saldırılar ve ABD'nin uluslararası teröre karşı savaş ilanından sonra değişmiştir. Aynı zamanda, Kazakistan'ın Devlet Başkanı Nazarbayev ülkeye yönelik ana tehdidin, Afgan uyuşturucusunun ihracatı yoluyla faaliyetlerini finanse eden militan Talibanların Kazakistan nüfusunu narkotikleştirmesi yoluyla oluşabileceğini belirtmiştir. Dahası, Afganistanlı dini misyonerler, dini aşırılık yanlısı fikirlerini yaymak yoluyla cumhuriyetin halklarının dinler arası birlik ve uyumunun temellerini baltalamakta olduğu belirtilmiştir.

Bu bağlamda kuruluşundan beri Türk-İslam kimliğini yerine Kazak-Türk kimliğine ağırlık veren ve dinler arası diyaloga oldukça önem veren Kazakistan, takribi birkaç yıl boyunca medeniyetler ve dinler arası diyalogun geliştirilerek derinleştirilmesi bağlamında uluslararası politikalar³⁷ izlemiştir. 2003 ve 2006 yıllarında dünyadaki temel inançların temsilcileri çağırılarak geleneksel birinci ve ikinci dini liderler kongresi düzenlenmiştir. Bununla birlikte Devlet Başkan Nazarbayev tarafından 2007 yılındaki BM Genel Kurulunun 62'inci oturumunda üçüncü kongrenin BM himayesinde gerçekleştirilmesi önerilmiştir. Kazakistan'ın kültürel kaynaşma temelinde izlediği bu dış politika stratejisi şüphesiz iç siyasette izlediği kapsamlı politikaların bir yansımasıdır.

³⁷ Bölgede din temelli aşırıcılık ile mücadele önemli bir misyon üstlenen Kazakistan, 2008 yılında Müslüman ve Batı Ülkeleri Dış İşleri Bakanları Forumunu düzenlemiştir.

Tablo 5.2. Nazarbayev Tarafından 1998-2011 Yılları Arasında En Sık Kullanılan Kelimeler

YIL	EN ÇOK KULLANILAN KELİMELEER		
1998	biz	devlet	Demokrasi
1999	Biz	güvenlik	Devlet
2000	biz	devlet	Toplum
2001	devlet	biz	Ekonomi
2002	gelişim	biz	Ekonomi
2003	devlet	kalkınma	Biz
2004	gelişim	devlet	Ekonomi
2005	devlet	Biz	Gelişim
2006	gelişim	devlet	Sosyal
2007	gelişim	devlet	Ekonomi
2008	devlet	Gelişim, ekonomi	Biz
2009	biz	kriz	Ekonomi
2010	Biz, devlet	ekonomi	Devlet
2011	Kazakistanlı, biz	gelişim	Devlet

Devlet Başkanı Nazarbayev'in söylemleri çerçevesinde yapılan içerik analizi bağlamında, "reform", "modernleşme" kelimelerinin kişisel zamirlerle birlikte kullanıldığını göstermiş ve "ben", "benim", "kendim" sözcükleriyle ifade edilmiştir. Bu, ekonomideki ve siyasetteki reformların sadece devlet başkanının tekelinde gerçekleştirildiğinin de en açık göstergesidir. Bu bağlamda ülkedeki lider kültür toplumsal ve devlet kimliği bakımından iç ve dış dünyadaki tüm girişimlerin Nazarbayev'den gelen öneriler kapsamında değerlendirilmesi olarak açıklanabilir. Aynı zamanda tüm başarılarına rağmen bu otoriterleşme eğilimlerinin Kazakistan'da şekillendiğini ve sivil toplumun oluşmadığını, siyasi partilerde ve kamu örgütlenmelerinin zayıflıkları ve bunun gibi muhalefet eksikliğinin olduğunu açıkça gözler önüne sermektedir.

Tablo 5.3. Cumhurbaşkanı Mesajlarında Dış Politikaya Yönelik En Sık Kullanılan Kelimeler (1997-2006)

Kelimeler	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Küreselleşme	3	0	1	0	2	1	0	1	1	0
Avrasya Birliği	0	0	0	0	1	1	0	1	3	5
Avrasya	2	0	2	0	1	0	0	0	2	4
Batı	6	1	0	0	2	1	0	4	6	1
Çin	9	0	4	0	0	0	0	1	3	2
Kore	5	2	0	0	0	1	0	1	1	0
Uluslararası Tecrübe	12	3	2	0	2	2	0	5	5	2
Dünya Devleri	2	2	0	0	0	0	0	0	2	0
BM	1	0	0	1	0	0	0	0	2	1
Rusya	10	2	3	0	1	0	1	3	5	4
ABD	10	1	2	1	4	2	1	4	8	5
Singapur	4	2	0	0	0	0	0	1	1	0
Orta Asya	11	0	4	6	3	1	0	3	8	2
Orta Asya Birliği (Örgütü)	6	1	1	2	1	1	0	2	2	2
ŞİÖ	0	0	1	2	2	1	0	1	1	3
AB	0	1	0	0	0	1	0	1	1	0
Toplam	81	13	20	12	19	12	2	28	51	31

Tablo 5.4. Cumhurbaşkanı Mesajlarında Dış Politikaya Yönelik En Sık Kullanılan Kelimeler (2007-2017)

Kelimeler	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2014	2015	2017
Küreselleşme	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Avrasya Birliği	3	1	0	0	0	4	0	1	2
Avrasya	2	1	0	0	0	4	0	1	2
Batı	3	3	2	6	1	3	4	1	0
Çin	8	3	1	4	0	1	2	2	2
Kore	1	0	0	1	1	1	0	0	0
Uluslararası Tecrübe	6	2	5	6	1	2	5	2	3
Dünya Devleri	0	0	0	1	1	0	1	1	1
BM	0	0	0	1	1	0	0	0	1
Rusya	4	1	1	2	3	1	1	2	0
ABD	2	3	4	0	1	0	0	1	0
Singapur	0	0	0	0	1	0	0	1	0
Orta Asya	13	3	0	2	2	2	1	3	3
Orta Asya Birliği (Örgütü)	3	1	0	0	0	0	0	0	0
ŞİÖ	2	1	0	0	2	0	0	0	1
AB	2	2	3	1	0	1	0	0	1
Toplam	49	21	16	24	13	19	14	15	15

Defalarca kez belirtildiği gibi Kazakistan'ın bölgesel ve uluslararası örgütlere verdiği önem özelinde mesajlarında tekrar tekrar bu yapılara değinmiştir. Bu bağlamda ekonomik temellere öncelik verdiği dış politikasında söylemlerin yirmi yıllık tarihi boyunca Avrasya Ekonomi Topluluğuna 26 kez atıfta bulunulmuştur.

Dönemsel olarak bakıldığında ise 2001'de, Nazarbayev Avrasya ve Orta Asya ekonomik topluluklarının oluşturulmasının öneminden bahsetmiştir. Avrasya Ekonomik Topluluğu'nun 2014 yılında Avrasya Birliği'ne dönüşmesinden sonra, bu göstergeye atıfların sıklığının müteakip belgelerde nadir bir şekilde yer almaya başlaması anlamında dikkat çekicidir. Nitekim Nazarbayev Kazakistan'ın kendisini

hiçbir entegrasyonun tamamen tarafı olmadığını belirtmesi bu noktada diğer örgütlere verilen önemin artırılarak denge politikası izlenmesi olarak okunabilir. Tablo üzerinden bakıldığında bu dönemden itibaren ağırlık “Uluslararası Tecrübe, Batı ve ABD” terimleri üzerinden şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Bölgesel anlamda liderliği öncelikleri arasına koyan Kazakistan’ın bu tutumu Nazarbayev’in mesajlarında da açıkça görülmektedir. Nitekim Orta Asya Örgütü’ne 22 kez değinmiş, çoğu zaman bu referans 1997 tarihli bir belgede kaydedilmiştir. Ancak Özbekistan’ın Kazakistan’ın liderliğine yönelik bir araç olarak örgütü pasif duruma düşürmesinin ardından 2009’dan 2017’ye kadar bu organizasyona bir kez bile değinilmemiştir. Bu bağlamda Kazakistan’ın bölgesel anlamda Orta Asya’nın lideri olma politikasını daha çok bölgesel ve küresel aktörler nezdinde kabul ettirmeye çalıştığı görülmektedir. Sonuç olarak tabloda da görüldüğü gibi “Dünya Devletleri” söylemi 2009 yılının ardından ağırlık kazanmıştır.

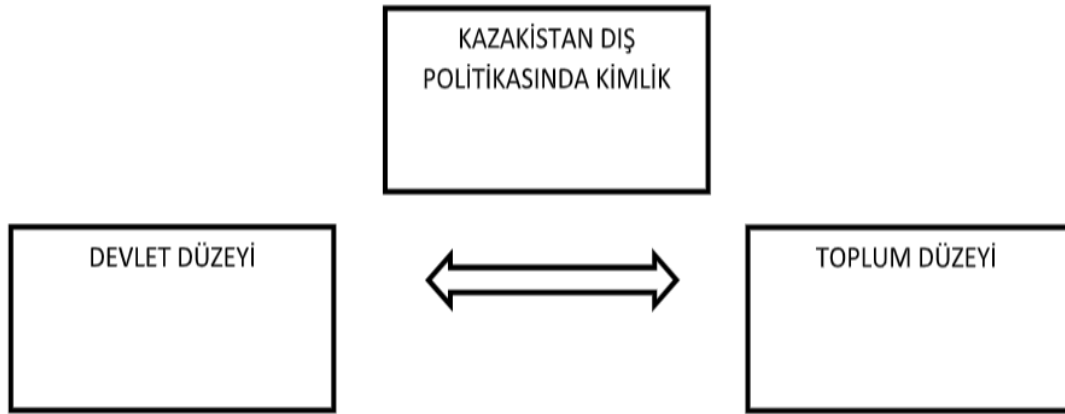
Uluslararası ve bölgesel örgütler dış politikada öncelikler arasına alınmış ve Devlet Başkanı Nazarbayev’in verdiği mesajlarda ön plana çıkmıştır. Ancak Uluslararası Örgütlerin tamamına aynı önemin verildiğini söylemek te doğru değildir. Örneğin birçok konunun dile getirildiği Birleşmiş Milletler nezdinde neredeyse 15 yıl boyunca tüm mesajlarında sadece 11 kez bahsedilmiştir. Bununla birlikte Avrasya Birliği veya Avrupa Birliğine dönemsel olarak sık sık atıf yapılmıştır. 1997 yılından itibaren Avrasya kimliğinin bir yansıması olarak ciddi anlamda ön plana çıkarılan Avrasya birliğinin yerini özellikle 2007 yılından itibaren AB almaya başlamış ve örgüt nezdinde 2007 yılından itibaren söylemlerde ciddi bir artışa gidildiği görülmüştür.

Nazarbayev halka yaptığı mesajlarında yabancı ülkelere de sıklıkla atıfta bulunmuştur. Çoğu zaman Amerika Birleşik Devletleri’nden (58 kez) bahsedilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri en çok 1997 Mesajlarında (10 kez) ve 14 Aralık 2012’de (9 kez) belirtilmiştir. 1997 tarihli mesajda, ABD, Kazakistan ekonomisinde ana yatırımcı olarak görülmüştür. Bu bağlamda 1997 yılında iki ülke arasındaki ziyaretlerin artması ve Clinton’un Kazakistan’ı ABD’nin Orta Asya’da ki en güçlü bağlara sahip ittifakı olarak değerlendirmesinin etkisi oldukça fazladır. Bolaşak Bursları kapsamında 2000 yılından itibaren şekillenmeye başlayan Batı kimliği 11 Eylül saldırılarının ardından yaşanan yakınlaşmanın da etkisiyle 2012 yılına

gelindiğinde ABD Kazakistan'ın başlıca stratejik ortaklarından biri olarak ele alınmıştır.

En sık atıfta bulunulan ikinci ülke ise Çin'dir 1997'nin mesajı (9 kez). Bu mesajında Cumhurbaşkanı Kazakistan'ın Rusya, Japonya ve ABD ile birlikte petrol ve doğal gaz sektörünün gelişimine yatırım yapacak kadar büyük bir komşusu olan Çin gibi ülkeyle ekonomik ilişkileri sürdürmesi gerektiğini savunmuştur. Rusya Federasyonu da en çok 1997 yılında (10 kez) dostluk ve komşuluk ilişkileriyle anılmıştır. 1997 tarihli mesajda yabancı ülkelerden bahsederken işbirliği konusunda herhangi bir devlete öncelik tanımadığı ortaya çıkmıştır. Aksine, devlet başkanı genç bağımsız devlet için gerekli olan çok vektörlü dış politika izleyeceğine dair mesajlar vermiştir.

Kazakistan Devlet Başkanı Nazarbayev kamu politikasının ana öznesidir ve başkanın yıllık mesajları (halka seslenişi bir başka deyimle) Kazakistan Cumhuriyeti Anayasasına göre, başkanın Kazakistan halkına mesajları, devletin iç ve dış politikasının yönelimleri hakkında bilgiler içerir. Bu bağlamda, devlet politikası ve temel sorunların analizini Kazakistan Devlet Başkanının mesajlarında gizlidir.

Şekil 4.7. Dış Politika ve düzeyleri

*Yazarın Kendi Çıkarımıdır

Bu bağlamda Kazakistan'ın dış politikasında içeride inşa edilen kimlik oluşum süreçlerinin etkisi yadsınamayacak derece önemlidir. İçerideki Kazakistanlılık veya Kazak Milleti tanımlamasının yansıması olarak çok yönlü, pragmatist, statükö taraftarı ve dengelerin sağlanmasına yönelik bir dış politika stratejisi izlenme yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda henüz bağımsızlığın kazanıldığı 1991 yılında Almatı'da düzenlenen ilk basın toplantısında Kazakistan'ın konumu gereği Avrupa ve Asya

arasında bir köprü olmasının gereklilikleri vurgulanmıştır. Kazakistan'ın dünyadaki tüm ülkeler ile ortak bir paydada buluşarak makul bir dengede ekonomik ve politik bağlar inşa edeceği anlamı taşıyan bu tavır ülkenin jeopolitik konumu, nüfusun multi-etnik ve çok-dinli bileşiminin bir sonucudur. 1990'lı yıllardan başlayarak günümüze kadar devam eden süreçte Nazarbayev'in vermiş olduğu mesajlar bunun en temel göstergesidir.

Bölgesel düzlemde dış politika stratejisinin ana odak noktası, Orta Asya'da, ağırlıklı olarak komşu ülkelerden gelen tehditleri (uluslararası terörizm, dini aşırılık, uyuşturucu kaçakçılığı, yasadışı göç vs.) önlemeyi amaçlayan etkin bir güvenlik sisteminin sağlanmasıdır. Bu tür sorunların çözümü olarak ise belli başlı oluşumlarla birlikte hareket etme yolları izlenmiştir. Bu bağlamda hedeflenen politikalar Kazakistan'ın devletlerarası örgütlerin faaliyetlerine aktif katılımı Asya'da Güven Oluşturma Önlemlerinin Geliştirilmesi Konferansı (CICA), Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ); komşu ülkeler, ağırlıklı olarak da Rusya, Çin ve Orta Asya devletleri ile ekonomik ve siyasi işbirliğinin güçlendirilmesi bununla birlikte denge unsuru olarak ABD, AB ve NATO ile yapıcı işbirliğinin genişletilmesidir. Üstelik Kazak liderlerinin sunmuş olduğu strateji, temel çıkarların ortaklığın önceliğinden, tartışmalı sorunların çözümü için karşılıklı yararlı ve kabul edilebilir yaklaşımların elde edilmesine duyulan ihtiyaçtan ileri gelir.

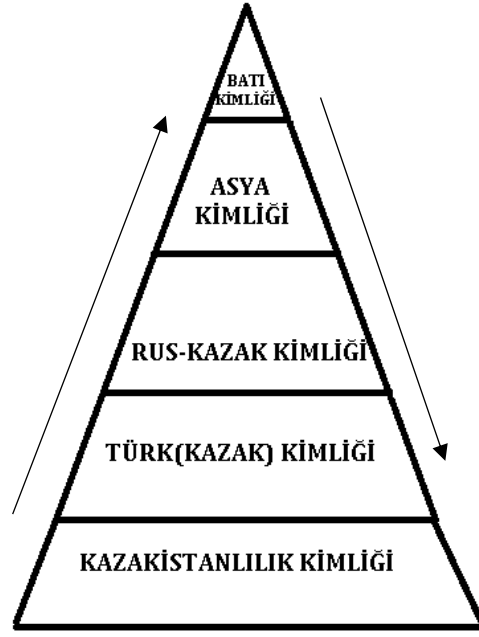
Küresel düzlemde ise 2030 ve 2050 hedeflerinin bir gereği olarak dış politikanın özel bir odak noktası ve Kazakistan'ın dış platformda kendini öne çıkarmaya yönelik çalışmalarından biri Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) 2010 yılında başkanlığına hazırlanmasıdır. Bu amaç için, Kazakistan'ın AGİT başkanlığına yaklaşımlarının gelişimini içeren özel bir "Avrupa Yolu" programı geliştirilmiştir. Bu bağlamda ABD başta olmak üzere birçok AB ülkesine yönelik ziyaretler gerçekleştirilmiş ve sonunda başarı sağlanmıştır.

Kazakistan'ın mevcut dış politika öncelikleri aynı zamanda, geleneksel olmayan tehdit ve zorlukların çoğalmasının Orta Asya'da sürdürülebilir ve uzun vadeli hale gelmesi gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bunun nedenleri, bir yandan, siyasi reform sürecinin ve Orta Asya cumhuriyetlerindeki karmaşık sosyo-ekonomik durumlarının yetersizliğinden, diğer yanda, siyasi istikrarsızlık bölgelerine ve yerel çatışmalara (Afganistan, Pakistan, Ortadoğu ülkeleri) coğrafi olarak yakınlığından

kaynaklanmaktadır. İlaveten Orta Asya bölgesi bu tehditlerin diğer bölgelere geçiş bölgesine dönüşme olasılığıdır. Orta Asya, benzer ekonomik, coğrafi, tarihi, dini, kültürel özellikleri olan ülkeleri içeren tek bir geniş bölgeyi temsil etmesinden dolayı bölgesel istikrar ve güvenlik düzeylerini her ülkede, bir bütün olarak bölge içinde ve bölgeye bitişik ülkelerde koruması bir zorunluluk olarak görülmektedir.

İlk ve en önemli düzey, her bir ülkede, öncelikle rekabetçi bir ekonomi, aktif bir sosyal politika, zamanında siyasi reformlar, sosyal uyumu güçlendirmek, etnik gruplar arası ve dinler arası barışı sağlamak yoluyla güvenlik ve istikrarı sağlamaktır. Burada her ülkenin kendine göre tarifleri vardır. Kazakistan, kendi gerçeklerini göz önünde bulundurarak siyasi geçiş yolunu seçmiş ve bu yolun karakteristik özellikleri olan başkanlık hükümet biçiminin korunması; aşamalı reform, verilen kararların dengesi, ulusal diyalog ve ana siyasi güçlerin konsolidasyonu gibi mekanizmalarını güçlendirmeye odaklanmıştır.

İkinci olarak bölgedeki istikrar ve huzurun korunmasına yönelik hiçbir ülkenin ekonomik, politik, sosyal, çevresel alanlarda ve geleneksel ve geleneksel olmayan tehdit ve zorluklarla mücadelede güvenliği sağlamak için yeterli güce ve araçlara sahip olmadığı hususu gelmektedir. Bu nedenle, Kazakistan, öncü bir karaktere bürünerek bölge ülkelerinin sosyo-ekonomik ve politik gelişimi için evrimsel bir entegrasyon yolunu savunmaktadır. Bu, serbest ticaret bölgesinden gümrük birliğine, daha sonra tek bir ekonomik alana geçiş olarak planlanmıştır. Kazakistan yönetimine göre, tek bir ekonomik ve politik alanın oluşturulması Orta Asya ülkelerindeki din temelli radikalizm, uluslararası terörizm, yasadışı göç ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi tehditlere karşı koyacak güvenilir bir bariyer niteliğinde kalkan olacak ve bir tür “ekonomik refah kuşağı” yaratabilecektir. Kazakistan uluslararası terörizm, dinsel aşırılık, uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası organize suç, yasadışı göç, salgın hastalıklar, çevre sorunları, diğer geleneksel olmayan tehditler ve güçlüklerle karşı etkili bir şekilde mücadele etmek için sadece ikili ilişkiler çabalarıyla değil, aynı zamanda, bölgesel ve uluslararası düzeyde de sıkı bir işbirliğinden yana olduğu da daha önce defalarca dile getirilmiştir.

Şekil 4.8. Kazakistan Kimlik Piramidi

*Yazarın Kendi Çıkarımıdır.

Bu bağlamda, bölgesel liderliğini ve dünyanın en gelişmiş 30 ülke arasına girme hedefini 2020-2030 ve 2050 strateji belgelerinde de ön plana çıkararak Kazakistan, dış politikasındaki süreklilik ile beraber bu hedeflerine ulaşmayı amaçlamıştır. Piramitte de görüleceği gibi belli dönemlerde ülke içerisinde veya devlet Başkanı Nazarbayev tarafından kurgulanan kimlik tanımlamaları ile iç istikrar sağlanmaya çalışılmış ve tüm kimlikler Kazakistanlılık kimliği zemininde birleştirilmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda dış politika karar alma stratejilerine bakıldığında içerideki Türk-İslam kimliği Kazak-Türk kimliği olarak benimsenmiş ve bu doğrultuda gerek Türkiye gerekse bölge ülkeleri ile bağlar kurulması sağlanmıştır. Bolaşak Bursları temelinde dile getirilen Batı kimliği ve Nazarbayev'in karakteristiğinin bir yansıması olan Asya kimliği Rus kimliğinin sınırlandırılmasında birer araç olarak kullanılmıştır. Kimlik tanımlamaları çerçevesinde belli dönemlerde belirli ülke ve bölgelere ağırlık verildiyse de temelde tüm ülkelere yönelik eşit mesafede durma siyaseti izlenmiştir. Yine de içerideki etnik Rus-Slav azınlık ve Rusya'ya yönelik bağımlılık zincirinin tam olarak kırılmaması Rusya'yı eşitler içerisinde üstün konuma yükseltmiştir.

Nihayetinde 1991 yılından başlayarak 2018 yılına kadar geçen süreçte Kazakistan uyguladığı çok yönlü dış politika stratejilerinin meyvesini almış ve Orta Asya'nın parlayan yıldızı olarak gelecek açısından gelişimi ümit vericidir. Bu başarının en temel nedeni ise 125 farklı etnik azınlığa sahip olmasına rağmen hem içeride hem de bunun bir yansıması olarak dışarıda izlediği başarılı denge siyasetidir.

5.2. 2014, 2030, 2050 Stratejileri Bağlamında Kazakistan Dış Siyasetinin Geleceği

Devletlerin dış politikadaki davranışlarını, edinmek istediği konumları öncelikle devlete hizmet eden bürokrasiye, sonra topluma, en sonunda ise uluslararası topluluğa duyurmak üzere kavramsallaştırır, belgeleştirir, doktrin ve siyasi programlar ilan ederler. Bu bahsi geçen araçların analizi de o ülkelerin dış politikasının geleceğinin anlaşılması için oldukça önemlidir. Konuya ilişkin araştırma yapan birçok uzman bu belgelerin dış politika çalışmalarında yadsımayacak bir yere sahip olduğunu ısrarla vurgulamaktadır (Sönmezoğlu ve Bayır, 2014).

Çalışmamıza konu olan ve birçok kez tekrar edildiği üzere Orta Asya'nın parlayan yıldızı olarak görülen Kazakistan, bağımsızlığını kazandığı tarihten itibaren Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından Mayıs 1992 yılında yayınladığı “Kazakistan’ın Egemen ve Bağımsız Bir Devlet Oluşumu ve Gelişim Stratejileri” isimli makalesinde Kazak dış politikasının nasıl gelişeceğine dair ipuçları vermiştir. Sonraki yıllarda ülkenin sık sık rastlayacağı kalkınma stratejilerinin ilkinde belirlenen dış politika konsepti 1995 yılında yürürlüğe girmiştir. Kazakistan’ın ulusal çıkarların koruma ve sürdürme şartıyla çok yönlü bir dış politika çizgisinin izleneceğini belirten konseptte paralel olarak 15 Mart 2001 tarihinde kabul edilen yeni dış politika stratejisi belgesiyle yeni bir vizyon eklenmiş ve dış politikadaki çok yönlülükle beraber denge politikalarının önemi vurgulanmıştır. Son olarak ise 2014 yılında uygulamaya konan 2014-2020 yıllarını kapsayacak dış politika konsepti, Kazakistan’ın çok yönlü dış politika faaliyetlerini uzun vadede geleceğe yönelik perspektifle ortaya koymuş, gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyuna ilan etmiştir (Kudaibergenova, 2015, s. 441).

Bu bağlamda Devlet Başkanı Nazarbayev tarafından gelecekte Kazakistan dış politikasının yönelimini belirleyecek olan 2014 ve ardından 2050 dış politika konsepti ve bunların incelenmesi, Kazakistan'ın gelecekte dış politika bağlamında nasıl bir çerçeve çizileceğinin anlaşılması anlamında oldukça önem arz etmektedir. İlk olarak 21 Ocak 2014 yılında Nazarbayev tarafından ilan edilen “2014-2020 Dış Politika Konsepti” detaylı bir şekilde irdelenecek olup sonrasında temelini oluşturan 2050 stratejilerine yönelik kalitatif bir analiz gerçekleştirilecektir.

5.2.1. 2014-2020 Kazakistan dış politikası ve 2030 Stratejisi

Kazakistan'ın Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev tarafından onaylanan “2014-2020 Kazakistan Dış Politikası Konsepti” programının iç ve dış politikaya değinilen bölümlerinde bahsi geçen ifadeler ve bunların analizi Kazakistan'ın bu dönemlerde izlediği ve ileride izleyeceği dış politika stratejilerinin anlamlandırılması bağlamında oldukça önemlidir. Bu dış politika konseptinin yanında 1997’de ilan edilen genel ve kapsamlı kalkınma planlarını içeren “2030 Stratejisi” de ülkenin iç dinamiklerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Her iki stratejik belgede son yıllarda karmaşık bir dönüşüm içerisinde olan uluslararası sistemine vurgu yapılmıştır. Ayrıca işlevselliği azalan çok taraflı güvenlik ve diyalog kurma girişimlerinin azalarak yerini önleyici diplomatik manevralara ve çözüm mekanizmalarının verimliliğinin düşmesi ile çatışmalara bıraktığının altı çizilmiştir. Buna ek olarak uluslararası hukukun temel ilkelerinin gerçekleştirilen ihlaller ile büyük bir erozyona uğradığı belirtilmiş ve artan milliyetçilik eğilimlerinin küreselleşmenin farklı amaçlar ile kullanılması mefhumu ile paralel olarak kullanılması sonucunda gelişmekte olan küçük ve orta ölçekli devletlerin risk içerisinde olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca uluslararası sistemde şiddeti arttıran eylemlerin; terörizm, aşırıcılık ve şiddete varan aşırıcılık olduğu belirtilerek bu bağlamda artan silahlanma yarışının bu eylemlerin kapsamını genişleteceği belirtilmiştir. Bu tarz konvansiyonel tehditlerle birlikte teknolojik kapitalizmin yaşadığı evrim nükleer ve uzay alanındaki gelişmeler ile birleşmiş ve rekabete dayalı uluslararası sistemde şiddeti arttıran bir diğer unsur olmuştur. Bunun bir an önce sonlanmaması durumunda iklim değişikliğinin yaratacağı olumsuzlukların dünyayı yok etme tehlikesine dahi yol açabileceği belirtilmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişimiyle paralel olarak gelişen hibrit ve siber savaş fenomenlerinin

lkeleri siyasi ve ekonomik düzlemde çıkmaza sürükleyeceği bu nedenle küreselleşmenin doğru kapsamlarda kullanılması ve uluslararası ticaret kurallarının sağlamlaştırılarak küresel finans sisteminin kırılganlığına son verilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Son olarak ise uluslararası aktler arasında iktisadi ve dijitalleşme konumlarındaki farkın azalarak, ticari savaşlarının sonlandırılması ve yaptırımların hafifletilmesi yönünde çaba sarf edileceği belirtilmiştir.

Bu bağlamda uluslararası sistemin ve ilişkilerin genel yapısı üzerine şekillenen birinci bölümde Kazakistan dış politikasının kavramsal ve uygulama yaklaşımları çerçevesinde ifade edildiği açıkça görülmektedir. Söz konusu etkenlere öncelik vererek uluslararası sistemde yaşanan olumsuzluklar çerçevesinde yeni bir vizyonun ortaya konduğu belge, yeni dönemde de Kazakistan'ın daha önce olduğu gibi uluslararası ilişkilerde barışçıl misyonu ile güvenilir-etkin bir ortak olmayı sürdüreceği ve söz konusu olumsuzlukların giderilmesinde özellikle bölgesel anlamda kilit rol oynayacağı vurgulanmaktadır.

Kazakistan'ın çok yönlü, pragmatist ve dengeleyici bir düzlemde izlediği dış politikası kapsamında ulusal çıkarlarının kapsamlı bir şekilde korunacağının altı çizilmiş olup uluslararası sistemde yaşanan dönüşümün yeni hedef ve amaçların ortaya konulmasını zorunlu kılması, 2030 stratejisinin ikinci bölümünde uluslararası ilişkilerde yeni gerçekler ve meydan okumaların üç başlık altında ele alınmasına yol açmıştır (Pomfret, 2014).

1. Statünün Güçlendirilmesi: Devletlerarası siyasi ve ekonomik rekabetin artarak çatışmacı bir düzlemde ilerlediği yeni dönemde Kazakistan'ın dış politikadaki statüsünün güçlendirilerek Orta Asya'daki lider konumu ve Avrasya'nın kilit aktörü olarak bölgesel rekabetin iş birliği düzleminde barışçıl bir şekilde ilerlemesi için gerekli çabanın gösterilmesi kararlaştırılmıştır.
2. Uluslararası Girişimlerin Arttırılması: 2010 yılından itibaren üstlendiği AGIT dönem başkanlığı süreciyle beraber uluslararası arenada devletlere yönelik arttırılan girişimlerin küresel ve bölgesel dinamikler göz önüne alınarak daha da arttırılması ve pragmatist politikalar bağlamında sistem okumalarının yeni bir perspektifle yapılmasının gerekliliği belirtilmiştir.

3. Gelişmişlik: Kazakistan'ın en büyük stratejik hedeflerinden biri olan dünyadaki en gelişmiş otuz ülke arasına girme stratejisine vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda bu süreç Kazakistan'ın güncel uluslararası sisteme eklemlenmesi açısından güçlü, sorumlu ve sosyal devlet oluşumu için de önemli bir ön koşul olarak düşünülmüştür (Pomfret, 2014).

Dolayısıyla Stratejinin ikinci bölümde Kazakistan'ın yeni dış politika vizyonunun bir gereği olarak Orta Asya'daki lider ülke statüsünün pekiştirilmesi ön görülerek açık bir şekilde bölgesel anlamda liderlik statüsü ilan edilmiştir. Bununla birlikte esas olarak yöntem üzerinde durulan ikinci bölümde izlenecek stratejilerin genel çerçevesi çizilmiş ve yeni dönem stratejilerinin değişen uluslararası normlara uyumlu hale getirilmesi sağlanmıştır.

Kapsamlı stratejik hedefler bağlamında oldukça önemli bir yere sahip olan 2014-2020 Kazak Dış Politika Konseptinde ise Kazakistan'ın dış politikadaki 7 temel ilkelerinin gerekliliği vurgulanmıştır (Kudaibergenova, 2015, s. 447).

1. Kazakistan, Orta Asya'nın siyasi ve ekonomik olarak istikrarlı ve güvenli kalkınmasıyla ilgilenmektedir. Bölgedeki sorumluluk ve rolünün farkına varan Kazakistan, bölgesel istikrar ve güvenliği sağlamak, komşu bölgelerden gelenler de dahil olmak üzere yeni zorluklara ve tehditlere karşı koymak için her türlü çabayı göstereceği vurgulanmaktadır. Kazakistan, çatışma potansiyelini azaltmak, sosyo-ekonomik sorunları çözmek ve su-enerji düğümünü ve diğer çelişkileri çözmek için Orta Asya'da bölge içi entegrasyonu geliştirmeye çalışacağı ifade edilmiştir.
2. Avrasya ekonomik entegrasyonunu, ülkeyi dünya ekonomik ilişkiler sisteminde istikrarlı bir konuma getirmenin etkili yollarından biri olarak gören Kazakistan, bu temelde Avrasya Ekonomik Birliği'ni oluşturmak için Gümrük Birliği'ni ve Ortak Ekonomik Alanı güçlendireceği belirtilmiştir. Bu süreç çerçevesinde, siyasi egemenliğin dokunulmazlığı, alınan kararların ekonomik olarak uygulanabilirliği, aşamalı yaklaşım, pragmatizm ve karşılıklı yarar, tarafların tüm entegrasyon organlarında eşit temsili ve toplumun her düzeyinde uzlaşma gibi temel ilkeler yer almaktadır.

3. Kazakistan, devlet sınırının uluslararası yasal kaydını tamamlamanın yanı sıra Hazar Denizi'nin yasal statüsünü belirleme ve uluslararası hukukun genel kabul görmüş ilke ve normlarına dayalı olarak kıyı devletleri arasında istikrarlı ve dostane ilişkileri güçlendirme konusunda çalışmaya devam edeceği hususudur.
4. Kazakistan, BM, Bağımsız Devletler Topluluğu, Asya'da Etkileşim ve Güven Artırıcı Önlemler Konferansı, Kolektif Güvenlik Antlaşması Teşkilatı, Şanghay İşbirliği Teşkilatı, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın faaliyetlerinde sorumlu bir katılımcı olarak, İslam İşbirliği Teşkilatı, Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi ve diğer uluslararası örgütler ve forumlarda etkin görevleri ön plana çıkarmaktır.
5. Bölgesel ve küresel güvenliği güçlendirme görevinin bir parçası olarak Kazakistan kendine birçok görev biçmektedir.
6. Kazakistan, dış ekonomi politikasının önceliklerini uygulamak için birden çok öncelikler belirlenmiştir.
7. Çevresel ve küresel iklim sorunlarına öncelik vermek Kazakistan'ın uluslararası siyaset alanındaki faaliyetlerinin son ilkesi olmuştur.

Bu bağlamda Kazakistan dış politikasında 1991 yılından beri merkezi bir konumda yer alan dengeye dayalı çok yönlülük ve pragmatizm gibi temel ilkeler 2014-2020 Dış Politika Konsepti ve 2030 Strateji Belgesinde konumunu güçlendirerek sürdürmeye devam etmiştir. Kazakistan'ın ekonomik ve siyasi istikrarının arttırılmasında oldukça önemli yere sahip olan söz konusu ilkelerin ehemmiyeti açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Dış politika konsepti belgesinin belirlediği ilkeler doğrultusunda dördüncü ilkenin gerçekleşmesi için Kazakistan'ın dış politikasındaki ve uluslararası örgütlerdeki amaç ve hedeflere yer verilerek dış politika stratejileriyle aşağıda belirtilen hedeflere ulaşılması amaçlanmıştır.

1. Çeşitli alanlarda bölgesel ve küresel nitelikte kararlar alma ve geliştirme sürecinde Kazakistan'ın ulusal çıkarlarının dikkate alınmasını sağlamak;
2. Bölgesel ve küresel güvenliği güçlendirmeye yönelik uluslararası çabalara yapıcı katılım ve katkı;

3. Kazakistan'ın uluslararası toplumun sorumluluk sahibi, etkin bir üyesi olarak konumlandırılarak uluslararası ve bölgesel istikrarın sağlanması konusunda katkı sağlaması ve Kazakistan dış politika girişimlerinin teşviki;
4. Uluslararası barış ve iş birliğinin güçlendirilmesi. Bu bağlamda ülkeler ve bölgeler arasındaki etkileşimin artırılması. Dünyada istikrar ve güvenliğin sağlanması için bölgesel ve uluslararası örgütler ve forumlar arasında kazançlı ve karşılıklı olarak kabul edilebilir işbirliği biçimlerinin oluşturulması;
5. Bölgesel ve uluslararası örgütlerin çalışmalarının etkinliğini artırmak için siyasi, yasal, örgütsel ve idari işlevlerinin iyileştirilmesi.

Kazakistan'ın 2014 Konsepti bağlamında belirlenen yeni önceliklerinin uluslararası ve bölgesel sorunlar kapsamında arabuluculuk kapasitesini arttırmasının önelediği görülmektedir (Kudaibergenova, 2015, s. 450). Bununla birlikte Kamu diplomasisi alanında ilk kez bu kadar açık bir şekilde vurgu yapılan hedefler doğrultusunda bölgesel dinamikler ekseninde Kazakistan'ın yakın coğrafyasında ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanarak sürdürülebilir, güvenli bir zeminin oluşturulması kültürel diplomasi araçlarıyla desteklemeye karar verdiği söylenebilir. Dış politika konseptinin diğer bölümlerinde bahsi geçen stratejik hedefleri geliştirme yöntemleri ve yolları belirlenmeye çalışılmıştır. Kazakistan'ın uluslararası alandaki önceliklerinin vurgulandığı kısmında; uluslararası güvenliği ilgilendiren konular, bölgesel ve uluslararası diplomasi politikaları, insan hakları, kültürel diplomasi ve çevreye ilişkin konular ele alınmaya çalışılmış ve 2030 Stratejisinin ilk bölümde bahse konu olan ve artış gösteren ülkeler arası çatışma konuları üzerine kapsamlı bir değerlendirme yapılmıştır. Bununla birlikte ekonomik çıkarların belirlenerek ekonomi diplomasisinin içeriği ve öncelikleri sıralanmıştır: Özellikle su, toprak ve biyolojik kaynakların kullanımı bağlamında “yeşil ekonomi” vurgusu yapılmıştır (Amagoh ve Bhuiyan, 2016, s.13).

Son olarak ise diplomasi ve uluslararası ilişkiler bağlamında temel önceliklerin belirlendiği İkili ilişkiler ve bölgesel öncelikler şu şekilde sıralanmıştır Tarihsel bağlar göz önüne alınarak Rusya ile kurulan dostane ilişkilerin daha da geliştirilerek arttırılması.

- ❖ Çin Halk Cumhuriyeti ile özellikle 1997 yılından itibaren sürdürülen kapsamlı stratejik ortaklığın geliştirilmesi.
- ❖ Amerika Birleşik Devletleri AB birliği ülkeleri ile ekonomik temellerde oluşturulan ortaklığın kapsamının genişletilerek “kapsamlı ortaklık” kavramı çerçevesinde arttırılması.
- ❖ Orta Asya ve Türkiye ile kurgulanan stratejik ilişkilerin Türk Konseyi çerçevesinde arttırılması.
- ❖ Avrasya Ekonomik Birliğine (AET) üye ülkeler ile yakın iş birliğinin sürdürülerek Kazakistan’ın uzun vadeli çıkarları çerçevesinde müzakerelerin yapılması.
- ❖ Orta Asya ülkelerinin küresel aktörler ile ilişkilerinin geliştirilmesine öncülük verilmesi.

2030 Stratejisinin belli kısımlarında vurgulandığı gibi Kazakistan devletlerarası ilişkilerini stratejik süreklilik üzerine kurgulamış, Rusya, Çin ve ABD özelinde sürdürdüğü denge politikasını yeni dinamikler özelinde sürdürmeye devam edeceğini belirtmiştir. Aynı zamanda BDT başta olmak üzere bölgesel örgütlerde “lider ve güvenilir ülke” imajına yükseldiği varsayımından hareketle Rusya ile ilişkilere öncelik verilerek müttefik statüsünde değerlendirilmiştir. Bununla birlikte yükselen bir güç olan Çin ile olan ilişkilerde kapsamlı stratejik ortaklık ve ABD ile ilişkilerde ise genişletilmiş ortaklık mefhumu kullanılmıştır.

Bölgesel dinamiklerin öncelikler arasına alındığı belgelerde Avrasya coğrafyasında işbirliğinin geliştirilerek çıkar gruplarına karşı kolektif bir şekilde hareket edilmesinin altı çizilmiştir. Bölgeye yönelik planladığı stratejiler ile bölgesel liderlik konumunu güçlendirme niyetinde olan Kazakistan’ın bu başarısı hiç kuşkusuz Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev’in bağımsızlığın kazanmasıyla birlikte uygulamaya koyduğu rasyonel, çok yönlü, denge unsurlarının gözetildiği ve pragmatist düzlemlerde ilerletilen dış politika anlayışının bir başarısıdır (Kudaibergenova, 2015, s. 452).

Kimlik oluşum süreçlerinin büyük oranda tamamlanmasıyla birlikte halkın yönetime katılımının arttırılması teşvik edilmiş ve ülkedeki demokratik, katılımcı yaklaşım ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Kazakistanlılığa ve Kazakistanlıların haklarının uluslararası ortamda korunacağına birçok yerde vurgu yapılan belgede izlenecek dış

politika stratejilerinde Kazak halklarının menfaatinin ön planda tutulacağı birçok yerde vurgulanmıştır. Ulusal değerler ön plana çıkarılmasına rağmen belgenin ilk bölümünde uluslararası arenada yükselişe geçen milliyetçiliklere yönelik önleyici kolektif adımların alınmasının vurgulanarak evrensel toplum mefhumunun belirtilmesi Kazakistan'ın çok uluslu yapısının bir gereği olarak kuruluşundan beri var olan bazı tedirginliklerinin devam ettiğinin de göstergesidir.

Bununla birlikte dördüncü bölümde ısrarla üzerinde durulduğu üzere Kamu Diplomasisi araçlarının kullanılarak dünyayla kültürel temelde ilişkilerin kurulması gerekliliğinin de üzerinde durulmuş, önceki süreçlerde ağırlıklı olarak ekonomik entegrasyona verilen önem kültürel zemine taşınmıştır.

Sonuç olarak Kazakistan dış politikasının bağımsızlığını kazandığı günden itibaren Nazabayevin ve ülke kimliğiyle bütünleşmiş kavramlardan pragmatizm, çok vektörlülük ve büyük ve orta ölçekteki aktörlerle ilişkilerde dengenin sağlanmasını öngören politik stratejiler yeni dönem siyaset belgesinin de zeminini oluşturmaktadır. Bununla birlikte uluslararası sistemde meydana gelen dönüşümün iyi okunmasının bir sonucu olarak aşırıcılık, radikalleşme ve çevre sorunları başta olmak üzere yükselişe geçen fenomenlerle mücadelenin altı çizilmiştir. Daha önceki dönemlerden farklılaşan boyutuyla ise Kazakistan'ın bölgesel liderliğinin açık açık belirtildiği belge buna bağlı olarak Kazakistan'a bölgesel ve uluslararası anlamda daha fazla rol düştüğünün üzerinde ısrarla durmaktadır.

5.2.2. 2050 Stratejileri bağlamında Kazakistan dış politikasının geleceği

Bahse konu olduğu üzere ilk olarak 1997 yılında Nazarbayev tarafından ortaya atılan 2030 Stratejisi ve 2014-2020 dış politika stratejileri bu dönemlerde izlenen politikalarıyla beraber uygulanmaya konmuştur.

Bu bağlamda 2014 yılında 2030 stratejisinin bir devamı olarak görülebilecek ve Kazakistan'ın uluslararası sistemde en etkili aktörlerden bir haline getirmeyi amaçlayan 2050 Stratejileri ilan edilerek, dış politikanın bu bağlamda devam etmesi kararlaştırılmıştır (Pomfret, 2014, s. 18).

Bağımsız Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı olan Nazarbayev, 2012 yılında yaptığı konuşmada 2050 stratejilerine ilişkin ilk sinyalleri 2030 stratejilerine giden yolda sağlanan başarıyı örneklendirerek şu şekilde vermiştir:

1997 yılını hatırlıyor musunuz? Parlamentoda size yaptığım konuşmadan sonra bir telaş hakim olmuştu. Çoğu insan birbirlerine şu soruyu soruyordu; bu bir propaganda mıdır? Yoksa güç gösterisi mi? Söz konusu dönemde 2030 dış politika stratejileri temelinde belirlenen hedefler fazlasıyla iddialı görünmüştü. Ancak atalarımızın da söylediği gibi 'gözler ürker, eller amel eder'. Önümüzde bir çoğunuzun inanmadığı devasa bir hedef vardı; olayların seyrini kendi lehimize değiştirmemiz ve yeni, bağımsız bir ülke inşa etmemiz gerekiyordu. Bunun yerine getirilmesi için temelde belirlediğimiz üçlü modernizasyonu³⁸ gerçekleştirmemiz gerekiyor. Biz kendi yolumuzu tayin etmeliydik ve işte bu yolun ilk yarısı Kazakistan 2030 stratejisi olarak çizilmiştir. Stratejik hedeflerimizin vizyonunu çizdiğimiz bu belge bize dünyanın kapılarını araladı. Kazaklarda "Hedef, başarının yelkenidir" atasözü var. Bugün tercihlerimizi doğru yönde seçmiş olduğumuzu söylemek, benim için oldukça büyük bir onurdur. 2008 – 2009 yıllarında ortaya çıkan küresel kriz bunu teyit etti. Kazakistan ayaklarının üstünde durmayı başardı. Kriz başarılarımızı yok edemedi, aksine bizi daha da güçlü kıldı. Bizim tercihimizi siyasi, sosyo-ekonomik ve dış politika esaslarına dayalı kalkınma modeli etkinliğini kanıtladı (Poslaniye Prezidenta Respubliki Kazahstan –14 Aralık 2012).

2030 Stratejilerine yönelik yaptığı konuşmanın ardından ise 2050 stratejilerine ilişkin şu sözleri dile getirmiştir.

Değerli Vatandaşlarım, Kazakistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının 11. Yılı'nın kutlanmasına bir gün kala sizlere seslendiğim bugün de ülkemizin kalkınma perspektifi bağlamında yeni görüş ve düşüncelerimi paylaşmak dileğindeyim. Her şeyden önce paylaşacağım düşüncelerin ve bu bağlamda geliştirdiğimiz hedeflerin Kazakistan için yepyeni bir siyasi rota olduğunu unutmayınız. 2030 hedeflerinde değindiğimiz gibi küreselleşme olgusunda meydana gelen değişim ve devletin bunu algılama biçimleri çözülmesi gereken problem paradigmalarının niceliğini de değiştirmiştir. Bu bağlamda barışın elçisi konumundaki Kazakistan'ın yeni meydan okumalara sağlam bir şekilde karşı koyabilmesi için bu stratejilerin çerçeveleri yetersiz kalmaktadır. Bizim için oldukça önemli olan planlama ufku 15 yıl önce olduğu gibi bir dünya görüşü sıçraması gerçekleştirmemiz gerekmektedir kanıtladı (Poslaniye Prezidenta Respubliki Kazahstan –14 Aralık 2012).

³⁸ Nursultan Nazarbayev'in üçlü modernizasyon stratejisinden kastı; bir devlet inşa etmek ve bir piyasa ekonomisinde bir atılım yapmak, bir refah devletinin temellerini atmak, kamu bilincini yeniden inşa etmektir

Aralık 2012 yılında verdiği bu demeç ile Devlet Başkanı Nazarbayev, 2030 bağlamında konulan hedeflerin Kazakistan'ın ancak olgunlaşma dönemi ihtiyaçlarını karşıladığını ve sırada büyümeye yönelik hedeflerin konması gerektiğini dile getirmektedir. Bu bağlamda konuşmasının devamında Kazakistan'ın dünya üzerindeki en gelişmiş 30 ülkeden biri olma hedefinin ancak 2050 stratejisi ile gerçekleşebileceğini ve 2030 Stratejilerinin ancak buna yönelik ilerlenecek bir yol mahiyetinde olduğunun üzerini çizmektedir.

Birçok ülke artık hedeflerini 2030 yılının ötesinde kurgulamaktadır. Uluslararası sistemde yaşanan istikrarsızlık buna yönelik tahminlerin yapılmasını ve hedeflerin belirlenmesini mecbur kılmıştır. Bununla birlikte daha önce belirlenen stratejiler aslında devletimizin inşa döneminde büyümesi için tasarlanmış ve geline nokta ise temel parametreleri açısından yerine getirilmiştir. 21. yüzyıl ile birlikte yeni realitelerin doğurduğu yeni meydan okuma ve tehditlerle yüz yüze kalmaktayız. Bunlar kapsayıcı bir vasıf taşımakta olup, bütün ülke ve bölgeleri etkilemektedir. “Kazakistan 2030 Stratejisi”ni hazırladığımızda, hiç kimse, ölçekleri bakımından böylesine emsali görülmemiş bir mali-ekonomik krizin ortaya çıkabileceğini ve bunun neticesinde de yeni ve hiçbir suretle öngörülmeven ekonomik ve jeopolitik durumların oluşabileceğini tahmin etmiyordu. “2030 Stratejisi”, 1997 yılında, ucu açık bir belge olarak hazırlandı. Daha başlangıcında, düzeltme imkânını söz konusu belgeye dâhil ettik. Dünyadaki durumun değiştiğini ve hayatın da kendi düzeltmelerini yapabileceğini anlamak suretiyle, benim talimatımla, yeni koşullara göre durumumuzu kavramak ve olası stratejimizi belirlemek üzere, bir çalışma grubu oluşturuldu. Bu grubun hazırladıklarını göz önünde bulundurmak suretiyle, bünyesinde 2030 Stratejisi görevlerinin yerine getirilmesine devam edileceği, 2050 yılına kadar ulusun yeni siyasi rotasının oluşturulmasını öneriyorum. (Poslaniye Prezidenta Respubliki Kazahstan –14 Aralık 2012).

Böylece 2050 stratejilerine giden yolun önünü açmış olan Nursultan Nazarbayev, daha önce belirlenen stratejilerde olduğu gibi 2050 Strateji Planı'nda da zamansal bağlamda değişikliklerin yaşanabileceğini ancak temel hedeflere değişmeden ilerleneceğini belirtmiştir. Bu bağlamda 2050'nin yalnızca Kazakistan Cumhuriyeti açısından değil aynı zamanda uluslararası kamuoyu³⁹ bünyesinde de hedeflerin belirlendiği bir yıl olduğunu belirten Elbaşı, Kazakistan'ın uluslararası toplumun bir parçası olarak kendi ulusal dinamikleri ve dış politika hedefleri kapmasında buna

³⁹ Aynı yıl Birleşmiş Milletlerin “2050 Küresel Medeniyetler Gelişme” tahmin planını yayınlaması ve Dünya Gıda Teşkilatı (FAO) tarafından da 2050 yılına ilişkin tahmin raporunun ilan edilmesi bu bağlamda Nazarbayev'in Kazakistan'ın geleceğini uluslararası sistem ile paralel bir biçimde şekillendirdiğiniz en açık göstergesidir.

iştirak etmesinin zaruri bir durum olduğunu da ifade etmiştir (Aitzhanova vd., 2014, ss. 44-45).

Kazakistan 2050 Stratejisinin, 2030 Stratejik Belgelerinde ifade edilen hedefler ile uyumlu olacağını ve her iki belgenin birbirinin tamamlayıcısı olduğunun altını çizen Nazarbayev, Kazakistan'ın "nereye gitmek istiyoruz" hedeflerinin gerçekleşmeye başladığının ve "nerede olacağız" sorusuna da 2050 stratejisiyle ulaşılacağını altını çizmiştir. Kazakistan'ın yeni ulusal rotası olarak adlandırılabilir olan 2050 Stratejisinin temel hedefleri şu şekilde belirlenmiştir. (Baibatsha, 2014, s. 79)

1. Devlet inşasının müteakip gelişimi ve güçlenmesinin tamamlanması.
2. Ekonomik politikada yeni hedeflere geçilerek, kalkınmanın bu yeni hedefler bağlamında güçlendirilmesi.
3. Milli ekonominin itici gücü olarak görülen girişimciliğe yönelik çok yönlü desteğin sağlanması.
4. 2030 Stratejileri bağlamında sağlanan başarılar ile birlikte yeni sosyal devlet modelin oluşturulması.
5. Ülke genelinde vatandaşların çağdaş, etkin eğitim ve sağlık sistemlerine ulaşımının ve imkanlarının artırılması.
6. Devlet bürokrasisinin ve dış politika karar alma mekanizmasının sorumluluğunun, etkinliğinin ve işlevselliğinin genişletilmesi.
7. Uluslararası sistemde yaşanan dönüşümlere paralel olarak ortaya çıkan yeni meydan okumalara uygun olarak, uluslararası politika ile güçlendirilmiş savunma siyasetinin tasarlanması.

Bu bağlamda Kazakistan'ın yeni stratejik gelişim rotası kararlılık, geniş kapsamlı ekonomik büyüme, sosyal imkanların genişletilmesi gibi gelişmiş ülkelerdeki stratejiler ile paralel bir şekilde kurgulanmıştır. Ekonomi başta olmak üzere siyasi, kültürel ve daha birçok alanda gelişmeye ve dönüşüme odaklanan 2050 Stratejisinin temel yönelimleri beş maddede belirlenmiştir (Baibatsha, 2014, s.84).

Bunlardan ilki Kazakistan'ın 2050 yılına kadar kendi üretim sanayisini en yeni teknolojik şartlara uygun bir şekilde geliştirmesidir (Linn, 2014, s. 291). Bu bağlamda Daha önce bölgeye yatırım çekmek üzerine kurguladığı siyasasını bu kez yatırımları çekmek temelinde tasarlamış, bu bağlamda 2050 yılına kadar ülkedeki yeraltı kaynaklarının kullanımına ilişkin moratoryumun kaldırılmasını amaçlamıştır.

Bununla birlikte ikinci madde kapsamında küresel anlamda tarımsal üretime yönelik talebin arttığı bir dönemde temel tüketim ihtiyaçlarının ithalatını sonlandırarak kapsamlı bir tarım modernizasyonu gerçekleştirme üzerinde konsensüs sağlanmıştır.

Üçüncü maddede 2030 yılı hedefleri kapsamında planlanan vatandaş-devlet arasındaki bağın daha da güçlendirilmesi politikası bu kez sosyal devlet reformu kapsamında daha geniş bir minvalde ele alınmıştır. Sosyal politikalar bağlamında ele alınan konularda istihdam ve ücret politikalarının modernizasyonu ve işsizliğin azaltılmasına yönelik yeni stratejilerin belirlenmesi kararlaştırılmıştır (Baibatsha, 2014, s. 85). Yine sosyal politikaların modernizasyonu bağlamında Kazakistan'ın laik bir Cumhuriyet olduğu vurgulanmış ve bu bağlamda kadınlara yönelik olarak toplumdaki saygınlığın arttırılması amacıyla istihdam ve eğitim olanaklarının güçlendirilmesi üzerinde durulmuş, Kazakistan'ın gelenek ve göreneklerinin de kadınlar başta olmak üzere tüm Kazakistan halkları tarafından canlandırılmaya devam edilmesi amaçlanmıştır. Nazarbayev yeni strateji modelinde oldukça geniş bir şekilde yer verilen kadınlara yönelik düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir.

Genç kızlar ve kadınlarımız her zaman toplumumuzun eşit parçası, anneler ise, en saygın bireyleri olmuştur. Bizler kadına, anneye, eşe, kız çocuğuna tartışmasız olarak saygı göstermeli ihtiyaç duyan annelerimizi koruma altına almalıyız. Kadınlarımıza ve çocuklarımıza uygulanan aile içi şiddetin artması durumu sizler gibi beni de çok rahatsız ediyor. Kadına saygısız bir yaklaşım olamaz. Ve hemen belirtmek isterim ki şiddet kullanımının önü çok sert bir şekilde kesilmelidir. Devlet, insanı isyan ettiren cinsel kölelik, kadına bir meta gibi yaklaşılması konusunun özellikle çok sert bir şekilde önünü kesmelidir. Ülkemizde parçalanmış aile sayısı çok fazladır. Devlet, çocuklarını tek başlarına büyüten annelere daha fazla yardımcı olmalıdır. Kadınlarımıza esnek istihdam yöntemleri, evden çalışma imkânları sunmalı ve tek başlarına ayakta durmalarını sağlamalıyız. (Poslaniye Prezidenta Respubliki Kazahstan –14 Aralık 2012).

Dördüncü maddede ise devlet mekanizmasının iş dünyası ile ilişkilerinin arttırılarak yeni bir iş birliği sisteminin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda bugüne kadar daha çok yabancı yatırımcıya yönelik atılan adımlar 2050 stratejileri bağlamında bu kez ülkedeki iş adamlarına yönelik atılmıştır. Yine de yabancı yatırımcı hedeflerin dışarısında tutulmamış, uluslararası firmalar ile de iktisadi ve ticari diplomasinin etkin bir şekilde geliştirilmesine karar verilmiştir. Son olarak ise kültürel alanda ulusal ve uluslararası bütünlüğün sağlanarak ülke dışında yaşayan Kazakların

çıkarlarını korumaya yönelik birtakım hukuki, kişisel, ticari anlamda kapsamlı bir çerçeve çizilmiştir (Baibatsha, 2014, s. 92).

2030 Stratejilerinin devamı niteliğinde olan 2050 Stratejisine ilişkin Kazakistan dış politikasının temel prensipleri bağlamında bir değişikliğe gidilmesi söz konusu olmadıysa da ülkenin uluslararası sistemde etkin bir güç olmasına paralel olarak çok vektörlü dış politikasını bir etki aracı olarak kullanması yinelenmiştir. Bu bağlamda bağımsızlığından bu yana heterojen bir ulusal yapıya sahip olması sebebiyle dış politikasını statükocu düzlemde pragmatist, çok yönlü bir eksenle kurgulayan Kazakistan'ın 2050 Stratejik hedefleri ile bunu devam ettirerek uluslararası sistemin gerekliliklerine göre hareket eden bir aktörden ziyade uluslararası sisteme yön veren bir aktör olmayı amaçladığı söylenebilir.

5.3. Bir Toprak, Bir Kader: Toplumsal Kimlik ve Devlet Kimliği

Kuruluşundan bu yana bölgesel anlamda kendi cüzleri arasında yaşadığı ufak çaplı çatışmaların dışında herhangi bir şekilde yayılmacı, revizyonist politikalardan uzak duran Kazak Hanlığı veya bugün ki adıyla Kazakistan, bu tutumunu Soğuk Savaşın ardından bağımsızlığını kazanması ile birlikte de sürdürmeye devam etmiştir. İki kutuplu sistemin sonra ermesi ve ilk etapta ABD hegemonyasında kurulan tek kutuplu dünyanın yerini zamanla çok kutuplu bir düzleme bırakması yeni dünya düzeninin Kazakistan'ın dış politikasıyla ortak bir zeminde buluşmasına olanak sağlamıştır.

Çok yönlü, pragmatist ve statükocu temeller ile inşa edilen dış politika tüm devletler ile iyi ilişkiler geliştirme ve bu yolla Kazakistan ulusal çıkarlarını koruma üzerine kurgulanmıştır. Ana sorunsalı dış politikadaki bu çok yönlü yaklaşımın Kazakistan'ın kimlik inşa süreçlerinin bir sonucu olduğu üzerinde bütünleşen çalışmamız ekseninde Kazakistan'ın uluslaşma süreçleri ve bunun dış politikadaki yansımalarını analiz etmek doğru bir saptama olacaktır.

İlk etapta etnik Kazaklar merkezinde başlatılan ulus-devlet oluşum süreçleri iki temel sebepten dolayı ülkede yaşayan tüm etnik grupları içine alacak şekilde Kazakistanlılık veya Kazak Milleti şeklinde genişletilmiştir.

1. Kazakların çoğunun Çarlık Rusya yönetiminden itibaren özellikle Stalin'in milletler politikasının bir gereği olarak maruz kaldıkları asimilasyon politikası nedeniyle millet bilincine erişememeleri.
2. Rus azınlığın Kazak etnik siyasetine yönelik gösterdiği tepkiler ve Rusya'nın bu durumu kullanmasının önüne geçmek.
3. İç siyasette meydana gelen çeşitli etnik yaklaşımların tamamını tek potada eriterek meydana gelecek çatışmaların önüne geçmek

Temelde bu üç sebepten dolayı Kazakistan siyasi elitleri etnik Kazak siyasetini merkeze alan Kazaklık politikalarını bir kenara bırakarak Kazakistanlılık siyasetine yönelmişlerdir. Ancak yine de devletin bu politikayı benimsemesi etnik Kazak siyasetini tamamen sona erdirdiği anlamına gelmemelidir. Kazak tarihi merkeze alınarak sembollerde gerekli değişiklikler sağlanmış ve tarih yazımı bu doğrultuda şekillendirilmiştir.

Bununla birlikte Kazak milliyetçiliğine yönelik tüm Kazakların pasif bir duruş sergilediğini söylemek te doğru değildir. Muhtar Şahanov başta olmak üzere, birçok Kazakistanlı yazar, şair ve politikacı etnik Kazaklar ekseninde politika izlenmesi gerektiğini savunarak Nazarbayev tarafından Kazakistanlılık ekseninde uygulanan politikaları eleştirmişlerdir. Nazarbayev ise belli zamanlar bu kişilerin talepleri doğrultusunda politikalar izlemiş ve bunu Türkiye ve Türki Cumhuriyetler ekseninde dış politikaya yansıtmışsa da esas olarak Türk-İslam sentezini savunan bu kişiler ile Kazak-Türk fikrini benimsemesi yönüyle ayrılmıştır.

Devleti temel alan yaklaşım üzerinden şekillenen Kazakistanlılık politikalarının bir diğer sebebi ise içeride kimlik oluşum süreçlerine yönelik gelişen çok sesli toplumsal yapıdır. Nitekim etnik Kazaklık temelinde Türk-İslam veya Türk-Kazak yaklaşımının yanında tarihsel bağları referans göstererek geliştirilen Kazak-Rus kimliğinin savunulması devletin hem bu yaklaşımları dengelemek üzere yeni kimlik yaklaşımlarının ortaya konulmasına destek olma hem de tümünü tek potada eritme zorunluluğuna yol açmıştır. Bu bağlamda Bolaşak bursları ile özellikle Atlantik ve Avrupa ülkelerine gönderilen öğrencilerin döndüklerinde Batı eksenli bir kimlik benimsemeleri, Kazakistan devlet başkanı Nursultan Nazarbayev'in ortaya attığı Asyalılık kimliği ile birleştiğinde tüm bunların tek potada eritilmesini zorunlu kılmıştır.

İçeride toplum düzeyinde tanımlanan kimlik farklılıklarını dış politikanın oluşumunda da bir araç olarak kullanan Kazakistan, bu doğrultuda belli ülkelerle dönemsel olarak diğerleriyle de sürekli bir şekilde ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.

Kazakistan özelinde tüm Orta Asya coğrafyasına tartışma konusu olan “Bağımsız kaldılar mı yoksa bırakıldılar mı?” söyleminin ötesinde ulusal yapıda sahip olduğu 125 farklı etnik grup ve bunlar tarafından ortaya atılan farklı kimlik tanımlamalarına yönelik denge siyaseti izleyerek, dış politikada bağımsız bir şekilde hareket etme olanağına kavuşabilmesi Kazakistan’ın en büyük başarılarından biri olarak görülmektedir.

Bu bağlamda bu bölümde Kazaklılık ve Kazakistanlılık ikilemi bağlamında devlet ve toplum düzeyinde toplumsal kimlik ele alınmaya çalışılarak, bunun dış politikadaki yansımaları analiz edilecektir.

5.3.1. Kazaklılık ve Kazakistanlılık ekseninde toplumsal kimlik

Batı kaynaklı tarih yazımına bakıldığında milliyetçilik genel anlamda iki grup özelinde sınıflandırılmaktadır. Avrupa’da ilk defa Alman ve Fransız milliyetçiliği ayrımı temelinde ortaya çıkan milliyetçilik kavramı, Alman tarzı olarak etnik ve kültürel temellere dayandırılırken Fransız tarzı özelinde ise daha çok devlet temelli bir zeminde kendine yer bulmaktadır.

Bu bağlamda Kazakistan’ın bağımsızlığını kazanması ile birlikte uyguladığı milliyetçilik anlayışı daha çok devletin yurttaşı olmak, kader birliğini benimsemek üzerine kurgulanan Fransız tarzı milliyetçiliğe benzetilse de dönem dönem etnik-kültürel temelli milliyetçilik eksenine kayıldığı da göz ardı edilmemelidir. Nitekim özellikle bağımsızlığın kazanıldığı ilk dönemlerde Kazak kimliğinin oluşumunda tarihi süreç ve dönemler önemli rol oynamış, Kazak Hanlığının kuruluşu ile başlayan süreç, milli kimlik oluşumunda tarihin dayanak noktası olarak öne çıkarılmıştır. Bu dönemde milliyetçi şuur üzerine kurgulanan kimlik oluşumu yasa ve reformlar ile desteklenmiştir.

Daha ilk dönemden itibaren Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev, “Tarihin Akışı” isimli kitabında Kazak etnik kimliğinin milli kimliğin oluşmasında

ve güçlenmesindeki etkisine dikkat çekmiş ve Kazakistan’da yaşayan halkların ülkenin etnik ve kültürel çeşitliliği göz önüne alındığında kendine özgü ulusal kimlik modelini arayıp bulma zorunluluğunu ısrarla ifade etmiştir.

Kazakistan temelinde kimlik inşasının iki farklı ekseninde gerçekleşebileceğini ifade etmek mümkündür. Nazarbayev’in etnik vurgularının bir sonucu olarak ilk dönemde etnik Kazak kimliğinin inşası üzerine izlenen politikalar sonrasında ise yerini tüm Kazakistan halkını kapsayacak bir Kazakistanlılık (Kazakistan Milleti) kimliğinin oluşturulması düzleminden kurgulamıştır. Ortak siyasi değerlere dayanan bu kimlik Kazak ulusal yapısının bir gereği olarak Kazakistan Cumhuriyetinin varlığını sürdürmesinin temel koşulu olarak görülmüştür.

Bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte ilk etapta etnik Kazak kimliğini ön plana çıkarma girişimlerinin beklenen sonucu sağlayamaması, Kazak siyasi elitlerinin kimlik oluşum süreçlerinde ipleri tamamen kendi ellerine almalarına yol açmıştır. Nitekim ilk etapta hazırlanan Anayasa’da Kazak diline ve kültürünün etkin bir şekilde savunulması Rus ve Slav unsurları rahatsız etmiş ve bu unsurların çoğunun göç etmesi veya anayasaya yönelik itirazlarını dile getirmeleriyle birlikte tüm bu dengeler özelinde 1993 ve 1995 yılında Anayasa büyük oranda revize edilerek tekrar onaya sunulmuştur.

Bu noktadan itibaren Kazak ulusal kimliğini merkeze alan etno-demokratik anlayış yerini kültürel-demokratik bir anlayışa bırakmıştır. Millet tanımının ağırlıklı olarak etnik temellerden kültürel zemine kaydığı bu dönemde Kazakistan kimliğinin tanımı yeniden yapılandırılmıştır. Nitekim ülkenin barış içerisinde etnik ve dini gruplar arasında bir korelasyon oluşturma ve bunu güçlendirerek sürdürme stratejisi devletin kimliğinin yansıması olarak tanımlanan sosyal zeminini sağlamlaştırarak güçlenmesinin bir gereği olarak görülmüştür.

Bağımsızlık sonrası süreçte Kazakistan siyasi elitlerinin Kazakistanlılık kimliğini inşa ederken barışı merkeze alarak etnik ve dini gruplar arası uyumu güçlendirme ve buna süreklilik kazandırma stratejisi, ülkenin ekonomik ve siyasi istikrarının sağlanması ile paralel olarak görülmüştür. Kazakistan kimliğini “Kültür ve gelenekler temelinde birleşen evrensel bir kimlik” olarak tanımlayan Nazarbayev, dış politikada da iç siyasi istikrarın korunması yönünde adımlar atılmasının gerekliliğini her fırsatta vurgulamıştır. Kimi araştırmacılar Kazakistan’ın zamanla içeride

otoriterleşerek demokratikleşme söylemini arka plana ittiğini öne sürse de diğerleri ulusal yapının güçlendirilebilmesi için devletin belli bir süreliğine yetkiyi kendisinden toplamasının zaruri bir durum olduğunu ileri sürmektedir. Özellikle 1995 yılında hayata geçirilen anayasa değişikliği ile Nazarbayev'e yönelik oldukça geniş yetkilerin verilmesinin yarattığı rahatsızlığın Batı medyasında da geniş bir şekilde yer bulması, Nazarbayev'in duruma "Batı'nın demokrasi değerlerini alacağız ancak Kazakistan'ın genetik ve kültürel kodlarında uluslaşma sürecini tamamlamış Batı demokrasisi ile birebir benzer siyasi yönetim şeklinin benimsenmesinin imkanı yoktur" sözleri ile karşılık vermesini gerektirmiştir. Nitekim tüm bu tartışmalara rağmen tüm etnik gruplara yönelik eşit haklar ve fırsat eşitliği ideolojisi Kazakistan'ın istikrarlı gelişiminin temeli olmaya devam etmiştir. Oldukça kısa bir sürede sağlanan bu başarı, karar alıcıların sorunlara yönelik çözüm stratejilerindeki başarı ile doğru orantılıdır.

Bununla birlikte Kazakistanlılık (Kazakistan Milleti) kimliği altında tüm etnik gruplara yönelik sağlanan imkanlar, içeride istikrarın korunmasına olanak sağlamıştır. Bağımsızlığından bu yana ülkede 471 ulusal kültür merkezinin 19 farklı dilde ulusal veya bölgesel gazetenin çıkarılması; daha önceki bölümlerde detaylarına değinilmiş olan Kazak Halklar Asamblesi⁴⁰ ile azınlıkların haklarının meşruiyetinin siyasal bir zemine taşınması ve daha birçok yoldan⁴¹ azınlıklara yönelik çok taraflı bir denge siyaseti izlenmesi ülkedeki iç siyasi istikrarın sağlanması yolunda atılan en önemli adımlar olarak görülebilir. Çoğunluğu Müslüman bir devlet olmasına rağmen anayasa başta olmak üzere birçok alanda bunu vurgulamaktan geri duran Kazakistan, ülkede çeşitli inançlara sahip bireylerin barış içerisinde bir arada yaşaması için de gerekli yasal ve toplumsal zemini ivedilikle hazırlamaya çalışmıştır. Evrensel Kazakistanlılık kimliğine dayalı birleşik bir devlet politikası benimseyen Kazakistan, Anayasasında yer verdiği "Kazakistan Medeni Kanunu ve Din ve Din Dernekleri Kanunu" kapsamında her vatandaşa din ve vicdan özgürlüğü hakkını 22. Maddesinin 2. fıkrasında şu sözlerle garanti etmiştir:

⁴⁰ Kazakistan'daki farklı etnik grupların haklarına yönelik eşitlikçi bir yaklaşımın sonucu olarak kurulan Kazak Halklar Asamblesi kimi yazarlar tarafından Nazarbayev'in ülkedeki farklı azınlık gruplarını kendi kontrolünde tutabilmek için izlediği bir siyasa olarak adlandırılmaktadır.

⁴¹ Ülkede 6 farklı etnik tiyatronun olması, yapılan yayınların Rusça, Özbekçe, Uygurca, Türkçe ve Tatarca başta olmak üzere 11 farklı dilde yapılması da etnik azınlıklara yönelik denge politikasının bir sonucu olarak görülebilir.

Kazakistan Cumhuriyetinde her bir vatandaşın herhangi bir dine inanma ya da inanmama hakkı vardır. İnanç veya ateizm meselesi her vatandaşın mahremiyet meselesidir. Vicdan özgürlüğü hakkının kullanılması evrensel bir haktır. Evrensel ve sivil haklar devlete karşı yükümlülükleri şart koşmayacağı gibi herhangi bir şekilde de sınırlandırılmamalıdır. Vicdan ve din özgürlüğü hakkının kullanılmasının engellenmesi cezai sorumluluk getirir... Din ve inanç özgürlüğü hakkının kullanılması sadece kamu düzenini korumak, yaşam sağlık, ahlak ve diğer vatandaşların hak ve özgürlüklerini koruma amacıyla kısıtlanabilir.

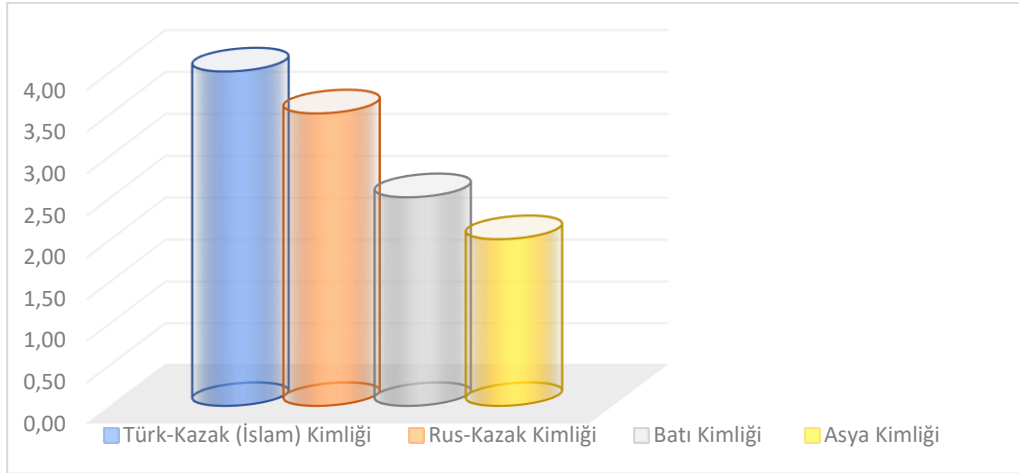
Anayasa’da yer verilen ifadelerden de anlaşılacağı gibi verilen hak ve özgürlükler kamu düzeninin üstünde tutulmamış ve kamu düzenine yönelik herhangi bir tehlike durumunda özgürlüklerin korunması amacıyla kısıtlanabileceği ifade edilmiştir. Buna rağmen Kazakistan’ın etnik siyasette izlediği politikaların bir sonucu olarak farklı azınlık grupları arasındaki ilişkilerin uyumuna ilişkin izlenen politika dünya da neredeyse benzersiz bir karaktere sahiptir. Nitekim bölgedeki diğer ülkelere bakıldığında Kazakistan kadar farklı bir ulusal çoğunluğa sahip olmamalarına rağmen izledikleri otoriter politikalar bunun en açık göstergesidir.

Etnik gruplar arası ilişkilerde ülkenin gelişimi ve refahı için bir temel oluşturan bu Kazakistan modeli, izlenen denge politikası sonucunda potansiyel riskleri rekabetçi bir avantaja dönüştürmüştür. “Çeşitlilik ve Birlik” temelinde siyasi bir formüle dayanan politika barışı sürdürmeyi ve farklı etnik köken temsilcilerinin rızasını almayı başarmıştır. Öyle ki, 2008 yılının Ağustos ayında Almatı’da düzenlenen Rus-Slav Kamu Örgütlenmeleri konferansında Kazakistan’daki Rus ve Slav kökenli vatandaşların geleceğinin Rusya Federasyonuna değil Kazakistan’a bağlı olduğu açıklanmıştır. Bu yaklaşımın en önemli mimarı şüphesiz etkin bir figür olan Nazarbayev’dir. Seçim kampanyası dönemlerinde çoğu Rus örgütünün Nazarbayev’e verdiği açık destek bunun en net göstergesidir. Nazarbayev, özellikle Rus ve Slav azınlık çevrelerinde etnik gruplar arası uyum siyasetinin garantörü olarak görülmüştür.

Kazakistan Cumhuriyetinde bağımsızlığın kazanılması ile birlikte devletin ilk etapta uyguladığı Kazaklık politikasının yerini zamanla Kazakistan Milleti politikasının alması, etnik temelli politikaların tamamen ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Nitekim 2015 yılında kutlanan Kazak Hanlığının 550. Kuruluş yıldönümü ve Devlet Başkanı Nazarbayev tarafından Kazakistan Cumhuriyetinin derin köklerine bağlılığı

büyük çapta vurgulanmış oldu. Ayrıca Kazakistan'ın göçebe kökenli bir kültüre sahip olunması ısrarla vurgulanmış, Sovyetler Birliği döneminde uygulanan politikalar sonucunda kültürel yapıda meydana gelen köksüzlük ve yabancılaşma duygusunun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Beraberinde göçebe kültür mirasına sahip olunması İslami geleneğe karşı bir denge oluşturmak amacıyla da sıklıkla vurgulanmıştır. Köktendinci fikirlere karşı olan Nazarbayev, ülkesindeki çok inançlı yapının bir gereği olarak Müslüman olmaktan gurur duyduklarını dile getirirken bunu milli kimlik inşasında bir araç olarak kullanmayacaklarının da altını çizmiştir. Tüm bu politikalar uygulanırken ülkenin herhangi bir bölgeye bağlılığının olmadığına altının çizilmesi, uygulanan etnik politikalarda dahi denge unsurunun gözetildiğinin en açık göstergesidir.

Bununla beraber Kazakistanlılık veya Kazak Milleti anlayışı temelinde benimsenen politikaların bir sonucu olarak görülebilecek bir gelişme 2004 yılında Kazak Haklar Asamblesinin, Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev vasıtasıyla önerdiği Milli Birlik Doktrinidir. Esas olarak Milli Birlik Doktrininin o dönemde uygulanan politikaya paralel olmasına rağmen toplumsal tabanda etnik Kazak elitleri tarafından rahatsızlığa sebep olması, toplumsal tabakada kimlik tanımlamalarına yönelik farklı görüşlerin hakim olduğunun en açık göstergesidir.

Şekil 4.9. Bağımsızlık Sonrası Süreçte Toplumsal Tabandaki Kimlik Tanımlamaları

*Grafik çeşitli demografik ankentlerin analizi sonucunda oluşturulmuştur

Şekil 4.9.'da görüleceği gibi Kazakistan etnik yapısındaki çeşitliliğin bir sonucu olarak kimlik oluşum süreçlerinde toplumsal yapıda da farklı görüşler dile getirilmiş, devlet kimliği bu hassasiyetleri göz önüne alınarak kurgulanmıştır. İlk olarak daha

önce de bahse konu olduğu üzere Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği döneminde maruz kaldığı Ruslaştırma veya Sovyet İnsanı oluşturma politikalarının mağduru olarak etnik çoğunluğu kaybeden Kazaklar, 1970'lerden itibaren Dinmuhammed Kunayev ile birlikte demografik yapıda dengeyi sağlamaya başlamıştır. Nazarbayev'in ilk dönem Kazakistan'ın da altın köprü olarak gördüğü yurtdışı Kazaklarını ülkeye davet etmesi ve herhangi bir baskı politikasına maruz kalmamasına rağmen ülkeyi terk eden belli kesim Rus ve Slav nüfus ile birlikte etnik çoğunluk yeniden Kazaklara geçmiştir. Bu noktada Kazakistan'ın önde gelen şair, yazar ve entellektüelleri Kazakistan'ın yalnızca Kazaklara ait olduğu tezini savunmuş, kim inşa süreçlerinin bu doğrultuda gerçekleşmesinin altını çizmişlerdir.

Örneğin, Nazarbayev'in uyguladığı Kazakistan Milleti politikalarında Ruslara yönelik verilen imtiyazlardan rahatsız olan ve önde gelen Kazak Siyasetçi, Aktivist ve Şairlerden biri olan Muhtar Şahanov, “Bir ulusun yok edilmesinin en kısa yolu Kazakistan ulusudur” (Ultı joyuding tote joly – Kazakstandık ult) sözleriyle bu politikaları sert bir şekilde eleştirmiştir. Ayrıca Şahanov gibi geçmişte Ruslar tarafından uygulanan politikaların Kazak kimliğine karşı bir saldırı olarak değerlendiren ve Kazak kültür mirasını birçok yönüyle ele alan Kazak asıllı olmayan aydın kesimlerin temsilcisi Gerold Belger'in, A. Potapov ve A.S. Orlov'un da Kazak dilinin ülkedeki düşük statüsünü pekiştirmeye çağıran nice çalışmaları mevcuttur. Muhtar Magauin, Şerhan Murtaza, A. Margulan, M. Mengdikulov, H.A. Arginbayev, A. Koniratpayev gibi isimler de uygulanan çok taraflı politikaları eleştirerek Kazak kimliği ekseninde uluslaşma politikalarının izlenmesini savunmuş ve halkı bu doğrultuda mobilize etmeye çalışmışlardır (Kazirgi zamandagi tarih gylymy...2013).

20. Yüzyılın başlarındaki ceditçi ve milliyetçi Kazak aydın geleneğinin devamı olarak okunabilecek bu düşünceler, Turar Rıskulov ve Olcas Süleymanov gibi şairlerin fikirlerini kendilerine rehber edinerek Kazakistan'ın esas olarak Kazaklara ait olduğu fikrini benimsemiş ve bağımsızlık sonrası süreçte de buna yönelik politikalar izlemişlerdir.

Nazarbayev zaman zaman Kazak kültürünün modern dünyanın bilimsel gelişmeleri ile birleşmesi çabasında da olan bu aydınları desteklemiş ancak Kazak kültürünün özellikle Türklük temeline bağlanması hususunu destekleyerek İslam temelinde biri

milli diğeri manevi iki temel kökene körü körüne bağlanması hususuna mesafeli durmuştur. Demeçlerinde yer verdiği “Diğeri İslam Devletlerine ve İslamı yaşama biçimlerine saygımız sonsuz. Fakat biz Arap değiliz, biz Kazaklarız” ifadeleriyle bunu açıkça dile getirmiştir (Nazarbayev vyskazalsya protiv....11 marta 2011). Kazaklık kimliğinin geliştirilmesi bağlamında ise Kazakların geçmişten günümüze olan süreçlerde önemli görevler üstlenen kahraman, aydın, sanatçı şahsiyetlerin heykelleri yapılmıştır. Bunlara ek olarak “Kültürel Miras Programı” başlatılarak ulusal tarih yazımı ve kültürel çalışmaların canlanmasına ağırlık verilmiştir. Kazakistan topraklarındaki Lenin ve Stalin heykel ve büstlerinden oluşan Sovyet kalıntıları yerine Kazak Hanlarının hatta daha önceki önderleri olan Cengiz ve Timur hanların da heykelleri dikilmiştir.⁴² Sovyetler Birliği döneminde edebi eserlerinde satır aralarına gizledikleri milliyetçi unsurları artık açık açık dile getirmeleri ve dış politikada da Kazak kültürel köklerinin bir gereği olarak Türki Cumhuriyetler başta olmak üzere Türkiye ekseninde politikaların izlenmesi üzerinde sıklıkla durmaları Kazakistan karar biriminin bu ülkelere yönelik politikalarının şekillenmesinde kilit bir role sahiptir.

Kazakistan’da milliyetçilik bağlamında yaşanan en etkin dönemlerden bir tanesi de 1905 Bolşevik Devrimi ile birlikte tesis edilen ve 1922 yılına kadar devam eden süreçtir. Bu dönem ihtilalin ardından yaşanan özgürlük dönemi olarak bazı aydınların milliyetçi bazılarının ise sosyalist temelde çalışmalarını genişlettiği bir aydınlanma dönemidir. Sovyet döneminde Kazak halkının tarih bilincinin, özellikle kitle bilincinin gelişmesinde tarihçi ve yazarların büyük bir etkisi olmuştur. Bu bağlamda İlyas Esenberlin ("Altın Orda", "Göçebeler" üçlemesi), M. Magauin ("Kobyz saryny", "Alasapyran" diolojisi), Sovyet yıllarında Kazakların tarih bilincini korumaya yönelik eserlerinde, Kazak göçebe toplumunun özelliklerini yeniden inşa etmeye katkılar sunan Abiş Kekilbayev ("Ürker", "Elen-alan"), S. Smataev ("Elim-ai") gibi yazarların yaptığı çalışmalara dikkat edilmelidir (Kazirgi zamandagi tarih gylmy...2013).

⁴² Nazarbayev her ne kadar çeşitli etnik yapının bir gereği olarak dengeleyici bir siyaset izlemişse de Kazakistan’ın kültürel mirasını ön plana çıkarabilmek ve canlandırmak adına birçok belirgin politika izlemiştir. Örneğin tarih ve kültürel çalışmaların yapılmasını teşvik etmek amacıyla 2004 yılında “Madeni Mura Projesi” hayata geçirilmiştir. Yine buna paralel olarak 2013 yılında da “halk tarih tolnkında” projesiyle dünya genelindeki arşivlerden Kazak tarihiyle ilgili gizlenmiş ve önemli bilgilerin araştırılması kararı. Nazarbayev’in bu doğrultuda uyguladığı politikaların detayları için bkz.: (Kazakistan Respublikası Prezidentining, <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P030001310>).

Bunun benzeri olarak sayılabilecek süreç 1991 yılından itibaren Kazakistan kimlik oluşum süreçlerinde tekrar baş göstermiştir. Anayasa başta olmak üzere etnik Kazaklar temelinde uygulanan politikalardan rahatsız olan Rus ve Slavların bir kısmı ülkeyi terk ederken, diğerleri ise Kazak-Rus kimliğinin tarihten beri bir bütün olarak ele alındığını dile getirmiş ve aydınlanma döneminde sosyalist düşüncüyü savunan aydınlardan hareketle inşa edilecek kimliğin Rus-Kazak kimliği olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda Rus nüfusun özellikle ülkenin Kuzey bölgelerinde yer alması ve ticaretle uğraşan orta sınıfı temsil etmesi Kazakistan karar birimi tarafından göz ardı edilemeyecek bir unsur olduğunu ortaya koymuştur. İç siyasette bu bağlamda 1993 yılından itibaren etkinliğini arttıran Kazakistanlılık söylemi başkentin taşınması gibi önlemler ile de ulusal bütünlüğün garanti altına alınmasına yol açmıştır. Rus ve Slav unsurlara yönelik içeride izlenen denge politikası dışarıda da yansımaları bulmuş ve bir sonraki bölümde detaylarına değinileceği üzere Rus-Kazak kimliği modellemesiyle Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesine öncelik verilmiştir.

İçerideki ve dışarıdaki Rusya'nın dengelenmesi amacıyla Çin ile ilişkileri geliştirme yoluna giden Kazakistan, dışarıda en uzun kara sınırına sahip olduğu ülkeye yönelik bağımlılığının azaltmanın bir alternatifi, içeride ise Rus azınlığın etkisinin azaltılacağı işgücünün Çinliler ile telafi edilebileceği bir strateji izlemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Asyalılık kimliğini öne çıkaran Nazarbayev, geçmişten beri var olan Avrasyacılık terminolojisini Asya'yı da dahil ederek genişletmiştir. 21. Yüzyıl ile birlikte Asya kimliğinin bir diğer ayağını oluşturan ülke ise Güney Kore'dir. 1997 yılında yaşadığı ekonomik krizin ardından yükseliş trendine geçen ekonomisi ile birlikte Özbekistan ve Kazakistan özelinde yoğunlaştırdığı yardımları, kamu diplomasisi araçları ile ikili ilişkiler güçlenerek doruk noktasına ulaşmıştır. Daha önce de bahse konu olduğu üzere Nazarbayev'in Güney Kore'ye yönelik gösterdiği özel hassasiyet, ülkede Asyalılık kimliğinin özellikle 2010 yılından itibaren yükselişe geçtiğiniz bir göstergesidir.

Asya özelde de Rusya ve Çin'i dengelemek amacıyla Amerika ve AB ülkeleri ile de iyi ilişkiler geliştirilmesine özen gösteren Nazarbayev, Kazakistan milli eğitim sisteminin güçlü bir şekilde kurulup etkinleştirilmesi için o dönemde dünyada eşine rastlanamayacak büyük bir eğitim projesini uygulamaya koymuştur. Kasım 1993'te,

Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın girişimiyle, kalifiyeli uzman yetiştirmeyi ve önde gelen yabancı üniversitelerle eğitim bağlarını geliştirmeyi amaçlayan Bolaşak Devlet Programı oluşturulmuştur. İlk Kazak öğrenci grubu, 1994 yılında dünyanın yüksek eğitim kurumlarında okumaya gitmiştir (<https://bolashak.gov.kz/en>). Kazakistan'ın devlet destekli Bugünlerde, cumhurbaşkanlığı tarafından geliştirilen Bolaşak uluslararası programı, Kazakistan'ın en gelişmiş ülkelerin saflarına ilerlemesine ve entegrasyonuna katkıda bulunan rekabetçi uzmanları yetiştirmeye devam etmektedir. Bolaşak Bursu, yetenekli erkek ve kız çocukların başarılı kariyer gelişimi ve profesyonel anlamda kendini gerçekleştirme garantisi haline geldi. Bu bağlamda program kapsamında gidecek olan öğrencilerinin dönüşünün zorunlu tutulması özellikle 2000'li yıllar ile birlikte ülkede bir Batı kimliği popülaritesine yol açtığı söylenebilir. Amerika, İngiltere, Fransa ve Almanya başta olmak üzere ağırlıklı olarak Atlantik ve Avrupa'ya giden öğrencilerin döndüklerinde önemli bürokratik mekanizmalara getirilmeleri ve Kazakistan'ın yükselişini Batı kimliğinin benimsenmesi ile paralel görmeleri, dış politikada da bu ülkeler ile olan ilişkilerin artmasına yol açmıştır (Ob uçrejdennij mejdunarodnyh stipendii, 1993, N 1394).

Tablo 5.5. Bolaşak Bursları İle Anlaşmalı İlk 100 Uluslararası Sıralamada Yer Alan Üniversite Sayısı

Ülke Adı	Üniversite Sayısı
İngiltere	17
Amerika	44
Kanada	4
Fransa	5
Almanya	7
İtalya	4
Hollanda	8
Norveç	2
İsrail	1
İsviçre	6
Danimarka	3
Avustralya	8
Belçika	3
Rusya	1
Japonya	2
Çin	7
Singapur	2
İsveç	5

Kaynak: <https://bolashak.gov.kz/en>

Bolaşak bursları çerçevesinde 2019'da önerilen yabancı yükseköğrenim kurumları listesinde 537 üniversite vardı ve bunların yalnızca %20'si ilk 100 uluslararası sıralamada yer almıştır (Tablo 5.5.). Tabloda da görüldüğü gibi Bolaşak Bursları kapsamında en çok öğrencinin Batı ülkelerine gönderilmesi, sonrasında gelen bu kişilerin Batı kimliğine yakın olmasına yol açmıştır. Bağımsızlığını kazandığı günden itibaren Doğu'da iki güçlü devlet olan Çin ve Rusya ile ilişkilerini dengelemek için Amerika ve AB ülkelerini dengeleyici unsur olarak kullanan Kazakistan'ın program kapsamında daha çok Batılı ülkelere öğrenciler göndermesi bilimsel niteliğinin yanında bununla da örtüşürülebilir.

Genel olarak bakıldığında içeride ulusal yapının çeşitliliğinin bir sonucu olarak dört farklı kimlik tanımlamaları ile karşı karşıya kalan Kazakistan karar biriminin ve nihai karar alıcı olarak Nazarbayev'in, tüm bu kimliklerin tek potada eritildiği Kazakistanlılık veya Kazak Milleti yaklaşımını ön plana çıkardığı görülmektedir. Daha bağımsızlığından neredeyse bir sene sonra, 1993 yılında yaptığı konuşmasında da bu durum açıkça görülmektedir.

Her ailenin kendi evini kurma hayali vardır. Her şey bu basit fikirle başlar. Özellikle yaşlı kuşaklardan pek çok insan, iyi bir ev inşa etmenin ne kadar zor olduğunu iyi bilir. Genç bir devleti, ortak evimiz Kazakistan'ı bundan da zor olacağını tahmin edersiniz ve Kazakistan, temellerine konan her bir taşı bilmek zorundadır (Demirci, 2020: 327).

Nazarbayev'in Kazakistan'ı tüm Kazakistan'lıların “ortak evi” olarak görmesi, bu bağlamda kimlik inşası süreçlerinde tüm unsurların dikkate alınacağını en açık göstergesidir. Başta Rus ve Slav kökenli vatandaşlar olmak üzere herkesin Kazakistan'ın, ortak evin bir parçası olduğunu söylemesi ve beraber inşa edileceğinin altını çizmesi toplumsal bağlamda öne çıkan farklı kimlik tanımlamalarının ortak düzlemde birleştirilmeye çalışılacağını göstergesidir.

Kimlik tanımlamalarındaki çeşitliliğin bir gerekliliği olarak 2010 yılında sık sık yaptığı şekilde halka sesleniş konuşmasında “Milli Birlik Doktrinini” açıklayan Nazarbayev, sunulan doktrin aracılığıyla Kazakistan'da yaşayan tüm etnisitelerin ortak tarihini ve kaderini yinelemiştir. Temel ilkesi “Bir toprak, bir kader” olarak belirlenen doktrin, Kazakistan'da yaşayan tüm etnik toplulukların aynı devletin parçası olarak aynı kaderi paylaştığı vurgusu yapılmıştır. Bununla birlikte Doktrinin ikinci maddesi de Kazakistanlılık politikasını destekler nitelikte farklı kökenlere

eşitlik ilkesine dayandırılmaktaydı. Üçüncü ve son maddesinde milli ruhun gelişimine ilişkin ifadelerle yer verilmesi, bir bütün olarak Kazakistan'da yaşayan tüm milletlere Kazakistanlılık bilincinin kazanılması yolunda atılan önemli bir adım olarak görülmüştür.

Nazarbayev, “Geleceğe Yol: Manevi Yenilenme” başlıklı makalesinde bir ulusu ayakta tutan en yüce değerlerden birinin dil olduğunu belirterek Kazakistan'ın yalnızca teknik ve tıbbi konularda uzmanlara değil aynı zamanda modern ulus devletin geleceğini tutarlı bir şekilde okuyabilecek ve etkileyebilecek uzmanlara da ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Ruslaştırma politikalarından dolayı Kazakçanın kaybolan etkisini bu profesörler yoluyla etkinleştirmeyi amaçlayan Nazarbayev, ilk dönemde uyguladığı etnik Kazak politikalarından vazgeçerek modern dönemin yöntemleriyle hareket etme yolunu seçmiştir. Her ne kadar 1993 anayasası ile birlikte Rusçanın statüsü daha yüksek bir noktaya ulaşırsa da diğer azınlıklara da kendi dillerini kullanma hakkı verilmiş ve böylece azınlıklar arasında meydana gelecek olası rekabeti Kazakistan lehine kullanma yoluna gitmiştir.

Buna ilişkin eğitim başta olmak üzere uygulanan birçok politika daha önceki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alındığı için esas olarak dış politika bağlamındaki etkisine bakmak doğru bir saptama olacaktır.

Kazakistan'ın içeride azınlıkları başta dil olmak üzere birçok alanda rekabete sokarak birbirilerine karşı denge unsuru olarak kullanması esas olarak dışarıya yansıyan dengeli, çok vektörlü dış politikanın temel dinamiğini oluşturmaktadır. Nitekim ilk dönemde Kazak ulusu merkeze alınarak yazılan tarih yazımının yerini kısa bir süre sonra Kazakistan Milleti karakteristiğine bırakması, ülkedeki kimlik oluşum süreçlerindeki hassasiyet bir sonucudur. Kazak-Türk, Kazak-Müslüman, Rus-Kazak ayrımı başta olmak üzere Asya ve Batı ekseninde birçok farklı kimlik karakteristiğinin ortaya çıkması Devlet Başkanı Nazarbayev tarafından etnik azınlıkların kontrol altında tutulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bunu yaparken baskı araçlarını kullanmaktan ziyade, çok yönlü ve uyumlu bir düzlemde yaklaşan Nazarbayev, kurduğu Kazak Haklar Asamblesi yoluyla da azınlıkların taleplerini kontrol etme ve gerekli gördüğünde yine pasifist bir şekilde müdahale etme amacını güttüğü su götürmez bir gerçektir.

İçeride farklılaşan kimlik söylemini dış politikada uyguladığı stratejilerde de açıkça gözler önüne seren Nazarbayev, dönemsel anlamda bazı bölgelere veya ülkelere yönelik söylemlerinde ciddi bir yakınlığa gitmiştir. Örneğin Türkiye ve Türki Cumhuriyetler özelinde başlatılan zirveler sürecinde 1995 yılında yaptığı konuşmada Nazarbayev 21. Yüzyıl'ın Türk Yüzyılı olacağını vurgulamıştır. Bununla birlikte özellikle 2009 yılından itibaren ziyaretlerini sıklaştırdığı Güney Kore ile Kazakistan'ın tarihsel anlamda aynı kaptan su için iki millet olduğunu belirtmiştir. Yine tarihsel miras ve içerideki Rus azınlıktan dolayı Rusya ile girilen iyi ilişkiler kimlik inşa sürecinin bir parçası olarak daima korunmuş ve bir sonraki bölümde görüleceği gibi dış politikada buna uygun stratejiler izlenmiştir.

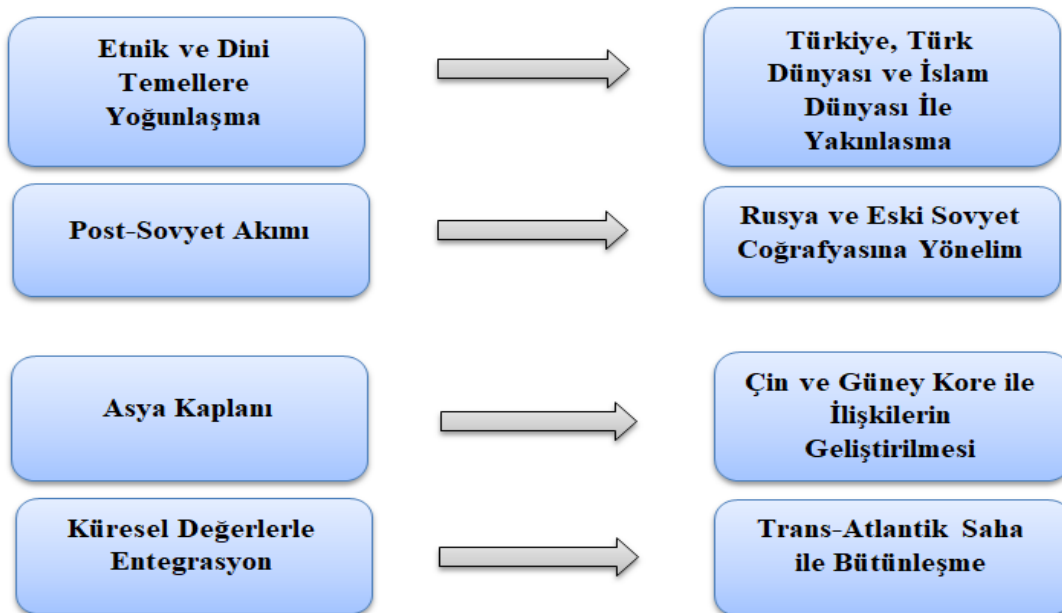
Sonuç olarak Kazakistan'ın bağımsızlığını kazandığı günden bu yana kimlik oluşum süreçleri bağlamında ilk etapta izlediği Kazaklık siyasetini kısa bir süre sonra etnik hassasiyetler eksenin Kazakistanlılık veya Kazak Milleti üzerine kurguladığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte Kazak kültürünün tarihsel ve mitsel öğeleri ön plana çıkarılmaya devam edilmiş, dil ve demografik yapı politikaları başta olmak üzere etkinliğini sürdürmüştür. Devlet düzeyinde uygulanan bu politikalar toplum düzeyinde yaşanan kimlik tartışmalarının da bir gereğini oluşturmaktadır. Nitekim etnik Kazak kimliği temelinde Kazak-Türk, Kazak-Müslüman kimliği tartışması Kazak-Rus kimliği, Asyalı kimliği ve Bolaşak bursları ile Batı eksenli eğitimin sonucu olarak savunulan Batı kimliği temel ilgi sahalarını oluşturmaktadır. Etnik çeşitliliğin bir sonucu olarak okunabilecek farklı kimlik tanımlamaları Nazarbayev tarafından oldukça planlı bir şekilde formüle edilmiş ve izlenen denge politikasıyla birlikte “Bir Toprak, Bir Kader” yaklaşımı çerçevesinde tek potada eritilerek ılımlı hale getirilmiştir.

İçeride sağlanan bu ılımlı siyaset aynı ölçüde dış politikaya da yansımış ve iç politikanın bir gereği olarak dışarıda da çok yönlü, dengeye dayalı pragmatist bir tutum sergilenmiştir. Bu bağlamda kimlik oluşum süreçleri paralelinde çok yönlü dış politika stratejilerinin nasıl belirlendiğini incelemek çalışmamızın “kimlik-dış politika” sentezi açısından yerinde bir analiz olacaktır.

5.3.2. Kimlik oluşum süreçlerinin bir yansıması olarak çok yönlü dış politika

Literatüre bakıldığında Kazakistan Cumhuriyetinin çok yönlü dış politikası genellikle klasik uluslararası sistem teorilerinin ataları olarak kabul edilen Realizm ve Liberalizm kuramları üzerinden analiz edilmektedir. Birçok çalışmaya konu olan Kazakistan'ın dış politikası ve bu iki kuram özelinde analiz edilmesi, devletin ulus yapısının büyük oranda göz ardı edilmesine sebep olmuştur. Nitekim her ne kadar realizm ve liberalizm gibi iki temel kuramın ekseninde de değerlendirilebilecek olan Kazakistan'ın çok yönlü dış politikası incelemelerinde inşacı yaklaşımın eksik bırakılması uluslaşma ve kimlik oluşum süreçlerinin dış politikadaki etkisi gibi konuların ıskalanmasına yol açmaktadır.

Kazakistan'da 1991 yılından itibaren başlatılan kimlik inşa sürecine paralel olarak şekillendirdiği dış politikasının bütüncül bir yöntem ile ele alınması ancak inşacı yaklaşım üzerinden yapılacak bir analiz ile mümkün olacaktır. Literatürde eksik olduğuna inanılan bu noktaya yönelik tamamlayıcı nitelikte yazılan çalışmada dönemsel olarak kimlik ve dış politika aygıtı aşağıdaki şekil 4.10'da 4 kategori üzerinden sınıflandırılmıştır.

şekil 1.10 Kazakistan Kimlik Tanımlamaları ve Dış Politika Vektörüne Yansıması

*Yazarın Kendi ıkarımı

Bağımsızlığını kazanması ile birlikte ilk etapta ulus-devlet oluşum süreçlerinin alışılmış yöntemlerini takip eden Kazakistan, ülkenin mitolojik sembol ve enstrümanlarını yeniden kurgulayarak, etnik Kazakların merkeze alındığı bir politika şekillendirme yoluna gitmiştir. Bu bağlamda Kazakistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olarak Türkiye ekseninde yaşanan yakınlaşma dış politika tercihlerine de yansımış ve Nazarbayev tarafından ilk ziyaret Türkiye'ye yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Etnik ve dini kökenlere yapılan referansların bir yansıması olarak bu süreç Türkiye'nin arabuluculuğunda diğer Türki Cumhuriyetler ve Azerbaycan ile birlikte "Zirveler Süreci" olarak adlandırılan dönemin başlamasına yol açmıştır.

Bu dönemde ilişkiler dil politikaları başta olmak üzere (ortak kimlik oluşturma vs.) ortak etnik kökene sahip olmala beraber ekonomik çıkarlar çerçevesinden ilerlemiştir. Zamanla içeride yaşanan krizlerin çözüm mekanizması olarak görülen ekonomik öğelerin etkinliğini arttırması kültürel ve siyasi unsurların önüne geçmesine sebep olmuştur. Ekonomik anlamda düşüş trendinde olan Türkiye'nin durumu da göz önüne alındığında ilişkiler kültürel ve akraba toplulukları işbirliği eksenine ilerlemiştir. Bununla birlikte daha önce de sözü edildiği gibi Nazarbayev'in içerideki heterojen yapıya dayanarak ortak dini temellere dayanan ilişkiler gerçekleştirmek istememesi, Kazakistan dış politikasında Türki Cumhuriyetler ve İslam dünyası ile ilişkilerini geri plana atmasına yol açmıştır. Ayrıca Türkiye ile ilişkilerin ekonomik düzlemde işbirliği esasında devam ettirilmek istenmesi 1996 yılından itibaren Türk ekonomisinin stagflasyon dönemine girmesiyle birlikte iyice durağanlaşmasına yol açmıştır.

Buna rağmen özellikle Türkiye ekseninde 21. Yüzyıl ile birlikte yeniden yükseliş trendine giren ilişkiler, ekonomik zeminde güçlendirilmeye devam edilerek kurumsal bir yapı olan Türk Konseyi adı altında kültürel bir zemine taşınmıştır. Neredeyse her sene düzenli olarak düzenlenen zirvelerde son dönemlerde ekonomik temellerde kurgulanan ilişkilere yeniden ağırlık verilmesi ve Kazakistan'ın doğal kaynaklarının ihracatında izleyeceği alternatif boruhattı yollarında Türkiye'nin desteği ilişkilerin güçlü bir düzlemde ilerlemesine olanak sağladıysa da bir türlü başlarda arzu edilen düzeye ulaşamamıştır. Orta Asya ülkelerine yönelik olarak ise bölgesel anlamda gerçekleştirilen entegrasyon girişimlerinin diğer ülkelerin üstlendikleri misyonlara

paralel olarak⁴³ Kırgızistan dışında istenilen düzeye ulaşamaması, daha çok bölgesel ve küresel aktörlerin iç güdümünde yürütülmüştür. Dolayısıyla yaşanan bu gelişmeler Kazakistan'ın Türki Cumhuriyetlere yönelik uyguladığı dış politika stratejisini arka plana itmesine sebep olmuştur.

Bununla birlikte bağımsızlığın kazanıldığı ilk dönemde içeride Rus ve Slav azınlık tarafından hükümetin etnik Kazakları merkeze alarak uyguladığı uluslaşma politikalarına yönelik olarak gerçekleşen itirazlar ve Kazakistan karar alıcılarının ülkedeki etnik Kazaklardan bekledikleri reaksiyonları görememesi, Kazaklık politikasının Kazakistanlılık ile değiştirilmesine ve bu bağlamda Rusya ile ilişkilerin de yeniden daha güçlü bir zeminde geliştirilmeye çalışılmasına yol açmıştır.

Ardılı olan ülkelerde yapıldığı gibi 1991 sonrası süreçte Batıya eklemlenme siyaseti izleyen Rusya, Gorbaçov'un yerini Yeltsin'e bırakmak zorunda kalması ile birlikte değişikliğe gidilmesine yol açmıştır. 1993 yılında ilan edilen "Yakın Çevre Doktrinin" bir gereği olarak Transatlantik ilişkilerinde entegrasyon hedefinin yerini ekonomik işbirliğine bırakması ülkenin arka bahçesi olarak gördüğü Orta Asya Cumhuriyetlerine de yönelmesine sebep olmuştur.

Kazakistan özelinde içerideki Rus-Kazak kimliği tanımlamalarının ağırlık kazanması ve Kuzey bölgesinde ağırlıklı olarak yaşayan Rus-Slav azınlığın yarattığı olası tehdit Rusya ve eski Sovyet ile ilişkilerin güçlendirilerek öncelikler arasına girmesini beraberinde getirmiştir. Daha önce de değinildiği gibi en uzun kara sınırının Rusya ile olması ve boru hatlarının eksikliğinden dolayı hammadde bağımlılık oranının oldukça yüksek olması ilişkilerin geliştirilmesinde etkin bir role sahip olsa da, esas olarak kimlik oluşum süreçlerinde iç siyasette oluşabilecek herhangi bir karmaşanın önüne geçilmesi amacıyla Rusya ve Slav kökenli ülkeler ile güçlü ilişkiler inşa edilmesi yoluna gidilmiştir.

Bağımsız Devletler Topluluğu başta olmak üzere bu ekseninde söz konusu ülkeler ile iyi ilişkiler tesis edilmesi için birçok düzlemde politikalar geliştiren Kazakistan, içeride de Kazakistanlılık yaklaşımının bir sonucu olarak Rus ve Slav azınlığa

⁴³ Kazakistan'ın girişimleriyle ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi için 1994 yılında kurulan Orta Asya Birliği (CAU) kuruluşundan birkaç sene sonra kapsamını genişleterek askeri temellere oturtulmaya çalışılmışsa da başarılı olamamıştır. Bunda halihazırda Tacikistan'da devam eden iç savaş, Türkmenistan'ın tarafsızlık siyaseti ekseninde uluslararası veya bölgesel örgütlere yönelik mesafeli tutumu ve Özbekistan'ın örgütü Kazakistan'ın bölgesel liderliğini oluşturmakta bir araç olarak kullandığı düşüncesinin etkileri oldukça fazladır.

yönelik ılımlı bir siyaset izlemiştir. Nitekim 1995 anayasası ile Rusçanın statüsünün güçlendirilmesi ile birlikte izlenen politikalar Kazakistan'da yaşayan Rus azınlığın olası ayaklanmalarının önüne geçme konusunda başarı sağlamıştır. Kolektif güvenlik anlaşmaları imzalayarak⁴⁴ katılımı zorunlu olmamasına rağmen Bağımsız Devletler Topluluğunun tüm alanlarında etkin bir rol oynayan Kazakistan, bu ülkelerin diğer ülkeler ve örgütler ile ilişkilerinin geliştirilmesinde de anahtar bir rol oynamıştır. Özellikle Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte ilişkiler birçok düzlemde geliştirilmeye devam edilmiş ve bir önceki bölümde belirtildiği gibi ticaret antlaşmalarının kapsamı her geçen yıl genişletilmiştir. Rusya ile ilişkilerin ulusal yapı başta olmak üzere tarihten gelen bağlardan dolayı birçok alanda iç içe geçmiş olması, Kazakistan'ın izlediği denge siyasetine rağmen Rusya ile ilişkilerinin çoğu zaman öncelikli olarak değerlendirmesine ve bu doğrultuda adımlar atılmasına yol açmıştır. Nitekim Nazarbayev birçok konuşmasında Ruslar ve Kazakların yıllardan beri aynı topraklarda yaşayan kardeş halklar olduğunu dile getirmesi bunun en açık göstergesidir.

Yine de bu izlenen dış politikaların tamamen Kazak-Rus ekseninde kurgulandığı ve bu düzlemde ilerletildiği anlamına gelmemelidir. Nitekim daha ilk dönemde Kazakçanın statüsü Rusçadan üst bir noktada konumlandırılmış ancak etkinliğinin arttırılması zamana yaydırılmıştır. Örneğin Latin alfabesine geçilmesi için aşamalı bir geçiş öngörülmüş ve sürecin ancak 2025 yılında tamamlanması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte ülkedeki diğer küçük azınlık grupları Rus azınlığı dengelemede önemli bir unsur olarak kullanılmış ve etnik Rus temsilcilerin Kazak Halklar Asamblesi altında birleşerek kontrol altında tutulması sağlanmıştır. Ayrıca Rusya ve diğer eski Sovyet ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilerek devam etmesi içerideki etnik azınlığın saldırgan tavırlarını sonlandırarak büyük oranda kendilerini Kazakistan Cumhuriyetinin bir parçası olarak görmesine olanak sağlamıştır.

Nihayetinde devletin kimlik oluşum süreçlerinde takındığı bu tutum dış politika karar alım süreçleri ve stratejilerine de yansımıştır. Bu eksende bölgesel anlamda Çin ve Güney Kore başta olmak üzere uluslararası alanda ABD ve AB ülkeleri ile ilişkiler geliştirilerek denge politikası bağlamında bu ülkelerin birer araç olarak kullanılması

⁴⁴ Kimlik siyaseti bağlamında benimsenen Kazakistanlılık siyasetini BDT çatısı altında Rusya, Belarus, Ukrayna gibi ülkeler ile imzaladığı Kolektif Güvenlik ve İşbirliği Antlaşmaları ile güçlendiren Kazakistan'ın dış politikada bu ülkelere yönelik uyguladığı politikalarının ulusal yapısındaki güvenlik endişelerinden kaynaklandığı açıkça görülmektedir.

kararlaştırılmıştır. İlk ayağıyla ülkede yüksek azınlığı oluşturan Ruslara karşı yakın ilişkilerin tesis edilmesi diğer kısmıyla ise ideoloji, inanç veya rejim gibi farklılıkları dikkate almadan her ülkeyle ortak değerlerin inşa edilebileceği çok yönlü bir dış politikaya kapı aralanmıştır.

Bu doğrultuda Kazakistan'ın diğer kara sınırı komşusu olan Çin ile ilişkilerinin geliştirilmesine olanak sağlanmış ve daha önce de detaylarına değinildiği gibi ilk etapta nükleer silahların kaldırılması ve bu bağlamda diplomatik ilişkiler geliştirerek sınır güvenliğinin sağlanması üzerinden başlayan ikili ilişkiler daha sonra ekonomi, ticaret ve doğal kaynakların ihracatı üzerinde yoğunlaştırılmıştır. Bölgesel rgtlerde beraber yer alınması ve şangay Beşlisi gibi oluşumlar aracılığıyla bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde büyük pay sahibi olan Kazakistan, Çin Halk Cumhuriyeti ile ilişkilerini birçok anlamda geliştirmekle birlikte yeni Avrasya tanımlamalarında merkezi bir konuma yerleştirmiştir.

Nazarbayev'in "21. Yüzyıl Çin Yzyılıdır" ifadesi 2000'li yıllar ile birlikte geliştirilen ilişkilerin seviyesini açıkça ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Çin'in Kazakistan ile sınır bölgesi konumunda olan Sincan zerk Vilayetine yönelik garanti antlaşması imzalaması ve bunun karşılığında Kazakistan'ın toprak bütünlüğünü tanıdığını taahhüt etmesi her iki ülkenin de iç siyasi sorunlara yönelik toprak bütünlüğünü garanti alma arayışında olduğunu bize göstermektedir. Nitekim Kazakistan'ın göç eden Rus nüfusun yerini Çin'den gelen göçmenler ile doldurma politikası da bu yaklaşımın devamı niteliğinde okunabilir. "Tek Devlet, Tek Toprak" siyaseti özelinde Kazakistan'da yaşayan tüm etnik grupları Kazakistanlılık st kimlik şemsiyesi altında birleştirmeyi amaçlayan Nazarbayev'in Çin ile ilişkilerinde takındığı bu tutum içeriye yönelik endişelerin var olduğu kanısını doğrular niteliktedir.

İçerideki Rus azınlığı dengeleme siyasetinin bir yansımasını da dış politikada Rusya'ya karşı sergileyen Kazakistan, Çin ile ticari ilişkilerini geliştirerek doğal kaynakların ihracatı konusunda alternatif politikalar izlemiştir. Özellikle 2005-2007 yılları arasında iki ülke arasında imzalanan ver geçen yıl oranı giderek artan Uranyum ihracatında Çin'in ilk sıraya yerleşmesi Kazakistan-Çin arasındaki ilişkilerin artarak devam ettiğinin göstergesidir. Bu ikili iş birliğinin kapsamı

zamanla genişlemiş ve her iki ülke liderinin de sık sık ziyaretler gerçekleştirmesine zemin hazırlamıştır.

Bu kapsamda Eylül 2013'te Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, Kazakistan Nazarbayev Üniversitesi'nde verdiği konferansında, Çin'i Avrasya, Orta ve Yakın Doğu ülkeleriyle birleştiren antik İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması olarak İpek Yolu Ekonomik Kuşağı girişiminin başlatılmasını önermişti. Rusya'ya yönelik enerji bağımlılığını büyük oranda azaltmayı öngören proje ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler daha da ilerlemiştir. 2015 yılında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın ana güzergahları belirlenmiştir. Çin'den Orta Asya ve Rusya üzerinden Avrupa'ya, Çin'den Orta Asya ve Batı Asya üzerinden Basra Körfezi ve Akdeniz'e; Çin'den Güneydoğu Asya'ya, Güney Asya'dan Hint Okyanusu'na kadardır. Deniz İpek Yolu ise iki güzergah şeklinde tasarlanmıştır: Çin limanlarından Güney Çin Denizi yoluyla Hint Okyanusu ve daha da Avrupa'ya ve ayrıca Çin limanlarından Güney Çin Denizi üzerinden güney su alanına kadar uzanan bölgeyi kapsayacak şekildedir (Chaturvedy, 2014).

Kazakistan'ın da büyük ölçekte dahil olduğu Tek Kuşak, Tek Yol Girişimi, Çin ile Kazakistan arasındaki kültürel, eğitimsel ve insandan insana alışverişi giderek yoğunlaştıracağı öngörülmektedir. Devletlerarası ilişkilerin gelişimi "sert" bir desteğe ihtiyaç duyar ve aynı zamanda "yumuşak güç" olarak kültürel alışverişlerden oluşur. Bu bağlamda Çin'in Kazakistan'daki hatta tüm dünya genelinde aktif çalışmalar yapan Konfüçyüs Enstitüsü'nün de çabaları göze çarpmaktadır. Çin Merkez Uluslararası Televizyonu Kanalı (CCTV4) ve Belgesel Film Kanalı (CCTV 9) Çince olarak yayınladığı "Çin ve Kazakistan: Dostluk Hikayeleri" isimli belgeselinde Tek Kuşak, Tek Yol girişiminin başlatılmasından bu yana geçen sürede iki halk arasındaki değişimin ve yakın bağların ne denli geliştiğini göstermektedir. Genç Kazak şarkıcı Dimaş Kudaybergenov'un, milyonlarca Çinli arasında popülerlik kazanması, yine Ruslan adında Kazak asıllı gencin, nadir bulunan bir gruptan ("panda grubu") kanını Çinlilere bağışlaması gibi tüm bu insanların aynı zamanda Çin ve Kazakistan mübadelelerinin elçileri ve "Tek Kuşak Tek Yol" projesi misyonunun taşıyıcıları olduğu konuları ele alınmıştır. Sonuç olarak film, iki ülkenin geçmişi ve bugünü, iki halkın yakın ilişkilerini ve derin dostluklarını göstermeyi başarmıştır. Bununla birlikte Kazakistan Çin'e yönelik kendi kültürünü yayma

politikasını eğitim faaliyetleri ile arttırmaya çalışırken Çin'in ülkenin iç yapısına yönelik gösterdiği ilgiden duyduğu rahatsızlıktan dolayı 2000'li yıllar ile birlikte bölgenin bir diğer yükselen gücü olarak gösterilen Güney Kore ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.

Bu bağlamda Nazarbayev'in inşa etmeye çalıştığı "Asyalılık Kimliği" ile doğru orantılı olarak görülebilecek bir dış politika stratejisi izlendiği söylenebilir. Yeni Avrasyacılık anlayışına Çin'i dahil eden Kazakistan, Çin'in etkisi altına girmeyi önlemek için Güney Kore ile ilişkilerini geliştirmek yoluna gitmiş ve oluşturmaya çalıştığı Asyalılık kimliğinin her iki ülke ile ortak değerlerden beslenmesine rağmen Kazakistan'a özgü bir karakteristiğinin olduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Daha önceki Türk-İslam kimliğinin karşısında konumlandırılan Kazak-Türk kimliği ile birlikte bu kez de Kazakistanlılık politikasının bir gereği olarak Rus-Kazak kimliğinin karşısına Asyalılık kimliği geliştirilmiştir.

21. Yüzyıl'ın Kazakistan'ın "dönüşüm ve refah dönemi" olarak adlandırılması, birçok ülke ile ilişkilerin geliştirilmesini beraberinde getirmiştir. Nursultan Nazarbayev'in bu noktada özel bir önem atfettiği Güney Kore ise Kazakistan'ın 1937 yılında gerçekleştirilen sürgün politikalarının bir gereği olarak ortak tarihi bağlara sahip olunmasının bir gereği olarak görülmüştür. Bu bağlamda 203 yılında imzalanan antlaşmalar ile birlikte ekonomik zeminde başlatılan ilişkiler 2009 yılında Güney Kore'de meydana gelen iktidar değişikliğinin ardından Devlet Başkanı Lee Myung-bak tarafından ortaya atılan "Global Korea" vizyonu bağlamında da daha da geliştirilmesine karar verilmiştir.

2012 yılına gelindiğinde iki ülke arasındaki ticaretin 1 milyon doları aşması ve 2011 yılında her iki ülke arasında imzalanan Uranyum ihracatı antlaşmasının kapsamının her geçen yıl genişletilmesinin kararlaştırılması, Kazakistan'ın çok yönlü politikasının bir sonucu olarak kurguladığı bölgesel etkinliğini artırma ve denge politikası izleyerek bağımsız hareket alanını genişletme stratejisinin başarıya ulaştığının birer kanıtıdır.

Güney Kore'nin Rusya ve Çin'in aksine revizyonist geçmişe sahip olmaması, Kazakistan'ın birçok bakımdan bu ülkeyi kendisine yakın görmesine ve ilişkilerini her geçen yıl daha da geliştirmesine yol açmıştır. Bu bağlamda Güney Kore'nin Kazakistan'a yönelik yatırımlarının bir sonucu olarak ülkedeki Güney Kore

kültürünün yaygınlık kazanması etnik Kazaklar başta olmak üzere diğer azınlıklar tarafından şiddetli bir tavır ile karşılanmamıştır. Nitekim bunun en önemli sebeplerinden bir tanesi Nazarbayev'in ülkede yerleştirmeye çalıştığı Asyalılık kimliğinin bir sonucudur.

Kazakistan'ı Asya'nın parlayan yıldızı olarak adlandıran Nazarbayev bu bağlamda bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler geliştirmekle birlikte dünyanın diğer bölgelerindeki aktörler ve bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi açısından aracı rolü üstlenmiştir. Ayrıca Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev ABD ve Batı Avrupa ülkeleri başta olmak üzere diğer bölgelerdeki etkin aktörler ile geliştirdiği ilişkiler bağlamında Rusya ve Çin başta olmak üzere herhangi bir şekilde oluşacak tam bağımlılık zincirinin önüne geçmeyi amaçlamıştır.

Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte envanterinde bulunan kitle imha silahlarına yönelik silahsızlanma siyaseti izleyen ilk Sovyet ardılı ülke olması, yeni dünyanın Jandarması olarak adlandırılabilen ABD tarafından memnuniyetle karşılanmış ve iyi niyet üzerine inşa edilen ilişkiler ekonomik temelde güçlendirilme yoluna gidilmiştir. Ekonomik parametrelerin ötesinde Rusya ve Çin ile ilişkilerini dengelemek amacıyla ABD vektörüyle ilişkilerini her geçen gün arttıran Kazakistan, enerji kaynaklarına yönelik farklı bir alternatif olarak da ABD ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.

ABD'nin birçok ülkeye yaptığı gibi aksine Kazakistan'ın siyasal yapısı ile çok fazla ilgilenmemesi, bölgedeki en güçlü müttefiklerinden biri olduğunun göstergesidir. Nitekim daha önce bahse konu olduğu üzere ABD basınında Kazakistan'da kabul edilen 1995 anayasasını ülkenin otoriterleşmesinin ilk ayağı olduğuna dair ciddi haberlerin çıkması dönemin Demokrat Devlet Başkanı Clinton tarafından "Kazakistan'ın iç siyasetinin ABD'yi ilgilendirmediğini" ifade etmesi bunun en açık göstergesidir.

Bu bağlamda Kazakistan'ın 1993 yılından itibaren uygulamaya koyduğu Bolaşak Bursları kapsamında en fazla öğrencinin ABD'ye gönderilmesi inşa edilecek iyi ilişkilerin kültürel zemindeki ilk adımı olarak görülebilir. Nitekim 11 Eylül saldırıları ile birlikte ekonomik düzlemde yürütülen ilişkilerin kapsamı genişletilmiş ve askeri düzleme taşınmıştır. Uluslararası terörizm ve aşırıcılık ile mücadele kapsamında yapılan yardım fonlarından en büyük payın Kazakistan'a ayrılması ve Kazakistan'ın

ABD'ye üslerini açmaktan ziyade yalnızca hava sahasını ve havalimanlarını açması, ABD'nin Kazakistan Cumhuriyetinin hassasiyetlerine gösterdiği anlayışın bir sonucudur.

Nitekim 21. Yüzyıl ile birlikte Bolaşak Bursları kapsamında eğitimini alarak ülkeye dönen ve devletin bürokratik mekanizmalarında görev almaya başlayan Kazakların, Batı kimliğine yönelik beslediği sempati Kazakistan'ın ABD ile ilişkilerinin daha da gelişmesine yol açmıştır. Ülkenin kalkınmasını ve gelişmesini Batı kimliğinin benimsenmesi ile paralel olarak gören bu kişiler, diplomatik anlamda geliştirilen ilişkilerin aynı zamanda ABD-Rusya, ABD-Çin ilişkilerinin gelişmesi noktasında da arabuluculuk üstlenilebileceğinin altını çizmişlerdir. Küresel değerlere entegrasyonun ilk ayağı olarak görülebilecek ABD ile ilişkiler ve köprü vazifesi, ABD ile ilişkilerin daha da artmasına zemin hazırlamış ve “stratejik ortak” seviyesine yükselen ilişkiler ekonomi ile birlikte kültürel ve daha birçok zeminde geliştirilmeye devam edilmiştir.

Batı kimliği kapsamında küresel değerlerin benimsenmesi ve uygulanması içeride kurgulanan Asyalılık kimliğine yönelik herhangi bir karşıtlık oluşturmamasına rağmen Rus-Kazak kimliğine yönelik bir unsur olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda Çin'in ülkeye yönelik politikalarına karşı da ABD ile iyi ilişkiler geliştirerek bir denge oluşturmayı amaçlayan Kazakistan bunu çok yönlü politikasının bir sonucu olarak AB ile ilişkilerini geliştirerek sağlamlaştırmıştır.

Kazakistan-AB ilişkileri ilk etapta ABD ekseninde geliştirilmesine rağmen özellikle 1990'lı yılların ortalarından itibaren ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi üzerinden kurgulanmış ve genişleyerek devam etmiştir. 1994-95 yılından itibaren Avrupa Parlamentosunun bağımsız devletlerin parlamentoları ile diyalog kurmak için yapılan toplantılarına start vermiştir ve Kazakistan'da Avrupa Komisyonu delegasyonunun açılması ile başlayan ilişkiler daha çok BDT üzerinden sürdürülmeye çalışılmıştır.

Bölgesel anlamda Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkelerine Teknik Yardım Programı olarak adlandırılan TACIS programının uygulanmaya konması, bu bağlamda ilişkilerin ilk etapta daha çok bölge ülkeleri ile ortak bir zeminde geliştirilmesine odaklanıldığını ortaya koymaktadır. Birçok sektöre yönelik yardımı öngören TACIS programı bağlamında en çok yardımın Kazakistan'a yapılması bu

bağlamda AB ülkelerinin de bölgesel anlamda daha çok Kazakistan ile iyi ilişkiler tesis etme amacında olduğunu ortaya koymaktadır.

Nitekim Boloşak Bursları kapsamında ABD'nin ardından Kazak öğrencilerin en çok gönderildiği bölgelerden olan Avrupa ve özelde de Batı Avrupa, 2000'li yıllar ile birlikte ülkede Batı kimliğinin daha da gelişmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda siyasi diyalogun geliştirilerek Kazakistan'da ki demokratik değerlerin yüceltilmesine yönelik taleplerin dile getirilmesi, Kazakistan'ın bölgede rol model bir ülke olması yönündeki çabalardan biridir.

Batı kimliğinin bir gerekliliği olarak dış politikada Kazakistan'ı Avrupa'ya tanıtmak ve itibarını geliştirmek yönünde politikalar izlenmesini kararlaştıran Kazak karar alıcılar AGİT'in dönem başkanlığını üstlenebilmek için yoğun bir diplomasi trafiğine girmiştir. Nihayetinde 2009 yılında AGİT dönem başkanlığının üstlenmesi ile birlikte AB ile daha yakın ilişkiler tesis etme olanağına kavuşan Kazakistan, enerji yolları bağlamında da yeni antlaşmaların imzalanması yönünde işbirliğinin geliştirilmesini sağlamıştır.

Bununla birlikte Batı kimliğinin etkinliğini arttırmak amacıyla eğitim ve araştırma faaliyetlerinin arttırılması öngörülmüş ve bu bağlamda AB ülkeleri ile yapılan eğitim antlaşmalarının kapsamı genişletilmiştir. Ayrıca bağımsızlığına giden süreçte oldukça mücadele verdiği çevre konularına yönelik olarak da AB ile ortak bir zeminde buluşan Kazakistan, AB'nin bu bağlamda hazırladığı tüm paketlerin en büyük destekçilerinden biri olmuştur.

Bu bağlamda devlet ve toplum kimliği ekseninde başlatılan birçok kimlik tartışması ve nihayetinde benimsenen Kazakistan kimliğinin daha iyi anlaşılabilmesi için Nazarbayev'in söylem analizinin yapılması faydalı olacaktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kimlik kavramı yaşayan bir organizma gibi ulus fenomeninin ortaya çıktığı 16. yüzyıldan beri kendini yeni anlatılar ile şekillendirerek günümüze kadar ulaşmıştır. Kimlik, insan toplumunun geçmişine ve benliğine bir bakış ve anlayış kazandırır. Bu nedenle uluslararası ilişkilerde devletler bünyelerinde yer alan siyasal sistemlerdeki baskın ideolojiye tabii olarak daimi ideolojik kavramların odak noktası olmuştur.

Özellikle 1990 yılı itibariyle Soğuk Savaşın sona ermesi ve iki kutuplu dünya düzeninin yıkılmasıyla birlikte uluslararası sistem kendisini yeni okumalara tabii tutmuştur. Bu yeni okumalar Bosna ve Kosova başta olmak üzere Balkanlar'da ortaya çıkan mikro milliyetçilikler, Ortadoğu'da kendini sınır çatışmaları veya uluslararası müdahale örnekleriyle göstermiş; eski Sovyet coğrafyasında ise bağımsızlığını yeni kazanan Cumhuriyetlerin uluslaşma ve kimlik inşa süreçleri ekseninde şekillenmiştir.

Nitekim Çarlık Rusya yönetiminden beri Rus hakimiyeti altında bulunan ülkeler için bu yeni dönem gerek siyasi ve ekonomik gerekse toplumsal açıdan oldukça zorlu bir süreç olarak görülmüştür. Güneş'in (2014) ifadeleriyle Stalin'in "Böl-yönet, birleştir-yönet" adı altında uyguladığı emperyalist politikaların, Sovyetler Birliğinin tahıl ambarı olarak görülen ekonomik tek yönlülüğün sancılarıyla baş başa kalan ülkeler için tek hedef yeni uluslararası sisteme entegrasyon ekseninde gerçekleşmiştir. Ekonomik anlamda "500 günde liberal ekonomiye geçiş" politikasının uygulanması, yıllarca planlı ekonomi ile yönetilen ülkelerde ciddi krizlerin çıkmasına ve içeride gerçekleştirilmeye çalışan uluslaşma süreçlerinin yavaşlamasına yol açmıştır.

Tüm bu ekonomik ve toplumsal gerilimin içerisinde göçebe kökenli bir kültüre sahip olan ve SSCB'nin nüfus politikalarından fazlasıyla nasibini alan ülke şüphesiz Kazakistan'dır. Kazakistan Cumhuriyetinde bağımsızlığın ilan edildiği 1989'da Rusların ve Kazakların sayısı sırasıyla %37,7 ve %39,6 ise, ancak on yıl sonra, yani 1999'da Rus nüfusu %12,5 düşerek nüfusun %22,2'ni, Kazaklar ise tam tersine artarak nüfusun %53'ünü oluşturmaktaydı. (Agdarbekov, 1990, s. 32). Bu durumda oldukça hassas bir denge ile karşı karşıya kalan Devlet Başkanı Nazarbayev ve siyasi elit kesimi, kimlik inşa süreçleri konusunda politika üretirken çok dikkatli olmak zorunda kalmışlardır.

Kimlik inşâ süreçleri konusundaki literatürde hakim olan düşünceler (Saurette 2018, Kaldor 2013, Armigate 2012) kimliğin hangi unsuru tehdit altında görülürse, onu ön plana çıkarmaya yönelik davranış sergileme üzerine kurulu olduğunu savunmaktadır. Buna göre, Kazakistan'ın ve ülkedeki siyasi karar alma mekanizmasının ulusal aidiyet duygusunu bağımsızlıklarına kavuştuğu ilk günden itibaren üzerinde durulması gereken konu olarak gördükleri söylenebilir. Bu süreç ülkenin eski tarihe yolculuğu öze (self) ve eski kimliğe dönüşü olarak başlamıştır.

Yani her ne kadar ilerleyen süreçte kimlik inşâ süreçlerinde yurttaşlık boyutu ön plana çıkarıldıysa da sürecin etnik milliyetçilik politikalarından tamamen arındırıldığını söylemek mümkün değildir. Özellikle bağımsızlığın kazanıldığı ilk dönemde Kazakistan Cumhurbaşkanı olabilmek için doğuştan Kazakistan vatandaşı olması ve Kazakçayı çok iyi bilme şartının konması bu durumun en açık göstergesidir. Aynı zamanda bağımsızlık ile birlikte 1993 yılında kabul edilen anayasaya göre Kazakistan'da yaşayan halklardan bahsedilirken Kazak ulusu ibaresi kullanılmış, Hanlıklar dönemi başta olmak üzere tarihsel metaforlar birçok alanda etnik Kazaklılık üzerinden ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Ancak özellikle ülkedeki Rus-Slav halkın duruma tepki göstermesi ile 1995 yılında kabul edilen anayasa değişikliği gibi ciddi değişikliklere gidilmesini beraberinde getirmiştir. Örneğin, “Kazak ulusu” ibaresinin yerini “Kazak halkı” almış; Kazak etnisitesinin tıpkı Rus, Slav, Alman ve diğer gruplar gibi bir alt şemsiye kimlik grubu olduğu, Kazakistan halkının ise tüm bunları kapsayan bir üst kimlik minvalinde olduğunun altı çizilmiştir.

Bu noktadan hareketle Kazak ulusal kimliğinin inşası sürecinde tarihsel perspektif göz önüne alındığında etnik Kazakların dahi azınlık durumunda olması birkaç yıl süren kısa bir dönemin ardından kimliğin ağırlıklı olarak yurttaşlık üzerinden inşâ edilmesine yol açmıştır. Bu bağlamda çok çok etnisiteli ve dilli bir uluslaşma sürecinin ön plana çıktığı Kazakistan'da diğer gruplara kendi okullarını açabilme, basın faaliyetlerini yürütebilme ve kendi derneklerini kurabilme gibi imkânlarının verilmesi karar biriminin uluslaşma ve kimlik oluşum süreçlerinde çok taraflı bir politika izlediğini göstermektedir.

Tüm bu dinamikleri dengede tutmak ve olası bir “ayrılıkçı hareketin” önüne geçmek amacıyla ise Kazakistan'da yaşayan farklı etnik grupların sorunlarını dile

getirebilmeleri, kültürlerini sürdürebilmeleri ve haklarını koruyabilmeleri için Astana’da Kazakistan Halklar Asamblesi kurulmuştur. Asamble aracılığıyla kendi kültürlerine yönelik proje ve programlarını uygulama olanağı bulan farklı etnik grupların anavatanlarıyla da bu kurum aracılığıyla iletişim kurmalarının sağlanması ülkede etnik azınlıkları kontrol altında tutmak için Asamble’nin en etkili araç olduğunu bize göstermektedir. Ayrıca 125 etnik grubun temsil edildiği ve ülkenin polietnik yapısının en önemli nişanesi olan Asamble, Kazak parlamentosunda 9 milletvekili ile temsil edilmektedir.

Takjanev (2011, ss. 398-400), Kazak Halklar Asamblesinin etnik gruplar arasındaki ilişkilerin pekişmesi için oldukça etkin bir platform olduğunun altını çizerek; sosyal istikrarın sağlanması ve tüm etnik grupların kendi din, kültür ve geleneklerini geliştirmeleri gibi amaçların yanı sıra temelde devlet dili ve Kazak halkının kültürü ile Kazakistan’daki etnik grupların entegrasyonunun güçlendirilmesini amaçladığını belirtmektedir. Takjanev’in bu görüşlerini destekler bir nitelikte olan Vurucu (2019, s. 17) ise ülkede sivil toplumun ulus-devlet oluşum süreci ile birlikte gelişmesi adına Kazak Halklar Asamblesinin önemli bir adım olduğunu ve ağırlıklı bir şekilde ülkede etkinliği devam eden Rus-Slav azınlığına karşı diğer küçük azınlık gruplarının da desteklenmesinin bir yolu olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca Nazarbayev’in zamanla Rus azınlığın çoğunlukta olduğu ülkenin Kuzey bölgesine etnik Kazakların göç etmesini sağlayarak demografik yapıda denge siyasetini izlemesi etnik azınlıklara yönelik izlenen politikalarda olası ihtilafların önüne geçme isteğinin olduğu görülmektedir.

Nihayetinde Kazakistan Cumhuriyeti’nde uluslaşma ve kimlik oluşum politikalarının ilk etapta etnik temeller üzerinden kurgulansa da ülkenin tarihi geçmişinin en büyük miraslarından olan etnik yapısı dikkate alındığında sonrasından bu durum sosyal istikrar ve aktif entegrasyon temelinde şekillenmiştir. Etnik, dilsel, kültürel ve dinsel çeşitliliğin bir zenginlik olarak görülmesi, etnik grupların dil ve kültürlerinin gelişimi için bizatihi kamu eliyle tüm imkanların oluşturulması aktif entegrasyon sürecini destekleyen politikaların başında gelmektedir. Devlet Başkanı Nazarbayev’in birçok konuşmasında bir ulusun en önemli ve öncelikli görevlerinin hoşgörü ve sorumluluk olarak belirtmesi, Kazakistan toplumunda birleştirici rol oynadığını ifade ettiği Kazak Halklar Asamblesine vurgu yapması ve esas amacın Kazakistan’da yaşayan

halkların birliği olduğunu söylemesi de yine bu politikaları tamamlayan söylemlerden bazılarıdır. Kazakistan'daki siyasi elitin ulusal aidiyet ve dil konuları bağımsızlığının ilk gününden itibaren en çok önem verilen konuların başında gelmektedir. Bunun nedeni yukarıda belirtildiği gibi birçok farklı etnik unsurdan oluşan Kazakistan'da meydana gelebilecek bağımsızlık talebinin tedirginliğidir. İzlenen uluslaşma politikalarının tamamı bu yönde izlendiği gibi dış politika yapım sürecinde de en dikkat edilen unsur bu olmuş ve içeride olduğu gibi dışarıda da denge siyaseti izleme yoluna gidilmiştir.

Nurgaliyeva'nın (2016, s. 95) ifade ettiği şekilde uluslararası ve bölgesel alt sistemlere entegre olma çabası çerçevesinde gerek tarihsel bağlamda sahip olduğu bağımlılık gerekse ülkedeki en büyük çoğunluğu oluşturan Rus azınlığı kontrol altında tutmak için Rusya ile ilişkilerini hassas bir biçimde ilerletmiştir. BDT'nin kurucu üyelerinden biri olması, deniz kuvvetlerinde yer alan Rus subayların tasfiye edilmemesi, uzay çalışmaları alanında Rusya'ya imtiyaz sağlanması gibi politikalarla birlikte esas olarak enerji konusundaki bağımlılığı sebebiyle ülkenin dış politikadaki en büyük önceliklerinden biri olmuştur. Bu durum çalışmada “Dengeye dayalı çok vektörlü dış politika” söylemi etrafında şekillenen dış politikanın ele alındığı üçüncü bölümde literatürde birçok kez ıskalanan veya üzerine yeterince durulmayan Kazak etnik siyasetinden ne derecede ve hangi durumlarda etkilendiği, siyasi karar biriminin bu durumu karar alırken hangi parametreler ile birlikte ele aldığı sorunsalına ne derece odaklanıldığının en önemli göstergesidir.

Denge politikaları söylemi çerçevesinde gelişen Kazak çok vektörlü dış politikası analizine dair çalışmalar geçmişin bıraktığı izleri göz ardı etmektedir. Hâlbuki bu tez çalışmasının ikinci bölümünde yer verildiği üzere bugünkü Kazak devletinin başından geçmiş tarihsel veriler ışığında da 18. yüzyıldan itibaren Rus himayesi altındaki serüveni Kazakların bağımsızlık sonrasında Rusya'ya olan yakınlığı sorusunun cevaplarından büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Bu 250 yıllık gözetim altında hayatta kalan toplumun içinden önceki bölümlerde değinildiği üzere Rus himayesini fırsat bilen yerli zengin tabakanın da oluşması gibi günümüz Kazakistan siyasi karar alma mekanizmasında Rusya'ya yakın duruş sergilemeye neden olan birçok siyasetçi ve düşünürlerin varlığını yoksayamayız. Asırlardır kendi içinde ve bölgede Ruslarla beraber hareket etmeyi öğrenen, Sovyet döneminde Rus ekolünün

yetiştirdiği karar alıcıların tavır ve tutumlarında kimliğin apaçık etkilerini görebilmekteyiz. Bu nedenle dünya siyaset sahnesinde Kazakistan'ın Rusya'ya olan bağımlılığı, ortaklığı ve devam eden işbirlikleri tarihsel birliktelik ve kimliğin de sebep olduğu bir olgu olduğu sonucuna varmaktayız.

Aynı zamanda, Kazakistan'ın Rusya ile gerek ülkesel bütünlüğünü korumak istemesi, gerekse uzun bir sınıra ve daha önce bahse konu olan doğal kaynaklar bakımından bir bağımlılık zincirine sahip olması, Doğu komşusu olan Çin ile ağırlıklı olarak ekonomik çıkarlara dayanan iyi ilişkiler geliştirme yoluna gitmesine sebep olmuştur. Chen'in (2015, s. 67) belirttiği gibi Nazarbayev'in insanlığın 21. Yüzyıldaki gelişimini Çin ile bağlantılı olarak görmesi; gerek iki büyük güce komşu olması sebebiyle güvenlik endişelerini gidermek istemesi gerekse de ekonomik ilişkilerini geliştirerek enerji yollarında yeni alternatifler üretmek istemesi ve böylece Rusya'ya yönelik bir denge unsuru oluşturmayı amaçlaması ile doğrudan orantılıdır. Nitekim 2006, 2007 ve 2013 yıllarında imzalanan ikili stratejik işbirliği antlaşmaları sonucunda 2014 yılına gelindiğinde Çin'in uranyum ihracatının %55'ini Kazakistan'dan ihraç etmesi gelişen ilişkilerin en net göstergesidir. Bu durum kaynakların verimli kullanılması siyasetiyle birlikte Çin ile ilişkilerin geliştirilmesinde tamamıyla bir üstünlük sağlanmamasına özellikle dikkat edildiğinin de bir göstergesidir.

Rusya ve Çin ile geliştirdiği ilişkileri çok yönlü ve dengeye dayalı dış politika retoriğine uygun olarak ABD ve AB ile geliştirdiği iyi ilişkiler ile dengeleme yoluna giden Kazakistan, statükoculuk ve uluslararası sisteme entegre olma yolunda da transatlantik ilişkileri kilit konumda tutmuştur. Bu bağlamda kendi nükleer tesislerini tek taraflı olarak kapattığını açıklayan ve Rusya, Ukrayna, Belarus gibi ülkeleri ABD gözcülüğünde silahlarını yok etmeye davet eden bir ülke olması, izlediği bu barışçıl girişim ile ilişkilerin gelişmesine kapı aralamıştır. Almadiyev'e göre (2015, s. 357) ABD ile imzalanan ticaret anlaşmasının bir gereği olarak yılda 700 bin varil petrol üretimi ile 5 milyar doların üzerinde gelir elde edecek olan Kazakistan'ın izlediği siyasetin ne derece etkili olduğu görölmektedir. Nitekim Clinton'ın iktidara gelmesi ile ABD ile ilişkilerde yükseliş trendi devam etmiş, 1998 yılında Uranyum ihracatı anlaşması yapılmıştır.

Ekonomik çıkar politikalarıyla birlikte ülke içinde inşa edilmeye çalışılan değerler de bu bağlamda büyük bir önem arz eder. Nazarbayev'in halka seslenişleri ve belirlediği stratejilerinden görüldüğü üzere, çeşitli toplumsal dönüşüm ve yeni nesil projelerinin geliştirilmesiyle Kazakistan'ın modern devlet kimliği anlayışındaki varmak istediği noktaları da göz önünde bulundurmak gerekir. “Bolaşak” (Gelecek) bursları gelişmişlik modelini benimsemeye yönelik modernizasyon sürecinin açık amaçları, hedefleri ve yöntemlerinden biridir. Bağımsızlığından bu yana başlatılan bu büyük ölçekli dönüşümlere, kamu bilincinin ileri modernizasyonunun eşlik etmesi gerektiğine inanılarak, manevi modernleşmenin en önemli görevi olan ulusal bilincin çeşitli kutuplarını uzlaştırma arzusu da eşlik etmektedir. Bu da sırasıyla siyasi ve ekonomik modernleşmeyi tamamlama unsurlarından biri haline gelmektedir. Nazarbayev'in yalnız ekonomik düzlemde değil, siyasi ve ideolojik düzlemde de yeni liberal düşüncelere yer açması, liberal değerlere yönelik olumlu söylemleri yatırımcıların gün geçtikçe artmasına ve doğu ülkelerine yönelik bir denge unsuru oluşturmakla birlikte ekonomik gelişimin sonucunda 2000'li yıllardan itibaren çok daha istikrarlı bir Kazakistan'ın oluşmasını beraberinde getirmiştir. Bunun bir diğer sebebi de özellikle 1994 yılında AB'nin Bağımsız Devletler Topluluğu, özelde de Kafkasya ve Orta Asya'yı hedef alarak geliştirdiği TASIC programını uygulamaya koyması ve bu yardımları Kazakistan önderliğinde gerçekleştirmiş olmasıdır. Nitekim Paramonov ve arkadaşlarının (2017, s. 14) verilerinden de görüleceği gibi 1995 yılında imzalanan Ortaklık ve İşbirliği Antlaşmasının (OİA) sonucunda Orta Asya ve Kafkasya ülkelerine ayrılan 153,5 milyonun %15'inin yalnızca Kazakistan'a verilmesi bunun en açık göstergelerinden biridir. Bu durum genel olarak Avrasya-Atlantik ikileminde geliştirilen ilişkilerin iyi niyete dayalı ilişkiler, ekonomik temelli çok yönlülük ve karşılıklı denge siyasetine dayandığının ispatıdır.

11 Eylül saldırılarıyla birlikte gerek ABD gerekse AB ile ilişkilerde yeni bir döneme girilmiş, uluslararası terörizm ile mücadele ve işbirliğinin arttırılması düzleminde ABD ve AB ülkeleri ile ortak hareket edilmiştir. O'Neill (2014, s. 147), bu süreçte ABD'yi kesin olarak destekleme taahhüdünde bulunan Kazakistan'ın hava sahasını ABD'nin savaş uçaklarına açmasının, ekonomik yardımlardan oldukça büyük bir pay almasını beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Ayrıca 2002 yılında ABD tarafından Orta Asya Cumhuriyetleri içerisinde ilk kez bir ülkeye (Kazakistan)

piyasa ekonomisine sahip ülke statüsünün verilmesi iki ülke arasında ticari ilişkilerin git gide artmasına yol açmıştır.

Türkiye ve Türk Dünyası ile ilişkiler bağlamında ise bağımsızlığını kazanan bölge ülkelerinin uluslararası sisteme entegrasyonu ilk etapta öncelikli konulardan biri olmuştur. Nitekim dönemin Başbakanı Demirel, “Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte Türkiye’nin jeopolitik ve jeostratejik öneminin azaldığını söyleyenler yanılmaktadır. Binaenaleyh başta Kazakistan ve Özbekistan gibi Orta Asya ülkeleri olmak üzere bağımsızlığını yeni kazanan cumhuriyetlerin uluslararası sisteme entegre edilmesinde Türkiye oldukça önemli bir role sahiptir” sözleriyle bunu açıkça dile getirmiştir (Şımantepe, 2019, s. 34). Sonrasında 1992 yılı ile başlayan zirveler süreci her ne kadar belli dönemlerde tikanıklıklar yaşadıysa da 2009 yılında zirvelerin bir birliğe dönüştürüleceğinin kararlaştırıldığı Nahçıvan Anlaşması sonucunda Türk Keneşinin (Türk Konseyi) kurulması ilişkilerde yeni bir döneme girilmesine kapı aralamıştır. Özbekistan’ın 1998’de Türkiye ile ilişkilerini sınırlandırma kararı alması, Türkmenistan’ın ise tüm bölgesel ve uluslararası örgütlerden çekilme kararı Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin öncelik kazanmasına yol açmıştır. Kazakistan’ı gerek siyasi gerekse ekonomik olarak birçok alanda destekleyen Türkiye, ülkenin özellikle 2000’li yıllardan itibaren Ortadoğu ile ilişkilerinin geliştirilmesine de katkı sunmuştur. 2010 yılından itibaren Türk Konseyi (Turkic Council) adı altında geliştirilen işbirliğinin kapsamı giderek genişlemektedir. Türkiye önderliğinde başlayan Türk Birliğine açılan kapılar tüm Türk Dünyasını etkisi altına almıştır. Bu birlikteliğin kökleri Türk topluluklarının ortak tarihinden esinlenerek eski akrabalık ve kardeşlik temeline dayandırılmaktadır. Her ne kadar uluslararası sistemde proaktif politika geliştirme konusunda zayıf kalsa da, Türkiye ve Kazakistan başta olmak üzere diğer Türk Cumhuriyetleri bu süre zarfında tarihsel köklerine dayalı ilişkileri tekrardan inşa etme sürecine girerek mevcut Türk topluluklarının birbirine daha çok yakınlaşmasına zemin hazırlamayı başarmıştır. Bu bağlamda Türkiye ve Türk Dünyası atılımları da tarihin ve benimsenen kimliğin somut etkilerinden biridir.

Kazakistan’ın bölgesel anlamda sıkı ilişkiler geliştirdiği ülkelere de Güney Kore’dir. Özellikle, 2009 yılından sonra ülkeyi sık sık ziyaret eden Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev iki ülke arasındaki ilişkileri, Sovyet

dönemindeki göç politikalarının sonucu olarak Kazakistan topraklarına yerleşen Kore asıllı topluluğun Kazaklarla etkileşimine vurgu yaparak “Kazakistan ve Güney Kore aynı kaptan su içen iki millettir” sözleriyle ifade etmiş, Asya kimliğinin oluşmasında Çin’in olduğu kadar Güney Kore de ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

2000’li yıllar ile birlikte dış politikada çok yönlülük politikasının tamamıyla bir vizyon haline geldiği 2030 ve 2050 hedefleri doğrultusunda “dönüşüm ve refah dönemi” olarak adlandırılan ve pro-aktif bir dış politika izleyen Kazakistan, gerek bölgesel gerek uluslararası örgütlerdeki etkinliğini arttırarak, bunu kendini tanıtmaya yönelik ifade aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Örneğin Orta Asya ülkeleri ile birlikte kurulan Orta Asya İşbirliği Örgütü veya bölgesel entegrasyonu güçlendirmek için kurulan Orta Asya Topluluğunun (CAC) kurulmasında öncü bir rol üstlenmiştir. 2006 yılından itibaren başta ABD olmak üzere AB ve diğer bölge ülkelerine yönelik gerçekleştirdiği ziyaretlerin çoğunda AGİT dönem başkanlığı için destek istemiştir. Nihayetinde ise 2007 yılında gerçekleştirilen Madrid Zirvesinde ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Burns, yaptığı açıklamada 2010 yılının AGİT dönem başkanını Kazakistan olarak açıklamıştır.

Çalışmada son olarak yer verilen “Bağımsızlık Sonrası Süreçte Kimliğin Kazak Dış Politikasındaki Rolü” başlıklı dördüncü bölümde ise daha önce detaylı bir şekilde ikinci bölümde yer verilen kimlik inşa süreçleri ve üçüncü bölümde ele alınan dengeye dayalı çok yönlü dış politikanın bir sentezi okuyucuya sunulmaya çalışılmıştır. Nitekim dış politikada iç politikanın bir sonucu olarak ülkeler ile kurulan ilişkiler temelinde ön plana çıkarılan kimlikler değişkenlik gösterebilmekte, bu da Kazakistan’da kimlik-dış politika ilişkisinin ne derece iç içe olduğunu ortaya koymaktadır.

Statükocu, pragmatist ve çok yönlü temeller üzerine inşa edilen Kazakistan dış politikası tüm devletler ve uluslararası sistemdeki diğer aktörler ile iyi ilişkiler geliştirerek güçlü bağlar kurma; bu yolla Kazakistan ulusal çıkarlarını korumak üzerine kurgulanmıştır. Temel saptaması dış politikada gerçekleştirilen bu çok taraflı yaklaşımın Kazakistan’ın kimlik inşa süreçlerinin bir sonucu olduğu noktasında bütünleşen çalışmamızın dördüncü bölümünde Kazakistan’ın uluslaşma süreçleri ve bunun dış politikadaki yansımaları analiz edilmiştir.

Bağımsızlığını kazandığı günden bugüne Kazakistan'da kimlik inşa süreçleri iki temelde gerçekleştirilmiştir. 1991-1995 yıllarını kapsayan ilk dönemde çalışmada yer verilen Nazarbayev'in etnik vurgularından da anlaşılacağı gibi etnik Kazak kimliğinin inşası üzerinden şekillenmiştir. Ancak 1995 yılından sonra gerek ülkedeki Rus-Slav azınlığın çokluğu gerekse diğer azınlık grupları göz önüne alındığında anayasada gerçekleştirilen değişiklikler ile beraber daha kapsayıcı bir kimlik anlayışının geliştirilme zorunluluğu tüm Kazakistan halkını kapsayacak şekilde bir Kazakistanlılık (Kazakistan Milleti) oluşturulması düzleminde politikalar oluşturulmuştur. Dolayısıyla 1995 yılına kadar ağırlıklı olarak Kazak ulusal kimliğini merkeze alan etno-demokratik anlayış sonrasında yerini kültürel-demokratik anlayışa bırakmıştır. Millet tanımının ağırlıklı olarak etnik temellerden çok kültürel temellere doğru şekillendiği bu dönemde Kazakistanlılık kimliğinin tanımı yeniden yapılmıştır. Öyle ki ülkede barış içerisinde yaşama önceliğinde etnik ve dini gruplar arasında bir uyum oluşturma ve bunu güçlendirerek sürdürme stratejisi devletin kimlik inşa süreçlerinde öncelikli hedefi haline gelmiştir.

Toplum nezdinde bakıldığı tablo ve grafikler ile desteklenen çalışmada Türk-Kazak, Rus-Kazak, Asya ve Batı kimliği olmak üzere kimliğin dört temelde şekillendiğini söylemek mümkündür. Kazakistan'ın etnik yapısındaki çeşitliliğin bir sonucu olarak kimlik oluşum süreçleri karar alma mekanizmasında olduğu gibi toplumsal yapıda da farklı görüşlerin yarıştığı bir piste benzemektedir. Bu bağlamda toplumun esas olarak tarihin etnik Kazak ve Türk kökenden beslendiğini düşünen kısmı Türk-Kazak kimliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda Türk-Kazak kimliğinin de kendi içerisinde iki gruba ayrıldığını söylemek mümkündür. Bunlardan ilki Olcas Süleymanov gibi bu kimliği dini değerler ile bütünleştiren kısım, diğerleri ise başta Nazarbayev olmak üzere İslam'ı dâhil etmeden Türk-Kazak kimliği üzerinden şekillenmesi gerektiğine inanlardır. Bölgedeki Orta Asya ülkeleri ve Türkiye ile ilişkilerin gelişim trendine girdiği süreçlerde, özellikle bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte ön plana çıkarılan Türk-Kazak kimliği; bu bağlam antropolojik öğelerinde tarihsel bütünlük ile bir arada ele alınmasını beraberinde getirmiştir.

Bununla birlikte gerek Çarlık Rusya'dan itibaren yaşanan Rus etkisi gerekse ülkedeki azınlık gruplar dikkate alındığında en çok destek gören ikinci kimlik olan Rus-Kazak kimliğidir. En büyük kara komşusu ve doğal kaynaklar bakımından sahip

olduğu bağımlılık göz önüne alındığında Rus-Kazak kimliği 1995 anayasa değişiklikleri ile ön plana çıkarılmıştır. 1990'lı yılların ikinci yarısı ülkedeki Rus etkisine karşı yeni denge arayışlarının ön plana çıkarıldığı bir dönem olmuştur. AB ve ABD'nin yardımların birçoğunun Kazakistan'a veya Kazakistan aracılığıyla Orta Asya ülkelerine yapılması Batı kimliğinin ön plana çıkarılmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ilişkilerin daha sağlam bir zeminde şekillenmeye başlanması, liberal değerlerin gerek ekonomik gerekse siyasi anlamda ön plana çıkarılmasıyla Batı kimliği tanımlamalarının da güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Batı kimliğinin ön plana çıkarılması şüphesiz 2009 yılında AGIT dönem başkanlığına Kazakistan'ın seçilmesinin en doğal sonuçlarından biri olarak görülebilir. Çin ve Güney Kore ile ilişkilerde yaşanan gelişmelere bakıldığında ise 2000'li yılların ilk 10 yılının ardından Asya Kimliğinin gelişmesine kapı aralamıştır. Özellikle Güney Kore ile ilişkilerde egemenlik alanına yönelik bir tehdidin sezilmemesi, ilişkilerin giderek artmasına yol açmış; bu durum çalışmanın dördüncü bölümünde bahse konu olan “Asya Kaplanı” söyleminin geliştirilip yaygınlaştırılmasına yol açmıştır. Ticari ilişkiler bağlamında Güney Kore ve Çin'in hızlı yükselişi, Rusya'nın ise olası Transatlantik-Kazakistan ittifakından ziyade Asya ülkeleri ile entegre olmuş bir Kazakistan'ı desteklemesi Asya kimliğinin ön plana çıkmasına yol açan sebeplerin başında gelmektedir.

Her ne kadar dönem dönem belli kimlik kalıpları ön plana çıkarıldıysa da; bu o dönem geliştirilen ilişkiler ile doğru orantılı bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Herhangi bir ülkeye tam anlamıyla entegre bir yaklaşımdan uzak durulması Kazakistan'ın çok yönlü dış politikasının en açık göstergesidir. Kazak kimliğinin iç siyasette meydana gelen sorunsallardan dolayı yerini Kazakistanlılık kimliğine bırakması dönem dönem belli kimlik tanımlamalarının ön plana çıkmasını engellememiştir. Nitekim kendini tüm dünyanın barış elçisi olarak gören Kazakistan'ın bu yaklaşımı konjonktürel ve ulusal çıkarına göre şekillenmiştir. Bu süreçte geliştirilen politikalara Nazarbayev'in söylem ve demeçleri üzerinden de yer verilerek detaylı bir analizin gerçekleştirildiği çalışmanın dördüncü bölümünde temel sorunsallardan olan Nursultan Nazarbayev tarafından ilan edilen “Milli Birlik Doktrini” ile tüm kimliklerin üzerinde şemsiye bir kavram olan Kazakistanlılık kimliğine ve dönemsel bağlamda meydana gelen değişiklikler ile toplumun buna reaksiyonlarına odaklanılmıştır.

Tüm bunlardan hareketle John Stuart Mill'in en benzer sistem tasarımı odak noktasına alınarak "Bağımsızlık Sonrası Süreçte Kazakistan Dış Politikası" bağlamında gerçekleştirilen vaka analizinde bağımsız değişken olarak çok etnikli yapının bir gereği olarak iç politikadaki kimlik ve dış politikadaki etmenler saptanmıştır. Lider, Kamuoyu ve Tarihsel bağların bağımsız değişkenler olarak ele alındığı çalışmada Kazakistan'ın bu değişkenler ışığında çok yönlü dış politikası ve bu politikanın temelindeki kimlik unsurundan kaynaklanan yapıtaşları incelenmiştir. Çalışmanın ana çatısını oluşturan kimlik ve dış politika, sosyoloji ve uluslararası ilişkiler disiplini düzeyinde incelenmiş olup, sadece yerli ve yabancı literatür değil, aynı zamanda çeşitli bilim merkezlerinin yürüttüğü sosyolojik araştırmalar, medya ve bilimsel dergilerin ampirik verileri, yazarın bizzat birincil kaynakları, görüşmeler ve söylem analizleri de uygulanmıştır. Bütün bunlar, çalışmanın konusunu ve hedeflerini doğru bir şekilde ifade etmeye yardımcı olmakla beraber literatüre hakim görüşlerin aksine inşacı yaklaşımla alana yeni bir bakış açısı kazandırma amacına kavuşmuş bulunmaktadır. Nitekim bağımsızlığından bugüne değin diğer bölge ve dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında kozmopolit yapısını bozmadan gelişerek "Orta Asya'nın parlayan yıldızı" olan Kazakistan'ın dengeye dayalı çok yönlü dış politikasının devletin iç kısımda yaşadığı tarihsel geçmişi ve kimliksel yapılandırmalardan etkilendiği bu tez çalışmasında açıkça görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abayding Khara Sözderi. (8 Mayıs 2009). Erişim adresi: <https://abai.kz/post/6>. [Абайдың қара сөздері, 8 Мамыр, 2009, <https://abai.kz/post/6>]
- Abdelal, R., Herrera, Y. M., Johnston, A. I., ve McDermott, R. (2009). *Measuring identity: A Guide For Social Scientists*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Abdikulova, R. (2015). 1916 Türkistan İsyanı'nın Kırgız Edebiyatına Yansıması: Ürkün. *Bilig*, 1(76), 159-178.
- Abykayev, N. (2019). *Koordiniruiuşaya Rol Administracii Prezidenta Respubliki v Provedenii Masştabnyh Reform*. Rukovoditel: Rogov İ.İ., Stanovleniye i razvitiye sovremennoy kazahstanskoy gosudarstvennosti. Fond Pervogo Prezidenta Respubliki Kazahstan. [Нуртай Абыкаев, Координирующая Роль Администрации Президента Республики В Проведении Масштабных Реформ, Руководитель: Рогов И.И., Становление И Развитие Современной Казахстанской Государственности, Фонда Первого Президента Республики Казахстан, 2019]
- Acharya, A., ve Buzan, B. (2007). Conclusion: On the possibility of A Non-Western IR theory in Asia. *International Relations of the Asia-Pacific*, 7(3), 427-438.
- Agdarbekov, T. A. (1990). *Problemy Natsiyonalno-Gosudarstvennogo Storitelstva v Kazahstane*. Alma-Ata. Nauka. KazSSR. [Агдарбеков Т.А. Проблемы национально-государственного строительства в Казахстане. Алма-Ата: Наука. КазССР; 1990]
- Aitken, J. (2009). *Nazarbayev and the making of Kazakhstan: from communism to capitalism*. London: Bloomsbury Publishing.
- Aitymbetov, N., Toktarov, E., & Ormakhanova, Y. (2015). Nation-building in Kazakhstan: Kazakh and Kazakhstani identities controversy. *Bilig*, 74(74):1-20
- Aitzhanova, A., Katsu, S., Linn, J. F., & Yezhov, V. (Eds.). (2014). *Kazakhstan 2050: Toward a modern society for all*. New Delhi: Oxford University Press.
- Akıllı, E. (2013). *Türkiye'de Devlet Kimliği ve Dış Politika*. Ankara: Nobel Akademik Yayın Evi.
- Akişev, K.A. (1996). Gosudarstva Hunnu i Usun'. İstoriya Kazahstana s drevneyşih vremen do naših dnei. T. 1. A.; Baypakov K.M., Smagulov E.A. (Ed.). *Kangui. İstoriya Kazahstana*. T.1. [Акишев К.А. Государства Хунну и Усунь // История Казахстана с древнейших времен до наших дней. В четырех томах. Т. 1. А., 1996.; Байпаков К.М., Смагулов Е.А. Кангуй // История Казахстана ... Т. 1.]
- Aksyonova, V. (2011). Diyalogi ES i Tsentral'noy Azii po pravam čeloveka: peremenu k lutşemu? *EUCAM*, No: 16. [Вера Аксенова, Диалоги ЕС и

Центральной Азии по правам человека: перемены к лучшему? EUCAM, No: 16, 7 апреля 2011]

Akyürek, S. ve Bilgiç, M. S. (2012). *Kazakistan'da Türkiye ve Türk Algısı*. BİLGESAM, Rapor No: 44, 1-78. <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-91-2014040836rapor44.pdf>, (erişim tarihi 02.05.2018)

Albion, A. (2 Mayıs 2002). *U.S. to use Kazakh Bases in RFE/RL Central Asia Report*, vol. 2, no. 17, www.rferl.org/centralasia/2002/05/17-020502.asp (erişim tarihi: 09.08.2017)

Alekseenko, A.N. (1995). *Literatura po narodonaseleniu Kazahstana: Bibliografiçeskii ukazatel' (XIX-XX vv.)*, Ust'-Kamenogorsk [Алексеевко А. Н. *Литература по народонаселению Казахстана: Библиографический указатель (XIX – XX вв.)* / А.Н. Алексеевко, М.К. Козыбаев. - Усть–Каменогорск, 1995.]

Alekseenko, A.N. (1998). *Etnodemografiçeskie protsessy v Kazahstane i sopredel'nyh territoriyah v XX v. Nauçno-informatsionnyi biulleten*. Mejd. Soyuz nemetskoj kultury. M. [Алексеевко А. Н. *Этнодемографические процессы в Казахстане и сопредельных территориях в XX в.* / А.Н. Алексеевко, Л.А. Бургарт // Научно-информационный бюллетень / Междунар. союз немецкой культуры. - М., 1998.]

Alekseenko, A.N. (1999). *Naseleniye Kazakhstana za 100 let (1897-1997)*. Ust – Kamenogorsk. [Алексеевко А. Н. *Население Казахстана за 100 лет (1897-1997)* / А.Н. Алексеевко, Н.В. Алексенко. - Усть–Каменогорск, 1999. – 158 с]

Alexander Evans. (2012). *The United States And South Asia After Afghanistan*, Asia Society. Erişim Adresi: http://asiasociety.org/files/pdf/SouthAsia_Final.pdf

Alexandrov, M. (1999). *Uneasy alliance: relations between Russia and Kazakhstan in the post-Soviet era, 1992-1997*. Santa Barbara: Greenwood Publishing Group.

Alff, H. (2016). Getting stuck within flows: Limited interaction and peripheralization at the Kazakhstan–China border. *Central Asian Survey*, 35(3), 369-386.

Alkan, H. (2011). *Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar*. International Strategic Research Organization (USAK). ISBN: 9786054030460

Allison, R. (2008). Virtual regionalism, regional structures and regime security in Central Asia. *Central Asian Survey*, 27(2), 185-202.

Allworth, E. (1995). *Central Asia, 130 years of Russian dominance: A historical overview*. 3rd ed., Durham, North Carolina: Duke University Press Books.

Almadiyev, B.B. (2015). Kazakhstan and America: the Frontiers of Energy Diplomacy. *European Researcher*, 94(5), 356-364.

- Amagoh, F., ve Bhuiyan, S. (2016). Public sector reform in the Republic of Kazakhstan. *Central Asia Business Journal*, 3, 12-20.
- Ananiadou, K. and M. Claro. (2009). 21st Century Skills and Competences for New Millennium Learners in OECD Countries. *OECD Education Working Papers*, No. 41, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/218525261154>
- Anceschi, L. (2014). Regime-building, Identity-Making and Foreign Policy: Neo-Eurasianist Rhetoric in Post-Soviet Kazakhstan. *Nationalities Papers*, 42(5), 733-749.
- Anderson, B. (2013). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. (Çev.: İ. Savaşır) İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Andican, A. (1996). *Değişim sürecinde Türk dünyası*. İstanbul: Emre Yayınevi.
- Andican, A. (2003). *Cedidizm'den Bağımsızlığa hariçte Türkistan Mücadelesi*. İstanbul: Emre Yayınevi.
- Andican, A. (2009). *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye ve Orta Asya*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Araujo-Enciso, S. R., ve T. Fellmann. (2020). Yield Variability and Harvest Failures in Russia, Ukraine and Kazakhstan and Their Possible Impact on Food Security in the Middle East and North Africa. *Journal of Agricultural Economics*, 71(2), 493-516.
- Ashizawa, K.(2008). When Identity Matters: State Identity, Regional Institution–Building, and Japanese Foreign Policy. *International Studies Review* 10(3), 571– 598.
- Aspinall, E. ve M. T. Berger. (2001). The Break-Up Of Indonesia? Nationalisms After Decolonisation and The Limits Of The Nation-State İn Post-Cold War Southeast Asia. *Third World Quarterly*, 22(6), 1003-1024.
- Avrasya Birliği Kuruldu Türkiye Bekleniyor..., (22 Haziran 2014). Yeniçağ. Erişim adresi: <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/avrasya-birligi-kuruldu-turkiye-bekleniyor-98969h.htm>, Erişim Tarihi: 08.11.2019.
- Axyonova, V. (2015). The European Union’s support for civil society in Kazakhstan: pursuing a strategic approach?. *Мир Большого Алтая*, 1(2), 1-16.
- Ayagan B.G. ve M.J. Şaymerdenova (2009). *Noveşaya İstoriya Kazahstana. Uçebnik dlya 9-go klassa obşebrazzovatelnyo şkoły*. 2-oe izdaniye. Almaty. Atamura. [Аяған Б.Ғ., Шаймерденова М.Ж. Новейшая история Казахстана: Учебник для 9 класса общеобразовательной школы / Под общей редакцией: д.и.н., профессора Аяғана Б.Ғ. / 2-ое издание, переработанное. - Алматы: Атамұра, 2009. – 400]
- Ayagan, B.G., Abjanov H.M., Seliverstov S.V. ve Bekenova M.S. (2010). *Sovremennaya İstoriya*. Pod obşey redaktsiyey Ayagana B.G., Almaty, Raritet.

- [Аяган Б.Г., Абжанов Х.М., Селиверстов С.В., Бекенова М.С. Современная история ... заведений / Под общей редакцией Б.Г. Аягана. - Алматы: Паритет, 2010.]
- Ayan, S. F. (2019). *Sovyet Sonrası Türkdilli Alanda Ulus İnşasının Yapıcı Unsuru Olarak Tarih: Azerbaycan ve Kazakistan*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Aydin, M. (2016). Turkey and central Asia: Challenges of change. *Central Asian Survey*, 15(2), 157-177.
- Aydin, U. (2018). The European Unioncentral Asia Relations: Kazakhstan As A Leading Actor. *Central Asia & The Caucasus (14046091)*, 19(3) 41-78.
- Ayupova, Z. (1998). The Republic of Kazakhstan: Six Years of Independent Development. *Tulsa J. Comp. & Int'l L.*, 6(1), 65-76.
- Babali, T. (2009). Prospects of export routes for Kashagan oil. *Energy Policy*, 37(4), 1298-1308.
- Baibatsha, A. B. (2014). Aspects Of Development Of Geological Works In The Light Of Realization Of The" Kazakhstan-2050" Strategy. *Научные Статьи*, 1991, 75-97.
- Bartelson, J. (2001). *A Genealogy of Sovereignty*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bartold, V.V. (1963). *Soçineniya*, МІКН. Т 2, Ç1. Moskva. [Бартольд В.В. 1963 МИКХ, Сочинения, Т2. Ч1. Москва, 1963]
- Basin, V.Y. (1971). *Rossiya i Kazahskie Hanstva v XVI-XVIII vekah*. Alma-Ata, Nauka. [Басин В.Я. Россия и казахские ханства в XVI-XVIII веках. – Алма-Ата: Наука, 1971.]
- Başaran, D. (2017). Jeltoksan Ayaklanması ve Bu Ayaklanmanın Kazakistan'ın Bağımsızlığındaki Rolü. *Ankasam Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 57-88
- Batmaz, N. (2004). Türkiye-Kazakistan Arasındaki Ticari-Ekonomik İlişkiler, Türk Müteşebbislerinin Bu Ülkede Yaptıkları Yatırımların Boyutu ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Bilig*, (29), 83-104.
- Bayaliyev, A. (2014). *The Turkish Council: Will the Turks Finally Unite?* 19 February, <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12916-the-Turkish-council-will-the-turks-finally-unite?.html>, (Erişim tarihi: 06.06.2018)
- Baygut, M. (2006). *Jogalğan jurnak. Jeltoksanga 20 jil: Angime*. Şimkent, Jebe baspa uyi. [Байғұт М, Жогалған жұрнақ. Желтоқсанға 20 жыл : Әңгіме , Шымкент: «Жебе» баспа үйі, 2006, 50 бет.].

- Bazovyi Doklad Respubliki Kazakhstan. Natsiyonalnye doklady Respubliki Kazakhstan, predstavlenkiye v dogovornyye organy OON, 2010-2018 gg. (2018). [Базовый Доклад Республики Казахстан, Национальные доклады Республики Казахстан, представленные в договорные органы ООН, 2010-2018 гг. С.69, <http://docstore.ohchr.org/>]
- Bellamy, A. J. (2003). *The formation of Croatian national identity: A centuries-old dream?*. Manchester: Manchester University Press.
- Berdyuzhin, L. B. (2016). New insights into the history of the Kazakh Khanate formation. *Analele Universitatii din Craiova-Seria Istorie*, 30(2), 17-26.
- Berger, P. U. (1996). *Norms, Identity and National Security in German and Japan*. New York: Columbia University Press
- Birgöl Demirtaş-Coşkun. (2008). Systemic Changes and State Identity: Turkish and German Responses. *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1 (2008), pp. 31-54
- Bitsilli P.M. (1996). *Vostok” i “Zapad” v İstorii Starogo Sveta. Bitsilli. İzbranniye trudy po filologii*. [Бицилли П. М., «Восток» и «Запад» в истории Старого Света // Бицилли П. М. Избранные труды по филологии. (1996)]
- Blitstein, P. A. (2006). Cultural diversity and the interwar conjuncture: Soviet nationality policy in its comparative context. *Slavic Review*, Vol. 65, No. 2. 273-293.
- Bohnenberger-Rich, S. (2015). *China and Kazakhstan: economic hierarchy, dependency and political power?* [PhD thesis]. London School of Economics and Political Science.
- Bolashaq Program. Erişim adresi: <https://bolashak.gov.kz/en>
- Boutin Jr, P. J. (2018). Social Constructivism and Cooperative Learning in Marketing Courses: A Sample In-Class Activity. *Business students' personal branding: An empirical investigation*, 1(1), 1- 59.
- Bowyer, A. C. (2008). *Parliament and political parties in Kazakhstan*. Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program.
- Brown, S. (1988). *New Forces, Old Forces, and the Future of World Politics*. Glenview, IL: Scott, Foresman/Little, Brown College Division.
- Brysk, A. (2009). *Global good Samaritans: human rights as foreign policy*. Oxford: Oxford University Press.
- Burkhanov, A. (2017). Kazakhstan's national identity-building policy: Soviet legacy, state efforts, and societal reactions. *Cornell Int'l LJ*, Vol. 50, No. 1, 1-32.
- Bülbül, M. (2008). Kazakistan Cumhuriyetinde Yürütme ve Yasama Fonksiyonu. *Yasama Dergisi*, (8), 39-75.

- Campbell, D. (1992). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Manchester: Manchester University Press.
- Campbell, D. (1998). *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Cederman, L. (2001). *Constructing Europe's Identity: The External Dimension*. Boulder, London: Rienner Publishers
- Chaturvedy, R. R. (2014). New Maritime Silk Road: Convergent Interests and Regional Responses. *ISAS Working Paper*, No. 197, 8 October. Institute of South Asian Studies,
- Chen, Y. W. (2015). A Research Note On Central Asian Perspectives On The Rise Of China: The Example Of Kazakhstan. *Issues And Studies*, 51(3), 62-87.
- Chodorow, N.J. (1989). *Feminism and Psychoanalytic Theory*, New Haven. Connecticut: Yale University Press
- Collins, N., ve K. Bekenova. (2017). Fuelling the New Great Game: Kazakhstan, energy policy and the EU. *Asia Europe Journal*, 15(1), 1-20.
- Conversi, D. (2002). An introduction to Walker Connor's work. *Ethnonationalism in the contemporary world: Walker Connor and the study of nationalism*, 21(1) 65-81.
- Cummings, S. N. (2003). Eurasian bridge or murky waters between east and west? Ideas, identity and output in Kazakhstan's foreign policy. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 19(3), 139-155.
- Cummings, S. N. (2006). Legitimation and identification in Kazakhstan. *Nationalism and Ethnic Politics*, 12(2), 177-204.
- Cutler, R. (2007). US–Russian strategic relations and the structuration of Central Asia. *Perspectives on Global Development and Technology*, 6(1-3), 109-125.
- Çalışkan, B. (2019). *Pekin'in Doğu Türkistan'daki soykırım politikası Kazakistan'daki Çin karşıtlığını körükliyor*. Erişim adresi: <https://www.timeturk.com/pekin-in-dogu-turkistan-daki-soykirim-politikasi-kazakistan-daki-cin-karsitligini-korukluyor/haber-1173593>, 2019-08-19
- Çayan, Z. E. C. (2019). *Kazakhstan's Regional Integration Policy: The Impact Of The Post-Soviet Regional Organizations*. [Doctoral Dissertation]. Middle East Technical University.
- Çelik, K. E. (2017). Türk Dünyası'nda işbirliği denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17(2), 15-32.
- Çernyh, İ.A. (2019). *Vozdeystvie "Poyasa i puti" na protsessy v Kazahstane*. Sbornik materialov Mejdunarodnoy Nauçnoy Konferentsii, İnitsiativa "Odin Poyas i Odin Put" i obşestvenno-ekonomičeskogo razvitiya stran Tsentralnoy

- Azii. 15 oktyabrya. [Черных И.А. *Воздействие «Пояса и пути» на процессы в Казахстане.* (Сборник Материалов Международной Научной Конференции, Инициатива «Один Пояс И Один Путь» И Перспективы Социально-Экономического И Общественно-Политического Развития Стран Центральной Азии) Алматы, 15 октября 2019 г.]
- Dadabaev, T. (2014). Shanghai Cooperation Organization (SCO) regional identity formation from the perspective of the Central Asia States. *Journal of Contemporary China*, 23(85), 102-118.
- Daniyarova, A.E. *Očerki po Drevneișey, Drevnei i Srednevekovoy İstorii Kazahstana*, Karaganda, 2009 [А.Е. Даниярова, *Очерки по Древнейшей, Древней и Средневековой Истории Казахстана*, Караганда, 2009]
- Daniyarova, A.E., Oğol'tsova E.G. ve Nurligenova Z.N. (2009). *Materiyaly po istorii Kazahstana s drevneyșego vremeni do načala XX veka, V Tablitsah i shemah.* Karagandi. [А.Е. Даниярова, Е.Г. Огольцова, З.Н. Нурлигенова. 2009. *Материалы По Истории Казахстана С Древнейшего Времени До Начала XX Века* (В Таблицах И Схемах). Караганда]
- De Melo, J., ve J. M. Solleder. (2020). Barriers to Trade in Environmental Goods: How Important they are and what should developing countries expect from their removal. *World Development*, 130, 104-137.
- Demirci, H. (2020). İlk Dönem Kazakistan Cumhuriyeti'nde Milliyetçilik ve Millî Kimlik (1991-2019). *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (1), 321-342. DOI: 10.33437/ksusbd.668301
- Demirtepe, M. T. (2008). *Orta Asya ve Kafkasya'da güç politikası*. Ankara: USAK Yayınları.
- Devlet, N. (2012). *Empires in Eurasia: from Chingiz Khan to 20th century*. İstanbul. Yeditepe University.
- Diener, A. C. (2005). Kazakhstan's kin state diaspora: settlement planning and the oralman dilemma. *Europe-Asia Studies*, 57(2), 327-348.
- Diyarbakırlıoğlu, K. (2019). *Bölgesel dinamikler ekseninde Kazakistan dış politikası 1991-2001*. Bursa: Dora Yayıncılık.
- Dobrota, L. (2014). *Ancient Kazakh History on Display at New Shymkent Exhibition.* The Astana Times, Erişim Tarihi: 09.12.2019). <https://astanatimes.com/2014/10/ancient-kazakh-history-display-new-shymkent-exhibition/>
- Dogovor o Evraziiskom ekonomičeskom soyuze. Podpisan v g. Astane 29.05.2014, red. Ot. 15.03.2018 [Договор о Евразийском экономическом союзе (Подписан в г. Астане 29.05.2014) (ред. от 15.03.2018)]
- Dogovor ob uçrejdenii Evraziiskogo ekonomičeskogo soobșestva (Podpisan v g. Astane 10.10.2020), s izm. Ot 10.10.2014. [Договор об учреждении

Евразийского экономического сообщества (Подписан в г. Астане 10.10.2000) (ред. от 06.10.2007, с изм. от 10.10.2014]

Dulati, M.H. (1941). *Sbornik materyalov otnosyashsya k istorii Zolotoy Ordyy*. Т. II. İzvleçenia iz persidskih soçinenii sobranniye B.G. Tizengauzenom i obrabotanniye A.A. Romaskeviçem i S.L. Volinym. Moskva-Leningrad. 1941 [Мухаммед Хайдар Дулати, *Сборник материалов относящихся к истории Золотой Орды*. Т. II. Извлечения из персидских сочинений собранные В. Г. Тизенгаузенom и обработанные А. А. Ромаскевичем и С. Л. Волиным. Москва-Ленинград, 1941.]

Dvustoronnee sotrudniçestvo Kazahstan-Kitay. (2017). Kazakhstan Industry Development Institute, Astana

Edelbay, S. (2012). Traditional Kazakh Culture and Islam. *International Journal of Business and Social Science*, 3(11) 58-81.

Efegil E. (2008). Avrupa Birliği'nin Orta Asya Politikasının Analizi: Proje Bazlı Yaklaşımından Stratejik İşbirliği Anlayışına Geçiş, *Akdeniz İİBF Dergisi*. 8(16), 65 – 82.

Eilenberg, M. (2012). *At the Edges Of States; Dynamics of State Formation in the Indonesian Borderlands*. Leiden: Brill Press.

Elman, C. (2007). *Realism In International Relations Theory For The Twenty-First Century*. Oxfordshire: Routledge.

Erol, M. S. (2012). Türkiye'nin Orta Asya Politikasına Rusya Federasyonu ve Bölge Ülkelerinden Genel Bir Bakış. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 12(1), 1-20.

Erol, S. M. ve Çelik, E. K. (2017). Türk Dünyası'nda İşbirliği Denemesi: Türk Keneşi ve Kazakistan, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17 (2) , 15-32.

Esenova, S. (2002). Soviet nationality, identity, and ethnicity in Central Asia: Historic narratives and Kazakh ethnic identity. *Journal of Muslim Minority Affairs*, 22(1), 11-38.

European Commission, 1996-1999. Erişim Adresi: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/1367/kazakhstan-and-eu_en

European Union-Central Asia Development Cooperation. (2011). Publications Office of the European Union, Lüksemburg. Erişim adresi: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/publication-european-union-central-asiadevelopment-cooperation-2011_en.pdf, erişim tarihi: 15.08.2018.

Faruk, S. (2012). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*. 4. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.

Fearon, J. ve D. L. David. (1996). Explaining Interethnic Cooperation. *American Political Science Review* 90(4), 715–735.

- Fierman, W. (2015). Kazakh Language and Prospects for its Role in Kazakh "Groupness". *Ab Imperio*, (2), 393-423.
- Fierman, W. (2008). Language and identity in Kazakhstan: Formulations in policy documents 1987–1997. *Communist and Post-Communist Studies*, 31(2), 171-186.
- Finnemore, M., ve K. Sikkink. (1998). International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*. 3(1), 887-917.
- Ford, C. A. (2007). Debating disarmament: Interpreting article VI of the treaty on the non-proliferation of nuclear weapons. *Nonproliferation Review*, 14(3), 401-428.
- Franke, A., Gawrich, A., ve Alakbarov, G. (2009). Kazakhstan and Azerbaijan as post-Soviet rentier states: resource incomes and autocracy as a double 'curse' in post-Soviet regimes. *Europe-Asia Studies*, 61(1), 109-140.
- Freedman, L. (1994). Britain, Nuclear Weapons, and the Future of Arms Control. Mazarr, M.J., Lennon, A.T. (Ed.). *Toward a Nuclear Peace*. New York: Palgrave Macmillan.
- Fresque-Baxter, J. A., ve D. Armitage. (2012). Place Identity and Climate Change Adaptation: A Synthesis and Framework for Understanding. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, 3(3), 251-266.
- Galbreath, D. J. (2009). Putting the colour into revolutions? The OSCE and civil society in the post-soviet region. *Journal of communist studies and transition politics*, 25(2-3), 161-180.
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice. Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge: Harvard University Press
- Golden, P.B. (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (Çev.: Osman Karatay). Çorum: Karam Yayınları.
- Günes, H. (2004). Orta Asya Ülkeleri Siyasal Kültür ve Dış Politikasında Avrasyacılık. *Journal of Academic Studies*, 6(23) 13-35.
- Gürsoy, A. ve İ. Vurucu. (2019). Çok Kültürlülük Tartışmaları, Toplumsal Bütünlük Kaygısı Ve Yeniden Milletleşme Kazakistan Halkı Asamblesi Örneği. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(24), 13-42.
- Haas, P. (2004). When Does Power Listen to Truth? A Constructivist Approach to the Policy Process. *Journal of European Public Policy*, 11(4), 569-592.
- Hakim, M. (2009). Kazakistan'daki Tarih Anlayışı ve Uluslararası Boyutları. *Bilig*, Yaz/2009, Sayı 50, s.51-64.
- Halliday, F. (2005). *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hancock-Parmer, M. (2017). *Running Until Our Feet Turn White: The Barefooted Flight and Kazakh National History*. Bloomington: Indiana University.
- Hansen, L. (1996). Slovenian Identity: State-Building on the Balkan Border. *Alternatives*, 21(4), 473–496.
- Hanya, S. (2003). Tselinograd, iyun 1979 g: k voprosu o nesostoyavsheysya nemetskoj avtonomii v Kazahstane. *Acta Slavica Iaponica*, v:20, c. 230-236, Slavic Research Center, Hokkaido University. [Ханья, Сиро (2003) Целиноград, июнь 1979 г. : к вопросу о несостоявшейся немецкой автономии в Казахстане, *Acta Slavica Iaponica*, V:20, с. 230-236, Slavic Research Center, Hokkaido University.]
- Harnisch, S. (2012). Conceptualizing in the Minefield: Role Theory and Foreign Policy Learning. *Foreign Policy Analysis*, 8(1), 47-69.
- Hartwell, C. A. (2013). A Eurasian (or a Soviet) Union? Consequences of further economic integration in the Commonwealth of Independent States. *Business Horizons*, 56(4), 411-420.
- Heinrich, A. (2010). *The Formal Political System in Azerbaijan and Kazakhstan: A Background Study*. SSRN. Erişim adresi: <https://ssrn.com/abstract=1825810> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1825810>
- Hizmetli, S. (2011). Kazak Ulusu ve Kazak Tarihi Üzerine: Dünü ve Bugünü. *İstem*, (17), 23-43.
- Hoggarth, D. (2015). *Living on the Edge: Relocating Kazakhstan on the Margins of Power*. [A Thesis Submitted for the Degree of PhD]. University of Warwick. September.
- Holsti, K. J. (1970). National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*. 14(3), 233-309.
- Hopf, T. (1998). The premise of constructivism in international relations theory. *International Security*. 23(1), 171-200.
- Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics: Identities & Foreign Policies, Moscow, 1955 and 1999*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Hosu, A. (2003). State Identity and Western Integration: The Case of Post–Cold War Romania. Eiki Berg ve Henk van Houtum (Ed.). *Routing Borders Between Territories, Discourses and Practices* içinde (24). 1st Edition, Oxfordshire: Routledge.
- Huntington, S. (2008). *Kto My? Vyzovy Amerikanskoy Natsyonalnoy Identichnosti*. Act Moskva. [Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. АСТ МОСКВА, 2008]

- Huttenbach, H. R. (Ed.). (2010). *Soviet nationality policies: ruling ethnic groups in the USSR*. London & New York, NY: Mansell.
- Hürriyet. (Ekim 30, 1998). 75. Yılda İki Büyük İmza (1998). Erişim adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/75-yilda-iki-buyuk-imza-39045212>, erişim tarihi: 6.06.2019
- Hwang, B. (2012). A new horizon in South Korea-central Asia relations: The ROK joins the 'Great Game'. *Korea Compass*.
- Isaacs, R. (2010). Informal politics and the uncertain context of transition: revisiting early stage non-democratic development in Kazakhstan. *Democratization*, 17(1), 1-25.
- Isaacs, R. (2015). Nomads, warriors and bureaucrats: nation-building and film in post-Soviet Kazakhstan. *Nationalities Papers*, 43(3), 399-416.
- İnterviu N.Nazarbayeva telekanalu "Rossiya 24" (2016). Erişim adresi: <https://strategy2050.kz/ru/amp/news/36538/>, erişim tairihi: 05.08.2018. [Интервью Н.Назарбаева телеканалу «Россия 24», 2016, <https://strategy2050.kz/ru/amp/news/36538/>]
- İpek, P. (2007). The role of Oil and Gas in Kazakhstan's Foreign Policy: Looking East or West? *Europe-Asia Studies*, 59(7), 1179-1199.
- İsin, A. İ. (1895). Kazahskoe Hanstvo i Nogayskaya Orda vo vtoroy polovine XV-XVI v. *Sbornik Imperatorskogo Russkogo Obşestva*. [Сборник императорского русского исторического общества. Т. 95, 1895, с. 669, Исин А.И. Казахское Ханство и Ногайская Орда во второй половине XV-XVI в. Испр. и доп. в 2004 г.]
- İsmuhanova, G., Şaripova D., Turehanova B., Rakişeva B., Nasimova G., Ermahanova S., Kilybayeva Ş., Umbetaliyeva ve T., Gureviç L. (2020). *Tsennosti Kazahstanskogo Obşestva v Sotsiologičeskom İzmerenii*. Almaty, İzdatelstvo Too Deluxe Printery. [Гульнара Исмуханова, Дина Шарипова, Ботагоз Туреханова, Ботагоз Ракишева, Гульнар Насимова, Салтанат Ермаханова, Шугла Килыбаева, Толганай Умбеталиева, Леонид Гуревич, Ценности казахстанского общества в социологическом измерении. Алматы: Издательство «ТОО «DELUXE Printery», 2020]
- İstoriya Uzbekistana. (1993). T. Ş. Taşkent. [История Узбекистана, Т.Ш. Ташкент, 1993]
- Jae-young, L. (2009). Economic Cooperation between South Korea and Kazakhstan. US-Korea Institute Working Paper Series. *Rom. Jour. of Sociological Studies*, New Series, No. 1, p. 65–77
- Johnston, A. (1995). *Cultural Realism: Strategic Culture and Grand Strategy in Chinese History*. Princeton Studies in International History and Politics Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Joldasbayulu, S. (1995). *Ejelgi jane Orta Gasirlardagi Kazakstan*, Oku Kuraly. Almaty: Ana Tili. [Жолдасбайұлы С. *Ежелгі және Орта ғасырлардағы Қазақстан*, Оқу құралы. Алматы: Ана тілі, 1995. 176 б.]
- Kadyrjanov, R. (2014). *Etnokulturnyi Simvolizm i Natsiyonal'naya İdentiçnost Kazahstana*, Almaty. [Рустем Кадыржанов, *Этнокультурный Символизм И Национальная Идентичность Казахстана*, Алматы, 2014]
- Kaipakar, K. (2007). *Eski Dönemde Kazakistan; Kazakistan Tarihi Makaleler*. Ankara: TTK Yayınları.
- Kaldor, M. (2013). In Defence of New Wars. *Stability: International Journal of Security and Development*, 2(1) 51-83.
- Kan, G.B. (2007). *İstoriya Kazahstana*. Almatı. [Кан Г.В., «История Казахстана» ,Алматы, 2007 г.].
- Kara, A. (2006). *Kazakistan'ın Yeniden Doğuşu*. İstanbul: Ufukötesi Yayınları.
- Kara, F. (2012). Almaatada 1986 Aralık Olayları: Jeltoksan. *Electronic Turkish Studies*, 7(4) 419-441.
- Karimov, H. (2019). Türkistan'da Rus Kolonizasyonunun İdari Sahaya Yansıması: Volost Yöneticiliği. *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, 1(2) 2-24.
- Kassenova, N. (2010). EU-Central Asia Bilateral Cooperation. *The European Union and Central Asia*, 2, 48-71.
- Kassymova, D., Kundakbayeva, Z., ve Ustina, M. (2012). *Historical dictionary of Kazakhstan*. Maryland: Scarecrow Press.
- Katzenstein, P. J. (1996). *Alternative Perspectives on National Security*. The Culture of National Security içinde (33-78). New York: Colombia University Press.
- Kaya, A. (2012). SSCB Sonrası Coğrafyada Ulus İnşa Süreci: Kazakistan Örneği. *Alternatif Politika*, 4(3), 354-378.
- Kazakhstan pouteril “demokratizatskii pyl” SŞA, 30.09.2006, *Ria Novosti*. Erişim adresi: <https://ria.ru/20060930/54400420.html>, erişim 05.05.2020 [Риа Новости, Казахстан поумерил "демократизаторский пыл" США, 30.09.2006, <https://ria.ru/20060930/54400420.html>]
- Kazakhstan priznan stranoy s rynoçnoy ekonomikoy, Erişim adresi: http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_21960_aId_107748.html, erişim tarihi: 01.08.2018. [Казахстан Признан Страной с Рыночной Экономикой, http://www.businesspress.ru/newspaper/article_mId_21960_aId_107748.html]
- Kazakhstan: vneşnyaya trgovlya i struktura importa i eksporta v aprele 2016 goda. *Ejemesyaçnyı analitiçeskii otçet za april 2016*. Erişim adresi: <https://kazdata.kz/04/2016-04-export-import-kazakhstan.html>, erişim tarihi:

20.06.2019 [Қазақстан: внешняя торговля и структура импорта и экспорта в апреле 2016 года, *Ежемесячный аналитический отчёт за апрель 2016*, <https://kazdata.kz/04/2016-04-export-import-kazakhstan.html>]

Kazakistan Ülke Bülteni. (2012). *Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu*, Yeni Atanan T. C. Almatı Büyükelçisi Sayın Atilla Günay ile Toplantı, 28 Mart, 2008, İstanbul

Kazakistan Respublikası Prezidentining “2004-2006 jildarga arналған “Мәдени Мұра” мемлекеттік бағдарламасы туралы” Жарлығының жобасы туралы, Kazakistan Respublikası Ükimetining 2003 jılғы 24 jeltoksandagi N 1310 kaulisi, Erişim adres: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P030001310>, erişim tarihi: 20.02.2019 [Қазақстан Республикасы Президентінің “2004-2006 жылдарға арналған “Мәдени мұра” мемлекеттік бағдарламасы туралы” Жарлығының жобасы туралы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2003 жылғы 24 желтоқсандағы N 1310 қаулысы, <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P030001310>]

Kazantsev, A. (2008). Russian policy in Central Asia and the Caspian Sea region. *Europe-Asia Studies*, 60(6), 1073-1088.

Kazantsev, A. (2011). Multi-Vector Foreign Policy and Geopolitical Uncertainty in Central Asia. *The Bulletin of the Kennan Institute in Russia*, 19, 23.

Kazıhanova, Y.H. (2012). *Kazakhstan v mejdunarodnom soobşestve*. Mid RK: Dayk Press. [Kazakistan Cumhuriyeti Diplomasisi], Астана: «Елорда».

Kazirgi zamandagi tarih gylymy jane tauelsiz Kazakstandagi tarihi sana. (2013). Erişim adresi: <https://e-history.kz/kz/seo-materials/show/29281/>, erişim tarihi: 22.04.2020 [Қазіргі замандағы тарих ғылымы және тәуелсіз Қазақстандағы тарихи сана, 21 Тамыз 2013, <https://e-history.kz/kz/seo-materials/show/29281/>]

Kembayev, Z. (2017). Recent Constitutional Reforms in Kazakhstan: A Move towards Democratic Transition?. *Review of Central and East European Law*, 42(4), 294-324.

Kembayev, Zh. (2012). The Rise of Presidentialism in Post-Soviet Central Asia: The Example of Kazakhstan (February 16, 2012). R. Grote and T. Röder. (Ed.). *Constitutionalism in Islamic Countries: Between Upheaval and Continuity* içinde (431-445), Oxford University Press, Erişim adresi: at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2898713>.

Kembayev, Zh. (2016). Partnership between the European Union and the Republic of Kazakhstan: Problems and perspectives. *Eur. Foreign Aff. Rev.*, 21, 185-201.

Kesici, O. (2011). The dilemma in the nation-building process: The Kazakh or Kazakhstanian nation. *JEMIE*, 10(1), 31-52.

Khamitov, T. N., ve N.K. Smagulov. (2018). Improvement of health preservation system for Kazakhstan Republic workers within «Kazakhstan–2050» strategy. *Russian Journal of Occupational Health and Industrial Ecology*, (8), 13-16.

- Khatibi, A. (2008). *Kazakhstan's revealed comparative advantage vis-a-vis the EU-27*. (No. 03/2008). ECIPE Working paper.
- Khazanov, A. M. (1999). *After the USSR: Ethnicity, nationalism and politics in the Commonwealth of Independent States*. Wisconsin: Univ of Wisconsin Press.
- Khazanov, A. M. (2005). The ethnic problems of contemporary Kazakhstan. *Central Asian Survey*, 14(2), 243-264.
- Kıdıralina, J.U. (2007). *Etnos i religiya v Kazahstane: istoriya i sudby*. Astana, Elorda. [Кыдыралина Ж.У. *Этнос и религия в Казахстане: история и судьбы*. – Астана: Елорда, 2007.]
- Kilian, J. M. (2013). *Allies & Adversaries: The Russian Conquest of the Kazakh Steppe*. [Doctoral dissertation]. The George Washington University.
- Kim, Y., ve F. Indeo. (2013). The new great game in Central Asia post 2014: the US “New Silk Road” strategy and Sino-Russian rivalry. *Communist and Post-Communist Studies*, 46(2), 275-286.
- Klotz, A. ve Smith B. (2007). *'State Identity as a Variable'*, Chicago, Illinois: American Political Science Association.
- Knox, C. (2008). Kazakhstan: Modernizing government in the context of political inertia. *International Review of Administrative Sciences*, 74(3), 477-496.
- Kommentarii Vitse-Prezidenta na Press Konferentsii s prezidentom Respubliki Kazahstan N. Nazarbayevym, 5 maya 2006. Erişim adresi: <https://www.usembassy.kz/documents/chenev-visit-may-2006-ru.html>, erişim tarihi: Nisan 2018 [Комментарии Вице-Президента На Пресс-Конференции С Президентом Республики Казахстан Нурсултаном Назарбаевым <https://www.usembassy.kz/documents/chenev-visit-may-2006-ru.html>, 5 Мая, 2006]
- Konopelko, A. (2018). Eurasian Economic Union: a challenge for EU policy towards Kazakhstan. *Asia Europe Journal*, 16(1), 1-17.
- Konstitutsiya Respubliki Kazahstan ot 30 avgusta 1995 g. s izmeneniyami i dopolneniyami ot 2 fevralya 2011 g. Almaty, *Jeti Jargi*. 2014. [Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 г. с изменениями и дополнениями от 2 февраля 2011 г. – Алматы: *Жети Жарғы*, - 2014.]
- Korkmaz, T. (2018). Rusya’da Osmanlı’nın yararlanamadığı bir isyan Pugaçev İsyanı (1773-1775). *OTAM*, 43(1),97-108.
- Kosonov, A. (2016). *Jeltoksan ne tol'ko mesyats*. Erişim adresi: <https://vlast.kz/avtory/20822-zeltoksan-ne-tolko-mesac.htm>, erişim tarihi: Aralık 2018. [Амиржан Косанов, *Желтоқсан - не только месяц*, 14.12.2016, <https://vlast.kz/avtory/20822-zeltoksan-ne-tolko-mesac.htm>].

- Krapohl, S., ve A. Vasileva-Dienes. (2019). The region that isn't: China, Russia and the failure of regional integration in Central Asia. *Asia Europe Journal*, 18(3), 347-366.
- Krasner, S. D. (2002). Regimes and The Limits Of Realism: Regimes As Autonomous Variables. *International Organization*, 2(1), 497-510.
- Kratochwil, F. V. (1989). *Rules, Norms and Decisions on the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
- Kudaibergenova, D. T. (2015). The ideology of development and legitimation: Beyond 'Kazakhstan 2030'. *Central Asian Survey*, 34(4), 440-455.
- Kudaibergenova, D. T. (2017). *Rewriting the nation in modern Kazakh literature: Elites and narratives*. Lanham: Lexington Books.
- Kudaibergenova, D. T. (2018). Compartmentalized Ideology: Presidential Addresses and Legitimation in Kazakhstan. Isaacs, R. and Frigerio, A. (Ed.). *Theorizing Central Asian Politics. The State, Ideology and Power* içinde (145-166). London: Palgrave Macmillan International Political Theory Series.
- Kudaibergenova, R. R., ve A. A. Beisyenbayeva, (2019). Korean Soft Power and National Image of South Korea in Kazakhstan. *Central Asian Journal of Social Sciences and Humanities*, 3(3), 42-46.
- Kurmanov, N., Tolysbayev, B., Aibossynova, D., ve Parmanov, N. (2016). Innovative activity of small and medium-sized enterprises in Kazakhstan and factors of its development. *Економічний часопис-XXI*, (158), 57-61.
- Kurmashev, A.K. (2019). *Conversion of Kazakhstan's Foreign Policy Behavior*. [Doctoral dissertation]. LN Gumilyov Eurasian National University.
- Kurtov, A. (1997). Turtsiya i tiurkoyazyçnye gosudarstva Tsentralnoy Azii: liubov' po rasşetu? İ. Korbinskoy. M. (Ed.). *Rossiya i Turtsiya na poroge XXI veka: na puti v Evropu ili v Evraziu?* [Куртов А. Турция и тюркоязычные государства Центральной Азии: любовь по расчёту? // Россия и Турция на пороге XXI века: на пути в Европу или в Евразию? / Под ред. И. Кобринской. М., 1997. 106 с.]
- Kuskov O. ve E. Solntseva. (2006). *Rossiye oboşli s iuga marshrutom Baku-Tbilisi Djeihan*. [Олег Кусов и Елена Солнцева. Россию обошли с юга маршрутом Баку-Тбилиси-Джейхан, 13 июля 2006, <https://www.svoboda.org/a/164316.html>]
- Kusmangaliyeva, D.J. (2016). *Kazahstanskiy put – 2050*. (2-oe izdanie). Astana: Institut Evraziyskoy integratsii. [Кусмангалиева. Д.Ж., (2016). *Казахстанский путь- 2050* (2- ое издание). Астана: Институт Евразийской интеграции.];

- Kuzembayulu E. ve E. Abil (2006). *İstoriya Kazahstana: Uçebnik dlya vuzov*. 8-e izdanie, Kostanay. Kostanayskii regionalnyi institut istoričeskikh issledovani. [Кузембайұлы и Абиль Еркін, *История Казахстана: Учебник для вузов*. 8-е изд. перераб. и доп./ -Костанай: Костанайский региональный институт исторических исследований, 2006. - 350 с]
- Laruelle, M. (2013). Vneşnyaya Politika i İdentiçnost' v Tsentral'noy Azii.. *Pro et Contra*, Yanvar-Aprel', 6-20 [Марлен Ларюэль, Внешняя политика и идентичность в Центральной Азии, Январь — апрель 2013, *Pro et Contra*]
- Laruelle, M. (2014). The three discursive paradigms of state identity in Kazakhstan. Omelicheva M. (Ed.). *Nationalism and identity construction in Central Asia: Dimensions, dynamics, and directions* içinde (1-20). Lanham: Lexington Books. 1-20.
- Laruelle, M. (2016). Which Future for National-Patriots? The Landscape of Kazakh Nationalism. Laruelle, M. (Ed.). *Kazakhstan in the Making: Legitimacy, Symbols, and Social Changes, Contemporary Central Asia: Societies, Politics, and Cultures* içinde (155-181). Lanham: Lexington Books.
- Laruelle, M. ve S. Peyrouse. (2013). *Globalizing Central Asia: geopolitics and the challenges of economic development*. Armonk, NY & London: M.E. Sharpe.
- Laruelle, M., ve S. Peyrouse. (2012). Regional organisations in Central Asia: patterns of interaction, dilemmas of efficiency. *Institute of Public Policy and Administration Working Paper*, (10). University of Central Asia.
- Laumulin, M. (2000). Kazakhstan and the West: Relations during the 1990s in Retrospect. *Central Asian and the Caucasus*, 1(3) 3-25.
- Levinsson, C., ve I. Svanberg. (2000). Kazakhstan-China border trade thrives after demarcation treaty. *CACI Analyst*, 16.
- Lewis, B. (2015). *The multiple identities of the Middle East*. New York: Schocken Books.
- Linn, J. F. (2014). Kazakhstan 2050: exploring an ambitious vision. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 6(3), 283-300.
- Lustick, I. S. (1996). History, historiography, and political science: Multiple historical records and the problem of selection bias. *American Political Science Review*, 90(3), 605-618.
- Lynch, C. (1999). Good Girls or Juki Girls? Learning and Identity In Garment Factories. *Anthropology Of Work Review*, 19(3), 18-22.
- Maltseva, E. (2012). *Welfare reforms in post-Soviet states: a comparison of social benefits reform in Russia and Kazakhstan*. [Doctoral dissertation]. University of Toronto.

- Marketos, T. (2009). Eastern Caspian Sea energy geopolitics: a litmus test for the US-Russia-China struggle for the geostrategic control of Eurasia. *Caucasian Review of International Affairs*, 3(1), 1-22.
- Marotte, E. (2010). Kazakhstan's OSCE Chairmanship: a Halfway State of Affairs. *Security and Human Rights*, 21(3), 176-188.
- Martha Brill Olcott. (1987). *The Kazakhs*. California: Hoover Institution Press, Stanford.
- Martha Brill Olcott. (2010). *Kazakhstan: Unfulfilled Promise?* 2nd ed. Washington D.C.: Carnegie Endowment for Int'l Peace.
- Martin, V. (2001). *Law and custom in the steppe: the Kazakhs of the Middle Horde and Russian colonialism in the nineteenth century*. London: Psychology Press.
- Mattern, J. B. (2001). 'The Power Politics of Identity', *European Journal of International Relations* 7(3), 349–397.
- McCormick, J. (2017). *Understanding the European Union: a concise introduction*. London: Palgrave.
- McDermott, R. N. (2018). United States and NATO military cooperation with Kazakhstan: the need for a new approach. *Journal of Slavic Military Studies*, 21(4), 615-641.
- Mearsheimer, J. J. (1995). A Realist Reply. *International Security*, 20(1), 82-93.
- McCauley, M. (1977). *Kruschev and the Development of Soviet Agriculture: The Virgin Land Programme 1953-1964*. Teaneck, NJ: Holmes & Meier Pub.
- Melvin, N. (2009). The European Union, Kazakhstan and the 2010 OSCE Chairmanship. *Security and Human Rights*, 20(1), 42-47.
- Mill, J. S. (2007). On the definition and method of political economy. 3rd edition Daniel M. Hausman (Ed.). *The Philosophy of Economics* içinde (41-58). University of Wisconsin, Madison
- Milliken, J. (2009). The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Methods. *European Journal of International Relations*, 5(2), 225-254.
- Morgenthau, H. J. (2006). Six Principles Of Political Realism. *Classic Readings Of International Relations*, 4(1), 34-38.
- Movkebaeva, G. A. (2013). Energy cooperation among Kazakhstan, Russia, and China within the Shanghai cooperation organization. *Russian Politics & Law*, 51(1), 80-87.
- National University of Singapore. P. 10-13. *Pervyi Prezident Respubliki Kazahstan Nursultan Nazarbayev*. Hronika Deyatelnosti. 1994-1995 gody. (2010). Astana.

- Delovoy Mir Astana. [Первый Президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев. Хроника деятельности. 1994-1995 годы. — Астана: Деловой Мир Астана, 2010]
- Nau, H.(2002). *At Home Abroad: Identity and Power in US Foreign Policy*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Nazarbayev vyskazalsya protiv hidjaba i parandji. 11 marta 2011, erişim tarihi: 04.08.2018. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/nazarbaev-vyiskazalsya-protiv-hidjaba-i-parandji-180922/ [Назарбаев высказался против хиджаба и паранджи, 11 марта 2011, https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/nazarbaev-vyiskazalsya-protiv-hidjaba-i-parandji-180922/]
- Nikonorov, A. (2020). *Top-10 glavnyh trgovykh partnerov Kazahstana*. 21 Fevral 2020, <https://inbusiness.kz/ru/news/top-10-glavnyh-torgovykh-partnerov-kazahstana#gallery%20-7>, erişim: 1.04.2020 [Никоноров, Топ-10 главных торговых партнеров Казахстана, 21 Февраль 2020, <https://inbusiness.kz/ru/news/top-10-glavnyh-torgovykh-partnerov-kazahstana#gallery%20-7>]
- Noda, J. (2016). *The Kazakh Khanates between the Russian and Qing Empires: Central Eurasian international relations during the eighteenth and nineteenth centuries*. Leiden: Brill Publishing.
- Nurgaliyeva L. (2016). Kazakhstan's economic soft balancing policy vis-à-vis Russia: From the Eurasian Union to the economic cooperation with Turkey. *Journal of Eurasian Studies*, 7(1), 92-105.
- Nurlanova, N. K., Kireyeva, A. A., ve Ruzanov, R. M. (2017). Evaluation of Economic Potential and Level of Concentration of the Regions of Kazakhstan. *The Journal of Asian Finance, Economics, and Business*, 4(2), 37-44.
- Nurtazina, K. A. (2015). *Vnutrennyaya i vneshnyaya politika Kazahstana* (5-oe izdanie). Almaty: Bastau. [Нуртазина, К.А. (2015). *Внутренняя и внешняя политика Казахстана* (5-ое издание). Алматы: Бастау.];
- Nurumov, D. ve Vashchanka V. (2016). Constitutional development of independent Kazakhstan. In *Semi-Presidentialism in the Caucasus and Central Asia* (pp. 143-172). Palgrave Macmillan, London.
- О Концепции Внешней Политики Республики Казахстан На 2014-2020 Годы. <http://www.akorda.kz/ru/>, erişim tairihi:02.04.2018. [О Концепции внешней политики Республики Казахстан на 2014 – 2020 годы // Официальный сайт Президента Республики Казахстан: http://www.akorda.kz/ru/page/page_215843_o-kontseptsii-vneshnei-politiki-respubliki-kazakhstan-na-2014-%E2%80%932020-gody.]
- Ob učrejdenii mejdunarodnykh stipendii Prezidenta Respubliki Kazahstan “Bolaşak” dlya podgotovki kadrov za rubejom. Postanovlenie Prezidenta Respubliki Kazahstan ot 5 noyabrya 1993 g. No 1394,

https://adilet.zan.kz/rus/docs/K930001394_#z0, erişim tarihi: 18.04.2019 [Об учреждении международных стипендий Президента Республики Казахстан "Болашақ" для подготовки кадров за рубежом, Постановление Президента Республики Казахстан от 5 ноября 1993 г. N 1394 https://adilet.zan.kz/rus/docs/K930001394_#z0]

Odnostalko, O.B. (2015). *Evraziiskaya İdeya N.A. Nazarbayeva: ot teorii k praktike. İstoriçeskie, filosofskie, politiçeskie i iuridiçeskie nauki, kulturologiya i iskusstvovedenie. Voprosy teorii i praktiki*. Tambov, Gramota, No:11 (61): v 3-h ç. Ç. I. s. 132-135. ISSN 1997-292X. [Односталко О. В., Евразийская Идея Н. А. Назарбаева: От Теории К Практике. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, Тамбов: Грамота, 2015. № 11 (61): в 3-х ч. Ч. I. С. 132-135. ISSN 1997-292X]

Olivier, R. O. Y. (2000). *Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi*. İstanbul: Metis Yayınları.

O'Neill, D. C. (2014). Risky business: The political economy of Chinese investment in Kazakhstan. *Journal of Eurasian Studies*, 5(2), 145-156.

Ongarova, Y. (2010). *Kazakistan Dış Politikasında Avrasya Birliği'ne Yönelik Yaklaşımlar*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.

Onuf, N. G. (2012). *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Oxfordshire: Routledge.

Oprisan, M. (2011). *Prospects for coal and clean coal technologies in Kazakhstan*. IEA Clean Coal Centre.

Ortung, R. W., ve I. Overland. (2011). A limited toolbox: explaining the constraints on Russia's foreign energy policy. *Journal of Eurasian Studies*, 2(1), 74-85.

Ospanov, T.T. (2016). *Natsionalnaya İdentiçnost Kazahov: Sotsialno- Filosofskii Analiz*. (Dissertatsiya na sosikaniye stepeni doktora nauk). Almaty. Kazahskii Natsionalnyi Universitet imeni Al-Farabi. [Оспанов Т.Т., *Национальная Идентичность Казахов: Социально-Философский Анализ*. (Диссертация на соискание степени доктора наук), Алматы, 2016. Казахский Национальный Университет имени аль-Фараби.]

Otmazgin, N. K. (2011). Commodifying Asian-Ness: Entrepreneurship and The Making Of East Asian Popular Culture. *Media, Culture & Society*, 33(2), 259-274.

Öztan, G. G. (2015). Propaganda, Narrative and National Identity: Following the Narrative of Gallipoli From the Early Republican Era to Today. *International Journal of Turcologia*, 10(19) 41-69.

Palo, M. F. (2019). Small Democratic States in the International System. (Ed.). *Neutrality as a Policy Choice for Small/Weak Democracies* içinde (272-346). Leiden: Brill Publishing

- Pan, Ö. (2019). “Türk Dili Konuşan Ülkeler Astana Ekonomik Forumu Çerçevesinde Türk Konseyi Sekreteryası Tarafından Nur-Sultan’da düzenlenen imza töreninde, Ortak Ticaret ve Sanayi Odasını Kurmuşlardır”, *Türk Keneşi*, 17.05.2019, Erişim adresi: <https://www.turkkon.org/tr>
- Paramonov, V., Stokov A. ve Abduganiyeva Z. (2017). *Vliyaniye Evropeyskogo Soyuz ana Tsentralnuiu Aziu: Obzor, analiz i prognoz*. Almaty, Friedrich Ebert Foundation. [Владимир Парамонов, Алексей Строков и Зебинисо Абдуганиева, *Влияние Европейского Союза на Центральную Азию: Обзор, анализ и прогноз*. Алматы: Фонд им.Фридриха Эберта, 2017 год. – 117 с.]
- Pataccini, L., ve N. Malikov. (2020). Transition and Regional Cooperation in Central Asia: What Can They Tell Us about the (Post-) Liberal World Order?. *Polity*, 52(2), 288-303.
- Peimani, H. (1998). *Regional security and the future of Central Asia: the competition of Iran, Turkey, and Russia*. California: Greenwood Publishing Group.
- Peregovory s Prezidentom Respubliki Koreya Pak Kyn He v rasshirennom sostave, 10 noyabrya 2016 goda. <https://www.akorda.kz/>. [Переговоры с Президентом Республики Корея Пак Кын Хе в расширенном составе, 10 ноября 2016 года, <https://www.akorda.kz/>].
- Petrov, R., ve Van Elsuwege P. (2017). *Post-Soviet Constitutions and Challenges of Regional Integration: Adapting to European and Eurasian Integration Projects*. Oxfordshire: Routledge.
- Phillips, A. (2018). Contesting the Confucian peace: Civilization, barbarism and international hierarchy in East Asia. *European Journal of International Relations*, 24(4), 740-764.
- Phillips, A. B. (2007). *Constructivism. In International Relations Theory for the Twenty-First Century*. Oxfordshire: Routledge.
- Pişçulina, K.A. (1997). *Obrazovanie Kazahskogo Hanstva. İstoria Kazahstana s drevneishih vremen do nashih dnei. V 5 tomah. T 2. Almaty*. [Пищулина К.А. *Образование Казахского ханства // История Казахстана с древнейших времен до наших дней. В пяти томах. Т. 2. А., 1997.*]
- Pişçulina, K.A. ve Kumekov B.E. (1997). *Zavershaiushii etap formirovaniya kazakhskoi narodnosti. İstoriya Kazahstana s drevneishih vremen do nashih dnei. V 5 tomah, T.2, [Пищулина К.А., Кумеков Б.Е. Завершающий этап формирования казахской народности // История Казахстана с древнейших времен до наших дней. В пяти томах. Т. 2. А., 1997.]*
- Pistan, C. (2019). Smart Authoritarianism: Nazarbayev’s resignation as a move to consolidate Kazakhstan’s 2017 constitutional reform. *DPCE Online*, 39(2) 1-22.
- Роçкаев, R. Y. (2020). *Antropologiya vlastnoy kommunikatsii v rossiiskoy politike frontirnoy modernizatsii Kazahskoy stepi i hanstv Sredney Azii v XVIII- v*

naçale XX v. Dissertatsya na sosikaniye uçenoy stepeni doktora istoričeskikh nauk. Orenburg. [Почекаев Роман Юлианович., Антропология Властной Коммуникации В Российской Политике Фронтирной Модернизации Казахской Степи И Ханств Средней Азии В Хviii – Начале ХХ в., (Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук). Оренбург, 2020]

Pomfret, R. (2014). Kazakhstan's 2030 strategy: Goals, instruments and performance. *American Economic Association annual conference in Philadelphia*. 4(1), 1-27.

Pomfret, R., ve R.W. Pomfret. (2006). *The Central Asian economies since independence*. New Jersey: Princeton University Press.

Poslaniye Prezidenta Respubliki Kazahstan- Lidera Natsii N.A. Nazarbayeva Narodu Kazahstana, Strategiya "Kazahstan-2050". Novyi političeskii kurs sostoyavšegosya gosudarstva 14 dekabrya 2012 goda. www.akorda.kz/ru erişim tarihi: 1 Aralık 2019 [Послание Президента Республики Казахстан - Лидера Нации Н. А. Назарбаева Народу Казахстана Стратегия «Казахстан-2050» Новый политический курс состоявшегося государства 14 декабря 2012 года www.akorda.kz/ru]

Premier-ministr Turcii podderjal initsiyativu...2010. [Премьер-министр Турции поддержал инициативу Президента РК по проведению саммита ОБСЕ в Казахстане, 04.02.2010 <https://www.caravan.kz/news/premerministr-turcii-podderzhal-iniciativu-prezidenta-rk-po-provedeniyu-sammita-obse-v-kazahstane-161987/>]

Privetsvennoye slovo Prezidenta Kazahstana Nursultana Nazarbayeva 1 dekabrya 2010, <https://www.osce.org/ru/mc/109948>, [Приветственное слово Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева 1 декабря 2010\ <https://www.osce.org/ru/mc/109948>]

Prodoljениye Drevney Rossiiskoy Viviofiki. (1975). ç.9, СПб, [Продолжение Древней Российской Вивеофики, ч.9, СПб., 1975]

Putin V.V. (2011). Novyi integratsiyonnyi proekt dlya Evrazii – buduşee, kotoroe rojdayetsya segodnya, *İzvestiya*. 2011. 3 oktyabrya, Erişim adresi: <https://iz.ru/news/502761>, erişim tarihi: 18.12.2018. [Путин В. В. Новый интеграционный проект для Евразии — будущее, которое рождается сегодня [Электронный ресурс] // Известия. 2011. 3 октября. URL: <https://iz.ru/news/502761>.]

Rancier, M. M. (2009). *The Kazakh qyl-qobyz: Biography of an instrument, story of a nation*. Los Angeles: University of California.

Rasporyajeniye Prezidenta Respubliki Kazahstan 23 maya 1996 g. № 2995. O kontseptsii formirovaniya gosudarstvennoy identičnosti Respubliki Kazahstan. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005634, erişim tarihi: 2.04.2019 [Распоряжение Президента Республики Казахстан 23 мая 1996 г. № 2995]

О концепции формирования государственной идентичности Республики Казахстан, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005634.]

- Ringmar, E. (1996). *Identity, Interest and Action: A Cultural Explanation of Sweden's Intervention in the Thirty Years War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Risse-Kappen T. (1995). *Cooperation among Democracies: The European Influence on U.S. Foreign Policy*. Princeton Studies in International History and Politics. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Risse-Kappen, T. (2016). Collective Identity in a Democratic Community. *Domestic Politics and Norm Diffusion in International Relations: Ideas Do Not Float Freely*, 7(2), 75-101.
- Robinson, S., Finke, P., ve Hamann, B. (2000). The impacts of de-collectivisation on Kazakh pastoralists: case studies from Kazakhstan, Mongolia and the People's Republic of China. *Journal of Central Asian Studies*, 4(2), 2-34.
- Rol' kazakhstanskikh koreytsev v ustanovlenii svyasey mejdu stranami. (2015). [Роль казахстанских корейцев в установлении связей между странами, 13.12.2015, https://el.kz/news/archive/rol_kazakhstanskikh_koreytsev_v_ustanovlenii_svyazy_mezhdu_stranami/]
- Rosati, J. A. (1995). A Cognitive Approach to the Study of Foreign Policy. Laura Neack, Jeanne A. K. Hey, Patrick J. Haney (Ed.) *Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation* içinde (49-70), 1st ed. Pearson College Div.
- Samadi, A., ve E.H. Rad. (2013). Determinants of healthcare expenditure in Economic Cooperation Organization (ECO) countries: Evidence from panel cointegration tests. *International journal of health policy and management*, 1(1), 63-88.
- Santa-Cruz, A. (2013). *International Election Monitoring, Sovereignty, and the Western Hemisphere: The Emergence Of An International Norm*. Oxfordshire: Routledge.
- Saurette, K. (2018). The Power of (Emotion) Words: On The Importance of Emotions for Social Constructivist Discourse Analysis In IR. *Journal Of International Relations and Development*, 21(3), 28-49.
- Schatz, E. (2000). The politics of multiple identities: lineage and ethnicity in Kazakhstan. *Europe-Asia Studies*, 52(3), 489-506.
- Schuett, R. (2007). Freudian Roots of Political Realism: The Importance Of Sigmund Freud to Hans J. Morgenthau's Theory Of International Power Politics. *History of The Human Sciences*, 20(4), 53-78.

- Semenov, A.A. (1954). *Şaybani Han i zavoevanie im imperii timuridov*. Trudy instituta istorii, arheologii i etnografii AN TajSSR. T12, Stalinabad. [Семенов А.А. *Шайбани Хан и завоевание им империи тимуридов*// Труды института истории, археологии и этнографии АН ТаджССР, Т.12, Сталинабад, 1954]
- Simon, G. (2019). *Nationalism and Policy toward the Nationalities in the Soviet Union: From Totalitarian Dictatorship to Post-Stalinist Society*. Oxfordshire: Routledge.
- Smirnov, M.Y. (2018). Nauçnyi ateizm v sovetskom vyss'em obrazovanii: periodizaciya i sodержanie M.Y. Smirnov. Vest. Leningrad. Gos. Un-ta. Sankt Peterburg, No: 3. [Смирнов М.Ю., 2018, Научный атеизм в советском высшем образовании: периодизация и содержание М.Ю. Смирнов //Вестн. Ленинград. гос. ун-та. – Санкт-Петербург, 2018. – № 3]
- Smirnova B. (2006). Deyatel'nost' programmy TESIS v Respulike Kazahstan. Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universite. Volgograd, Rossiya. Vypusk No: 11, ss.159-163. [В.Смирнова. Деятельность программы ТАСИС в Республике Казахстан. / Вестник Волгоградского государственного университета. – Волгоград, Россия. – Выпуск № 11. – 2006 год. – С.159-163]
- Smith, A. (2013). *Nations and nationalism in a global era*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Smith, S. (2001). Foreign Policy Is What States Make of It: Social Construction and International Relations Theory. *Foreign Policy in A Constructed World*, 1(2), 38-55.
- Sodupe, K., ve E. Benito. (1998). The evolution of the European union's Tacis programme, 1991–96. *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 14(4), 51-68.
- Sokol, E. D. (2016). *The Revolt of 1916 in Russian Central Asia*. Baltimore: JHU Press.
- Solmaz, T. (2018). *Terörizmle mücadelede uluslararası işbirliği: Şangay işbirliği örgütü örneği*. [Yüksek Lisans Tezi]. TOBB.
- Somuncuoğlu, A. (2009). *ABD'nin demokrasi özendirme politikası: Kazakistan örneği*. [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Sönmezoğlu, F. ve Ö.E. Bayır. (2014). *Dış Politika - Karşılaştırmalı Bir Bakış Kolektif*. İstanbul: Der Yayınları.
- Sönmezoğlu, Ö. F. (2005). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Gözden Geçirilmiş İkinci Baskı, İstanbul:Der Yayınları.
- Stalin, İ.V. (1947). *Soçineniya*. T. 5, M., OGİZ, Gosudarstvennoe izdatel'stvo političeskoj literatury. [Сталин И.В. *Сочинения*. – Т. 5. – М.: ОГИЗ; Государственное издательство политической литературы, 1947. С. 327–

- 339, https://c21ch.newcastle.edu.au/stalin/t5/t5_25_4.htm , erişim: 25 Haziran 2021]
- Steiny, D. (2007). *H. White, Identity and Control*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stevens, C. A. (2020). Russia–Kazakhstan Relations in the Early Post-Soviet Era: Explaining the Roots of Cooperation. *Europe-Asia Studies*, 1-33.
- Strategiya “Kazakhstan-2050”: Novyi političeskii kurs sostoyavšegosya gosudarstva. Poslaniye Prezidenta Respubliki Kazakhstan- Lidera Natsii N.A. Nazarbayeva narodu Kazakhstana, Astana, 14 dekabrya 2012 goda. “*Kazhastanskaya Pravda*” ot 15.12.2012., No: 437-438. [Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства. Послание Президента Республики Казахстан -Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана, г. Астана, 14 декабря 2012 года. // «*Казахстанская правда*» от 15.12.2012 г., № 437-438]
- Stryker, S., ve R.T. Serpe. (1982). Commitment, Identity Salience, and Role Behavior: Theory and Research Example. Ickes W. ve Knowles E.S. (Ed.). *Personality, Roles, and Social Behavior*. Springer Series in Social Psychology. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4613-9469-3_7
- Suleymenov, T.İ., Sarekenov K.Z., Alpysbayeva N.A., Djakupova D.E., Mubarakova A.K., Sadvakasova R.M., Aydarova L.T., Marçenko K.S., Musayeva J.T. ve Kojuhova M.M. (2016). *Osnovy Kazhastanskogo Prava*. Sbornik 63-e izdaniye, Karaganda. [Сулейменов Т.И., Сарекенов К.З., Алпысбаева Н.А., Джакупова Д.Е., Мубаракова А.К., Садвакасова Р.М., Айдарова Л.Т., Марченко К.С., Мусаева Ж.Т., Кожухова М.М, *Основы Казахстанского Права*, Сборник 63-е издание, перераб. и доп. Караганда 2016, Под редакцией академика НАН РК А.М. Газалиева]
- Sultanov, B. (2010). *Predsedatelstvo RK v OBSE: predvaritelnye itogi i perspektivy*. Almaty: KISI. [Султанов, Б. (2010). *Председательство РК в ОБСЕ: предварительные итоги и перспективы*. Алматы: КИСИ;
- Sultanov, B. K. ve L.M. Muzaparov. (2013). *Kazakhstan i Sovremennyyi Mir*. (4- oe izdanie). Almaty: KISI.
- Sultanov, B.K. (2018). *Protivodeistviye “trem zlam” v novykh geopolitičeskikh realiyah*. (Materyaly Vtorogo Soçinskogo Forumu Evraziiskoy İntegratsii “Perspektivy razvitiya i ukrepleniya Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva”). Soçi. [Б.К.Султанов. *Противодействие «трем злам» в новых геополитических реалиях*, (Материалы Второго Сочинского Форума Евразийской Интеграции «Перспективы Развития И Укрепления Шанхайской Организации Сотрудничества»). Сочи, 2018]
- Sultanov, T. İ. (1995). O pervom kazahskom gosudarstve (k 525-letiu Kazahskogo Hanstva). Kunstkamera. *Etnografičeskie tetradi*. 1995, vypusk 8-9. [Султанов

- T.И. О первом казахском государстве (к 525-летию Казахского ханства) // Кунсткамера. *Этнографические тетради*. 1995. Вып. 8-9. С. 35]
- Sultanov, T.İ. (2001). *Podnyatyie na beloy koşme. Potomki Çingiz Hana*. Almaty. [Султанов Т.И., *Поднятые на белой кошме. Потомки Чингиз Хана*, Алматы, 2001]
- Sydddykov, B. (2019). *Kazakların islâmlaşması ve Rus oryantalistlere göre Çarlık Rusyası döneminde dini kimlikleri*. [Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Syroezhkin, K. (2009). Social Perceptions of China and the Chinese: A View from Kazakhstan. In *China & Eurasia Forum Quarterly*. 7(1).
- Szondi, G. (2008). *Public Diplomacy and Nation Branding: Conceptual Similarities and Differences*. Netherlands Institute of International Relations. Clingendael Press.
- Şaykemelev, M.S. (2013). *Kazahskaya İdentiçnost. İn-t filosofii, politologii i religiovedeniya Kom. Nauki M-va obrazovanya i nauki Respubliki Kazahstan*. Almaty. [Шайкемелев, Мухтарбек Сейд-Алиевич. *Казахская идентичность* [Мухтарбек Шайкемелев; Ин-т философии, политологии и религиоведения Ком. науки М-ва образования и науки Республики Казахстан. - Алматы, 2013.]
- Şibutov, M. (2018). *Myagkaya sila'' Turtsii: sovremennoye sostoyanie kazahstano-turetskih otnoşenii*. Erişim adresi: <https://regnum.ru/news/polit/2440405.html>. [Шибутов М., (2018)«Мягкая сила» Турции: современное состояние казахстано-турецких отношений Подробности: <https://regnum.ru/news/polit/2440405.html>, 30 июня 2018]
- Şimşek N., Canaltay C., ve Şimşek H.A.. (2017). *Trade Relations Between Turkey and Kazakhstan on the 25th Anniversary of Kazakhstan's Independence*. Erişim adresi: http://sam.gov.tr/tr/wp-content/uploads/2017/11/2_perceptions_Spring-2017-1-7-28-1.pdf
- Şupeykin, V. (2016). 1000 Let Almaty. “*Veçernyi Almaty*”, 4-7 iun’. [Шупейкин В., 1000 ЛЕТ АЛМАТЫ «*Вечерний Алматы*», 4 и 7 июня 2016 г.]
- Tajfel, H. (1978). The achievement of inter-group differentiation. H. Tajfel (Ed.), *Differentiation between social groups*. (ss. 77–100). London: Academic Press.
- Tajfel, H., ve J.C. Turner. (1979). An integrative theory of inter-group conflict. In W. G. Austin ve S. Worchel (Ed.). *The social psychology of inter-group relations içinde* (33–47). Monterey, CA: Brooks/Cole.
- Tamir, F.. (1999). *Ahmet Baytursunov ve 1926 Bakü Türkoloji Kongresi*. 1926 Bakü Türkoloji Kongresinin 70. Yıl Dönümü Toplantısı, Ankara.
- Tarr, D. G. (2014). The Eurasian Customs Union among Russia, Belarus and Kazakhstan: Can it succeed where its predecessor failed?. *Applied trade policy*

modeling in 16 countries: Insights and impacts from World Bank CGE based projects, (7), 509-516.

Taymagambetov, C. K. (2007). *Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar*. (Çev.: A. Kara). İstanbul: Selenge Yayınları.

Telhami, Sh. ve N. B. Michael. (2002). *Identity and Foreign Policy in the Middle East*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

Temirgaliyev, R. (2013). *Ak Orda. İstoriya Kazahskogo hanstva*. Aspandau, Almaty. [Радик Темиргалиев - Ак-Орда. История Казахского ханства, Аспандау, Алматы, 2013].

Tezer, Ö. (2018). *Güney Kore ve Orta Asya İlişkileri*. Almaty, Hoca Ahmet Yesevi üniversitesi.

Thames, H. K. (2017). The OSCE Chairman-in-Office and the Republic of Kazakhstan. *Helsinki Monitor*, 18(2), 106-118.

Thies, C. G. (2003). Sense And Sensibility In The Study Of State Socialisation: A Reply To Kai Alderson. *Review Of International Studies*, 29(4), 543-550.

Thomas, A. (2018). *Nomads and Soviet Rule: Central Asia under Lenin and Stalin*. London-New York: I.B. Tauris, Bloomsbury Publishing.

Tibet, A. (2010). Rus Vilayetlerinde Mukim Müslümanların Osmanlı'nın Savaşa Girişine Tepkileri ve Çarlık Hükümetinin Aldığı Tedbirler (1914). *Türk Savaş Çalışmaları Dergisi*, 1(2), 150-169.

TİKA. (2018). *Turkish Development Assistance Report*. 2017. Department of Strategy Development, Ankara.

Toffolo, C. (2003). Overview and Critique Of The Present Research Into The Politics Of Cultural Pluralism. *Emancipating Cultural Pluralism*, 4(2), 22-50.

Tsertsvadze, T. ve J. Boonstra. (2013). *Mapping EU development aid to Central Asia*. EUCAM Factsheet No. 1

Tugjanov, E. (2011). Kazakistan Cumhuriyeti Milli Politikasının Temel Özellikleri Hakkında. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(22), 589-594.

TÜRKSOY. Nursultan Nazarbayev Anıtı Türkiye'nin Kalbi Ankara'da Açıldı, Erişim adresi: www.turksoy.org

U.S. Senator: Caspian States Prefer East-West Pipeline Option, August 29, 1998, <https://www.tehrantimes.com>

Ubiria, G. (2015). *Soviet nation-building in Central Asia: The making of the Kazakh and Uzbek nations*. Oxfordshire: Routledge.

- Ukaz Prezidenta Respubliki Kazahstan, O položenii of Assamblee Naroda Kazahstana, Astana, Akorda, 7 sentyabrya 2011 goda, No: 149, <https://online.zakon.kz/> erişim tarihi: Aralık 2020. [Указ Президента Республики Казахстан, О Положении об Ассамблее народа Казахстана, Астана, Акорда, 7 сентября 2011 года № 149, <https://online.zakon.kz/>]
- Vernon Loeb. (2002). Footprints in Steppes of Central Asia; New Bases Indicate U.S. Presence Will Be Felt after Afghan War. *The Washington Post*, February 9, 2002, p. A01, Lexis-Nexis.
- Vystupleniye prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbayeva na Forume Narodov Kazahstana, Alma-Ata, 13 Aralık 1992, (Çevrimiçi) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30006967#pos=0;24, erişim tarihi: 27 Şubat 2019. [Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на Форуме народов Казахстана (Алма-Ата, 13 декабря 1992 года) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30006967#pos=0;24, 22.07. 2019]
- Vyatkin, V.L. (1927). *Şeyhi Djiurabi. V.V. Bartol'du Turkestanskiye Druzya, Uçeniki i Poçitateli*. Taşkent. [Вяткин В.Л. *Шейхи Джиураби// В.В. Бартольд у Туркестанские Друзья, Ученики и Почитатели*. Ташкент. 1927]
- Vystuplenie Prezidenta Respubliki Kazahstan N.A. Nazarbayev ana devyatoy sessii Assambleii Narodov Kazahstana. Astana. (2002, 15 Kasım) 15 noyabrya 2002 goda, www.zakon.kz [Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева на девятой сессии Ассамблеи народов Казахстана, Астана, 15 ноября 2002 года, https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30014240]
- Vystupleniye Prezidenta Respubliki Kazahstan, N.A. Nazarbayev na X sessii Assamblei narodov Kazahstana. Kazahstanskaya Model Mejetniçeskogo Soglasiya: Opyt, Praktika i Perspektivy. Astana. Dekabrya 23 dekabrya 2003. [Выступление Президента Республики Казахстан, Н.А. Назарбаева на X сессии Ассамблеи народов Казахстана. Казахстанская Модель Межэтнического Соглашения: Опыт, Практика И Перспективы Астана, 23 декабря 2003 года, Президент Н.А. Назарбаев и современный Казахстан. Казахстанский Институт Стратегических Исследований При Президенте Республики Казахстан]
- Waltz, K. (2008). Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı. *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, 1(2), 3-44.
- Warkotsch, A. (2006). European Union and Democracy Promotion in Bad Neighbourhoods: The Case of Central Asia, *The. Eur. Foreign Aff. Rev.*, 11, 509.
- Warkotsch, A. (Ed.). (2010). *The European Union and Central Asia*. Oxfordshire: Routledge.

- Waschak, M. (2020). Planning a new capital in Central Asia. Kris Hartley, Glen Kuecker, Michael Waschak, Jun Jie Woo, Charles Chao Rong Phua, Tommy Koh (Eds.). *Governing Cities: Asia's Urban Transformation* içinde (77-94). London: Routledge.
- Weber, E. P. (2003). *Bringing Society Back in: Grassroots Ecosystem Management, Accountability, and Ustainable Communities*. Cambridge: MIT Press.
- Weber, M. (2017). *Methodology Of Social Sciences*. London: Routledge.
- Wegren, S. K. (2016). *Russia's Policy Challenges: Security, Stability and Development: Security, Stability and Development*. London:Routledge.
- Weldes, J.(1999). *Cultures of Insecurity: States, Communities, and the Production of Danger*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.
- Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and The International State. *American Political Science Review*, 3(2), 384-396.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press.
- Whitaker, J. K. (1995). John Stuart Mill's Methodology. *Journal of Political Economy*, 83(5), 1033-1049.
- Wimmer, A., ve N. Glick Schiller. (2002). Methodological nationalism and beyond: nation–state building, migration and the social sciences. *Global networks*, 2(4), 301-334.
- Wimmer, A., ve Y. Feinstein. (2010). The Rise of the Nation-State across the World, 1816 to 2001. *American Sociological Review*, 75(5), 764-790.
- Wishnick, E. (2002). *Growing US Security Interests in Central Asia*. Pennsylvania: DIANE Publishing.
- Wydra, H. (2012). The Power of Symbols—Communism and Beyond. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 25(1-3), 49-69.
- Yahmenev, P.A. (2018). *O formirovanii mejdunarodnyh transportnyh koridorov na prostranstve ŞOS*. (Materyaly Vtorogo Soçinskogo Forumu Evraziiskoy İntegratsii “Perspektivy razvitiya i ukrepleniya Şanhayskoy Organizatsii Sotrudniçestva”). Soçi. [П.А. Яхменев, *О Формировании Международных Транспортных Коридоров На Пространстве Шос*. (Материалы Второго Сочинского Форума Евразийской Интеграции «Перспективы Развития И Укрепления Шанхайской Организации Сотрудничества»). Сочи, 2018.]
- Yakuşeva, Y.V. (2015). *Dinamika mejetniçeskih otnoşenii v Respublike Kazahstan: 1991-2010 gg*. (Dissertatsiya na soiskane učenoy stepeni kandidata istoričeskih nauk). Moskva. [Якушева Юлия Викторовна, *Динамика межэтнических отношений в Республике Казахстан: 1991-2010 гг*, (Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук). Москва-2015]

- Yapıcı U. (2009). Sovyet Sonrası Estonya ve Kazakistan'da Devlet Merkezli Tarihyazımı Süreçlerinin Milliyetçilik Bağlamında Karşılaştırmalı Analizi. *Journal of Central Asian & Caucasian Studies*, 4(8) 51-77.
- Yazdani, E. (2020). US Primary Policy Towards Central Asia. *Cultural and Religious Studies*, 8(6), 309-336.
- Yazıcıoğlu, İ. (2010). Örgütlerde iş tatmini ve işgören performansı ilişkisi: Türkiye ve Kazakistan karşılaştırması. *Bilig*, 55(1), 243-264.
- Yılmaz, A. N., ve G. Kılıçoğlu. (2017). Balkanlar'da YTB ve TİKA'nın Türk Kamu Diplomasisi Kurumları Olarak Faaliyetleri ve Türkiye'nin Bölgedeki Yumuşak Gücüne Etkileri. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (FESA)*, 2(2), 115-131.
- Yılmaz, S. (2019). Kazakistan-Türkiye Ekonomik ve Kültürel İlişkileri: Vaatler ve Gerçekler. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(2) 3-25.
- Yılmaz, H. (2012). History writing as agitation and propaganda: the Kazakh history book of 1943. *Central Asian Survey*, 31(4), 409-423.
- Yorulmaz, O. (2016). Alaş Orda Hareketi, *Belleten* 944. Aralık 2016, Cilt 80 - Sayı 289.
- Youngs, R. (2017). *Europe's External Energy Policy: Between Geopolitics and the Market*. CEPS Working Document No. 278, November 2017.
- Yurtbilir M.M. (2021). Trajectory of Turkish Soft Power in Central Asia after the Collapse of the Soviet Union. Kirill Nourzhanov, Sebastien Peyrouse. (Ed.). *Soft Power in Central Asia: The Politics of Influence and Seduction* içinde (135-166). Maryland: Lexington Books.
- Zabortseva, Y. (2011). *Transformation of Russia-Kazakhstan Post-Soviet Political Relations: from Chaos to Integration?* 10th Biennial Conference of the Australasian Association for Communist and Post-Communist Studies (AACaPS) in Canberra. 3-14
- Zabortseva, Y. N. (2014). Rethinking the economic relationship between Kazakhstan and Russia. *Europe-Asia Studies*, 66(2), 311-327.
- Zakon Respubliki Kazahstan ot 11 iyulya 1997 goda No: 151-I. O yazykah v Respublike Kazahstan https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000151_ erişim tarihi: 12.02.2019. [Закон Республики Казахстан от 11 июля 1997 года № 151-І О языках в Республике Казахстан (https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000151_ erişim tarihi: 12.02.2019)]
- Zardykhon, Z. (2004). Russians in Kazakhstan and demographic change: imperial legacy and the Kazakh way of nation building. *Asian Ethnicity*, 5(1), 61-79.

- Zhylkyshybayeva, M. (2008). *Bölgesel Güç Dengesi Işığında Kazakistan'ın Güvenliği*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Zubok, V. M. (2009). *A failed empire: the Soviet Union in the Cold War from Stalin to Gorbachev*. Univ of North Carolina Press.
- Zürn, M., ve Checkel, J. T. (2005). Getting Socialized to Build Bridges: Constructivism and Rationalism, *Europe and the Nation-state*. *International Organization*, 3(1), 1045-1079.

ÖZGEÇMİŞ

Kaldygul ADILBEKOVA, İlköğretim ve lise eğitimini Kızılorda'da tamamladı. Orta ve lise sınıflarında şehirlerarası ve cumhuriyet olimpyatlarında dereceler kazandı. 2005 yılında Kızılorda Valisi I. Adirbekov'un başarı bursunu kazandı. 2006 yılında Hoca Ahmet Yesevi Kazak-Türk Uluslararası Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünü kazanarak 2007 yılından itibaren üstün başarılarından dolayı Cumhurbaşkanlığı Bursuna hak kazanarak eğitimine devam etti. 2010 yılında bölümü birincilikle (kırmızı diploma) tamamladı. 2010-2011 yılları arası Almatı'da "Uly Dala" sivil toplum kuruluşunda stratejik planlama bölümünde çalıştı ve 2011-2013 yılları arası ise Türkiye'ye gelerek Yalova Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2016 yılında İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nde koordinatör olarak göreve başlayan Adilbekova, halen Genel Sekreter olarak görevine devam etmektedir.